

ISSN 2524-2547

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
V.N. Karazin Kharkiv National University
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА

SOCIAL ECONOMICS

СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

№1

Випуск 53

Заснований 2000 року

Харків – 2017

Журнал присвячений висвітленню результатів наукових досліджень у галузі економічних наук: питання мотивації праці, управління на різних рівнях економіки, кредитна і грошова системи, облік та аудит, міжнародна економіка та світове господарство, економіко-математичні методи і моделі, статистичний аналіз і маркетингові стратегії.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей.

Журнал є фаховим ваданням у галузі економічних наук (Наказ МОН України №241 від 09.03.2016).

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол №10 від 27 червня 2017 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Родченко В.Б. – головний редактор, доктор екон. наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Пономарьова Т.В. – відп. секретар, кандидат екон. наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

Глушенко В.В. – доктор екон. наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Гриценко А.А. – доктор екон. наук, професор, член-кор. НАН України, Інститут економіки і прогнозування Національної академії наук України; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Давидов О.І. – кандидат екон. наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Свтушенко В.А. – кандидат екон. наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Меркулова Т.В. – доктор екон. наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Назиров З.Ф. – кандидат фіз.-мат. наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Пуртов В.Ф. – кандидат екон. наук, доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Соболев В.М. – доктор екон. наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Тютюнникова С.В. – доктор екон. наук, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;

Ареф'єва О.В. – доктор екон. наук, професор, Національний авіаційний університет;

Кузьменко Л.М. – доктор екон. наук, професор, Інститут економіки і прогнозування Національної академії наук України;

Маркіна І.А. – доктор екон. наук, професор, Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка;

Dr. Victor SHI – Associate Professor of Operations Management School of Business and Economics Wilfrid Laurier University;

Faissal Eddaoudi – Professor of Economics and Management Faculty of Law, Economics and Social Sciences IbnZohr University Agadir –Morocco;

Ryszard Grądzki – prof. dr hab. inż., Lodz University of Technology.

Адреса редколегії:

61002, м. Харків, вул. Мироносицька, 1, економічний факультет,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
sejournal@karazin.ua

Статті пройшли зовнішнє і внутрішнє рецензування.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21803-11703ПР від 02.11.2015

З М І С Т

ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Бугайчук Н.В. Ризики розвитку житлово-комунальної інфраструктури та їх вплив на економічну безпеку	5
Керей О.С. Логіко-історичні етапи розвитку інформаційно-мережевої економіки	12
Корепанов О.С., Чала Т.Г., Лазебник Ю.О. Аналіз і прогнозування тенденцій зростання чисельності населення країн і регіонів світу.....	19
Крамаренко А.О. Структурна сутність неконкурентних чинників ціноутворення	25
Кривицька О.Р. Страхування життя як альтернативне джерело задоволення потреб населення.....	28
Родченко В.Б., Третяк В.П., Луцьова В.А., Прус Ю.І. Основні тенденції розвитку інноваційного підприємництва в аграрній сфері України.....	34
Чала Т.Г., Корепанов Г.С., Черненко Д.І. Глобальні показники досягнення цілей сталого розвитку в сфері охорони здоров'я	42

СИСТЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ Й АДМІНІСТРУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Андрєєва К.О. Сучасні підходи до оцінки соціальних ефектів від інвестицій.....	51
Дубинський Г.П. Стратегія розумної спеціалізації для України.....	59
Ковалевська А.В., Зеленський С.В., Петрова Р.В. Стійкий розвиток міст: сутність поняття та передумови впровадження... ..	69
Косенкова Т.В. Перспективи розвитку smart-спеціалізації у Харківській області	76
Монохонова А.М. Діагностика рівня відкритості та прозорості місцевих бюджетів в Україні	81
Пасмор М.С. Система управління якістю у сфері охорони здоров'я як чинник стабілізації та розвитку галузі	92
Пархоменко О.С. Мотиваційні механізми матеріального стимулювання на підприємствах електроенергетики	96
Пахаренко О.В. Особливості забезпечення цивільного захисту в контексті реформи місцевого самоврядування в Україні.....	101

З М І С Т

Писаревський І.М., Краснокутська Ю.В. Складові комплексного моніторингу ринку праці	110
Пономарьова Т.В., Чала Т.Г. Сучасний стан та перспективи оподаткування та обліку агробізнесу в Україні	115
Рекун Г.П. Державне регулювання оплати праці: виклики та перспективи для України.....	120
Свіденська М.С. Домінанти ефективної моделі ціннісно-орієнтованого управління розвитком вищих навчальних закладів	128
Чобіток В.І. Формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств	135
Ярмош О.В., Михайліченко А.О., Пархоменко О.С. Краудфандинг як альтернативний варіант фінансування стартапів в Україні	140
Аннотации	145
Annotations	153
Відомості про авторів	160

ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.8

РИЗИКИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

Бугайчук Н.В., аспірант

Національний інститут стратегічних досліджень, Україна

У статті розглядається сутність житлово-комунальної інфраструктури в системі соціальної інфраструктури. Визначено структурні складові житлово-комунальної інфраструктури: житловий фонд, санітарно-технічні підприємства, служби інженерних мереж та споруд, енергетична інфраструктура, інфраструктура зовнішнього благоустрою, підприємства побутового обслуговування, служби обрядових та спеціальних послуг. Обґрунтовано значення житлово-комунальної інфраструктури у суспільному розвитку та зазначено, що саме розвиток та ефективне функціонування житлово-комунальної інфраструктури зумовлює забезпечення комфортних умов для проживання населення та задоволення їх первинних потреб.

Досліджено стан розвитку житлово-комунальної інфраструктури та виявлено основні проблеми її розвитку, а саме: неефективна політика управління соціальною сферою, низька якість послуг, застарілість технологій, низька енергоефективність та зношеність матеріально-технічної бази, невідповідність якості житлово-комунальних послуг європейським стандартам, високий рівень монополізації послуг, порушення порядку прийняття в експлуатацію будинків, низькі показники забезпеченості населення житловою площею, обладнаною водопостачанням та водовідведенням тощо.

Обґрунтовано вплив розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення економічної безпеки держави через задоволення потреби людини у якісному житлі. Визначено пріоритетні завдання політики забезпечення збалансованого економічного розвитку, через забезпечення належного функціонування житлово-комунальної інфраструктури, а саме: технічне переоснащення інфраструктурних потужностей, модернізація технологій, удосконалення організації управління житлово-комунальною інфраструктурою, розвиток конкуренції житлово-комунальних послуг, вдосконалення нормативно-правової бази тощо.

Ключові слова: житлово-комунальна інфраструктура, соціальна інфраструктура, економічна безпека, якість життя населення.

Постановка проблеми. В ХХІ столітті одним з головних пріоритетів забезпечення економічної безпеки для високорозвинених країн стає пошук нових шляхів для покращення якості суспільного життя, в т.ч. забезпечення населення достойними та комфортними умовами життя. Відтак, належний рівень економічної безпеки як запорука соціально-економічного розвитку держави забезпечується спроможністю держави задовольнити первинні потреби населення та їх особистісний розвиток. Адже, якість життя людини забезпечується трьома складовими – це: економічним благополуччям, яке визначає достойний рівень доходів та купівельну спроможність населення; станом соціальної інфраструктури як основи забезпечення задоволення потреб людини та її найважливішої складової – житлово-комунальної інфраструктури, спрямованої на задоволення первинних потреб суспільства і, наостанок, екологічним станом, який визначає допустимі умови для проживання населення.

За роки незалежності в Україні все більше знижується якість житлово-комунальних послуг та відповідно зростає незадоволеність населення рівнем обслуговування, що спричинене низкою причин, таких як: зношеність основних фондів через відсутність моніторингу технічного стану і технологічною застарілістю житлового фонду та об'єктів інженерної інфраструктури, високим рівнем монополізації та відсутністю конкурентного середовища ринку житлово-комунальних послуг, відсутністю фінансової підтримки процесу модернізації, неефективною системою управління та енергоощадною

політикою тощо. Зважаючи на значний вплив житлово-комунальної інфраструктури на соціальну сферу, існує потреба кардинального її реформування шляхом встановлення нормативів та стандартів ефективності і надійності функціонування комунального комплексу європейського зразка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічну сутність соціальної інфраструктури та оцінку її стану досліджували такі науковці як Ф. Вілліамс, О. Барбер, А. Граймс, Ф. Мак-Канн, О. Іляш, І. Кінаш, В. Куценко, С. Плотницька, Я Остафійчук, І. Царюк та ін. Однак, досі залишаються недостатньо дослідженим стан житлово-комунальної інфраструктури та вплив її розвитку на забезпечення безпеки населення. Відтак, актуальність досліджуваної проблематики визначається необхідністю наукового обґрунтування впливу умов функціонування та розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення економічного розвитку держави.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад і стану житлово-комунальної інфраструктури та впливу ризиків розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Прагнення України до збалансованого економічного розвитку вимагає кардинальних змін у економічному та суспільно-політичному житті і подоланні кризових явищ соціального характеру. Так, забезпечення відтворення людського капіталу та розвиток інтелектуального потенціалу країни зумовлене розвитком та ефективним функціонуванням соціальної інфраструктури. Варто зазначити, що саме розвиток та ефективне функціонування житлово-комунальної інфраструктури зумовлює забезпечення комфортних умов для проживання населення та задоволення їх первинних потреб.

Відповідно до праць вітчизняних вчених [1, 2] соціальна інфраструктура – це комплекс установ та організацій і сукупність матеріальних об'єктів, які забезпечують умови життєдіяльності населення, сприяють суспільному соціально-економічному розвитку країни та підтримують достойний рівень та якість життя населення.

Використовуючи науковий ресурс Future communities [3] варто додати, що соціальна інфраструктура виступає діапазоном діяльності, організацій та установ, що забезпечують формування, розвиток і підтримку соціальних відносин в суспільстві. У той же час Фонд новозеландської соціальної інфраструктури (New Zealand Social Infrastructure Fund) [4] розглядає соціальну інфраструктуру як підмножину сектора інфраструктури, що включає активи надання соціальних послуг.

Ми погоджуємось із В. Куценко, яка в своїй праці «Соціальний вектор економічного розвитку» зазначає, що соціальна інфраструктура поділяється на соціально-побутову та соціально-культурну інфраструктуру. Так, соціально-побутова інфраструктура спрямована на створення комфортних умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище, в т. ч. збереження та зміцнення здоров'я населення), забезпечення достойних умов життя та задоволення побутових потреб населення; в свою чергу соціально-культурна інфраструктура спрямована на збереження освітнього, культурного, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку людей, формування економічно активної особистості, що задовольняє вимоги суспільства у робочій силі. Відтак, опираючись на вищенаведене, вважаємо за доцільне визначити наступні структурні складові соціально-побутової інфраструктури: житлово-комунальна інфраструктура (забезпечення комфортних умов проживання населення); охорона здоров'я (збереження та зміцнення здоров'я населення); транспортна інфраструктура (забезпечення транспортним переміщенням людей); інфраструктура зв'язку, телебачення та радіо (забезпечення населення мобільним зв'язком, мережею Інтернет, поштовим та кур'єрським зв'язком тощо).

Варто зазначити, що розвиток житлово-комунальної інфраструктури сприятиме покращенню якості послуг із забезпечення комфортних умов для проживання та задоволення житлово-комунальних потреб населення. Так, погоджуючись із В. Куценко, що [1, с. 375] житлово-комунальна інфраструктура – це комплекс установ та організацій, які забезпечують процес задоволення потреб населення в житлово-комунальних послугах, спрямована на створення умов та належного рівня життєдіяльності населення і водночас забезпечує комунальне обслуговування виробництв та соціальних об'єктів. Вона складається із сукупності сфер діяльності для забезпечення комфортного та безпечного проживання людей за рахунок утримання та ремонту житлового фонду та надійної інженерної та комунальної інфраструктури (рис. 1). Варто зазначити, що житлово-комунальна інфраструктура села значно відрізняється від міста, це пов'язано із розподілом рівня доходів та відповідною активністю споживання послуг, що впливає на модернізацію інженерної інфраструктури, призначеної для створення комфортних умов для людини.

Зауважимо, що низький рівень розвитку житлово-комунальної інфраструктури в Україні, зумовлений недостатньо ефективною політикою управління соціальною сферою, низькою якістю

послуг, застарілістю технологій, низькою енергоефективністю та зношеністю матеріально-технічної бази, невідповідністю якості житлово-комунальних послуг європейським стандартам, високим рівнем монополізації послуг тощо. Так, головними загрозами розвитку сектору житлового будівництва та погіршення житлових умов населення України виступають недоліки розвитку сектору житлового будівництва, зокрема: порушення порядку прийняття в експлуатацію будинків, низькі показники забезпеченості населення житловою площею, обладнаною водопостачанням і водовідведенням та інші (рис. 2-4).

Рисунок 1 – Структурні складові житлово-комунальної інфраструктури України (складено автором відповідно до [5, с. 34-36])

Так, незважаючи на темпи зниження протягом 2013-2014 рр. прийнятого в експлуатацію житла на 2,1 % (208 тис. м²), міграція населення із тимчасово окупованих територій у 2015 р. зумовила значне зростання цього показника 13,4 % (1303 тис. м²), у розрізі місто/село не відбулося значних змін і зберігається співвідношення місто/село в межах 67-70% житлової площі міських поселень до 30-33% житлової площі сільської місцевості в загальній площі житла. В 2016 р. було прийнято в експлуатацію 9367 тис. м² загальної площі житла, що на 15,2% (1677 тис. м²) менше ніж в попередньому році.

Зауважимо, що відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію об'єктів (затвердженого наказом Мінрегіону від 24.04.2015 № 79), у 2016 р. без дозволу на виконання будівельних робіт збудовано 242,5 тис. м² (3%) житлової площі від загальної площі житла прийнятої в експлуатацію, тоді

як за рахунок коштів державного бюджету прийнято в експлуатацію 30,3 тис. м² (0,3%) житлової площі від загальної площі житла [7].

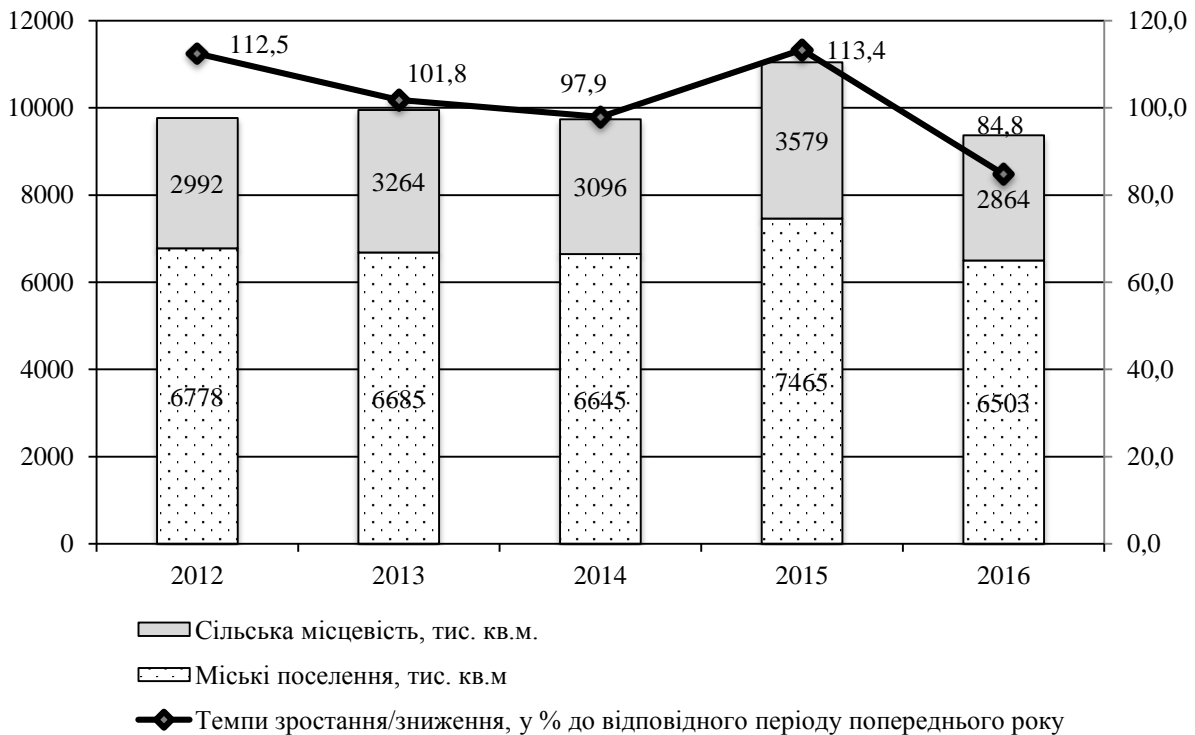

Рисунок 2 – Прийняття в експлуатацію загальної площі житла у міських поселення та сільській місцевості України за 2012-2016 рр. (складено автором відповідно до [6])

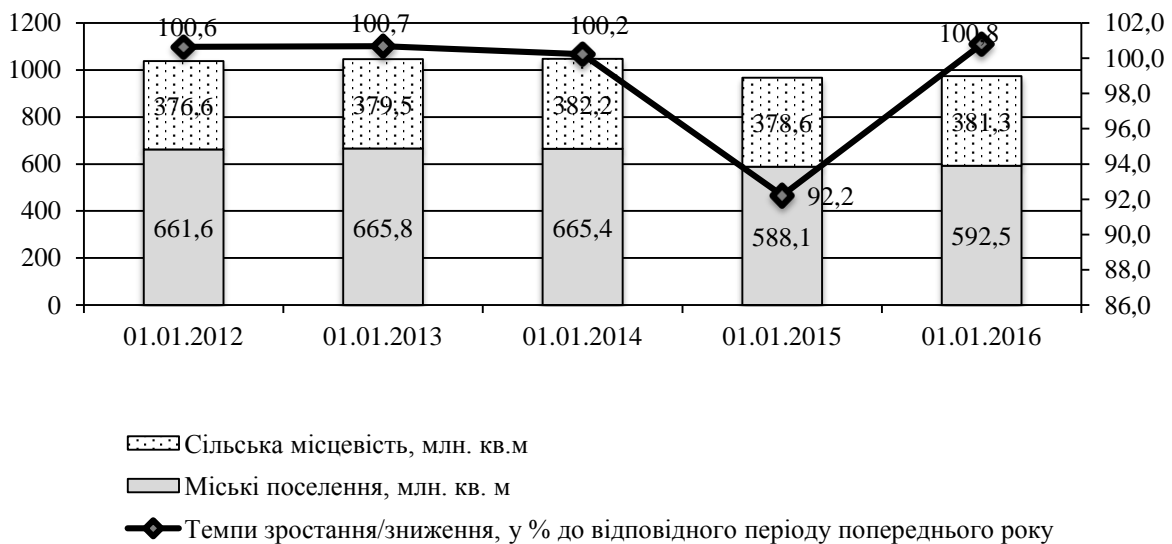

Рисунок 3 – Житловий фонд України 2012-2016 рр., на початок року (складено автором відповідно до [6])

Примітно, що протягом 2011-2013 рр. спостерігається тенденція незначного зростання житлового фонду України в межах 0,2-0,7%, однак, на початок 2015 року відбулось значне зниження житлового фонду на 7,8% (7,1 млн. м²). Зауважимо, що у співвідношення місто/село значних змін не відбулося.

Варто зазначити, що незважаючи на незначний ріст (0,8%) житлового фонду на початок 2016 р., більше половини усього житлового фонду України потребує термінової реконструкції: понад 100 тис. Будинків знаходиться у безперервній експлуатації вже понад 50 років [8].

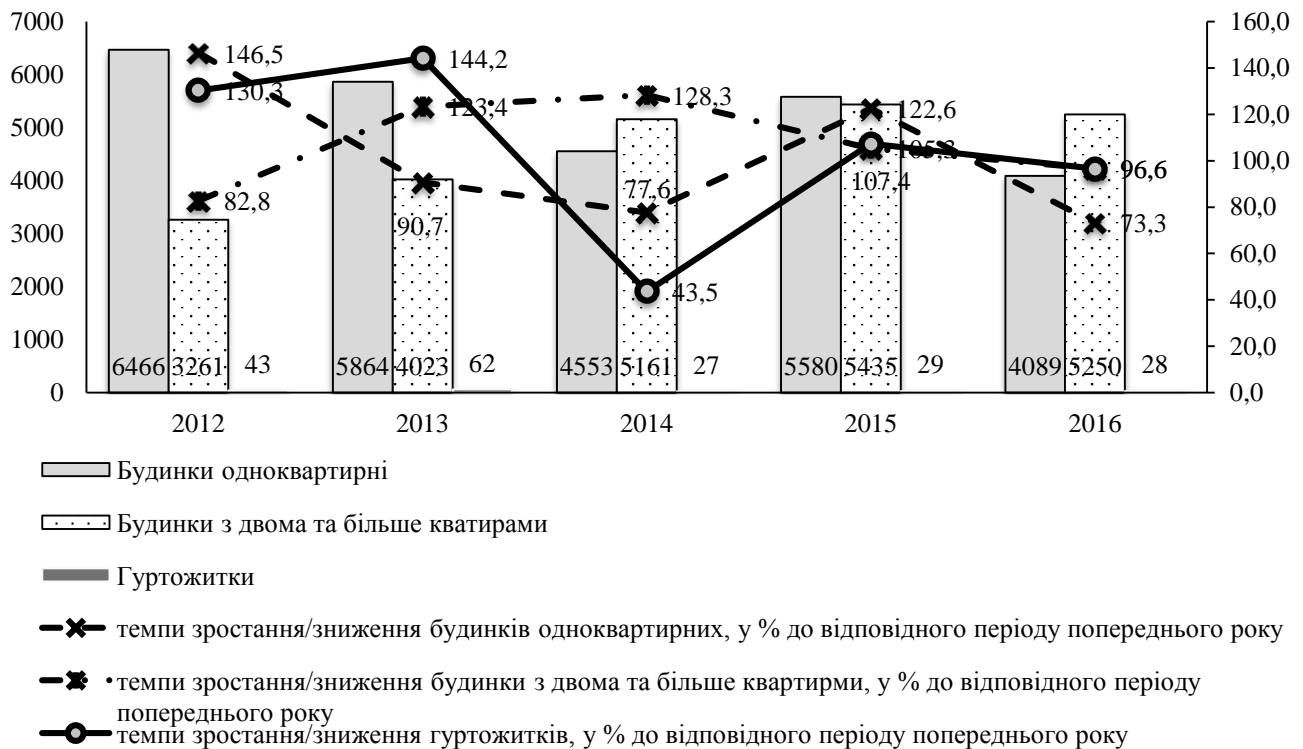

Рисунок 4 – Прийняття в експлуатацію загальної площі житла за видами житлових будівель в Україні за 2012-2016 рр. (складено автором відповідно до [6])

Зауважимо, що показник прийняття в експлуатацію загальної площі житла характеризує погіршення умов проживання населення через неспроможність останніх придбати або орендувати житло і відсутність балансу цін на ринку житла та доходів населення.

Так, дані рис. 4 свідчать про те, що кількість будинків із двома та більше квартирами до 2014 р. складала 28,8 %, будинків одноквартирних – 22,4 %, гуртожитків – 54,5 %, однак вже у 2015 р. кількість означених будинків збільшилася на 5,3 % та 22,5 % відповідно (незважаючи на зниження у 2016 р. обсягів прийнятих в експлуатацію будинків одноквартирних на 26,7 %).

Варто зазначити, що станом 2016 р. рівень комфортності житлового фонду у сільських поселеннях є низьким, так: тільки 21% житлової площі у сільських поселеннях забезпечені гарячим водопостачанням; каналізацією та водопроводом забезпечено лише 30,9 % та 34,3 % житлової площі відповідно; газом – 84,1% житлової площі; опаленням – 53,9% житлової площі. Відтак, у сільських поселеннях переважна частина житлового фонду не обладнана елементарними складовими комфорту. Рівень комфортності житлового фонду у міських поселеннях є значно вищим, так: гарячим водопостачанням забезпечено 63,2% житлової площі; каналізацією – 76,7 % житлової площі; водопроводом – 77,8 % житлової площі; газом – 82,8% житлової площі; опаленням – 78,2% житлової площі (рис. 5).

Окрім того, значна частина житлового фонду не обладнана засобами енергоефективності, у зв'язку із підвищенням вартості енергоресурсів (середні нарахунки за житлово-комунальні послуги на одного власника особового рахунку в березні 2017 р. становили 1038,6 грн [9]), що призводить до зменшення фінансової можливості населення задовольняти свої потреби.

Так, на початок 2017 р. заборгованість населення зі сплати за централізоване опалення та гаряче водопостачання становила 10,4 млрд. грн, газопостачання – 7,1 млрд. грн, утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 2,5 млрд. грн, централізоване водопостачання та водовідведення – 1,3 млрд. грн, вивезення побутових відходів – 0,3 млрд. грн, за електроенергію – 3,4 млрд. грн [9].

Зауважимо, що стан житлово-комунальної інфраструктури залишається критичним. Так, централізованим питним водопостачанням в Україні забезпечено 397 міст (або 89,8 % загальної кількості), 570 селищ міського типу (або 68,8 % загальної кількості) та 4,7 тис. од. сільських населених пунктів (17,2 % загальної кількості). Централізованим водовідведенням забезпечено 385 міст (або 87,1% загальної кількості), 397 селищ міського типу (або 47,9% загальної кількості) та 530 сільських населених пунктів (або 1,9% загальної кількості). Загальна протяжність водопровідних мереж складає

141,9 тис. км з яких в аварійному та ветхому стані. Він вживається в будівельній термінології стані знаходяться 34,6 % водопровідних мереж. Витоки та невраховані витрати води в системах централізованого водопостачання склали 28,3 % від поданої у мережу води. Загальна протяжність каналізаційних мереж становить 42 881,9 км, з них в аварійному та ветхому стані знаходяться 34,5% каналізаційних мереж. Найбільша питома вага ветхих та аварійних каналізаційних мереж від загальної їх протяжності спостерігається у Харківській області (58,0%), а найменша – у Вінницькій області (17,6%) [10].

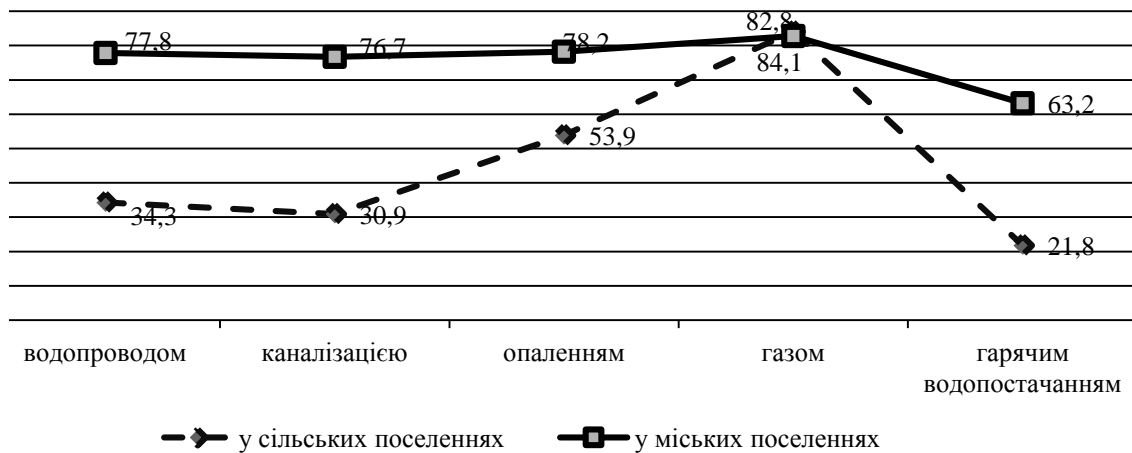

Рисунок 5 – Питома вага обладнаної загальної площі житлових приміщень у міських поселеннях та сільській місцевості України на 1 січня 2016 р. (складено автором відповідно до [6])

Газотранспортна система України включає 39,8 тис. км газопроводів різного призначення, 74 компресорні станції, понад 1600 газорозподільних станцій, 13 підземних сховищ газу, а також об'єкти інфраструктури, які забезпечують функціонування газотранспортної системи. При цьому близько 16 тис. км розподільчих газопроводів (7%) і 7,3 тис. газорегуляторних пунктів (близько 11,5%) знаходяться в аварійному стані та потребують модернізації, так: корозійні пошкодження мереж газотранспортної системи стали причиною витоків газу у 47% на зовнішніх газопроводах та у 22 % – на підземних [11, с. 498-499].

На створення комфортних умов для життєдіяльності населення впливає стан сфери поводження з побутовими відходами. Так, за 2016 рік (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) утворилось близько 49 млн. м³ побутових відходів. Перероблено та утилізовано близько 5,76% побутових відходів, з них: 2,72 % спалено, а 3,04% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи. Відтак, через неналежну системи поводження з твердими побутовими відходами в населених пунктах, як правило у приватному секторі, щорічно виявляється близько 29 тис. несанкціонованих звалищ, що займають площу 1,3 тис. га, з них у 2016 р. ліквідовано близько 28,9 тис. несанкціонованих звалищ площею 1,2 тис. га [12].

Таким чином, низька якість житлово-комунальних послуг, погіршення екологічного стану джерел водопостачання, спричинене скиданням стічних вод у водойми; зношеність інженерних мереж та споруд, що спричиняють неналежне обслуговування населення та стають причиною надзвичайних ситуацій зумовлюють неналежний рівень економічної безпеки, через загрозу спроможності держави задовольнити первинні потреби населення та створення нормальних умов для його життєдіяльності та розвитку.

Висновки. Таким чином, неможливість держави забезпечити первинні потреби населення через життєзабезпечуючу складову соціальної інфраструктури – житлово-комунальну інфраструктуру спричинює гальмування соціально-економічного розвитку держави. Пріоритетним завданням політики забезпечення економічного розвитку повинно виступати вирішення проблем достойних умов життєдіяльності населення через забезпечення належного функціонування житлово-комунальної інфраструктури, яка спрямована на створення комфортних умов для відтворення та життєзабезпечення населення: технічне переоснащення інфраструктурних потужностей, модернізація технології, удосконалення організації управління житлово-комунальною інфраструктурою, фінансова стабілізація, розвиток конкуренції житлово-комунальних послуг, вдосконалення нормативно-правової бази тощо.

Література

1. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку : монографія / В. І. Куценко; під наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАН України Б.М. Данилишина. НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Наукова думка, 2010. – 736 с.
2. Царук І.М. Економічні передумови формування соціальної сфери регіону в умовах ринкових трансформацій : атореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. екон. наук / І.М. Царук. – Київ, 2010. – 21 с.
3. Social infrastructure: glossary [Electronic resource]: Future Communities. – Access mode : <http://www.futurecommunities.net/glossary/term/26>.
4. What is Social Infrastructure? [Electronic resource] : New Zealand Social Infrastructure Fund. – Access mode: <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>.
5. Мамонов К.А. Стан та особливості функціонування житлово-комунального комплексу України / К.А. Мамонов, О.О. Конопліна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2013. – № 2. – С. 29-39.
6. Державна служба статистики України : статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Прийняття в експлуатацію житла у 2016 році // Експрес-випуск. – Державна служба статистики України, 2017.
8. Житловий фонд України потерпає від надмірної експлуатації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unt.ua/ekonomika/realty/14045-zhitlovij-fond-ukrajini-poterpae-vid-nadmirnoji-ekspluatatsiji>.
9. Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у березні 2017 року // Експрес-випуск. – Державна служба статистики України, 2017.
10. Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2015/Glava_1.pdf.
11. Стасюк В.М. Комунальна інфраструктура: техногенна безпека в нових умовах господарювання / В.М. Стасюк // Економіка та суспільство. – 2017. – Випуск №7. – С. 497-501.
12. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/>.

References

1. Kutsenko, V. (2010). The social vector of economic development. Kyiv : Scientific Thought.
2. Tsaruk, I. (2010). Economic Pre-conditions of Forming of Social Sphere of Region in the Conditions of Market Transformations. Kyiv
3. Social infrastructure : glossary : Upcoming Community. Retrieved from : <http://www.futurecommunities.net/glossary/term/26>.
4. What is social infrastructure? New Zealand Foundation for Social Infrastructure. Retrieved from : <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>.
5. Mamonov, K. (2013). Condition and features of functioning of housing and communal services of Ukraine. Economics and Management Engineering industry, 2, 29-39.
6. State Statistics Service of Ukraine : statistical information. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Adoption of commissioned housing in 2016 (2017). Kyiv : State Statistics Service of Ukraine.
8. The housing stock of Ukraine suffers from over-exploitation. Retrieved from : <http://unt.ua/ekonomika/realty/14045-zhitlovij-fond-ukrajini-poterpae-vid-nadmirnoji-ekspluatatsiji>.
9. On payment of public utility services in March 2017 (2017). Kyiv : State Statistics Service of Ukraine.
10. Analytical review of man-made and natural security Ukraine for 2015 (2015). Retrieved from : http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2015/Glava_1.pdf.
11. Stasiuk, V. (2017). Municipal infrastructure : Technological safety in the new economic conditions. Economy and society, 7, 497-501.
12. The Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine Retrieved from : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/>.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2017.

LOGICAL-HISTORICAL STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION NETWORK ECONOMY

Kereia O.S., PhD student, senior lecturer
V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Інформаційно-технологічна революція докорінно змінила предмет та засоби праці, права власності, механізми формування вартості та ціноутворення. Дані процеси знаменують становлення інформаційно-мережевої економіки, проте вони не узгоджуються з капіталістичними ринковими законами.

Автором запропоновано періодизацію та характеристики етапів становлення та формування інформаційно-мережевої економіки, в основі якої лежить теоретична концепція проходження кожною системою наступних етапів: становлення, формування, розвитку на власній основі, виникнення чужорідних елементів, розкладання та зникнення.

Етапи становлення і формування інформаційно - мережевої економіки, згідно з цією логікою, супроводжуються виникненням чужорідних елементів і розкладанням системи індустріально-ринкової економіки відповідно. Етап становлення характеризується виникненням поодиноких явищ інформаційно-мережевої економіки в середовищі індустріальної системи і включає фази протогенеза і генезису. Результатом індустріального перелому і капіталістичної реструктуризації стало виникнення нових організаційних форм, а саме перехід від вертикально інтегрованих до горизонтальних структур.

На етапі формування нова система починає конкурувати зі старою, прагне до самоствердження. Початок формування інформаційно-мережевої економіки припадає на 90-ті рр. XX століття. Загальними характеристиками цього етапу є виникнення мережевих ринків, електронного бізнесу та електронних грошей, реструктуризація форм господарювання на базі ІКТ. Фазами даного етапу є переважно екстенсивне та переважно інтенсивне формування. У статті наводиться аргументація положення про незавершеність переходу інформаційно-мережевої економіки до етапу розвитку на власній основі.

Ключові слова: посткапіталізм, інформаційно-мережева економіка, процес розвитку, криза капіталізму.

Relevance. Defining role of information as the main distinctive feature of modern evolutionary processes has caused scientific discussions concerning theoretic explanation of transformation of social and economic system under the influence of information technology revolution, globalization and development of network economy. The industrial age crisis and formation of an information society have led to drastic changes in productive forces and production relations: information technology blurs the lines between working and spare hours, undermining basics of cost fixing and price formation, it influences the subject of labour – new materials, which are absent in nature, are created with given properties. Since the main functions of a worker are collection, processing, analysis, transfer of information, the information itself turns into the subject of labour, which is processed in the process of intellectual activity; requirements to educational level and professional qualification are changed along with it. Requirements to labour resources in the post-industrial society fundamentally differ from those, which were relevant to industrial workers: tasks on design, data analysis, and management of network processes will replace equipment operation skills in the profile of workplaces. Increase in the number of jobs is expected due to the expansion of demand for database management specialists, scientists, software developers, analytics and information security specialists [1, p.11].

Computing capacities and communication networks have become the means of intellectual products production, because of their expansion industrial relations are changing in the direction of creating voluntary forms of organization, activity decentralization, which are not covered by market mechanisms.

“Earth, labour and capital stopped being those fundamental categories of economic analysis which they used to be for two centuries. This simple classification was replaced by people, ideas and things... usual scarcity principle was augmented by an important sufficiency principle” [2, p. 161]. Introduced tendencies suggest that development of the information network economy is taking place.

Analysis of recent research and publications. Attention to the information as an economic category appears together with attempts to explain social and economic changes with the help of D. Bell’s theory of post-industrial society [3], theory of information society and economy. Significant contribution to the economic analysis of information was made in the field of studying the problem of uncertainty and markets with asymmetric information.

Peculiarities of network economy functioning were analyzed by C. Shapiro and H. Varian [4], R. Viber [5], K. Kelly [6].

Works of P. Mason are devoted to the problems of development of post-capitalist society [2].

Russian scientists S. Dyatlov [7], I. Strelets [8] have also made an input into the development of the information network economy, analysis of network goods and network effects.

Works of A. Hrytsenko [9], devoted to the problem of network human-being, A. Maslov [10] must be mentioned among national scientists.

The purpose and tasks of the article. The purpose of the article is recreation and analysis of the development stages of the information network economy.

In accordance with the set purpose its tasks are:

–to reveal specific features of the influence of information resource on functioning of social and economic system;

–to give definition of the information network economy;

–to define contradictions of information economy functioning on the basis of capitalism.

Main results of the study. The concept of the information network economy is not widespread in the scientific literature, only its separate characteristics are reviewed: transformation of the information role is studied regardless of the processes of network organization formation and transfer of economic activity into virtual space. Taking this into consideration, periodization of the development stages of the information network economy in unity is suggested, its main criteria are change of organization forms, development of information technology and its integration into economic activity.

This basis of this theoretical concept is the philosophy idea that each system goes through the stages of the origin, formation, development on its own basis, the emergence of alien elements, decomposition and extinction.

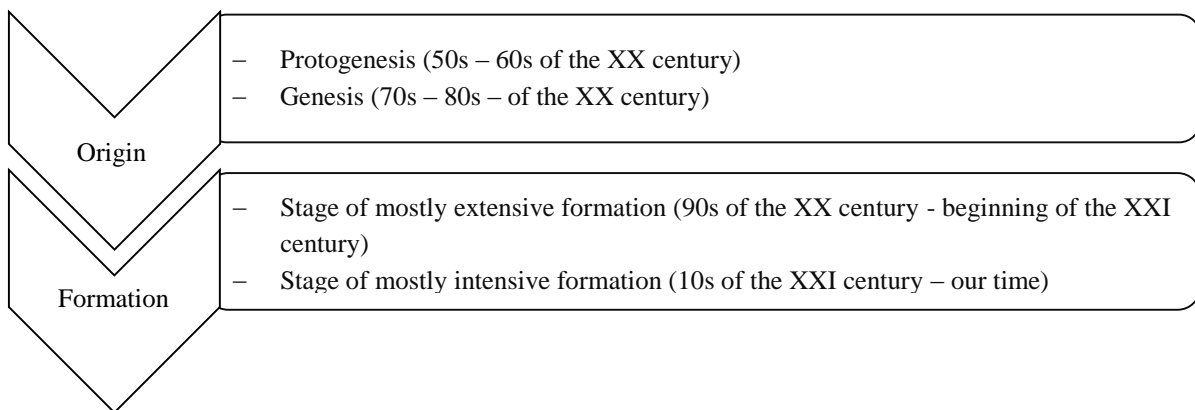

Figure 1 – Development stages of the information network economy, author’s compilation

The occurrence of singular phenomena of the information network economy in the environment of industrial system takes place at the origin stage.

The following categories are introduced into the scientific use: “knowledge economy”, “information economy”, “information society”, which put emphasis on the fact that the influence of information resource on economic development increases.

Protogenesis of the information network economy happened with the beginning of information technology revolution. The first programmable electronic computer was created in the field of military industry in 1946 (ENIAC, comes from Electronic Numerical Integrator and Computer). The first new scientific studies devoted to the problems of use of information technology for data processing for the purpose of increasing economic efficiency were carried out in the 50s of the XX century. However, practical use of the results of this period was limited to military and research fields.

The theory of information and implementation of transistors enabled automation of physical processes and transformation of manual labour into the control activity over them.

The third generation transnational companies in the form of group corporations and conglomerates play an important part at this stage. Transnational companies promoted expansion of the achievements of scientific and technological work in the peripheral zones of the world economy and formed economic conditions for appearance of the international production with a single market and information space, international market of capital and labour force, scientific and technological services.

System-oriented information technology with its own standards is developed. In the 70s of the XX century appearance of large universal high-performance servers created conditions for carrying out direct digital management in real-time mode.

Origin stage of the information network economy accounts for the fourth long-term wave founded by Kondratiev. Manufacture of internal-combustion engines, automobiles, development of chemical industry led to the longest economic boom in history, however, an oil shock took place and period of instability occurred in 1973. New organization trends have occurred as a result of capitalistic restructuring and industrial turning point, in particular, transfer from vertically integrated organization structures to horizontal ones, creation of telework for the purpose of saving energy resources for the use of transport and attraction of information technology potential.

Japan became the only developed country, which managed to rationalize models of business conduction in the industry and make first steps towards reorientation to flexible working hours after the crisis.

Major technical achievements of this period are transfer of ARPANET network, which was founded by the order of the Ministry of Defense of the USA for unification into a network of research and military institutes in the USA for a new protocol dd. January 1, 1983. This date is considered an official date of Internet foundation.

Transition to the formation stage begins from the 90s of the XX century and it is characterized by creation of a new system, which starts to compete with the old one, strives for self-affirmation. General characteristics of this stage are reduction of expenses on information processing, storage and transfer as the result of innovations, creation of network markets, electronic business and electronic money, creation of new business patterns on the basis of Information and Communication Technologies.

Technical preconditions for the formation of the information network economy are development of information technology focused on personal computers, mass production of the latter, improvement of other information and communication technologies (cellular communication, wireless technologies), their large-scale use at enterprises, organizations, institutions, creation of local computer networks.

In the early 90s, introduction of digital technology in telecommunication networks, development of broadband signal transmission and increase of the efficiency of computer networks contributed to the introduction of flexible management, production, distribution processes, which include cooperation between different companies or their branches. New technologies were built into the old capitalism structures, changing it qualitatively.

The process of globalization of world economic relations has led to the confirmation of global fourth generation transnational companies, which differ by qualitative characteristics: action coordination of branches takes place on the basis of new information technology; flexible organization of each industrial center; adaptability of corporation structure; unification of the product output on the international scale and organization of production together with enterprises, which are geographically remote and have different national affiliation; unification of branches, plants, common enterprises into one international management network, which, in its turn, is integrated with other networks of transnational companies [11]. Taking into account complexity of the management of such structures, corporate information systems for automation of planning, accounting, control and analysis of business processes, solving business tasks, ERP (Enterprise Resource Planning), MES (Manufacturing execution system) are introduced.

Network economy was originated in the 90s, when the World Wide Web was developed and business and mass media got an opportunity to use it, according to some sources it happened in 1995 [10, p. 13], test purchase of goods with a credit card via the online-store was made in the same year.

The era of globalization and commercial use of the Internet have actualized changes in approaches to management and activity organization. M. Hammer and D. Champi proposed a concept of business processes reengineering in 1993. The ARIS (Architecture of Integrated Information Systems), a software product for modeling business processes of organizations, was released in 1994. The author of this methodology was A.-W. Scheer. In the early 90s the transition to client-server architecture put on the agenda the problems of enterprise architecture building and its management.

Development of the Internet-oriented technologies contributed to the creation on the first Internet companies such as Amazon.com, Yahoo in the middle of the 90s, at the same time rapid development of search engines was observed. The global expansion of the Internet contributed to the rapid growth of the number of online-stores in 1998-2000.

Works devoted to the analysis of information influence on economic processes and problems of intellectual property ("Information rules", authors C.Shapiro and H.Varian, 1999) were presented [4].

Due to the development of Information and Communication Technologies, the use of remote labor relations and freelance – network forms of employment, which provides the absence of a single employer and is expanded and implemented in virtual space.

Thus, the main organization change for the last two decades of the XX century is crisis of an old, rigid model, related to large vertical corporations and oligopolistic control over markets; the companies understand that their success depends on their ability to adopt new digital technologies.

It is worth mentioning that it is incorrect to apply a cause-and-effect link to the development of information technology and the emergence of new organizational forms. Their complexity, necessity to coordinate activity on the global scale, decentralization of decision-making, necessity to adapt to the change of the environment have created the need to develop information technology, computer networks in particular. It means that organizational forms contributed to the creation of new technological trajectories due to the large-scale need for flexible, interactive management, in its turn, information technology enabled development of new organizational forms. Formation of networks has become the key to the flexibility of organizations and business productivity [11].

At the end of the 90s main elements of the fifth long-term wave emerged. Its sources are network technologies, mobile communications, and information products.

Network technologies promoted relation changes in the financial field: crowdfunding was originated at the beginning of 2000. Crowdfunding is a collective cooperation of people, who voluntarily pool resources, usually via the Internet, to support efforts of other people or organizations. It is expected that crowdfunding will stimulate growth of the number of startups. Bitcoin, the first decentralized currency, was introduced in January 2009. Total capitalization of cryptocurrency market has grown three times since the beginning of 2016, having reached nearly \$ 25 billion in March 2017 [12].

Financial institutes implement Blockchain technology, which is deemed as a decentralized database on transactions in the network, which is the basis for bitcoin, its main difference and advantage is division of the register.

The second formation stage of the information network economy related to the fourth industrial revolution, which is characterized by blurring distinctions among physical, digital and biological fields. It's definition as an implementation of "cyber-physical systems into the commercial runs" was originally presented at the industrial exhibition in Hannover in 2011 [13, 14]. Without carrying out the analysis, it seems that the recognition of the new industrial revolution is contrary to the formation concept of the information network economy, because it emphasizes that the new development stage, which means the transition from industrial to post-industrial society, did not happen, however, it only confirms the fact that business activity in the informational economy not only promotes development of the information sector, but also provides increase of efficiency in the field of material production.

According to the System initiative on formation of future production of the World Economic Forum in 2016, the main impact on the economic development will be established by five key technologies: Internet of things, artificial intelligence, robotic technology, portable computers and 3D printing [14].

An important development stage of the global network in creation of the Internet of things, characterized by connection of a large number of appliances, which carry out automated data processing without human input. In 2008-2009 the transition from the "Internet of people" to the "Internet of things" took place, which meant that the number of things connected to the network exceeded the number of people [14]. The expansion of practical implementation of the "Internet of things" has been a tendency of information technology since 2010. The McKinsey consulting company estimated the economic effect of this process at \$ 6 trillion a year due to expenses reduction and efficiency improvement, primarily in the field of healthcare and manufacturing industry [2, p. 169].

Main directions of production development under the influence of information technology of the Fourth Industrial Revolution are listed in the table 1.

To some extent, development of these technologies are caused by the tendency of transition from mass production, which fails to meet the requirements of the market, to mass customization, based on a wide adaptation to the customers' requirements and satisfaction of individual needs of consumers. Now personalization does not lead to the loss of production output due to the Internet of things, artificial intelligence and 3D printing. Personalized products can be implemented in two ways: the first one involves physical personalization, which means that technologies create distinguished forms and functions and smart personalization, where sensors and an opportunity to connect create special digital offers. Readiness of the clients to pay for personalized products more leads to the increase in profit margin.

Introduced tendencies indicate that the process of development and formation of the information economy are based on a large-scale implementation of Information and Communication Technologies,

increase of the scale of economic activity, which is reached by being placed in various information and economic spaces [11, p. 82], that is why the information network economy can be defined as a form of organization of social and economic activity with network form of coordination, which is based on predominant use of information resources, information technologies and Internet global electronic network in the processes of production, distribution, exchange and use.

Table 1 – Influence of technologies of the Fourth Industrial Revolution on production process, prepared on the basis of [13, 14]

Connection and computing	Blockchain, mobile Internet, cloud-based computing, applications and platforms, modeling, visualization, M2M interaction (machine – machine; modules, modems and routers for communication mechanization)
Analytics and intellectualization	Cognitive computing, bioinformatics, intellectual data analysis, big data (big files of information with complex structure)
Philosophy of production	Management of life cycle of product made of modern materials, flexible, module production systems, energy/material/resource efficient production, sustainable production, re-used material, personalized mass production
Advanced materials	Materials for four-dimensional printing, nano-engineering of materials and surfaces
Improved production processes	Nanoassembly, production of highly effective flexible structures, ink-jet printing, 3D network production, 4D printing, flexible and reconfigured machines and robots, automated robotic technology, remote service
Human – machine interface	Dialogue systems, social networks, augmented/virtual reality, portable computers

The generalizing characteristic of each stage of the development of the information network economy is reflected in Figure 2.

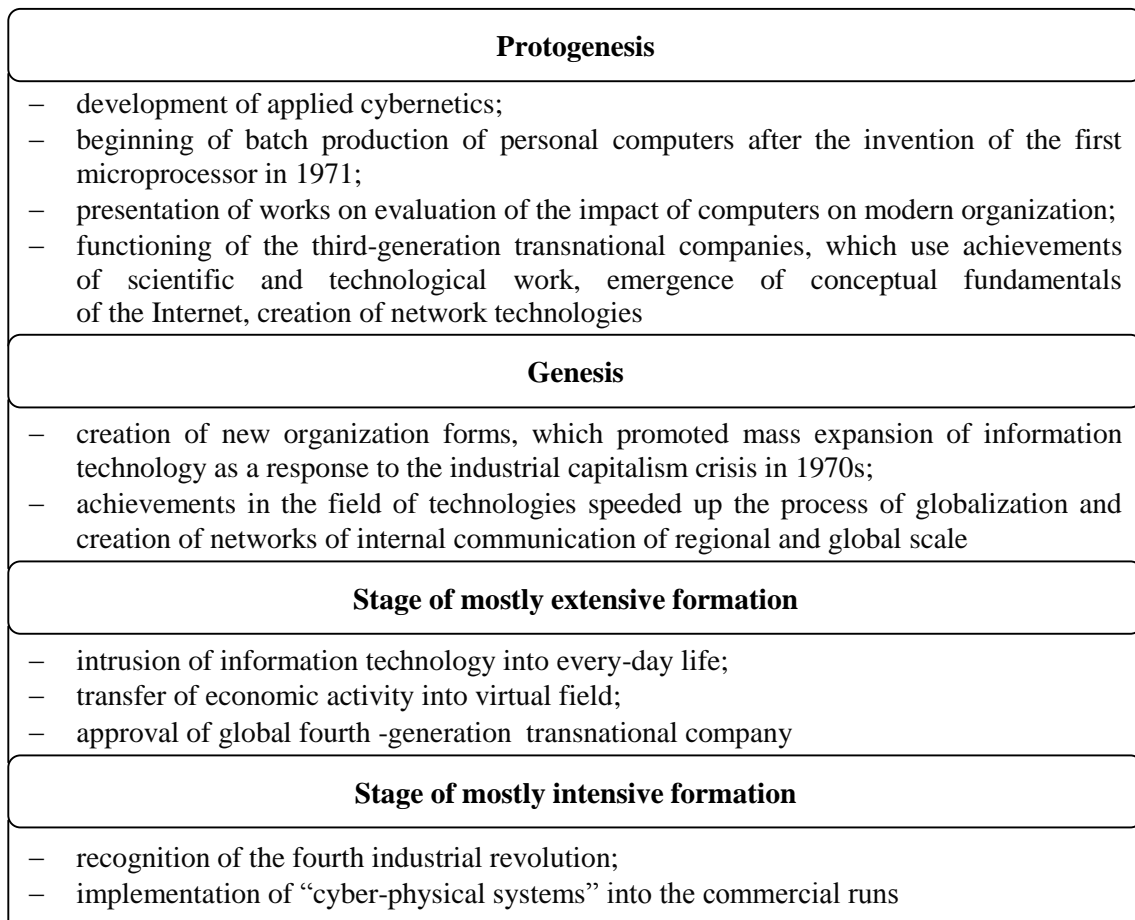

Figure 2 – The characteristic of origin and formation stages of the information network economy development, author’s compilation

Summary. Information radically changes the process of production, distribution, exchange and use of the product, role of the country in defending national interests, process of business decision-making. Change of economy structure occurs, information sector forms, social structure transforms, creating new class – netocracy under the influence of informatization and development of network relations. These transformations are explained by the theory of the information network economy, which has gone through a few stages of its evolution: origin and formation.

Transfer of the information network economy to the development stage on its own basis has not yet taken place, because the information-based economy, with its tendency to create products with no expenses due to their copying and blurred property rights, cannot be capitalistic. In addition to the fact that capitalism is destroyed by information, there are internal mechanisms (the neo-liberal concept and fiat money), which undermine its foundations and lead to deterioration, manifested in the inhibition of the fifth Kondratiev wave, in which low-paid jobs are created and many economies are in the state of stagnation instead of the rapid automation and abolition of manual labour [2, p.78].

P. Mason thinks that “there is growing evidence that information technology does not create a new, more stable form of capitalism, but undermines it, destroying market mechanisms, right of ownership and former interrelationships among wages, labour and profit” [2, p.135]. According to the methodological grounds, an old system shall disappear at the development stage based on this system. It isn't functioning of information capitalism, as its form following the industrial one, but the transition from capitalism, which is built on market relations, to post-capitalism.

Література

1. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. [Electronic resource]. – Accessed mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.
2. Мейсон, П. Посткапитализм: Путеводитель по нашему будущему/ П. Мейсон. – М. : Ad Marginem Press, 2016. – 416 p.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М.: Academia, 2004. – 944 с.
4. Shapiro C., Varian H.R. Information rules: a strategic guide to the network economy / C. Shapiro and H.R. Varian. [Electronic resource]. – Accessed mode : http://solitine.com/document/download/solitine_information_rules.pdf.
5. Вайббер Р. Эмпирические закон сетевой экономики. [Electronic resource]. – Accessed mode : http://vasilieva.narod.ru/14_3_03.htm.
6. Kelly K. New Rules for the New Economy [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://kk.org/mt-files/books-mt/KevinKelly-NewRules-withads.pdf>.
7. Дятлов С.А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование : монография / В.П. Марьяненко, Т.А. Селищева. – СПб. : Астерион, 2008. – 413 с.
8. Стрелец И.А. Сетевая экономика : учебник. – М. : Эксмо, 2006. – 208 с.
9. Гриценко А.А. Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем : монография / Т.И. Артёмова, А.А. Гриценко, Т.А. Кричевская и др. / под ред. чл.-корр. НАН Украины А.А. Гриценко; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – К., 2013. – 580 с.
10. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення : монографія. – К. Agrar Media Group.
11. Kastels M. Informational era: economy, society and culture [Electronic source]. – Accessed mode : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/03.php.
12. Hileman G., Rauchs M. Global cryptocurrency benchmarking study [Electronic source]. – Accessed mode : https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2017-global-cryptocurrency-benchmarking-study.pdf.
13. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: challenges and opportunities [Electronic source]. – Accessed mode : <http://guralyuk.livejournal.com/2051302.html>.
14. Industry 4.0 and manufacturing ecosystems. [Electronic source]. – Accessed mode : <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/industry-4-0/manufacturing-ecosystems-exploring-world-connected-enterprises.html>.

References

1. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution (2016). Retrieved from : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.
2. Mason, P. Post-capitalism: A Guide to Our Future (2016). Moscow. Ad Marginem Press (in Rus).
3. Bell, D. (2004), The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting, 2nd ed, Moscow. Academia (in Rus).

4. Shapiro C., Varian H.R. Information rules: a strategic guide to the network economy / C. Shapiro and H.R. Varian. Retrieved from : http://solitine.com/document/download/solitine_information_rules.pdf.
5. Viber R. Empirical Law Network Economy. Retrieved from : http://vasilievaa.narod.ru/14_3_03.htm.
6. Kelly, K. New Rules for the New Economy. Retrieved from : <http://kk.org/mt-files/books-mt/KevinKelly-NewRules-withads.pdf>.
7. Djatlov, S.A. Mar'janenko, V.P. and Selishheva, T.A (2008), Informacionno-setevaja ekonomika : struktura, dinamika, regulirovanie [The information and network economy : the structure, dynamics, regulation], SPb, Asterion (in Rus).
8. Strelets, Y.A. (2006), The network economy, Moscow, Ecsmo (in Rus).
9. Hrytsenko, A.A Artjomova, T.I. and Krichevskaja, T.A. (2013), The hierarchy and network in the institutional architectonics of the economic systems, Kyiv (in Ukr).
10. Maslov A.O. (2012). Information economy: formation, structure and theoretical comprehension : monograph. Kyiv (in Ukr).
11. Kastels M. Informational era: economy, society and culture. Retrieved from : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/03.php.
12. Hileman G., Rauchs M. Global cryptocurrency benchmarking study. Retrieved from : https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2017-global-cryptocurrency-benchmarking-study.pdf.
13. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: challenges and opportunities. Retrieved from : <http://guralyuk.livejournal.com/2051302.html>.
14. Industry 4.0 and manufacturing ecosystems. Retrieved from : <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/industry-4-0/manufacturing-ecosystems-exploring-world-connected-enterprises.html>.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2017.

АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ЗРОСТАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН І РЕГІОНІВ СВІТУ

Корепанов О.С., кандидат економічних наук, доцент

Чала Т.Г., кандидат економічних наук, доцент

Лазебник Ю.О., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У статті особлива увага приділена дослідженню чисельності й характеристик населення за окремими країнами та регіонами світу. Наведені основні міжнародні органи та організації, що мають справу із розмірами й структурою населення країн і регіонів світу. Проаналізовано загальну динаміку, темпи зростання й прогнозовані тенденції зміни чисельності населення за основними регіонами світу та в Україні за період 1950–2100 роки. Оцінки й прогнози, що були використані для аналізу у статті, охоплюють 150-річний часовий горизонт, який можна поділити на минулі оцінки (1950–2015) і прогнози на майбутнє (2016–2100). Також у статті представлена методологія Організації Об'єднаних Націй щодо групування країн і територій світу за географічною ознакою в шість континентальних регіонів: Африка; Азія; Європа; Латинська Америка і Карибський басейн; Північна Америка і Океанія. Відповідно до зазначеної методології визначено країни і території, що відносяться до складу Європи, які було використано для подальшого дослідження.

З метою подальшого порівняльного аналізу було здійснено прогнозування чисельності населення України та Європи на середньостроковий період. Для прогнозування було застосовано сингулярний спектральний аналіз (SSA), або метод “Гусениця” у вітчизняній літературі. Розрахунки проведені із використанням програми “Caterpillar”. Для обґрунтування обраного методу вихідні часові ряди були скорочені на 7 років для того, щоб на основі цих даних мати можливість розрахувати помилку прогнозу. Для визначення міри точності одержаного прогнозу використана статистична оцінка MAPE. За результатами проведеного дослідження проведено порівняльний аналіз результатів прогнозування із офіційними даними довгострокових прогнозів Відділу народонаселення Департаменту з економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй і зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: населення, чисельність населення, прогнозування чисельності населення, країни та регіони світу.

Постановка проблеми. Глобальна політика в економічній, соціальній і екологічній сферах невід'ємно пов'язана із національною діяльністю країн світу. Прийняття ефективних політичних рішень щодо глобального розвитку неможливо без використання своєчасної достовірної інформації за різними аспектами розвитку країн і регіонів світу. Актуальними питаннями є узагальнення, генерація та аналіз широкого спектру економічних, соціальних і екологічних даних, зокрема й інформації, по якій держави світу прагнуть розглядати загальні проблеми розвитку й аналізувати варіанти національної політики.

Надання міжнародному співтовариству своєчасних й достовірних демографічних даних, а також аналіз і прогнозування демографічних тенденцій і результатів розвитку для всіх країн і регіонів світу є важливим аспектом статистичного забезпечення ефективних управлінських рішень щодо глобальної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ряд міжнародних органів та організацій мають справу з розмірами і структурою населення країн і регіонів світу.

Основним відомством, що на міжнародному рівні відповідає за збір офіційних національних статистичних даних щодо чисельності населення та щільності його розташування за територією, є Статистичний відділ Організації Об'єднаних Націй. Дані збираються і поширюються на щорічній основі з 1948 року через систему Демографічних щорічників [4; 5; 6].

У Демографічних щорічниках представлена така інформація: загальна чисельність населення; розподіл населення за: віком, статтю, сімейним станом; географічними регіонами (міські / сільські регіони, великі географічні регіони, міста з населенням 100 тис. ос.); етнокультурними особливостями (тобто, національне або етнічне походження, релігія і мова); розміром і типом сім'ї, розміром і типом домогосподарства.

Відділ народонаселення Організації Об'єднаних Націй готує оцінки і прогнози чисельності населення для країн і регіонів світу з розподілом за віком і статтю. Ці оцінки і прогнози засновані на національних даних, наданих відділом статистики ООН. Оцінки і прогнози чисельності населення

публікуються в Перспективах народонаселення світу (World Population Prospects) [9; 10]. Відділ також використовує дані про щільність населення і урбанізацію в якості вхідних даних для оцінювання урбанізації. Ці оцінки представлені в Перспективах світової урбанізації (World Urbanization Prospects) [11].

Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (The United Nations Human Settlements Programme, UN-НАВІТАТ) сприяє розвитку міжнародного співробітництва з питань населених пунктів, а саме: збору, зіставленню, аналізу і повідомленню даних про національні міські/сільські пункти з метою моніторингу стану і тенденцій в області населених пунктів.

Постійний форум ООН з питань корінних народів, у співпраці з Відділом статистики Організації Об'єднаних Націй здійснює, огляд національних методів збору і поширення даних про національний і / або етнічні групи, мову і релігію, приділяючи особливу увагу корінним жителям.

Мета статті, завдання та методологія дослідження. Метою даної статті є проведення дослідження чисельності й характеристик населення за окремими країнами та регіонами світу й України. А також здійснення прогнозування чисельності населення на середньостроковий період в Україні та регіонах світу й проведення порівняльного аналізу результатів прогнозування із офіційними даними Департаменту з економічних і соціальних питань ООН.

Підготовка глобальних демографічних оцінок і прогнозів включає два окремих процеси: включення нової інформації про демографічну ситуацію в кожній країні або регіоні світу, залучаючи в деяких випадках переоцінку минулих показників; і розробка обґрунтованих припущень про майбутні тенденції народжуваності, смертності та міжнародної міграції, знову ж для кожної країни або регіону світу.

Оцінки і прогнози, що були використані для аналізу у статті, охоплюють 150-річний часовий горизонт, який можна поділити на минулі оцінки (1950–2015) і прогнози на майбутнє (2015–2100). Минулі оцінки демографічних компонентів для 1950–2015 були взяті безпосередньо з національних статистичних джерел, або із звітів відповідних Відділів і Департаментів ООН.

Основні результати дослідження. Чисельність населення Землі зростає швидше, ніж будь-коли раніше. Знадобилося понад 250 тис. років, щоб населення Землі досягло позначки в мільярд мешканців (приблизно в 1800 р.); більше 100 років, щоб воно збільшилося до 2 млрд (у 1927 р.); пройшло ще 33 роки, і на планеті стало 3 млрд. мешканців [10].

За офіційними даними ООН, для того щоб населення Землі зросло з 6 до 7 млрд, знадобилося трохи більше десятиліття [10].

12 жовтня 1999 р. в боснійській столиці Сараєво народився Аднан Невич – шестимільярдний мешканець Землі. 31 жовтня 2011 р. світ відзначав народження семимільярдного жителя Землі. ООН оголосила, що титул почесного новонародженого належить Наргіс Кумар, що з'явилася на світ о 7:25 за місцевим часом в селі Малл в найбільшому штаті Індії Уттар-Прадеш, або Діани Мей Камачо, яка народилася рівно опівночі в Манілі (Філіппіни).

Дванадцятирічний «міжмільярдний» інтервал між появою на світ Аднана і маляток Наргіс і Діани був найкоротшим в історії людства.

За оцінками експертів Департаменту з економічних і соціальних питань ООН [10] до 2100 р. чисельність населення складе вже більше 11 млрд жителів і продовжить своє зростання далі (див. рис. 1).

У деяких країнах світу зростання населення досягло вражаючих показників [3]. Так, у 1970 р. в Нігерії проживало 57 млн чоловік. До 2050 р., якщо темпи народжуваності в цій країні не зазнають істотних змін, ця цифра збільшиться до 389 млн осіб – майже стільки ж, скільки і в США. Населення іншої африканської країни – Танзанії зростає ще швидшими темпами: в 1970 р. там проживало 14 млн чоловік, а до 2050 р. передбачається вже 139 млн. До 2100 р. Нігерія і Танзанія можуть виявитися відповідно третьою та п'ятою країнами світу за чисельністю населення.

На противагу цим країнам, в інших державах, що вважаються в даний час найбільш багатонаселеними, на той час народжуваність досягне свого піку, чисельність їх мешканців піде на спад. Чисельність населення Росії почала зменшуватись із 1995 р. В Японії (населення 126 млн чоловік) пік спостерігався в 2010 р. Населення Китаю досягне піку в 1,4 млрд в 2025 р., і потім цей показник почне знижуватись. Навіть населення Індії (воно буде найчисленнішим в 2050 р.) набагато ближче до свого піку, ніж вважають багато дослідників: показник в 1,7 млрд осіб, можливий приблизно в 2060 р., потім також почне знижуватись.

В Європі на даний момент спостерігається загальна динаміка до поступового збільшення чисельності населення, темпи зростання при цьому в останні десять років залишаються на постійному рівні [10].

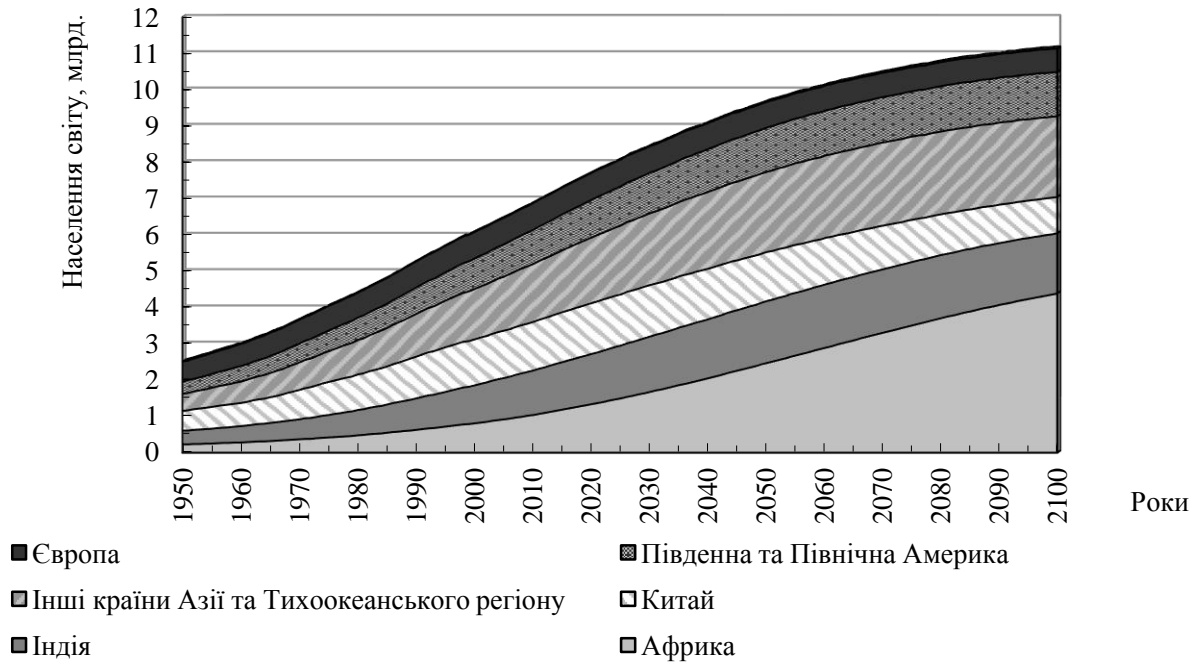

Рисунок 1 – Чисельність населення за регіонами світу (джерело: за оцінками експертів Департаменту з економічних і соціальних питань ООН [10])

В Україні (УРСР) у 1970 р. нараховували близько 47 млн чоловік. Пікова чисельність населення спостерігалася в 1990 р. й склала 51 млн. чоловік. З 1991 р. почалося поступове зменшення чисельності населення країни. Станом на 2015 р. в Україні проживало вже трохи менше 45 млн чоловік. Якщо темпи народжуваності залишаться на постійному рівні, за прогнозними розрахунками Департаменту з економічних і соціальних питань ООН до 2050 р. ця цифра зменшиться до 35 млн осіб [10].

Проведений огляд показав, що в Україні, у порівнянні із загальною тенденцією зміни чисельності населення в Європі та іншими регіонами світу, склалася протилежна ситуація, що характеризується щорічним різким зменшенням чисельності населення, і потребує проведення ефективної демографічної політики, спрямованої на стимулювання народжуваності в країні. У зв'язку із цим, актуальним є короткострокове, середньострокове та довгострокове прогнозування чисельності населення в Україні із застосуванням сучасних методів з метою визначення гостроти існуючої проблеми та розроблення напрямів її вирішення.

За методологією ООН країни і території світу згруповані за географічною ознакою в шість континентальних регіонів: Африка; Азія; Європа; Латинська Америка і Карибський басейн; Північна Америка і Океанія. Вони додатково розділені на 21 географічний регіон.

Назви та склад географічних регіонів представлені в Стандартних кодах країн або територій для статистичного використання (Standard country or area codes for statistical use) [8].

Ці географічні регіони засновані на континентальних регіонах, які поділяються на субрегіони і проміжні регіони. Кожна країна або територія відображається тільки в одному регіоні.

Відповідно до зазначеної методології до складу Європи відносяться такі країни і території, які об'єднані у чотири групи:

1) Східна Європа: Білорусь, Болгарія, Польща, Республіка Молдова, Російська Федерація, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія;

2) Північна Європа: Аландські острови, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Нормандські острови, острів Мен, острови Свальбард та Ян-Маєн, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії Фарерські острови, Фінляндія, Швеція,;

3) Південна Європа: Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Гібралтар, Греція, Італія, Мальта, Папський Престол (Ватикан), Португалія, Сан-Марино, Сербія, Словенія, Іспанія, Колишня Югославська Республіка Македонія, Хорватія, Чорногорія;

4) Західна Європа: Австрія, Бельгія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія.

З метою подальшого порівняльного аналізу було здійснено прогнозування чисельності населення України та Європи на 6-річний період. Для отримання прогнозу авторами були апробовані різні методи прогнозування, зокрема різноманітні моделі динаміки, а саме: трендові, авторегресії та ковзних середніх, сезонної декомпозиції, спектрального аналізу Фур'є.

Для обґрунтування обраного методу вихідні часові ряди були скорочені на 7 років для того, щоб на основі цих даних мати можливість розрахувати помилку прогнозу. Аналіз відхилень емпіричних та розрахованих теоретичних значень часових рядів, що характеризують чисельність населення в Україні, а також розрахованих помилок прогнозу дозволив автору зробити висновок про те, що переваги апробованих класичних методів прогнозування сполучає в собі сингулярний спектральний аналіз (Singular Spectrum Analysis – SSA), або метод “Гусениця” у вітчизняній літературі [1; 2; 7].

Метод “Гусениця” об'єднує елементи класичного аналізу, методи нелінійної динаміки та обробки сигналів.

Відмінною рисою методу є те, що він дозволяє працювати з широким спектром нестационарних часових рядів та не вимагає попереднього завдання моделі ряду. При застосуванні методу не треба заздалегідь знати параметричний вид тренду, а також наявність коливальних компонентів та їхніх періодів. Технічну основу методу становить сингулярне розкладання траєкторної матриці, рядками якої є послідовно взяті відрізки ряду довжини M – основного параметра методу, названого довжиною “гусениці” (довжиною “вікна”) [1; 7].

На основі сингулярного спектрального аналізу було здійснено прогнозування чисельності населення в Україні та Європі на період 2017–2022 рр. (на 6 років). Розрахунки проведені із використанням програми “Caterpillar” на базі часових рядів, які складаються із щорічних даних щодо чисельності населення за період з 1950 по 2016 рр. Графічне зображення фактичних, теоретичних і розрахованих прогнозних значень на 2017–2022 рр. наведені на рис. 2–3.

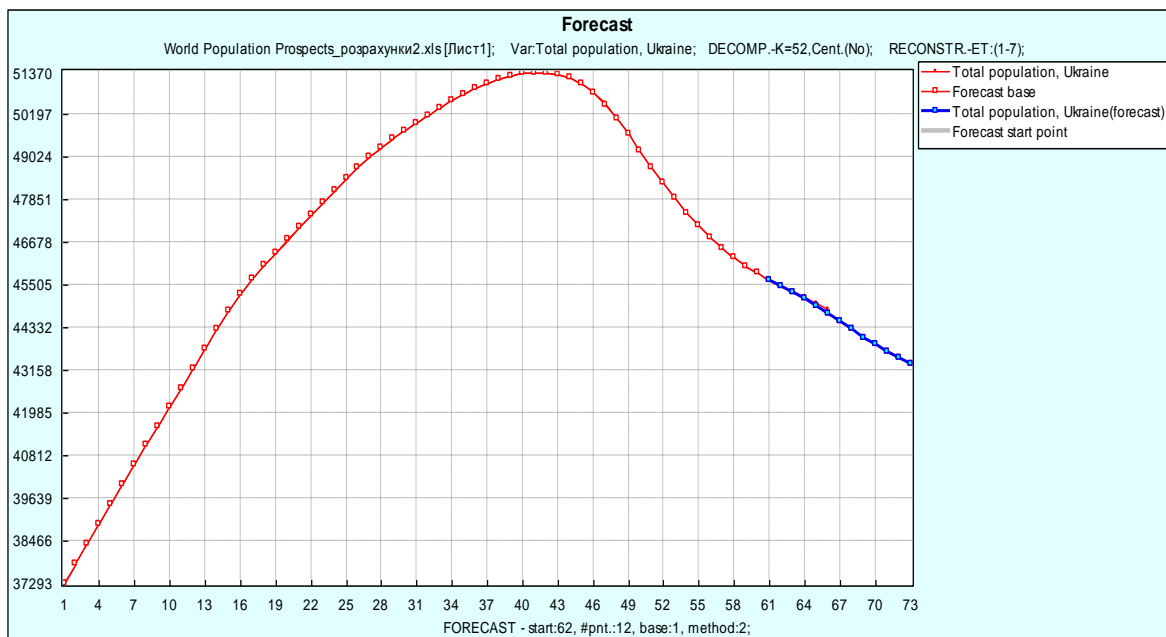

Рисунок 2 – Динаміка чисельності населення в Україні за 1950–2016 рр. і прогноз на 2017–2022 рр.

Розраховані за допомогою побудованих моделей значення рядів чисельності населення в Україні та Європі на 2010–2016 рр. були порівняні із оновленими офіційними статистичними даними (табл. 1) для визначення помилки прогнозу [1; 7].

Для визначення міри точності одержаного прогнозу використана статистична оцінка:

$$\text{MAPE} = \frac{100}{n} \sum_t \left| \frac{y_t - \hat{y}_t}{y_t} \right|,$$

де \hat{y}_t – прогнозне значення часового ряду у t -му періоді.

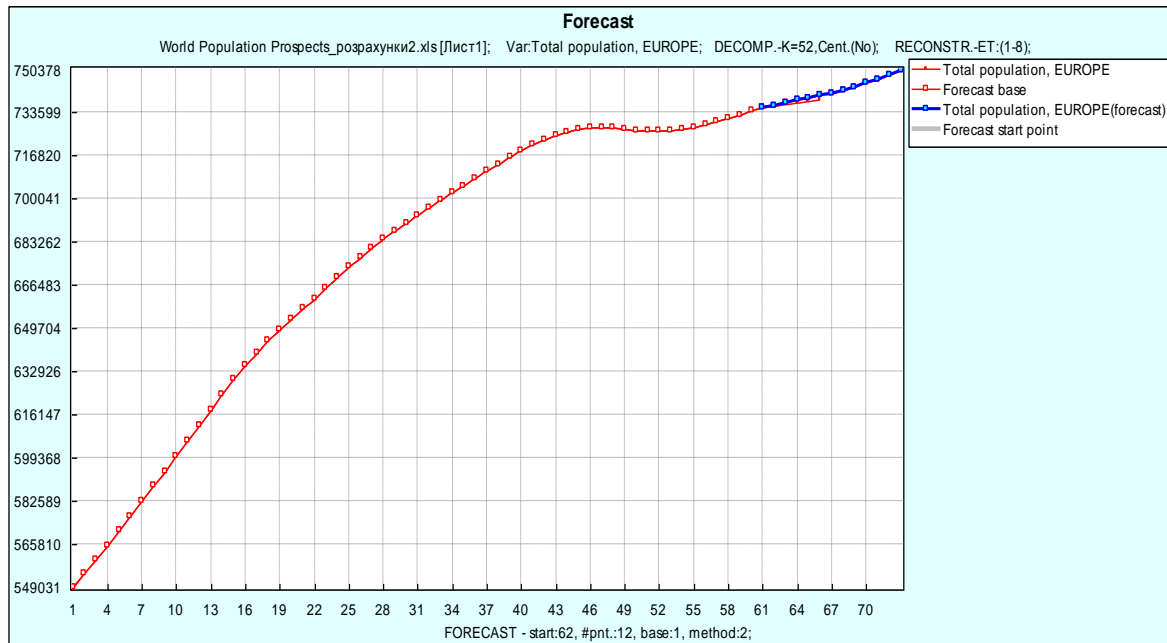

Рисунок 3 – Динаміка чисельності населення в Європі за 1950–2016 рр. і прогноз на 2017–2022 рр.

Таблиця 1 – Фактичні та прогнозні значення часових рядів чисельності населення в Україні та Європі в 2010–2022 рр.

Роки	Чисельність населення України та Європи, тис. осіб						Помилка ретро-спективного прогнозу, %	
	Фактичні значення		Прогнозні значення, за розрахунками Департаменту з економічних і соціальних питань ООН [10]		Теоретичні значення, розраховані за методом SSA			
	Україна	Європа	Україна	Європа	Україна	Європа	Україна	Європа
2010	45647,5	735394,9			45647,9	735371,1	0,001	0,003
2011	45477,7	736315,6			45472,4	736538,1	0,012	0,030
2012	45319,9	737021,8			45294,9	737551,2	0,055	0,072
2013	45165,2	737561,5			45109,9	738457,3	0,123	0,121
2014	45002,5	738015,7			44914,1	739338,6	0,196	0,179
2015	44823,8	738442,1			44707,6	740248,6	0,259	0,245
2016	44624,4	738849,0			44492,7	741217,4	0,295	0,321
2017			44405,1	740933,6	44274,0	742330,1		
2018			44170,0	742487,9	44057,6	743616,6		
2019			43926,3	744099,8	43849,5	745080,9		
2020			43679,3	745677,3	43655,1	746720,0		
2021			43429,7	747197,6	43478,9	748499,5		
2022			43175,6	748680,4	43323,4	750378,1		
MAPE							0,134	0,139

Розраховані статистичні оцінки MAPE дозволяють зробити висновок, що побудовані за допомогою даного методу моделі є високо адекватними.

Розраховані статистичні оцінки адекватності й прогностичних властивостей одержаних моделей дозволили обґрунтувати висновок, що при середньостроковому прогнозуванні чисельності населення високий рівень достовірності прогнозу можна одержати застосовуючи сингулярний спектральний аналіз – метод “Гусениця”.

Порівняльний аналіз одержаних результатів прогнозування із даними довгострокових прогнозів Відділу народонаселення Департаменту з економічних і соціальних питань ООН підтвердив адекватність побудованих моделей і точність результатів прогнозування (табл. 1).

Висновки. На регіональному рівні для планування багатьох економічних показників дуже важливо мати оцінку чисельності населення на передбачуваний період, тому одним із завдань статистики є визначення чисельності населення на перспективу.

Слід підкреслити, що прогнозування до 2022 р. піддається високому ступеню невизначеності, особливо на рівні регіонів світу. У цьому зв'язку, при проведенні аналізу були використані результати середнього варіанта, який для кожної країни відповідає медіанній з декількох прогнозованих траєкторій кожного демографічного компонента.

Література

1. Голяндина Н. Э. Метод «Гусеница»-SSA: анализ временных рядов: Учеб. Пособие / Н. Э. Голяндина. – СПб: Изд-во СПбГУ, 2004. – 76 с.
2. Корепанов О. С. Статистичне прогнозування кон'юнктури аграрного ринку в Україні / О. С. Корепанов // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Київ, 2009. – Вип.4. – С. 181-208.
3. Franklin D. Megachange: The World in 2050 [Electronic resource] / Daniel Franklin, John Andrews / Published March 27-th, 2012 by Wiley; 320 p. – Way of access : http://homes.ieu.edu.tr/odikkaya/FA313_2013/Project1_Assignment/megachange.pdf.
4. 2010 and 2020 World Population and Housing Census Programmes [Electronic resource] / Statistical Commission, Forty-sixth session 3-6 March 2015. – Way of access : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.3/2015/6.
5. Demographic statistics. Report of the Secretary-General [Electronic resource] / Statistical Commission, Forty-eighth session, 7-10 March 2017. – Way of access : <http://undocs.org/en/E/CN.3/2017/19>.
6. Demographic Yearbook 2015 [Electronic resource] / Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2016. – Way of access : <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybssets/2015.pdf>.
7. Golyandina N. Analysis of Time Series Structure: SSA and Related Techniques / N. Golyandina, V. Nekrutkin, A. Zhigljavsky. – Boca Raton: Chapman & Hall/CRC. – 2001. – 305 p.
8. Standard country or area codes for statistical use [Electronic resource] / United Nations, 2017. – Way of access : <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>.
9. World Population Prospects. The 2015 Revision. Methodology of the United Nations Population Estimates and Projections [Electronic resource] / United Nations, New York, 2015. – Way of access : https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2015_Methodology.pdf.
10. World Population Prospects. The 2015 Revision. Population Devison [Electronic resource] / United Nations, New York, 2015. – Way of access : <http://esa.un.org/unpd/wpp/DataSources/>.
11. World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. Highlights [Electronic resource] / United Nations, New York, 2014. – Way of access : <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.Pdf>.

References

1. Golyandina N. E. Metod «Gusenitsa»-SSA: analiz vremennyh riadov: ucheb. posobie / N. E. Golyandina. – StP: Publish StPGU, 2004. – 76 p.
2. Korepanov O. S. Statystychne prognovuvannia koniunktury agrarnogo rynku v Ukraini / O. S. Korepanov // Prykladna Statistika: Problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prats'. – Kyiv, 2009. – Vyp.4. – P. 181-208.
3. Franklin D. Megachange: The World in 2050 [Electronic resource] / Daniel Franklin, John Andrews / Published March 27-th, 2012 by Wiley; 320 p. – Way of access : http://homes.ieu.edu.tr/odikkaya/FA313_2013/Project1_Assignment/megachange.pdf.
4. 2010 and 2020 World Population and Housing Census Programmes [Electronic resource] / Statistical Commission, Forty-sixth session 3-6 March 2015. – Way of access : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.3/2015/6.
5. Demographic statistics. Report of the Secretary-General [Electronic resource] / Statistical Commission, Forty-eighth session, 7-10 March 2017. – Way of access : <http://undocs.org/en/E/CN.3/2017/19>.
6. Demographic Yearbook 2015 [Electronic resource] / Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2016. – Way of access : <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybssets/2015.pdf>.
7. Golyandina N. Analysis of Time Series Structure: SSA and Related Techniques / N. Golyandina, V. Nekrutkin, A. Zhigljavsky. – Boca Raton: Chapman & Hall/CRC. – 2001. – 305 p.
8. Standard country or area codes for statistical use [Electronic resource] / United Nations, 2017. – Way of access : <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>.
9. World Population Prospects. The 2015 Revision. Methodology of the United Nations Population Estimates and Projections [Electronic resource] / United Nations, New York, 2015. – Way of access : https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2015_Methodology.pdf.
10. World Population Prospects. The 2015 Revision. Population Devison [Electronic resource] / United Nations, New York, 2015. – Way of access : <http://esa.un.org/unpd/wpp/DataSources/>.
11. World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. Highlights [Electronic resource] / United Nations, New York, 2014. – Way of access : <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.Pdf>.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2017.

STRUCTURAL NATURE OF UNCOMPETITIVE PRICING FACTORS

Kramarenko A.O., PhD (Economics)
V.N. Karazin National University, Ukraine

Стаття присвячена виявленню як зовнішніх, так і внутрішніх детермінант, що здійснюють вплив на домінування принципів ціноутворення, а також на загальну цінову динаміку. Розглянуто основні фактори, що обумовлюють підвищення ролі витрат у структурі ціни і підвищення ролі неконкурентного ціноутворення. Динаміка структури ціноутворення тісно пов'язана з поведінкою ринкових суб'єктів, а також зі змінами індексу споживчих цін та індексу цін виробників. Підвищення питомої ваги витрат при формуванні ціни синхронізує динаміку цінових індексів, а відтак і інфляційні процеси на різних ринках і на різних рівнях. Основними факторами динаміки структури ціноутворення є товарна структура імпорту, галузева та інституційна структура національної економіки. Підвищення ролі витрат у результаті впливу цих факторів обумовлює зближення динаміки різних цінових індексів, які є показниками рівня інфляції. Синхронізація кількісних показників інфляції на тлі відповідної динаміки співвідношення структурних елементів національного господарства характеризує структурну інфляцію, яка виявляє особливості національного економічного розвитку. При цьому описані в статті чинники ціноутворення з урахуванням їх яскраво вираженого структурного характеру можуть вважатися факторами структурної інфляції.

Ключові слова: структура собівартості, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, структурна інфляція.

Introduction. The market prices represent both the result of market interaction and the factors influencing the business entities' behavior. The dynamics of prices subjects to the influence of many factors, and entrepreneurs' price expectations and forecasts are an important basis for making operational decisions and developing long-term strategies. In this regard, understanding the basic principles of market pricing and factors of price formation is an important scientific problem.

Brief Literature Review. Contemporary foreign publications, which address the issues of price dynamics and pricing problems, explore features of external influence on prices, as well as issues of non-price competitiveness. [1] While little attention is paid to internal determinants of price fluctuations. Other publications to the contrary are aimed at description of endogenous models of price dynamics, not paying enough attention to the analysis of the external shocks impact [2, 3].

The purpose of the article. Given the lack of knowledge of the pricing factors issues, as well as mainly one-sided approach to price dynamics study, the goal of this article is to identify both external and internal determinants that influence the dominance of certain pricing principles and general pricing dynamics.

Results of the research. Prices of products and services consist of two elements, which are costs and profits of producers and intermediaries. The weight of each of these elements in the price structure changes under the influence of various factors. Profit of entrepreneurs is mainly affected by the factors of competitive environment. This influence is based on the expectations of producers and intermediaries, as well as on the willingness to refuse short-term gain in favor of long-term monopoly profits. Factors that do not relate to competition, have a predominant impact on costs in the price structure. The dynamics of the ratio between cost and profit in the price structure affects synchronization of the main indicators of inflation – consumer price index (CPI) and producer price index (PPI). The raising role of costs in the pricing leads to the rapprochement of inflation indicators, and the increasing role of profits reveal itself in tougher competition, the outcome of which is more evident in the consumer market than the market of resources.

Consider the main factors responsible for the enhancement of the costs' role in the prices' structure of and, accordingly, increasing the role of non-competitive pricing.

1. Increase in imports of raw materials. Depending on specific weight of raw materials in total imports the impact of costs on pricing is evident to a greater or lesser extent. The smaller the share of raw materials, the smaller is the role of costs in price dynamics.

Import of raw materials determines the producers' dependence from world market conditions. This is one of the ways of the cyclical fluctuations and external economic trends transmission. Thus, the share of imports of raw materials is also determined by the specific gravity of the material resources in the cost price. The latter is closely connected with the degree of diffusion and adoption of technological innovations in the production process.

It should also be noted that an important role in strengthening or, on the contrary the lowering of the degree of innovativeness is played by economic cycles, which are closely connected with the process

of technological modes' substitution. The process of the dominant technological structures replacement dues to the emergence and expanding of new technologies, which gradually penetrate into the key elements of the economic system. Naturally, implementation of these technologies is motivated by the reduction of production costs, primarily material costs. Thus, since the beginning of active introduction of innovations into the production process, the need of material resources for the products and services production is automatically reduced. The declining of raw materials' consumption is evident not only in reducing material costs but also in reducing demand for imports of material resources.

The consequence of all the above is the convergence dynamics of CPI and PPI. A leading role in the market is played by the ability to cut costs, to improve production efficiency, to create a new product or update an existing one with the new demands of consumers and market trends. In this situation, producers who were able for correctly use of the available benefits, receive profits and are leaders. They have no need to play the price fluctuations, trying to gain a monopolistic advantage.

The above-described patterns and trends can be seen in the development of both domestic economy and foreign countries such as Germany, UK, Japan, and the Netherlands. In Ukraine by available statistical data analysis it can be argued that a period of stable increase in the share of crop products and mineral raw materials in the structure of import (from 29 to 39% of total imports) in 2009-2011 is characterized by the convergence dynamics of consumer price index and producer price index [4]. In Germany, the most rapid growth in imports of raw materials occurred in 2005-2006 (20-30 % annually), as well as in 2010-2011 [5]. Thus, according to OECD data, in 2010-2011 CPI and PPI in Germany are almost equal (104,2 104, respectively) [6]. In the UK, the greatest growth in imports of raw materials accounts for 2002-2003 and 2011-2013 (10-11% of total imports). In 2011-2013 in the UK the consumer price index and producer price index were the closest (108 and 107.4 in 2011; 109 and a 109.7 in 2012; and 110 of 110.9 in 2013) [7]. A Similar trend is observed in Netherlands. The highest level of raw material imports in 2011 coincides with the closest values of price indices (110.7 and 111), which in other years of the past two decades are very different [8].

2. Increase in the public sector share within the institutional structure. The public sector plays an important role in market interactions, controlling the rules of competition and using a variety of tools for production efficiency motivation and improvement. The public sector is also an economic entity, which is actively involved in the creation of a specific market. Government tools and management options affect the behavior of business entities. This effect is enhanced by significant developments in the institutional structure. With the public sector increase so-called "effect of expectation" reveals. This is the situation, when market actors involve the possibility of increasing the tax burden or other negative shocks in the planned costs. Thus, negative expectations actually increase costs due to the growth in the profit margins. In fact the profit element in the price becomes the cost because it is this part of the profit economic subjects are not willing to sacrifice. Market actors understand that the effect of a favorable outcome of the competitive struggle is short-term, and the consequences of negative shocks in the public sector are the long term.

Thus, the increase in the share of public sector in the process of the dynamics of institutional structure contributes to the growth in the profit margins, which transform to the raise of costs' share in the price structure. And this, in turn, strengthens the role of producers in the market interaction. On the surface this process reveals itself in the form of synchronization of price indices.

For example, in Ukraine in 2004-2006 a sharp increase in the share of public sector within the institutional structure (from 12 to 15% in net gross value added) took place. Thus, in 2006, the consumer price index and the producer price index are almost equal (109,1 and 109,6 respectively) [4]. In Germany, in 2011-2014 an increase in the share of public production costs in total GDP (from 22.23 to 22.69 %), takes place at the same time with the leveling of inflation indicators [6]. The same trend is observed for Japan, where in 2008-2009 the public sector raised (from 19.86 to 21.22 % of GDP). That resulted as almost equal indicators of inflation rate (106 and 105.4, respectively) [9].

3. Growing share of economic activity in the structure of the national economy. The growth of the industry compared to other sectors of economy is the result of production efficiency increase and possible strengthening of monopolization of the relevant market. The last point characterizes the strengthening of industry in national output and improving producer confidence in the favorable conditions of future development. In this case, the company holding a strong position in the market and is less exposed to external price and currency risks.

Thus, the role of profit in pricing is reduced, since more confident manufacturers are not inclined to include possible external risks in pricing. Their behavior is characterized by the desire to consolidate their monopoly position by raising production efficiency and reducing production costs. While minor risks, reducing the proportion of profit in pricing, as well as the easing of competition on the background of stabilization

of the market situation, determine the synchronization of changes in the consumer price index and producer price index in the relevant industries.

On the example of the Ukrainian economy growth, in particular, we can see that the food industry increase (from 3.77 to 4.2% of total exports in 2005-2006) can be associated with the synchronization of the consumer price index for food and non-alcoholic beverages and producer prices of food industry at the level of 105.8 and 105.3 respectively in 2006. The textile industry of Ukraine is characterized by the same trends. In 2006 the producer price index in textile industry (103.8) synchronized with the consumer price index for clothing and footwear (102.3), while the share of industry products in exports increased (from 3.2 to 3.27 %) [4]. In the German economy a similar trend is also observed. Producer prices of durable goods and consumer price index for furniture, lighting equipment, appliances and other household equipment are synchronized in 2009-2012. In the same period, the share of manufacturing in GDP increased (from 19.3 to 22.9 % of gross value added) [5, 10].

Thus, the prevalence of certain pricing principles in the economy, synchronization of price changes in production and consumer context are considered to be the factors of structural inflation. Structural inflation reveals itself as a tendency to increase the average level of prices as a result of changes in economic structure. The latter can be considered in various contexts, ranging from features of industry structure to changes in technological structure.

Conclusions. On the basis of the materials discussed above, but also guided by the results of the study, we can make the following conclusions:

1. The dynamics of pricing structures closely linked with the behavior of market actors, as well as with changes in the consumer price index and producer price index. The increase in the share of costs in price formation contributes to synchronization of price indices dynamics and to inflationary processes in different markets and at different levels.

2. The main factors of the pricing structures dynamics are commodity structure of import (in terms of the share of raw materials in import), sectoral and institutional structure of the national economy. The role of costs as a result of influence of these factors determines the convergence dynamics of the various price indices, which are indicators of the level of inflation.

3. Inflation indicators synchronization on the background of corresponding dynamics of the ratio of national economy structural elements characterizes the structural inflation, which shows characteristics of national economic development. The pricing factors described above, taking into account their pronounced structural nature may also be considered as the structural factors of inflation.

Література

1. Giordano C., Zollino F. Shedding Light on Price and Non-price-competitiveness Determinants of Foreign Trade in the Four Largest Euro-area Countries / Review of International Economics. – Vol. 24 (3). – 2016. – P. 604–634.
2. Hatfield J. W., Plott C. R., Tanaka T. Price Controls, Non-Price Quality Competition, and the Nonexistence of Competitive Equilibrium. - Games and Economic Behavior. – № 99. – 2016 – P. 134-163.
3. Bloch H. Prices In Motion : Towards A Schumpeterian Price Theory. – № 67 (4). – 2016. – P. 742-767.
4. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Statistisches Bundesamt [Electronic resource]. – Accessed mode : <https://www.destatis.de>.
6. OECD [Electronic resource]. – Accessed mode : <https://data.oecd.org>.
7. Office for National Statistics [Electronic resource]. – Accessed mode : <https://www.ons.gov.uk>.
8. Centraal Bureau voor de Statistiek [Electronic resource]. – Accessed mode : <https://www.cbs.nl>.
9. World Bank national accounts data [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>.
10. Eurostat [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://ec.europa.eu>.

References

1. Giordano, C. & Zollino, F. (2016). Shedding Light on Price- and Non-price-competitiveness Determinants of Foreign Trade in the Four Largest Euro-area Countries. Review of International Economics, 24 (3), 604–634.
2. Hatfield, J. W. & Plott, C. R. & Tanaka, T. (2016). Price Controls, Non-Price Quality Competition, and the Nonexistence of Competitive Equilibrium. Games and Economic Behavior, 99, 134-163.
3. Bloch, H. (2016). Prices In Motion: Towards A Schumpeterian Price Theory. Metroeconomica, Volume 67 (4), 742-767.
4. State Statistics Service of Ukraine (2017). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Statistisches Bundesamt (2017). Official web-site. Retrieved from <https://www.destatis.de>.
6. OECD (2017). Official web-site. Retrieved from <https://data.oecd.org>.
7. Office for National Statistics (2017). Official web-site. Retrieved from <https://www.ons.gov.uk>.
8. Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). Official web-site. Retrieved from <https://www.cbs.nl>.
9. World Bank national accounts data (2017). Retrieved from <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>.
10. Eurostat (2017). Official web-site. Retrieved from <http://ec.europa.eu>.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2017.

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ

**Кривицька О.Р., кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Острозька академія», Україна**

В статті проаналізовано основні показники рівня життя населення. З'ясовано позиціонування України в світі на основі індексу соціального розвитку. На основі аналізу стану та темпів росту мінімальної заробітної плати, середньомісячної заробітної плати та середньомісячної пенсії доведено неспроможність держави забезпечити необхідний рівень життя населення. На основі аналізу індексу Кейтца, визначено невідповідність рівня заробітної плати в Україні європейським та міжнародним нормам. Аргументовано необхідність самостійно формувати громадянами фінансові ресурси, які в майбутньому гарантуватимуть їм належний рівень життя через можливість задовольняти потреби вишого рівня згідно з ієрархією потреб Маслоу. Наведено аргументи доцільності застосування страхування життя для формування ресурсів самозабезпечення.

Ключові слова: потреби, заробітна плата, середньомісячна пенсія, індекс соціального розвитку, індекс Кейтца, страхування життя.

Постановка проблеми. Прагнення людини жити краще породжує необхідність задоволення все нових та нових потреб. Цей процес є безкінечним, а тому і безкінечним є спонукання індивіда (особистості) до певних дій та стимулювання його життєвої активності. Сутність та види потреб були і залишаються об'єктом дослідження різноманітних галузей поведінкових наук, зокрема економічної теорії, психології, соціології, філософії, антропології та ін. Проте приділяти увагу лише дослідженню суті потреб та систематизації їх видів в умовах невизначеності та нестабільності ринкових коливань є, м'яко кажучи, утопічним, адже прагнення жити в достатку спонукає до пошуку нових та альтернативних видів діяльності. Досить гостро та актуально це питання постає в тих країнах, де рівень життя населення, що забезпечується лише державними інструментами та гарантіями, знаходиться на досить низькому рівні. У зв'язку з тим, що держава стає неспроможною задовільнити належний рівень соціального забезпечення, першочерговим питанням постає необхідність активізації пошуку способів, джерел та ресурсів самозабезпечення цього рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню сутності потреб приділяли свої праці такі вчені як Джеймс У., Енджел Дж., Келлер К., Котлер Ф., Кушнір М., Салашинський М., Старостіна А., Уотсон Дж., Фрейд З., Шершньова З., Юнг К. Визначенню та формуванню ієрархії потреб присвячували свого часу праці Адамс С., Альдерфер К., Врум В., Герцберг Ф., Лок Е., Лоулер Е., Мак-Клелланд Д., Маслоу А., Портер Л.

Проте потреба, як правило, розглядалась у парі із мотивацією та визначався їх причинно-наслідковий зв'язок. Розвиток ринкової економіки створює все нові та нові інструменти задоволення конкретних потреб на певних рівнях і з певними можливостями.

Мета статті, завдання та методологія дослідження. Метою дослідження є визначення позиціонування страхування життя в суспільстві як інструмента задоволення потреб людини в умовах неспроможності держави забезпечити належний рівень життя населення. Завданнями дослідження є визначення сутності потреб, обґрунтування необхідності пошуку ресурсів самозадоволення достатнього рівня життя на основі аналізу показників соціального розвитку та окреслення можливості застосування страхування життя як інструменту формування ресурсів для самозадоволення.

Основні результати дослідження. В усьому світі значну увагу приділяють рівню життя населення. Це питання турбує як населення країн, так і уряди держав, а також різні неурядові та громадські організації. Однією із таких організацій є Social Progress Imperative – американська неурядова організація. Спільно із компанією «Делойт» у 2016 році, на основі аналізу Індексу соціального розвитку, було оприлюднено рейтинг 133 країн, згідно з яким Україна посіла 63 місце за рівнем життя населення. Згідно з методикою, запропонованою Social Progress Imperative, індекс соціального розвитку визначає рейтинги країн на базі показників, що мають безпосередній вплив на якість життя людей та забезпечують можливість задоволення їх потреб в певний період життя людини на належному рівні [1].

В цьому контексті варто відзначити, що до основних показників рівня життя населення доречно віднести розмір мінімальної заробітної плати, середньомісячну заробітну плату, реальний дохід

на душу населення, середній розмір пенсій, середню тривалість життя, динаміка яких в Україні протягом останніх двадцяти років наведена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні показники рівня життя населення в Україні протягом 1997 – 2016 рр. (складено автором відповідно до [1, 2, 3])

Роки	Реальний дохід на душу населення, грн	Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, грн	Мінімальна заробітна плата, грн	Середня тривалість життя, років	Середній розмір пенсії, грн
1997	145,60	143,00	15,00	67,66	51,9
1998	143,20	153,00	55,00	68,50	52,2
1999	166,80	178,00	74,00	68,07	60,7
2000	182,80	230,00	118,00	67,72	68,9
2001	293,10	311,00	118,00	67,89	83,7
2002	378,30	376,00	165,00	68,32	122,5
2003	427,30	462,00	205,00	68,24	136,6
2004	525,00	590,00	237,00	68,22	182,2
2005	730,90	806,00	332,00	67,96	316,2
2006	933,20	1 041,00	400,00	68,10	406,8
2007	1 158,70	1 351,00	460,00	68,25	478,4
2008	1 476,90	1 806,00	605,00	68,27	776,0
2009	1 697,20	1 906,00	744,00	69,29	934,3
2010	2 052,20	2 250,00	922,00	70,44	1032,6
2011	2 517,20	2 648,00	1 004,00	71,02	1151,9
2012	2 879,68	3 041,00	1 134,00	71,15	1253,3
2013	3 115,81	3 282,00	1 218,00	71,37	1470,7
2014	2 913,28	3 480,00	1 218,00	71,37	1526,1
2015	2 324,80	4 195,00	1 378,00	71,38	1581,5
2016	2 534,03	5 183,00	1 600,00	71,40	1699,5

На основі даних таблиці 1 доцільно акцентувати увагу на таких аспектах:

– в Україні за останні двадцять років середній розмір пенсій знаходився практично на одному рівні із розміром мінімальної заробітної плати, а з 1998 року по 2005 рік та в 2012 році пенсії були навіть меншими ніж мінімальна заробітна плата;

– все активне населення країни отримувало середньомісячну заробітну плату в декілька разів більшу ніж мінімальна заробітна плата протягом всього досліджуваного періоду. Тобто, можна із впевненістю стверджувати, що працездатне населення країни не живе на мінімальну заробітну плату, оскільки її недостатньо для задоволення потреб навіть першого рівня;

– реальний дохід на душу населення протягом 1996 – 2016 рр. був меншим за середню заробітну плату, але більшим за мінімальну заробітну плату та за середній розмір пенсії.

В контексті вищевикладеного відзначаємо, що гарантований державою мінімальний розмір заробітної плати є недостатнім для задоволення населенням своїх потреб, а тому це є спонукальним мотивом до пошуку додаткового заробітку, або вищеоплачуваної роботи. Підтвердженням цього і є перевищення розміру середньомісячної заробітної плати над мінімальною. Проте знайти додатковий заробіток для активного населення працездатного віку набагато простіше аніж пенсіонерам, які змушені жити на пенсію, середній розмір якої на рівні мінімальної заробітної плати.

Також варто відзначити, що тенденції, якими характеризується динаміка досліджуваних показників протягом 1997 – 2016 років лише підсилювали зазначене вище (таблиця 2).

За даними таблиці 2 можна стверджувати, що темпи приросту мінімальної заробітної плати протягом досліджуваного періоду, практично кожного року були меншими ніж темп приросту середньомісячної заробітної плати. Винятком цього є період з 1998 року до 2005 року. Тенденції трьох наступних років призвели до того, що в 2009 та в 2010 році розмір мінімальної заробітної плати різко збільшився і приріст становив 23 % та 23,9 % відповідно. Починаючи з 2011 року по 2016 рік включно

приріст середньомісячної заробітної плати залишався більшим ніж приріст мінімальної заробітної плати. Підсилювало розрив між цими показниками і те, що абсолютне значення одного процента приросту середньомісячної заробітної плати і так є більшим за аналогічний показник з мінімальної заробітної плати.

Таблиця 2 – Динаміка основних показників рівня життя населення в Україні за 1997 – 2016 рр. (розраховано автором за даними таблиці 1)

Роки	Темп приросту, %				
	реального доходу на душу населення	середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника	мінімальної заробітної плати	середньої тривалості життя	середнього розміру пенсії
1997	-	-	-	-	-
1998	-1,6	7,0	266,7	1,2	0,6
1999	16,5	16,3	34,5	-0,6	16,3
2000	9,6	29,2	59,5	-0,5	13,5
2001	60,3	35,2	0,0	0,3	21,5
2002	29,1	20,9	39,8	0,6	46,4
2003	13,0	22,9	24,2	-0,1	11,5
2004	22,9	27,7	15,6	0,0	33,4
2005	39,2	36,6	40,1	-0,4	73,5
2006	27,7	29,2	20,5	0,2	28,7
2007	24,2	29,8	15,0	0,2	17,6
2008	27,5	33,7	31,5	0,0	62,2
2009	14,9	5,5	23,0	1,5	20,4
2010	20,9	18,0	23,9	1,7	10,5
2011	22,7	17,7	8,9	0,8	11,6
2012	14,4	14,8	12,9	0,2	8,8
2013	8,2	7,9	7,4	0,3	17,3
2014	-6,5	6,0	0,0	0,0	3,8
2015	-20,2	20,5	13,1	0,0	3,6
2016	9,0	23,6	16,1	0,0	7,5

Тенденції в прирості середньої пенсії залишалися аналогічними вищеописаній ситуації. Цьому звичайно сприяли різноманітні чинники та фактори як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Проте, незважаючи на соціальні, політичні та економічні складнощі, Україна за рівнем ІСР випередила усі країни СНД. Так, Білорусь посіла 66 місце, Вірменія – 67, а Росія – 75. Лише Грузія суттєво зміцнила свої позиції у сфері освіти, охорони здоров'я та захисті прав людини, що в сукупності з іншими досягненнями дало можливість їй посісти 54 сходинку [1].

Критерієм обґрунтування розмірів мінімальної заробітної плати та її коригування у динаміці є індекс Кейтца (Kaitz index). Цей індекс вивів в 1970-х роках Хайман Кейтц, який запропонував наступну методику його визначення:

$$MW_t = \sum_i f_{it} (m_t / w_{it}) c_{it}, \quad (1)$$

де f_{it} – частка підліткової зайнятості в промисловості i в році t ;

m_t – мінімальна заробітна плата в році t ;

w_{it} – середня погодинна заробітна плата в промисловості в році t ;

c_{it} – частка робітників в промисловості i , що покривається мінімальною заробітною платою в році t [4, с. 179].

Згідно з рекомендаціями Ради Європи оптимальне значення індекса Кейтца складає 60–70% і при цьому мінімальна зарплата становить 2–2,5 прожиткового мінімуму [5]. Індекс Кейтца у країнах Західної Європи органи управління використовують як один із показників ефективності подолання

бідності. Рекомендоване значення цього показника Міжнародною організацією праці становить 50%, а Європейським Союзом – 60% [6].

Проте, в умовах трансформації ринкової економіки в світі та в Україні, зокрема, методика визначення індексу Кейтца в сьогоденних умовах набула спрощеного вигляду та характеризує співвідношення розміру мінімальної заробітної плати і заробітної плати на одного штатного працівника [7] (таблиця 3).

Таблиця 3 – Відповідність індекса Кейтца в Україні міжнародним та європейським нормам протягом 1997 – 2016 рр. (розраховано автором відповідно до [8, 9])

Роки	Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, грн	Мінімальна заробітна плата, грн	Індекс Кейтца, %	Відхилення, %	
				від міжнародних норм (50%)	від європейських норм (60%)
1997	143	15	10,49	-39,51	-49,51
1998	153	55	35,95	-14,05	-24,05
1999	178	74	41,57	-8,43	-18,43
2000	230	118	51,30	1,30	-8,70
2001	311	118	37,94	-12,06	-22,06
2002	376	165	43,88	-6,12	-16,12
2003	462	205	44,37	-5,63	-15,63
2004	590	237	40,17	-9,83	-19,83
2005	806	332	41,19	-8,81	-18,81
2006	1041	400	38,42	-11,58	-21,58
2007	1351	460	34,05	-15,95	-25,95
2008	1806	605	33,50	-16,50	-26,50
2009	1906	744	39,03	-10,97	-20,97
2010	2250	922	40,98	-9,02	-19,02
2011	2648	1004	37,92	-12,08	-22,08
2012	3041	1134	37,29	-12,71	-22,71
2013	3282	1218	37,11	-12,89	-22,89
2014	3480	1218	35,00	-15,00	-25,00
2015	4195	1378	32,85	-17,15	-27,15
2016	5183	1600	30,87	-19,13	-29,13

Дані таблиці 3 свідчать про те, що Україна за останні двадцять років за нормативом індекса Кейтца жодного року не те що не відповідала міжнародним та європейським вимогам, навіть і не наближувалася до цих нормативів. А за останні сім років це відхилення все збільшувалось і збільшувалось.

Вище поданий аналіз стану соціального розвитку та забезпечення населення в Україні свідчить про невтішну ситуацію, а вищезазначена динаміка та виокремлені тенденції призводять до загрози повної руйнації піраміди ієрархії потреб А. Маслоу (рис. 1).

Перш ніж переходити до забезпечення потреб вищого рівня необхідно забезпечити на достатньому рівні потреби нижчого рівня. Якщо виходити з теорії Маслоу, найнижчим (базовим або первинним) рівнем є задоволення фізіологічних потреб. Вони є природженими і представлені потребами в їжі, воді, одязі, повітрі тощо. Це той спектр потреб, які людина має задовольняти, щоб підтримувати організм у життєдіяльному стані, оскільки вони породжені фізіологією людини.

Другою групою природжених потреб є потреби безпеки. Вони пов'язані з прагненням і бажанням людей перебувати в стабільному та безпечному стані, який би захищав від страху, болю, хвороб та інших страждань, які може принести людині життя. Люди, які відчувають такі потреби, прагнуть застрахуватися в прямому та переносному розумінні від можливості несприятливих подій та змін, створюючи страховий потенціал, наприклад, за рахунок навчання та освіти. Для керування такими людьми потрібно створити чітку і надійну систему соціального страхування, застосовувати чіткі й

справедливі правила регулювання їх діяльності, оплачувати працю вище прожиткового мінімуму, не залучати їх до прийняття ризикованих рішень або дій, пов'язаних зі змінами [10].

Так, в Україні за останні двадцять років більш менш на належному рівні задовольняються фізіологічні потреби, але з року в рік все виразнішими стають тенденції, що актуалізують необхідність задоволення потреби безпеки, адже подальший розвиток суспільства в цілому та людини, зокрема, вимагатимуть задоволення інших рівнів потреб. Але перейти до задоволення соціальних потреб є можливим лише за умови належного задоволення потреб безпеки і мати певну фінансову можливість.

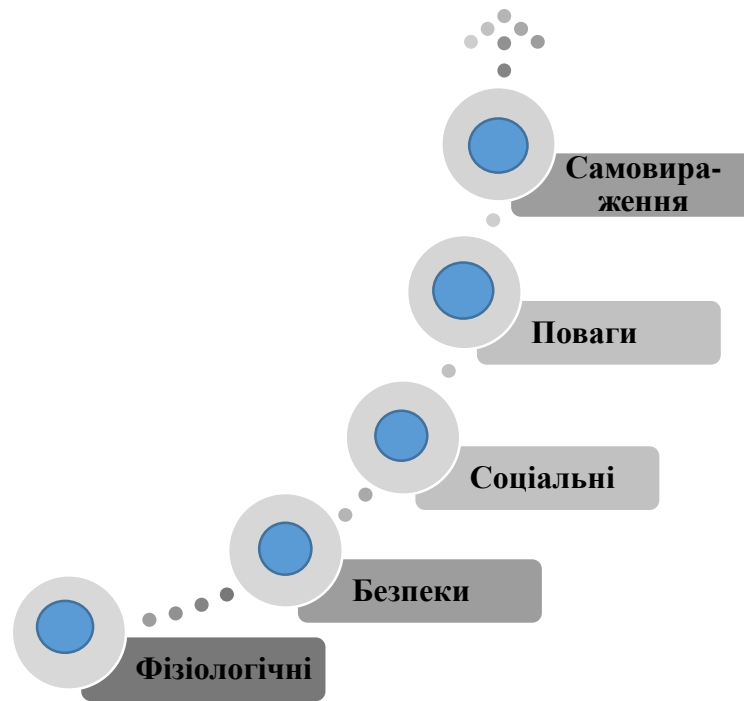

Рисунок 1 – Ієрархія потреб за Маслоу (складено автором відповідно до [10])

Роль та можливість застосування страхування в цілому та видів страхових послуг населенням у соціально-економічних процесах свого часу висвітлювалась у працях Залетова О. М. [11], Фурмана В. М. [12] та інших провідних вітчизняних науковців цієї галузі.

Продовжуючи їх думку, відзначаємо, що одним із дієвих, раціонально організованих та надійних способів задоволення потреб безпеки в сучасних умовах може виступати страхування життя. По-перше, це накопичувальний вид, сутність якого полягає у формуванні певної суми капіталу протягом визначеного періоду часу на добровільних засадах та передбачає захист довгострокових інтересів. Тобто метою страхування життя є накопичення грошових коштів, наприклад, до виходу на пенсію, повноліття, весілля або до інших подій в житті застрахованого. Важливим аспектом цього виду страхування є те, що страхова сума виплачується страхувальникові (застрахованому) при його дожитті до зазначеного терміну (дати, віку, події), або у разі смерті застрахованого – виплата здійснюється його спадкоємцям (вигодонабувачам).

Використання механізму страхування життя для громадян носить індивідуальний характер та дає можливість самостійно подбати про свій рівень забезпеченості. Саме страхування життя дає можливість особистості протягом найбільш продуктивного періоду життя сформувати собі фінансовий капітал в достатньому для страхувальника розмірі. Це, свого роду, формування власних фінансових ресурсів, які стануть в майбутньому основою інвестиційного капіталу, використання якого під відсотки, дасть можливість громадянам формувати пасивний дохід як додаткове джерело доходної частини сімейного бюджету. Сприяє цьому і різноплановість видів страхування, зокрема страхування на випадок дожиття страхувальника (застрахованого) до певного віку, дати, події; пенсійне страхування; змішане страхування життя.

Висновки. Стан соціального забезпечення в Україні протягом останніх років, який і відображає рівень життя населення сприяє усвідомленню необхідності самостійного формування належного рівня соціального забезпечення, додаткових доходів населенням України, необхідності самостійно регулювати рівень пенсійного забезпечення.

Сприятиме цьому такий вид накопичувального страхування, як страхування життя, через такі його види: страхування на випадок дожиття до певної дати, віку, події та пенсійне страхування.

Страхування життя дає можливість формувати накопичувальну складову в розмірі, який найбільш оптимальний для людини, виходячи з її можливостей – це важливий аргумент перспективності цього виду страхування за умови усвідомленості громадянами необхідності розробки власних механізмів самозабезпечення.

Література

1. Michael E Porter, Scott Stern, Michael Green. Social progress index 2016 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>.
2. Фактори та система показників, які визначають рівень життя населення [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : https://studme.com.ua/131401126299/ekonomika/factory_sistema_pokazateley_opredelyayuschih_uroven_zhizni_nasel_eniya.htm.
3. Ігнатова О. М. Статистична оцінка доходів населення в Україні / О. М. Ігнатова, Т. В. Стародубцева, М. В. Тарасенко // Ефективна економіка [Електрон. ресурс]. – 2013. – №3 – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859>.
4. David Edward Card, Alan B. Krueger. Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage. – Princeton University Press, 1995. – 422 p.
5. Крупа В. Р. Удосконалення теоретико-методологічних підходів до встановлення державних соціальних стандартів в Україні / В. Р. Крупа // Ефективна економіка [Електрон. ресурс]. – 2013. – №12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2621>.
6. Рівень соціального захисту населення погіршується, НБУ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/politics/241171/>.
7. НБУ відзначає передумови до зростання соцстандартів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1353914-nbu_vidznachae_peredumovi_do_zrostannya_sotsstandartiv_1728618.html.
8. Минимальная зарплата (Украина) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Теорія ієрархії потреб Маслоу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/teoriya-irarhiji-potreb.html>.
11. Залетов О. М. Страхування послуг населенню України в нових економічних умовах / О.М. Залетов // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. – №126. – С. 8-11.
12. Фурман В. М. Страхування та його роль у соціально-економічних процесах / В.М. Фурман // Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України. – 2005. – №8. – С. 145-153.

References

1. Michael E Porter, Scott Stern, Michael Green. Social progress index (2016). Retrieved from : <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>.
2. Factors and metrics that determine the standard of living. Retrieved from : https://studme.com.ua/131401126299/ekonomika/factory_sistema_pokazateley_opredelyayuschih_uroven_zhizni_nasel_eniya.htm (in Ukr.).
3. Ihnatova, O., Starodubtceva, T., & Tarasenko, M. (2013). Statistical evaluation of incomes in Ukraine. *Efektynna ekonomika* (Efficient economy), 3. Retrieved from : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859> (in Ukr.).
4. Card, D., & Krueger, A. (1995). *Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage*. Princeton University Press.
5. Krupa, V. (2013). Improvement of theoretical and methodological approaches to the establishment of social standards in Ukraine. *Efektynna ekonomika* (Efficient economy), 12. Retrieved from : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2621>.
6. The level of social protection is deteriorating, (2016). Retrieved from : <https://ukr.media/politics/241171/>.
7. National Bank notes the preconditions for growth in social standards, (2012). Retrieved from : https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1353914-nbu_vidznachae_peredumovi_do_zrostannya_sotsstandartiv_1728618.html.
8. The minimum salary (Ukraine), (2017). Retrieved from : <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>.
9. Official site of the State Statistics Service, (2017). Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. The theory of Maslow's hierarchy of needs (2003). Retrieved from: <http://medbib.in.ua/teoriya-irarhiji-potreb.html>.
11. Zaletov, O. (2011). Insurance services to the population of Ukraine in the new economic conditions. *Visnyk Kyivskoho nacionalnoho universytetu imeni T. Shevchenka. Serii Ekonomika* (Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics), 126, 8-11 (in Ukr.).
12. Furman, V. (2005). Insurance and its role in the socio-economic processes. *Finansy Ukrainy : Naukovo-teoretychnyy ta informaciino-praktychnyy zhurnal Ministerstva finansiv Ukrainy* (Journal «Finance of Ukraine». The scientific-theoretical and information-practical journal), 8, 145-153 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 17.04.2017.

MAIN TRENDS OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Rodchenko V.B., Doctor of Science (Economics), Professor
Tretyak V.P., Doctor of Science (Economics), Associate Professor
Lunyova V.A., Ph.D (Economics)
Prus Yu.I., PhD student
V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій розвитку інноваційного підприємництва та визначенні його особливостей в аграрній сфері, обумовлених специфічністю продукції та економічними умовами даного виду діяльності. Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи наукові праці багатьох учених, розглянуто особливості розвитку інноваційного підприємництва у сільському господарстві, стан їх матеріально-технічного потенціалу та фінансові показники діяльності, виявлено інституційні обмеження інноваційного розвитку аграрної сфери.

У результаті дослідження встановлено, що незважаючи на створення певної законодавчої бази, переорієнтація економіки України на інноваційну модель не відбувається. Серед причин, які гальмують інноваційну діяльність в Україні, є хронічне недофінансування науки, яка генерує нові наукові знання, що трансформуються в інновації. Показник наукоємності ВВП в Україні зазнав катастрофічного падіння – з рівня 1,8 у 1991 році до 0,62 у 2015 році, що у 3,27 разів менше ніж в середньому в країнах ЄС-28 і у 5,11 разів у країнах-лідерах за рівнем інноваційного розвитку (Фінляндія, Швеція). Україні необхідно, не втрачаючи часу, переходити на інноваційно-інвестиційну модель розвитку. І починати треба, насамперед, з сільського господарства, оскільки аграрна сфера є однією з найприбутковіших в Україні (розмір прибутку у 2015 році – 103,1 млрд. грн), незважаючи на те, що вона не користується популярністю серед вітчизняних інвесторів. Доказом того є те, що питома вага капітальних інвестицій у сільському господарстві від загальної їх суми коливалась від 7,86 до 13,62% за період 2010-2015 років, у той час як у промисловості вона перебувала у діапазоні від 33,73 до 40,20%. Для успішного здійснення інноваційної діяльності в аграрній сфері інвестиції мають бути збільшені у рази.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є ідентифікація системи концептуальних орієнтирів забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері та розробка методичного підходу до оцінки її ефективності.

Ключові слова: аграрна сфера, інноваційне підприємництво, матеріально-технічний потенціал, наукоємність ВВП.

Formulation of the problem. In today's economic conditions, the development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector of Ukraine builds the foundations for the formation and intensification of agricultural production on this basis and a steady increase in its efficiency. The development of innovative entrepreneurship is the basis and the key to stabilizing the efficiency and growth of the competitiveness of the domestic agrarian economy.

It is commonly heard truth in scientific circles that economic growth in Ukraine is impossible without the intensification of innovation activity, including in the agrarian sector of the economy, since agriculture in 2015 provided for the creation of 10.76% of the country's GDP, while the export of agricultural products in 2015 amounted to 31, 8% of total exports of goods [14]. The world's leading countries are countries with a high level of technological development and scientific potential, no matter what natural resources they possess. International practice shows that if the share of innovation in the country's GDP is less than 20.0%, than national products lose their competitiveness. Thus, the average European rate is 25.0-35.0%. In Ukraine, the GDP growth on the basis of new technologies is only 0.7% [14].

Analysis of recent research and publications. The theoretical, methodological and applied aspects of the development of innovative entrepreneurship in agriculture are the subject of study by many foreign scientists, in particular A. Amanpiou [20], S. Valencia [22], K. Gathaiya [20], D. Kechen [18], G. Mickson [19], J. Ntalia [20], R. Ridha [21], J.J. Pharia [19] and others.

Food and Agriculture Organization of the United Nations scientist D.Kehhen is believes that the development of a competitive, socially and strategically oriented economy becomes possible only on condition of its transition to an innovative way of development. In this regard, objectively determined task is the formation of an innovative agricultural model that is capable of ensuring the advanced development of the industry, sustainable economic growth, which implies a stable annual increase in gross output and productivity growth, and a high level of global competitiveness [18].

The fundamental researches of Ukrainian scholars are devoted to the study and generalization of various trends in the development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector. The profundity and breadth of the study subject are characterized by scientific developments of L.V. Vovka [1], I.V. Kachalova [2], Y.O. Lupenko [3], M.I. Malika [4], T.Y. Prutsky [5], A.M. Pugach [6], P.T. Sabluka [7, 8], V.P. Seminozhenko [9], N.M. Sirenko [10, 11], V.V. Shirni [16], O.G. Spiluca [17] and others.

L.V. Vovk and S.O. Puriyov investigates the actual aspects of the development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector of Ukraine [1]; I.V. Kalacheva, K.O. Prokopenko, O.V. Shubravska study obstacles and trends in the development of innovative entrepreneurship in agriculture [2]; O.I. Melnik and N.M. Sirenko reveals the essence of innovative entrepreneurship as a component of the development strategy of the agrarian sector of the economy [10]; T.Y. Prutskaya studies institutional support for the development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector of the economy [5].

At the same time, in the field of domestic science, the theory of innovative entrepreneurship in agriculture is not sufficiently developed, since it is relatively new, complex, diversified, and applies to many aspects of agrarian transformation. In addition, the theory and practice of entrepreneurship themselves are in constant development, and therefore necessarily there are necessarily new problems that need to be solved, and there is a need for continuous updating of knowledge on the issues of formation and development of innovative entrepreneurship in agriculture .

In this regard, the purpose of the article is to identify trends in the development of innovative entrepreneurship and identify its features in agriculture, due to the specificity of products and economic conditions of this type of activity.

The main results of the study. Investigation of innovative entrepreneurship as a holistic object of analysis, definition of its place and influence on the evolution of the economic system of society requires an integrated system approach, entails the penetration of scientific thought into the complex matter of entrepreneurial activity, a thorough study of many problems associated with fundamental research and innovation [17, p. 124].

Investigating the peculiarities of the development of innovative entrepreneurship in agro-industrial production, O.I. Melnik and N.M. Sirenko's essence of innovative entrepreneurial activity in the AIC is defined as a special process of organization of management based on an extensive network of rationally-coupled small and large innovative enterprises capable of rapidly and with minimal cost of implementing technological changes in agro-industrial production through the development, production and implementation of innovative products and the provision of innovative services, provide competitive science-intensive products. Innovative enterprises include Innovation Centers, Technoparks, Research Formations, Technopolises, Innovative Business Incubators, which are involved in the development, production and implementation of innovative products and the provision of innovative services, the volume of which exceeds 70.0% of their total output, and services in cash equivalent [10].

Innovative entrepreneurship in agriculture is an element of the overall organizational and economic system, which, provided it is adequately constructed and used, promotes the innovation process through the implementation of a number of functions, as shown in Figure 1.

The development of innovative entrepreneurship in agriculture is impossible without taking into account the following features of the agricultural sector:

- sensitivity (ability to predict problems and ways to overcome them, make strategic decisions, adapt to climatic conditions);
- experimentation (the level of objectivity of the evaluation of new ideas);
- internal communication (ability to distribute relevant information);
- risks (the ability to invest in innovative processes, even in conditions of uncertainty, in order to improve the activity);
- controllability of processes that are continuing by changes and innovations.

Summarizing the above, we can state that innovative entrepreneurship in the agrarian sector is an initiative, systematic, carried out at its own risk by economic activity, which encompasses socio-economic relations with regard to the development of innovations, their testing and verification, reproduction, and introduction into production, and is a determining factor of development of agrarian production at the expense of more rational use of resources, increase of efficiency and maintenance of competitive advantages. At the same time, innovative entrepreneurship is based on the principles of systematic, risky, scientific, energy and resource-saving, economic and social responsibility [11, p. 103].

The current state of innovation activity in Ukraine, and especially in the agrarian sector of the economy, is defined by most economists as unsatisfactory or crisis [1, 4, 6]. The intensity of the science of the GDP

of Ukraine during the years of independence has suffered a catastrophic decline – from the level of 1.8% in 1991 to 0.62% in 2015, decreased almost threefold.

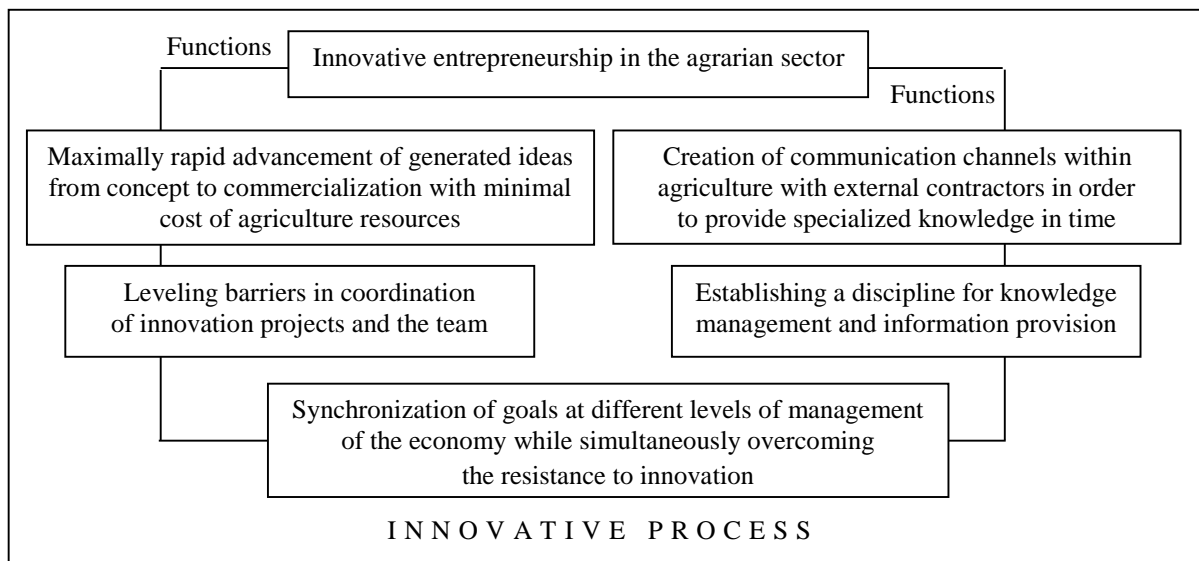

Figure 1 – Innovative entrepreneurship in the agrarian sector as an element of the overall organizational and economic system (compiled by the authors in accordance with [2, p. 12-13; 17, p. 202])

For comparison, the share of spending on research and development in foreign countries' GDP has been steadily increasing in recent years: the science-intensive GDP of the EU-28 countries has increased from 1.76% in 2005 to 2.03% in 2014 (Figure 2). In addition, to ensure the stimulation of EU competitiveness in the world, one of the five objectives of the Europe 2020 strategy is to increase the science-intensive GDP to 3.0% by 2020.

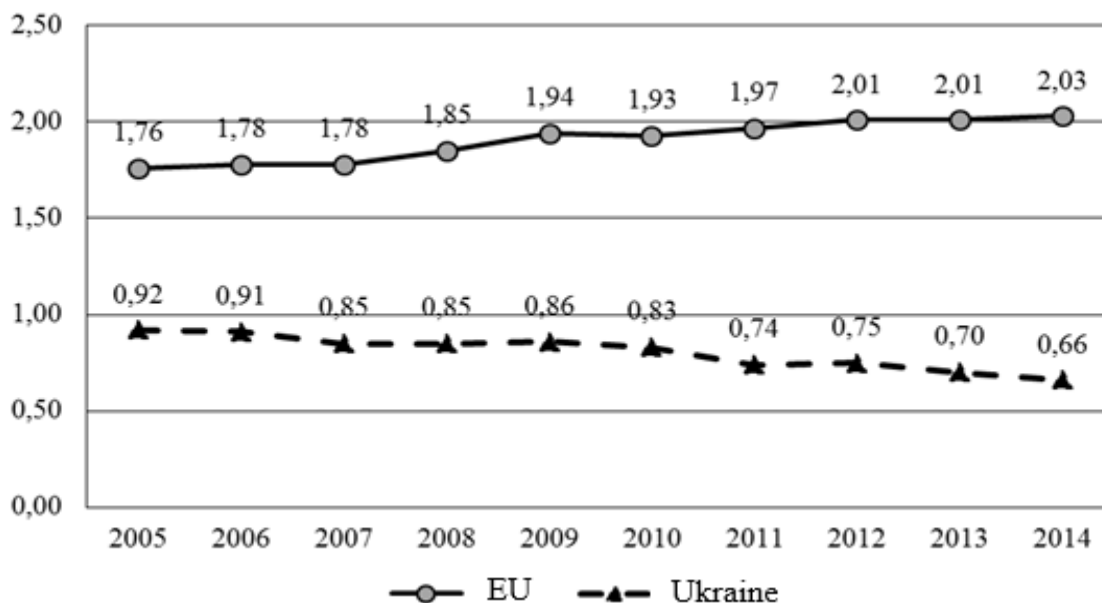

Figure 2 – Dynamics of the share of expenses for the implementation of scientific and scientific works in the GDP of the EU-28 and Ukraine for 2005-2014,% (compiled by the authors in accordance with [14])

Comparison of the knowledge intensity of GDP of Ukraine with the EU-28 as a whole, and with the most developed countries of the European Union in 2014, shows that this indicator in Ukraine is 3.27 times smaller than the average in the EU-28 countries and 5.11 times in the countries Leaders on the level of innovation development - Finland, Sweden (Figure 3). The current state of development of the scientific sphere condemns Ukraine to the role of a backward state in the world environment.

The Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine V.P. Seminozhenko pointed out that the majority of the technical level of domestic enterprises for today are behind for at least half a century

from the enterprises of the developed countries [9, p. 12]. Regarding the negative dynamics of the indicator of the intensity of the GDP of Ukraine, which has intensively declined over the past ten years, it is appropriate to draw attention to the opinion of experts who believe that with a science-intensive GDP of less than 1.0% per year within 5-7 years, begins the destruction of the country's scientific and technological potential [10].

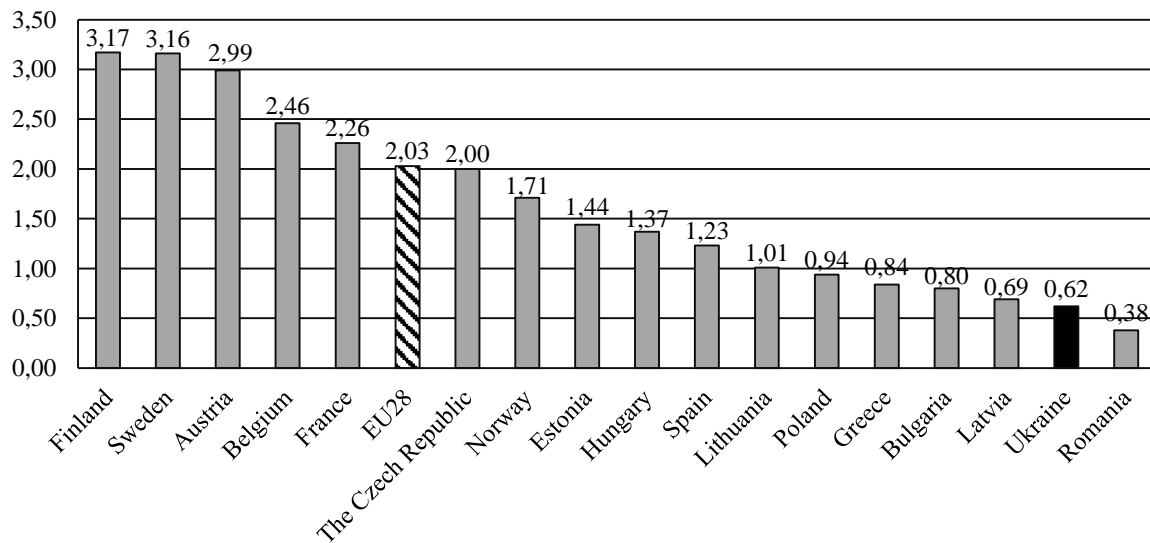

Figure 3 – Indicators of science intensity of GDP of Ukraine and some EU countries in 2014,% (compiled by authors in accordance with [14])

The share of state expenditures on science in the value of agricultural products (0.04% of the cost of production in 2015) and the amount of expenditures on agrarian science from the state budget per 1 hectare of agricultural land (UAH 3.27 in 2015) were in Ukraine on an order of magnitude smaller than similar figures in developed countries. There was a reduction in the number of employees of scientific agrarian organizations from 12.7 thousand people in 2009 to 8.0 thousand people in 2015. The number of received security documents for inventions for agriculture and plant varieties in 2009 was 834, in 2015 – 287 [14, 15]. The number of agroformations in which innovations were implemented amounted to 1,076 or 1.92% of the total number of agricultural enterprises and farms in 2012 [3, p. 9]. The analysis of statistical data showed a decrease in the scientific potential of agricultural enterprises for the period under study.

The material and technical potential of innovative development of agrarian enterprises forms a set of land and material and technical resources of enterprises (buildings, structures, energy supply systems, machinery, equipment, equipment, seeds, fertilizers, feed, etc.), forms of their combination, which are necessary for the introduction of innovations in agricultural enterprises and the production of innovative products. A comprehensive analysis of the material and technical potential of innovation development goes beyond the scope of one article, so let us dwell only on its particular aspects.

We note the positive dynamics in the investigated period of the growth of the value of fixed assets in the industry, fund-raising and stock-raising. The cost of fixed assets was 1.8 times more than in 2009, according to our estimation, the fund-equipment, in agricultural enterprises, increased by 1.3 times (from UAH 2,83 thousand per hectare to 3.68), Labor productivity is 1.7 times (from 84.55 thousand UAH per employee to 143.73 thousand UAH). Table 1 shows quantitative changes in the most active part of fixed assets – agricultural machinery of agricultural enterprises.

The number of tractors, combines of agrarian enterprises in Ukraine has decreased. Tractor loads are much higher than in EU countries. In Ukraine, there were 8 tractors in Ukraine in 2012, while in Germany – 80, in France – 80, Poland – 100, in Italy – 200 [5, p. 95]. Therefore, in Ukraine there is a gap between the supply of agricultural machinery and the need for it. According to the academician NASU P.T. Agricultural branches are provided with agricultural machinery only by 45.0-65.0% [8, p. 238].

Table 1 shows that for the period of 2008-2015, among the existing equipment, agricultural enterprises prevail in the country: in 2015, in the total structure of machinery, they account for 80.44%. During the analysis, there is a significant reduction in the number of available equipment from agricultural enterprises: the number of tractors decreased by 27.96%, grain harvesters by 24.44%, beet harvesters by 58.62%, and maize harvesters by half. This situation is due to the partial renewal of fixed assets in agriculture, but they are not sufficient for their transition to an innovative development model.

This above-mentioned is the result of the absence of a strategy for transferring Ukraine's economy to an innovative way of development, the formation of a national innovation system that would ensure its implementation, improper use of planning methods at all levels of management (system analysis, forecasting, optimization, program-targeted management methods), low level innovative culture of employees of state authorities.

Table 1 – Availability of equipment from agrarian enterprises of Ukraine in 2008-2015 (compiled by the authors in accordance with [12, 13])

Type of machinery	Years								2015 in % to 2008
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Tractors of all brands, thousand	177,4	168,5	151,3	147,1	150,1	146,0	130,8	127,8	72,04
– per 1000 hectares of arable land	9,0	9,0	8,0	8,0	8,0	8,0	7,0	6,8	75,56
Combine harvesters, thousand	39,1	36,8	32,8	32,1	32,0	30,0	27,2	26,7	68,29
– per 1000 hectares of sown area of grain	4,0	3,0	4,0	4,0	4,0	4,0	3,9	3,5	87,50
Maize harvesters, thousand	3,2	2,9	2,5	2,3	2,1	2,0	1,8	1,6	50,00
– per 1000 hectares of corn sown area	2,0	2,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	50,00
Beet-harvesting machines, thousand	5,8	5,1	4,2	3,8	3,6	3,0	2,7	2,4	41,38
– on the basis of 1000 hectares of sown area of beets	18,0	18,0	9,0	8,0	9,0	13,0	11,0	11,0	61,11

Undoubtedly, the introduction of innovations requires investments that depend on the financial condition of enterprises and the financial resources available to them. According to the results of 2015, all branches of economy of Ukraine, except for agriculture, proved to be unprofitable. And only in the agrarian sector received 103.14 billion UAH. profits, while other industries brought the country more than UAH 236.99 billion damage [15].

Compare the financial results of the industry and agriculture of Ukraine in 2010-2015 (Figure 4). If the profits gained in industry in 2010 and 2011 were higher than in agriculture and in 2011 amounted to over UAH 58 billion, however, then in the industry there was a sharp drop in the value of profit – up to 21.3 billion UAH. in 2012 and UAH 13.7 bln. in 2013 and in 2014 and 2015, the Ukrainian industry suffered huge losses – 166.4 and 181.4 billion UAH. in accordance. However, the profit in agriculture for the period under study was growing and in 2015 reached a record high of UAH 103.1 billion. At the same time, the share of capital investments in industry from 2010 to 2015 amounted to 33.73 to 40.20% of the total amount of capital investments in the economy of Ukraine, and in agriculture – only from 7.86 to 13.62% , which is almost three times less than in industry.

Such underfunding of agriculture is not permissible. The leadership of the state should radically change the investment policy regarding the leading state and promising industry. The allocation of investment resources should be proportional to the contributions of industries to the country's economy. For successful innovation in agriculture, investments should be increased at times. Only under such conditions is technological re-equipment of agricultural production and development of knowledge-intensive resource-saving technologies, which allow to increase the competitiveness of agricultural products and the efficiency of production and ensure economic growth.

Conclusions. Thus, the signing by Ukraine of an association agreement with the EU has opened new opportunities for international integration of the agrarian sector, using its existing powerful export potential for the development of the global economic space. However, in spite of obtaining a preferential regime in mutual trade for Ukraine, domestic farmers were not able to realize a single ton of agricultural products in most positions. Products of Ukrainian agrarian enterprises showed low competitiveness in the European market. It is about small commodity producers, which provide 70.0-80.0% of agricultural production in the country, but they can not be integrated into the world and European markets, because their products are not competitive at all standards of quality and safety, or at a price. One of the main reasons for this is the level

of development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector, which most economists define as unsatisfactory or crisis.

This confirms the level of knowledge intensity of GDP of Ukraine, which in 2015 was 0.62%, which is 3.27 times less than the average in the EU-28 and 5.11 times in the leaders of the countries in terms of innovation development (Finland, Sweden).

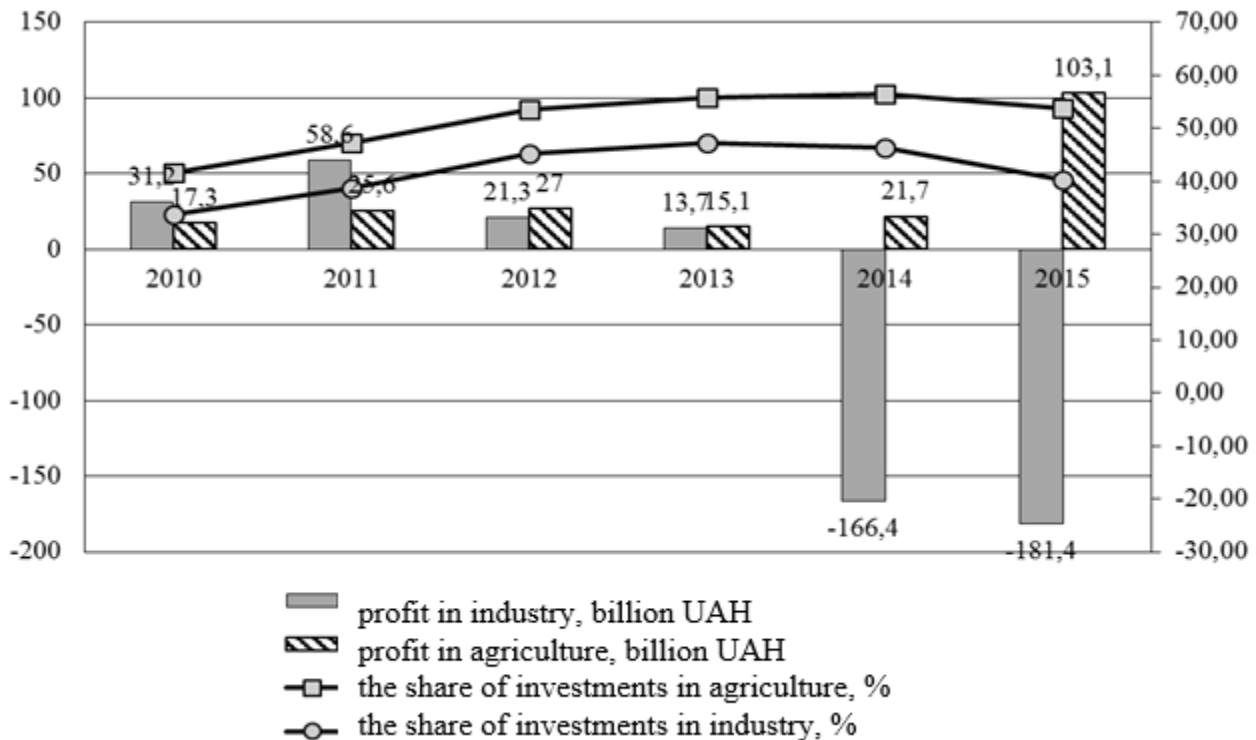

Figure 4 – Dynamics of profit and share of capital investments in industry and agriculture of Ukraine in 2010-2015,% (compiled by authors in accordance with [15])

The innovative potential of agricultural enterprises is decreasing each year. So the number of received security documents for inventions for agriculture and varieties grew in 2015, compared with 2009, decreased by 65,58%. In addition, in 2015, the share of state expenditures on science in the value of agricultural products (0.04%) and the amount of expenditures on agrarian science from the state budget per 1 hectare of agricultural land (UAH 3.27) were in Ukraine at an order of magnitude smaller than Similar indicators in developed countries.

Experts estimate that the level of provision of agrarian enterprises with agricultural machinery varies from 45.0% to 65.0%. Despite this, there is an annual decline in agricultural machinery units, and its level of loading is much higher than in the EU. In Ukraine, there were 8 tractors in Ukraine in 2012, while in Germany – 80, in France – 80, Poland – 100, in Italy – 200.

The agrarian sector is one of the most profitable in Ukraine (the amount of profit in 2015 – UAH 103.1 billion), despite the fact that it is not popular among domestic investors. The proof is that the share of capital investments in agriculture from their total amount ranged from 7.86 to 13.62% for the period 2010-2015, while in the industry it ranged from 33.73 to 40,20%.

Taking into account the above mentioned, the priority tasks for the formation of an innovative model of entrepreneurship development in the agrarian sector are the creation of: an appropriate legislative framework that would include a set of measures of innovation policy, with a definition of terms of implementation, clear tools, sources and amounts of funding; analytical-coordination state structure that would monitor the effectiveness of innovative projects; An effective system of scientific and information support for small and medium enterprises; Effective institutional structure of the innovation market; an effective flexible system of incentives for productive high-tech production and service cooperatives of research institutions, agrarian universities with subjects of small and medium agricultural entrepreneurship; Institutional support for stimulating the development of regional innovation clusters.

Література

1. Вовк Л.В. Актуальні аспекти розвитку інноваційного підприємництва в аграрній сфері України / Л.В. Вовк, С.О. Пузирьов // *Агросвіт*. – 2016. – №20. – С. 44-48.
2. Калачова І.В. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств : перешкоди та напрямки розвитку / І.В. Калачова, О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // *Статистика України*. – 2013. – №1. – С. 10-16.
3. Лупенко Ю.О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України / Ю.О. Лупенко // *Економіка АПК*. – 2014. – №12. – С. 5-11.
4. Малік М.Й. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституційних трансформацій / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // *Економіка АПК*. – 2017. – №2. – С. 5-16.
5. Пруська Т.Ю. Інституційне забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері / Т.Ю. Пруська // *Економіка АПК*. – 2015. – №2. – С. 93-100.
6. Пугач А.М. Сучасний стан інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України / А.М. Пугач // *Науковий журнал «Інвестиції: практика та досвід»*. – 2015. – № 18. – С. 121-124.
7. Саблук П.Т. Аграрний сектор України : інституційні засади подальших трансформацій / П.Т. Саблук // *Вісник економічної науки України*. – 2011. – №2. – С. 238-240.
8. Саблук П.Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки / П.Т. Саблук // *Економіка АПК*. – 2010. – №10. – С. 3-8.
9. Семиноженко В.П. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку / В.П. Семиноженко // *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент*. – 2016. – №9. – С. 12-20.
10. Сіренко Н.М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку аграрного сектора економіки / Н.М. Сіренко, О.І. Мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/105.pdf>. – Загл. з екрану.
11. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н.М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
12. Статистичний бюлетень «Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2016 році» ; відп. за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 41 с.
13. Статистичний бюлетень «Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 році» ; відп. за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 43 с.
14. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України» ; за ред. О.О. Кармазіної. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 257 с.
15. Статистичний збірник «Сільське господарство України» ; відп. за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 360 с.
16. Ширма В.В. Вплив результатів інноваційної діяльності підприємств галузі рослинництва на рівень ефективності їх господарювання / В.В. Ширма // *Економіка АПК*. – 2014. – №9. – С. 81-86.
17. Шпикуляк О.Г. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері : менеджмент та ефективність : монографія / О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 424 с.
18. Cohen D. The wealth of the world and the poverty of nations / D. Cohen. – London : Cambridge, 1998. – P. 134-211.
19. Faria J. Farmer-entrepreneurs, agricultural innovation and explosive research and development cycles / J. Faria, G. Mixon // *Administrative science*. – 2016. – Vol. 6. – P. 2-23.
20. Ntale J. Agro-entrepreneurship readiness model : an empirical investigation in Kenya / J. Ntale, R. Anampiu, C. Gathaiya // *International journal of development and sustainability*. – 2015. – Vol. 4. – P. 825-839.
21. Ridha R. Entrepreneurship intention in agricultural sector of young generation in Indonesia / R. Ridha, B. Wahyu // *Asia pacific journal of innovation and entrepreneurship*. – 2017. – Vol. 11. – P. 76-89.
22. Valencia C. Boosting agriculture through innovations / C. Valencia // *The Philstar Global Business* [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу : <http://www.philstar.com/agriculture/2016/07/24/1605867/boosting-agriculture-through-innovations>. – Загл. з екрану.

References

1. Vovk, L. (2016). Actual aspects of development of innovative entrepreneurship in the agrarian sector of Ukraine. *Agrosvit*, 20, p. 44-48 (in Ukrainian).
2. Kalachova, I., & Shubravska, K., & Prokopenko, K. (2013). Innovative activity of agricultural enterprises : obstacles and directions of development. *Statistics of Ukraine (Statistika Ukrainy)*, 1, p. 10-16 (in Ukrainian).
3. Lupenko, Yu. (2014). Priority directions of innovation activity in the agrarian sector of Ukraine. *Economy of agroindustrial complex (Ekonomika APK)*, 12, p. 5-11 (in Ukrainian).
4. Malik, M., & Shpykuliak, O. (2017). Development of agrarian entrepreneurship in the context of institutional transformations. *Economy of agroindustrial complex (Ekonomika APK)*, 2, p. 5-16 (in Ukrainian).

5. Prutska, T. (2015). Institutional support for the development of entrepreneurship in the agrarian sector. *Economy of agroindustrial complex (Ekonomika APK)*, 2, p. 93-100 (in Ukrainian).
6. Pugach, A. (2015). Modern state of innovative development of agrarian resource potential of Ukraine. *Scientific Journal "Investments : practice and experience"* (Naukovyi zhurnal "Investytsii : praktyka ta dosvid"), 18, p. 121-124 (in Ukrainian).
7. Sabluk, P. (2011). Agrarian sector of Ukraine: institutional principles of further transformations. *Bulletin of economic science of Ukraine (Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy)*, 2, p. 238-240 (in Ukrainian).
8. Sabluk, P. (2010). Development of institutions for improving the mechanism of reforming the agrarian sector of the economy. *Economy of agroindustrial complex (Ekonomika APK)*, 10, p. 3-8 (in Ukrainian).
9. Semynozhenko, V. (2016). Theoretical and methodological foundations of innovative development. *Problems of innovation and investment development (Problemy innovatsiino-investytsiinogo rozvytku)*, 9, 12-20 (in Ukrainian).
10. Sirenko, N., & Melnyk, O. (2016). Innovative entrepreneurship as a component of the agrarian sector development strategy. Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/105.pdf> (in Ukrainian).
11. Sirenko, N. (2010). Management of the strategy of innovative development of the agrarian sector of the Ukrainian economy. *Mykolaiv* (in Ukrainian).
12. Prokopenko, O. (2017). Availability of agricultural machinery and power facilities in agriculture in 2016 : statistical bulletin. Kyiv : The State Statistics Service of Ukraine (in Ukrainian).
13. Prokopenko, O. (2015). Availability of agricultural machinery and power facilities in agriculture in 2014 : statistical bulletin. Kyiv : The State Statistics Service of Ukraine (in Ukrainian).
14. Karmazinoi, O. (2016). Scientific and innovative activity of Ukraine : statistical collection. Kyiv : The State Statistics Service of Ukraine (in Ukrainian).
15. Prokopenko, O. (2016). Agriculture of Ukraine : statistical collection. Kyiv : The State Statistics Service of Ukraine (in Ukrainian).
16. Shyrma, V. (2014). Influence of the results of innovation activity of enterprises of the crop industry on the level of their economic management. *Economy of agroindustrial complex (Ekonomika APK)*, 9, p. 81-86 (in Ukrainian).
17. Shpykuliak, O., & Grutsaenko, M. (2016). Development of innovative activity in agrarian sphere: management and efficiency. *Kerson : OLDI-PLUS* (in Ukrainian).
18. Cohen, D. (1998). *The wealth of the world and the poverty of nations*. London : Cambridge, p. 134-211 (in English).
19. Faria, J. (2016). Farmer-entrepreneurs, agricultural innovation and explosive research and development cycles. *Administrative science*, 6, p. 2-23 (in English).
20. Ntale, J., & Anampiu, R., & Gathaiya, C. (2015). Agro-entrepreneurship readiness model : an empirical investigation in Kenya. *International journal of development and sustainability*, 4, p. 825-839 (in English).
21. Ridha, R., & Wahyu, B. (2017). Entrepreneurship intention in agricultural sector of young generation in Indonesia. *Asia pacific journal of innovation and entrepreneurship*, 11, p. 76-89 (in English).
22. Valencia, C. (2016). Boosting agriculture through innovations. *The Philstar Global Business*. Retrieved from <http://www.philstar.com/agriculture/2016/07/24/1605867/boosting-agriculture-through-innovations> (in English).

Стаття надійшла до редакції 23.03.2017.

ГЛОБАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Чала Т.Г., кандидат економічних наук, доцент
Корепанов Г.С., кандидат економічних наук, старший викладач
Черненко Д.І., кандидат економічних наук, старший викладач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У статті розглянуто систему глобальних показників досягнення цілей в області сталого розвитку в галузі охорони здоров'я. Вказано, що показники, пов'язані зі здоров'ям, можна об'єднати в групи, що характеризують: репродуктивне здоров'я, материнство, здоров'я новонароджених та дітей; інфекційні хвороби; неінфекційні хвороби і психічне здоров'я; травми і насильство; систему охорони здоров'я; екологічні ризики; спалахи хвороб. На основі щорічного звіту ВООЗ за 2017 р. «World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals» проаналізовано значення показників досягнення ЦСР 3 в області сталого розвитку для України та країн Європейського регіону ВООЗ у 2015 р.

Визначено, що одним із основних напрямків досягнення цілей сталого розвитку в галузі охорони здоров'я є боротьба з неінфекційними захворюваннями, які є однією з основних проблем в галузі охорони здоров'я та розвитку 21-го століття. На основі даних ВООЗ проаналізовано смертність від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань в віці від 30 до 70 років в Європейському регіоні в 2015 р. За даними, представленими Європейським бюро ВООЗ проаналізовано значення стандартизованого коефіцієнту смертності (КСК) від хвороб системи кровообігу у всіх вікових групах в розрахунку на 100 000 населення України та Іспанії. Порівняльний аналіз КСК від хвороб системи кровообігу населення України та Іспанії проведений з метою демонстрації необхідності приділення більшої уваги проблемі хвороб системи кровообігу, як однієї із основних причин смертності населення. Вказано, що у регіональному розрізі в 2015 р. за кількістю померлих від хвороб системи кровообігу перше місце займала Дніпропетровська область, друге – Харківська область, а найменший показник спостерігався у Чернівецькій області.

Ключові слова: сталий розвиток, цілі сталого розвитку (ЦСР), система показників, ВООЗ, ООН.

Постановка проблеми. Питання здоров'я населення та розвитку суспільства нерозривно між собою пов'язані. Стан здоров'я населення – важливий індикатор благополуччя країни, він відображає її соціально-економічне, екологічне, демографічне та санітарно-гігієнічне становище, є показником її прогресу, мірою соціально-культурного розвитку суспільства і якості життя. Саме тому здоров'я населення має займати провідне місце у системі цінностей будь-якої цивілізованої країни. Стан здоров'я громадян може або сприяти збільшенню трудового потенціалу, або призвести до його деградації та руйнування.

Здоров'я та якість життя окремих людей і популяції у цілому визначається складним набором взаємопов'язаних факторів. З огляду на це, заходи щодо зміцнення охорони здоров'я і благополуччя населення не можуть обмежуватися тільки сектором охорони здоров'я. Розробка і здійснення державних політичних заходів, спрямованих на підвищення якості життя, вимагають активної участі й залучення інших секторів економіки та соціальної сфери на всіх етапах цього процесу [7].

Державами-членами Організації Об'єднаних Націй (ООН) сформульовані 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), які мають бути досягнені до 2030 р. Майже всі ЦСР безпосередньо пов'язані зі здоров'ям або опосередковано сприяють поліпшенню здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспектам сталого розвитку, пов'язаним зі здоров'ям населення країн світу присвячені наукові праці таких вчених як: Е. Барбієр [8], О. Березіна [1] Дж. Бургесс [8], Л. Гонюкова [6], О. Мартюшева [2] А. Рожко [5], Л. Свистун [5], В. Сичова [6] та ін.

Незважаючи на значний обсяг публікацій, присвячених дослідженню сталого розвитку, недостатньо розробленими залишаються питання моніторингу процесу реалізації цілей сталого розвитку в сфері охорони здоров'я за допомогою системи глобальних показників.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз системи глобальних показників досягнення цілей в області сталого розвитку в галузі охорони здоров'я.

Основні результати дослідження. Центральний елемент розвитку – це здоров'я населення: воно є попередньою умовою прогресу в галузі сталого розвитку, а також його показником і результатом. Разом з тим, хоча в даний момент немає жодного сумніву в тому, що здоров'я повинно займати потрібне місце в наступному поколінні цілей в області розвитку, все ж у цьому випадку необхідно ще знайти і переконливий спосіб визначення тієї чи іншої мети в галузі охорони здоров'я.

у будь-якому віці». Її 13 завдань акцентують увагу на боротьбі з неінфекційними хворобами і забезпеченні загального охоплення послугами охорони здоров'я.

У доповіді ВООЗ «Здоров'я у 2015 р.: від цілей розвитку тисячоліття до цілей сталого розвитку» визначені основні чинники, що вплинули на прогрес у галузі охорони здоров'я відповідно до прийнятих ООН Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), а також викладені дії, які країни і міжнародне співтовариство повинні зробити в першу чергу для досягнення нових цілей у галузі сталого розвитку (ЦСР) [7].

Після широкого процесу консультацій Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) розроблений перелік основних показників стану здоров'я, що пропонуються для моніторингу досягнення Цілей в галузі сталого розвитку.

Ціль 3 ставить здоров'я саме по собі як бажаний результат. Важливо також те, що здоров'я представлено в якості початкового елемента інших цілей і надійного показника того, наскільки добре відбувається сталий розвиток в цілому.

Показники, пов'язані зі здоров'ям, можна об'єднати в такі тематичні групи, що характеризують [13]: репродуктивне здоров'я, материнство, здоров'я новонароджених та дітей; інфекційні хвороби; неінфекційні хвороби і психічне здоров'я; травми і насильство; систему охорони здоров'я; екологічні ризики; спалахи хвороб.

В табл. 1 представлено задачі та показники для досягнення ЦСР 3 «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці».

Таблиця 1 – Задачі та показники досягнення ЦСР 3

ЦСР 3 «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю всіх осіб будь-якого віку»	
Задачі	Показники
1	2
3.1 До 2030 року знизити глобальний коефіцієнт материнської смертності до менше 70 випадків на 100000 живонароджених	3.1.1 Коефіцієнт материнської смертності 3.1.2 Частка пологів, прийнятих кваліфікованими медичними працівниками
3.2 До 2030 року покласти край передбачуваній смертності новонароджених і дітей у віці до п'яти років, при цьому всі країни повинні прагнути зменшити неонатальну смертність до 12 випадків на 1000 живонароджених, а смертність у віці до п'яти років до 25 випадків на 1000 живонароджених	3.2.1 Коефіцієнт смертності дітей у віці до п'яти років 3.2.2 Коефіцієнт неонатальної смертності
3.3 До 2030 року покласти край епідеміям СНІДу, туберкульозу, малярії і тропічних хвороб, яким не приділяється належної уваги, і забезпечити боротьбу з гепатитом, захворюваннями, що передаються через воду, і іншими інфекційними захворюваннями	3.3.1 Число нових заражень ВІЛ на 1000 неінфікованих в розбивці за статтю, віком і приналежністю до основних груп населення 3.3.2 Захворюваність на туберкульоз на 100 000 осіб 3.3.3 Захворюваність на малярію на 1000 осіб 3.3.4 Захворюваність на гепатит В на 100 000 осіб 3.3.5 Число людей, які потребують лікування від «забутих» тропічних хвороб
3.4 До 2030 року зменшити на третину передчасну смертність від неінфекційних захворювань за допомогою профілактики і лікування і підтримки психічного здоров'я і благополуччя	3.4.1 Смертність від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань 3.4.2 Смертність від самогубств
3.5 Покращувати профілактику і лікування залежності від психоактивних речовин, в тому числі зловживання наркотичними засобами та алкоголем	3.5.1 Охоплення лікуванням розладів, викликаних вживанням психоактивних речовин (медикаментозні, психосоціальні та реабілітаційні послуги та послуги щодо подальшого догляду) 3.5.2 Зловживання алкоголем (що визначається у відповідності з національними особливостями вживання алкоголю на душу населення у віці від 15 років) в літрах чистого алкоголю в календарний рік
3.6 До 2020 року вдвічі скоротити в усьому світі число смертей і травм в результаті дорожньо-транспортних пригод	3.6.1 Смертність в результаті дорожньо-транспортних пригод

1	2
3.7 До 2030 року забезпечити загальний доступ до послуг з охорони сексуального і репродуктивного здоров'я, включаючи послуги з планування сім'ї, інформування та просвіта, і облік питань охорони репродуктивного здоров'я в національну стратегічну програму	3.7.1 Відсоткова частка жінок репродуктивного віку (від 15 до 49 років), чиї потреби з планування сім'ї задовольняються сучасними методами 3.7.2 Народжуваність серед підлітків (у віці від 10 до 14 років і у віці від 15 до 19 років) на 1000 жінок в даній віковій групі
3.8 Забезпечити загальне охоплення послугами охорони здоров'я, в тому числі захист від фінансових ризиків, доступ до якісних основних медико-санітарних послуг та доступ до безпечних, ефективних, якісних і недорогих основних лікарських засобів і вакцин для всіх	3.8.1 Охоплення основними медико-санітарними послугами (визначається як середнє охоплення основними послугами за процедурами, що відслідковуються) 3.8.2 Частка населення з великою питомою вагою сімейних витрат на медичну допомогу в загальному обсязі витрат або доходів домогосподарств
3.9 До 2030 року істотно скоротити кількість випадків смерті і захворювання в результаті впливу небезпечних хімічних речовин і забруднення і отруєння повітря, води і ґрунтів	3.9.1 Смертність від забруднення повітря в житлових приміщеннях і атмосферного повітря 3.9.2 Смертність від відсутності безпечної води, безпечної санітарії та гігієни (відсутності безпечних послуг в галузі водопостачання, санітарії та гігієни (ВПСГ) для всіх) 3.9.3 Смертність від ненавмисного отруєння
3.a Активізувати, при необхідності, здійснення Рамкової конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я із боротьби проти тютюну в усіх країнах	3.a.1 Стандартизована за віком поширеність вживання тютюну особами у віці від 15 років
3.b Сприяти дослідженням і розробкам вакцин і лікарських препаратів для лікування інфекційних і неінфекційних хвороб, які в першу чергу стосуються країн, що розвиваються, забезпечувати доступність недорогих основних лікарських засобів і вакцин відповідно до Дохінської декларації «Угода ТРІПС та охорона здоров'я», в якій підтверджується право країн, що розвиваються в повному обсязі використовувати положення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності відносно прояву гнучкості для цілей охорони здоров'я населення і, зокрема, забезпечення доступу до лікарських засобів для всіх	3.b.1 Частка цільової групи населення, охоплена імунізацією усіма вакцинами, включеними в національні програми 3.b.2 Загальний чистий обсяг офіційної допомоги з метою розвитку, спрямованої на медичні дослідження і в основні галузі охорони здоров'я 3.b.3 Частка медичних установ, постійно мають набором основних необхідних і доступних лікарських засобів
3.c Істотно збільшити фінансування охорони здоров'я та набір, розвиток, професійну підготовку та утримання медичних кадрів в країнах, що розвиваються, особливо в найменш розвинених країнах і малих острівних державах, що розвиваються	3.c.1 Число медичних працівників на душу населення і їх розподіл
3.d Нарощувати потенціал всіх країн, особливо країн, що розвиваються, в області раннього попередження, зниження ризиків і регулювання національних і глобальних ризиків для здоров'я	3.d.1 Здатність дотримуватися Міжнародних медико-санітарних правил (ММСП) і готовність до надзвичайних ситуацій в області суспільної охорони здоров'я

*Складено авторами відповідно до [12]

В щорічному звіті ВООЗ за 2017 р., що стосується світової статистики охорони здоров'я: «World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals» [13] містяться результати, яких досягли країни світу в сфері досягнення ЦСР. В табл. 2 представлені значення основних показників для України та деяких країн Європейського регіону.

Моніторинг досягнення Цілей в галузі сталого розвитку, що стосуються охорони здоров'я та суміжних областей, пов'язаний для багатьох країн зі значними труднощами. Можливості організацій, що займаються статистикою охорони здоров'я, в багатьох країнах як і раніше дуже обмежені, а зростаючий попит на деталізовані дані робить це ще більш очевидним.

Зв'язки між сектором охорони здоров'я і статистичними відомствами повинні удосконалюватися, інституціоналізуватися і виходити далеко за рамки співробітництва, пов'язаного, наприклад, з модулем національного демографічного і медичного обстеження або перепису населення. Зокрема, інституційний потенціал для аналітичних досліджень є недостатнім, і його слід зміцнювати в міністерствах охорони здоров'я, державних медичних установах і статистичних відомствах [13].

Таблиця 2 – Значення показників досягнення ЦСР 3 в області сталого розвитку для України та країн Європейського регіону ВООЗ у 2015 р.

За дача	Показники	Значення показника		Країни з найкращим значенням показника
		для України	найкраще для країн Європи	
1	2	3	4	5
3.1	3.1.1 Коефіцієнт материнської смертності (на 100 000 живонароджених)	24	3	Греція, Ісландія Польща, Фінляндія
	3.1.2 Частка пологів, прийнятих кваліфікованими медичними працівниками (%) 2005–2016 рр.	100	100	Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Ботсвана, Болгарія, Хорватія, Чехія Фінляндія, Грузія, Ірландія, Італія, Казахстан, Литва, Люксембург, Мальта, Польща, Республіка Македонія, Республіка Молдова, Російська Федерація, Сербія, Словенія, Туркменістан, Узбекистан
3.2	3.2.1 Коефіцієнт смертності дітей у віці до п'яти років (на 1000 живонароджених)	9,0	1,9	Люксембург
	3.2.2 Коефіцієнт неонатальної смертності (на 1000 живонароджених)	5,5	0,7	Сан-Маріно
3.3	3.3.1 Число нових випадків ВІЛ-інфекції серед дорослих у віці 15–49 років (на 1000 неінфікованих осіб)	0,68	0,02	Узбекистан
	3.3.2 Захворюваність на туберкульоз на 100 000 осіб	91	0,0	Монако
	3.3.3 Захворюваність на малярію на 1000 осіб	–	0,0	Азербайджан
	3.3.4 Захворюваність на гепатит В на 100 000 осіб (Немовлята, які отримують три дози вакцини проти гепатиту В (%), 2015)	22	99	Білорусь, Люксембург, Монако, Туркменістан, Узбекистан
3.4	3.4.1 Смертність від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань в віці від 30 до 70 років (%)	28,9	8,3	Ісландія
	3.4.2 Смертність від самогубств на 100000 осіб населення	20,1	3,3	Азербайджан
3.5	Споживання алкоголю на душу населення у віці від 15 років (літрів чистого спирту), прогнозовані оцінки	12,8	1,9	Туреччина
3.6	3.6.1 Смертність в результаті дорожньо-транспортних пригод на 100 000 осіб населення у 2013 р.	10,6	0,0	Монако
3.7	3.7.1 Частка жінок репродуктивного віку, чії потреби з планування сім'ї задовольняються сучасними методами (%) 2005–2015 рр.	68,0	95,5	Франція
	3.7.2 Народжуваність серед підлітків (у віці від 15 до 19 років) на 1000 жінок у 2005–2014	27,2	1,3	Сан-Маріно
3.9	3.9.1 Смертність від забруднення повітря в житлових приміщеннях і атмосферного повітря на 100 000 осіб населення в 2012 р.	140,4	0,4	Швеція
	3.9.2 Смертність від відсутності безпечної води, безпечної санітарії та гігієни на 100 000 осіб населення в 2012 р.	0,4	0,0	Угорщина
	3.9.3 Смертність від ненавмисного отруєння на 100 000 осіб населення	3,0	0,2	Німеччина
3.a	3.a.1 Стандартизована за віком поширеність вживання тютюну особами у віці від 15 років (%)			
	– серед чоловіків	49,4	17,0	Ісландія
	– серед жінок	14,0	0,4	Азербайджан

1	2	3	4	5
3.b	3.b.1 Охоплення імунізацією від дифтерії, правця, кашлюку (АКДС3) серед 1 річних дітей (%)	23	99	Білорусь
	3.b.2 Загальний чистий обсяг офіційної допомоги з метою розвитку медичних досліджень і базової охорони здоров'я на душу населення (на 2014 р. дол США)	0,75	4,30	Киргизстан
3.c	3.c.1 Число медичних працівників на 100 000 осіб в 2005–2015 рр.	96,8	266,3	Монако
3.d	3.d.1 Здатність дотримуватися Міжнародних медико-санітарних правил (ММСП) і готовність до надзвичайних ситуацій в області суспільної охорони здоров'я у 2010–2016 рр.	99	99	Німеччина, Російська Федерація

* Складено авторами відповідно до [13]

** Назви показників представлено відповідно до звіту ВООЗ 2017 [13]

Одним із завдань для досягнення ЦСР 3 є зменшення до 2030 р. на третину передчасної смертності від неінфекційних захворювань за допомогою профілактики і лікування, а також підтримання психічного здоров'я і благополуччя. Рівень досягнення цього завдання визначається наступними показниками: смертність від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань; смертність від самогубств.

У Європейському регіоні ВООЗ прийнято ряд важливих стратегічних і програмних документів, профілактичного спрямування, зокрема профілактики неінфекційних захворювань. Серед них: «Основи нової Європейської політики в охороні здоров'я «Здоров'я 2020», декларація I Глобальної міністерської конференції щодо здорового способу життя та боротьби з неінфекційними захворюваннями, Європейська стратегія профілактики і боротьби з неінфекційними захворюваннями на 2012–2016 рр., Європейський план дії по скороченню шкідливого вживання алкоголю на 2012–2020 рр. [7].

Неінфекційні захворювання є однією з основних проблем в галузі охорони здоров'я та розвитку 21-го століття. Жоден уряд не може ігнорувати зростаюче тягар неінфекційних захворювань. При відсутності фактичних дій, соціальні та економічні втрати будуть продовжувати рости, і знижувати потенціал країн по їх усуненню.

Визнаючи руйнівний соціальний, економічний і суспільний вплив на здоров'я неінфекційних захворювань розроблено Глобальний план дій ВООЗ з профілактики та боротьби з неінфекційними захворюваннями 2013–2020 рр. (відомий як Глобальний план дій по неінфекційним захворюванням – Global NCD Action Plan [10]), який містить дев'ять добровільних глобальних цілей і глобальну систему моніторингу. Він був прийнятий Всесвітньою асамблеєю охорони здоров'я в 2013 р. та перекликається з ЦСР в області охорони здоров'я щодо боротьби з неінфекційними захворюваннями [7, 11].

За оцінками ВООЗ у 2015 р. 40 мільйонів смертей (70% від загальної чисельності смертей у світі) сталися через неінфекційні захворювання.

Більшість смертей у світі у 2015 р. були викликані чотирма основними неінфекційними захворюваннями, а саме: серцево-судинним захворюваннями – 17,7 млн смертей (45% всіх випадків смертей від неінфекційних захворювань); новоутвореннями – 8,8 млн смертей (22%); хронічними респіраторними захворюваннями – 3,9 млн смертей (10%) та діабет – 1,6 млн смертей (4%). Ризик смерті від одного з чотирьох основних неінфекційних захворювань у віці від 30 до 70 років зменшився з 23% в 2000 р. до 19% в 2015 р. [13].

Серцево-судинні захворювання (ССЗ) займають перше місце серед неінфекційних хвороб в Україні, зумовлюючи третину причин інвалідності та майже дві третини випадків смертності. Щорічно від ССЗ помирає понад 426 тис. українців (67,3%), тобто у середньому щодня – більше однієї тисячі осіб. Цей показник є одним із найвищих у Європі, тому питання зменшення передчасної смертності від неінфекційних захворювань для України є досить актуальним [7].

За даними ВООЗ в Європейському регіоні найвищий рівень смертності від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань в віці від 30 до 70 років в 2015 р. спостерігався в Туркменістані, Російській Федерації та Україні, а найнижчий – в Ісландії (рис. 1) [13].

Епідемія неінфекційних хвороб обумовлює значні соціальні втрати, масштабні економічні збитки, гальмує прогрес у досягненні стратегічних цілей людського розвитку.

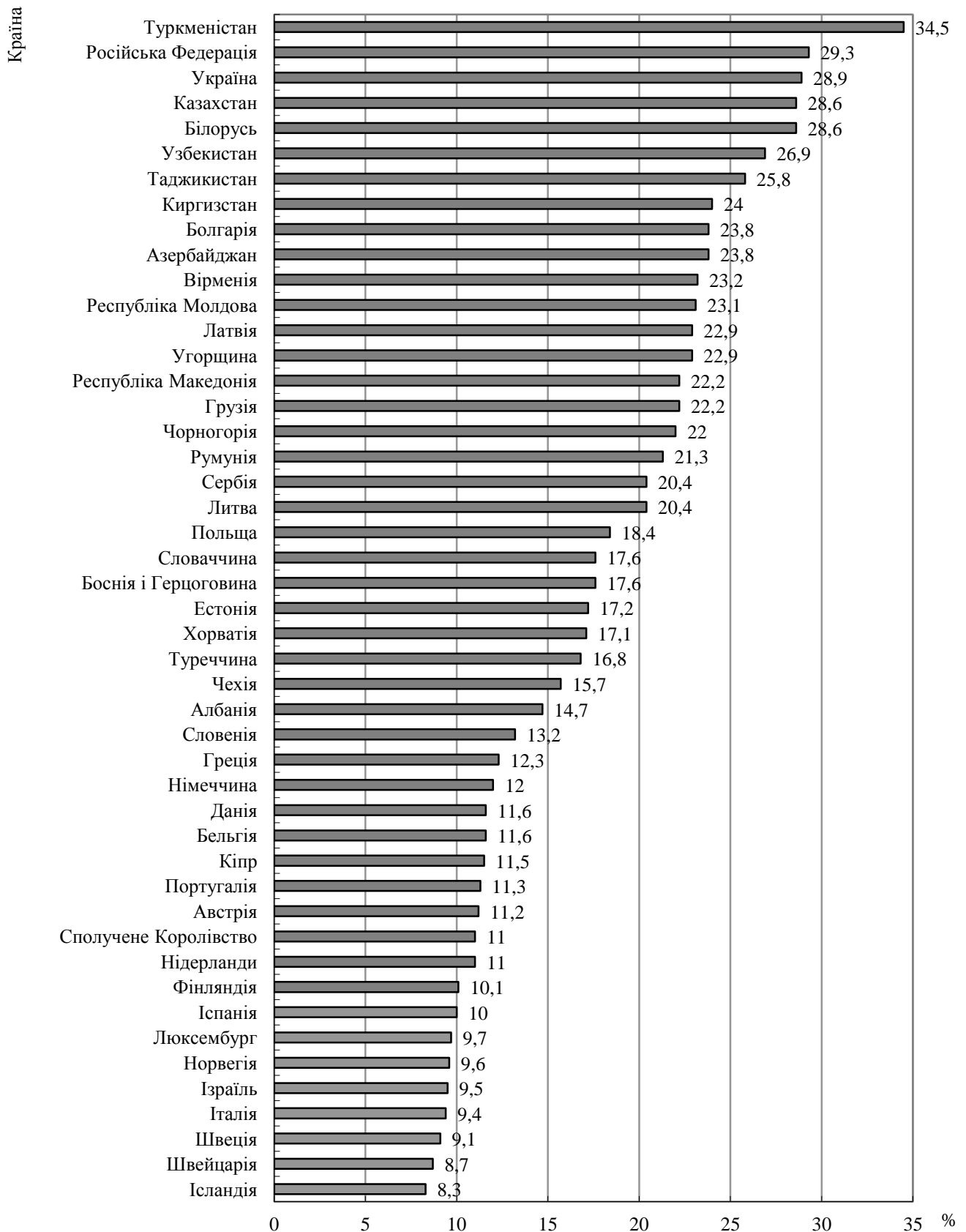

Рисунок 1 – Смертність від серцево-судинних захворювань, раку, діабету, хронічних респіраторних захворювань в віці від 30 до 70 років в Європейському регіоні в 2015 р. (%), побудовано авторами відповідно до [13]

Сьогодні в світі викликає занепокоєння тенденція до зростання неінфекційних захворювань,

що негативно впливає на охорону здоров'я окремих громадян та суспільства в цілому, а також на перспективи розвитку економіки. Соціальний та економічний тягар зумовлений чотирма хворобами, які перебувають у центрі уваги держав – членів ООН: серцево-судинними захворюваннями, діабетом, раком та хронічними респіраторними захворюваннями; вони призводять до тривалої недієздатності, зниження добробуту родин і зменшення продуктивності, а також до величезного навантаження на системи охорони здоров'я.

За даним, представленими Європейським бюро ВООЗ, у 2014 р. найвище значення стандартизованого коефіцієнту смертності (СКС) від хвороб системи кровообігу (за МКБ–10) у всіх вікових групах в розрахунку на 100 000 населення серед країн Європейського регіону мала Україна (674), а найнижче значення – Іспанія (119) (рис. 2). Варто зазначити, що дані по деяким країнам відсутні.

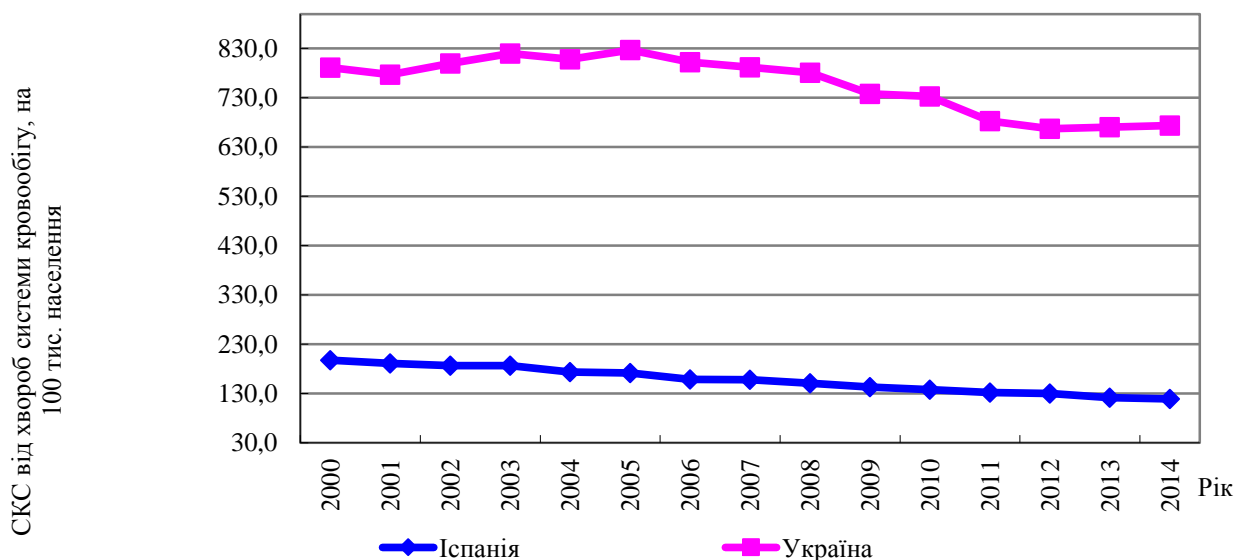

Рисунок 2 – Стандартизований коефіцієнт смертності (СКС) від хвороб системи кровообігу (за МКБ–10) у всіх вікових групах в 2000–2014 рр. в Україні та в Іспанії, побудовано авторами відповідно до [9]

Таким чином, значення СКС від хвороб системи кровообігу (за МКБ–10) у всіх вікових групах в розрахунку на 100 000 населення в Україні перевищує значення коефіцієнту в Іспанії у 5,6 рази. Порівняльний аналіз СКС від хвороб системи кровообігу населення України та Іспанії проведений з метою демонстрації необхідності приділення більшої уваги цій проблемі.

У регіональному розрізі в 2015 р. за кількістю померлих від хвороб системи кровообігу перше місце займала Дніпропетровська область (36430 осіб), друге – Харківська область (30123 особи). Найменший показник спостерігався у Чернівецькій області (8358 осіб) [3].

Епідемію неінфекційних захворювань в Україні пов'язують із посиленням впливу глобалізації, швидкої урбанізації, зниження фізичної активності агресивною рекламою тютюну, алкоголю та фаст-фуду, збільшенням доступності цих продуктів. Із метою впровадження Концепції розвитку системи громадського здоров'я в Україні розроблений проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку» [4].

Висновки. Здоров'я населення безпосередньо залежить від соціально економічних умов, інакше кажучи, стан здоров'я населення є самим точним, адекватним індикатором якості життя.

Здоровий спосіб життя та сприяння благополуччю для всіх осіб в будь-якому віці має важливе значення для забезпечення сталого розвитку та створення процвітаючого суспільства.

Здоров'я і благополуччя всіх вікових груп населення є самостійною ціллю сталого розвитку (ЦСР 3), але воно також впливає на перебіг подій і сприяє досягненню всіх інших цілей. Для оперативного моніторингу процесу реалізації всіх цілей сталого розвитку і виконання відповідних завдань за країнами світу використовується уніфікований набір глобальних показників.

Література

1. Березіна О. Ю. Цілі сталого розвитку та стратегічні вектори соціальних реформ в Україні / О. Ю. Березіна // Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції». ЖДТУ. – 2016. – <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/5560>.
2. Мартюшева О. О. Розробка індикаторів сталого розвитку країни: зарубіжний та вітчизняний досвід / О. О. Мартюшева // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 77–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_12.
3. Населення України // Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007>.
4. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку [Електронний ресурс] : Проект розпорядження Кабінету Міністрів України // Міністерство охорони здоров'я України. Публічна інформація. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20170329_0.html.
5. Свистун Л. А. Стратегічні засади забезпечення сталого розвитку економіки України / Л. А. Свистун, А. А. Рожко // «Young Scientist». – 2016. – № 12 (39). – С. 861–869. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/206.pdf>.
6. Сичова В. В. Гендерна рівність як чинник забезпечення сталого суспільного розвитку в Україні / В. В. Сичова, Л. В. Гонюкова. // Державне будівництво. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_32.
7. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. Шафранського В. В. : МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2016. – 452 с. / ДУ «УІСД МОЗ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://qoo.by/2SPH>.
8. Barbier E. B., Burgess J. C. The Sustainable Development Goals and the systems approach to sustainability / E. B. Barbier, J. C. Burgess // Economics Discussion Papers, № 2017–28 // Kiel Institute for the World Economy. Page. – 2017. – Т. 2. – №. 2. [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2017-28/file>.
9. European Health for All database (HFA-DB). European Health Information Gateway / World Health Organization [Electronic resource]. – Accessed mode : https://gateway.euro.who.int/indicators/hfa-indicators/hfa_101-1320-sdr-diseases-of-circulatory-system-all-ages-per-100-000/.
10. Global action plan for the prevention and control of noncommunicable diseases 2013–2020/ World Health Organization [Electronic resource]. – Accessed mode : http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/94384/1/9789241506236_eng.pdf?ua=1.
11. Global status report on noncommunicable diseases 2014 goals / World Health Organization [Electronic resource]. – Accessed mode : http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/148114/1/9789241564854_eng.pdf?ua=1.
12. Report of the Inter-agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators / Statistical Commission Forty-eighth session 7–10 March 2017 / United Nations [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://undocs.org/en/E/CN.3/2017/2>.
13. World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals / World Health Organization [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/255336/1/9789241565486-eng.pdf?ua=1>.

References

1. Berezina, O. (2016) Tsili staloho rozvytku ta stratehichni vektory sotsial'nykh reform v Ukrayini [The goals of sustainable development and strategic vectors of social reforms in Ukraine]. Tezy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Stalyy rozvytok krayiny v ramkakh Yevropeys'koyi intehratsiyi» – Abstracts of the All-Ukrainian scientific conference «Sustainable development of the country within the European integration». ZHDTU. Retrieved from <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/5560> (in Ukrainian).
2. Martyusheva, O. (2014) Rozrobka indykatoriv staloho rozvytku krayiny: zarubizhnyy ta vitchyznyanyy dosvid [Development of indicators of sustainable development: foreign and domestic experience]. Stratehichni priorityety – Strategic priorities, 1, 77–83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_12 (in Ukrainian).
3. Naselennya Ukrayiny [The population of Ukraine]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny – State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007> (in Ukrainian).
4. Pro zatverdzhennya Natsional'noho planu zakhodiv shchodo neinfektsiynykh zakhvoryuvan' dlya dosyahnennya hlobal'nykh tsiley staloho rozvytku [On approval of the National Action Plan on noncommunicable diseases for achieving global sustainable development]. Proekt rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny – Draft Cabinet of Ministers of Ukraine. // Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny – Ministry of Health of Ukraine. Retrieved from http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20170329_0.html (in Ukrainian).

5. Svystun, L., Rozhko, A. (2016) Stratehichni zasady zabezpechennya staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Strategic principles of sustainable economic development of Ukraine]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 12 (39), 861–869. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/206.pdf> (in Ukrainian).
6. Sichova, V., Gonyukova, L. (2014) Genderna rivnist' yak chynnyk zabezpechennya staloho suspil'noho rozvytku v Ukraini [Gender equality as a factor of sustainable social development in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_32 (in Ukrainian).
7. Shchorichna dopovid' pro stan zdorov'ya naseleння, sanitarno-epidemichnu sytuatsiyu ta rezul'taty diyal'nosti systemy okhorony zdorov'ya Ukrainy. 2015 rik / za red. Shafrans'koho V. V.; MOZ Ukrainy, DU «UISD MOZ Ukrainy». – Kyiv, 2016. Retrieved from <http://qoo.by/2SPH> (in Ukrainian).
8. Barbier, E., Burgess, J. (2017) The Sustainable Development Goals and the systems approach to sustainability. *Economics Discussion Papers*, № 2017–28 // Kiel Institute for the World Economy. Page. – T. 2. – №. 2. Retrieved from <http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2017-28/file> (in English).
9. European Health for All database (HFA-DB). European Health Information Gateway / World Health Organization. Retrieved from https://gateway.euro.who.int/ru/indicators/hfa-indicators/hfa_101-1320-sdr-diseases-of-circulatory-system-all-ages-per-100-000/ (in English).
10. Global action plan for the prevention and control of noncommunicable diseases 2013–2020 / World Health Organization. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/94384/1/9789241506236_eng.pdf?ua=1.
11. Global status report on noncommunicable diseases 2014 goals / World Health Organization [Electronic resource]. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/148114/1/9789241564854_eng.pdf?ua=1 (in English).
12. Report of the Inter-agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators / Statistical Commission Forty-eighth session 7–10 March 2017 / United Nations. Retrieved from <http://undocs.org/en/E/CN.3/2017/2> (in English).
13. World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals / World Health Organization. Retrieved from <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/255336/1/9789241565486-eng.pdf?ua=1> (in English).

Стаття надійшла до редакції 02.06.2017.

СИСТЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ Й АДМІНІСТРУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

УДК 330.322.54

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНИХ ЕФЕКТІВ ВІД ІНВЕСТИЦІЙ

Андрєєва К.О., аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті проаналізовано основні напрями оцінки соціального ефекту від інвестування. Підкреслено важливість комплексної оцінки соціальної ефективності інвестиційних проектів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, регіону та окремого підприємства. Зазначено, що під час підготовки до аналізу соціальних ефектів інвестування необхідно враховувати, що деякі прояви соціального ефекту можуть бути точно виміряні, але в інших випадках можливі тільки якісні оцінки та експертні висновки. Розглянуто два базові підходи до оцінки соціальної ефективності: аналіз «витрати-результативність» (Cost-Effectiveness Analysis, CEA) і аналіз «витрати-вигоди» (Cost-Benefit Analysis, CBA). Підкреслено, що кількісні методи більш популярні серед корпорацій, які їх використовують, щоб зробити нематеріальні результати більш відчутними і використовувати вимір соціальних наслідків для питань прийняття рішень і контролю. Проте, в Україні рекомендовано дані методи використовувати як приватним, так і державним організаціям. За результатами дослідження сформовано основні підходи до оцінки соціальних ефектів інвестицій на підставі порівняльного аналізу найбільш популярних методів визначення соціального ефекту. Автором надано рекомендації щодо впровадження даної методики на підприємствах України.

Ключові слова: соціальний ефект, інвестиції, соціальний ефект інвестування, метод SROI, інвестиційний проект.

Постановка проблеми. Останні роки в Україні соціально-економічні умови в Україні залишаються доволі складними. Усі сфери економічної діяльності потребують впровадження антикризових заходів, реформування, нових проектів та підприємницьких ініціатив, що будуть сприяти економічному зростанню та сталому розвитку економіки держави та регіонів у майбутньому. Проте, будь-які заплановані заходи або проекти потребують залучення фінансових ресурсів, тобто інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному світі питання дослідження соціального ефекту від інвестицій поступово набуває все більшого значення. Відповідно, вивченню проблем соціального ефекту від інвестиційних проектів приділяє увагу велика кількість зарубіжних науковців та практиків М. Епштейн, К. Кларк, Д. Лонг, М. Маас, С. Олсен, М. Флорман та інші. А також над вирішенням проблем оцінки соціальної ефективності інвестицій працюють міжнародні фонди (REDF – належить право на методику SROI) та організації (Організація економічного співробітництва та розвитку).

Проблеми визначення соціальних ефектів від інвестування є актуальними і для вітчизняних вчених. Роботи І. Балабанова, В. Бочарова, І. Бланка., М. Віленського, Л. Гатовського, Е. Лібанової, С. Маркова, Л. Мельничука, В. Рибінцева та інших присвячені визначенню оптимальних шляхів оцінки соціальних ефектів від інвестування в Україні.

Основні результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1], інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються

в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Тобто, завдяки інвестуванню вплив на розвиток регіону та держави може складатися не тільки з економічних показників, але й мати вираження через соціальний або екологічний ефект.

Досвід провідних держав демонструє, що у сучасних умовах глобальних соціально-економічних змін саме соціальні ефекти від реалізації інвестиційних проектів та програм мають велике значення для зменшення проявів кризових явищ та подальшого розвитку регіону та держави. Однак, питання оцінки соціального ефекту від інвестування є доволі складним – єдиного уніфікованого алгоритму оцінки соціального ефекту інвестицій не має.

У сучасних умовах надання комплексних звітів про потенціальний або наявний соціальний ефект інвестиційного проекту стає нагальною потребою для державних або некомерційних установ та організацій, великих соціально-відповідальних підприємств, окремих соціальних проектів або громадських ініціатив. Крім того, зростає конкуренція між організаціями та проектами за ресурси – не тільки фінансові, а й людські, матеріальні, технічні, інформаційні. Хоча на вибір інвесторів впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, визначення потенціального або наявного соціального ефекту може бути важливою інформацією при прийнятті рішення інвестором. Для оцінки фінансового ефекту інвестицій розроблено, апробовано і вивчено значну кількість різних методик, підходи ж до оцінки соціального ефекту знаходяться на стадії розробки, апробації та визначення їх доцільності у конкретних умовах інвестування [6].

Необхідність оцінки виробленого соціального ефекту регіональних ініціатив і проектів обумовлено комплексом різнопланових факторів, представлених на рисунку 1. Проте, незважаючи на зазначені фактори впливу, комплексна оцінка соціального ефекту інвестиційних проектів на регіональному рівні здійснюється не дуже часто.

Рисунок 1 – Фактори, які обумовлюють необхідність оцінки соціального ефекту регіональних ініціатив і проектів

Під час оцінювання соціального ефекту від реалізації інвестиційного проекту слід розрізняти два його види: прямиї і непрямі. Під прямим розуміють ефект, безпосередньо пов'язаний з реалізацією

інвестиційного проекту – будівництвом (реконструкцією, модернізацією) проєктованих об'єктів і їх подальшою експлуатацією. Непрямий ефект виникає внаслідок податкових надходжень, додаткових інвестицій, розвитку виробництва, ініційованих реалізацією проекту [9]. В результаті інвестиції, вкладені в проєкт, ініціюють додатковий приріст інвестицій в різні галузі економіки як безпосередньо в регіоні реалізації проєкту, так і по Україні в цілому.

Таким чином, у результаті реалізації інвестиційного проекту можливо досягнення широкого соціального результату. Серед позитивних соціальних ефектів від інвестування можна виділити створення (реконструкцію) робочих місць у межах проєкту та суміжних до нього галузей, підвищення рівня життя населення, податкові надходження від реалізації проєкту та від розвитку виробництва внаслідок реінвестування прибутку, надання послуг у рамках проєкту, поліпшення екологічної ситуації, підвищення освітнього та кваліфікаційного рівня робочої сили. Розглянемо більш детально механізм виникнення різних позитивних соціальних ефектів [9] на більш детальних прикладах (рис. 2).

Рисунок 2 – Можливі позитивні соціальні ефекти від інвестування

Під час підготовки до аналізу соціальних ефектів інвестування необхідно враховувати, що деякі прояви соціального ефекту можуть бути точно виміряні, але в інших випадках можливі тільки якісні оцінки та експертні висновки. Так, ефект введення нових робочих місць буде залежати від їх процентного відношення до вже наявних в регіоні робочих місць і від ситуації на регіональному ринку праці.

Якщо розглядати безпосередньо методики оцінки соціального впливу інвестицій, то в цілому розрізняють два базові підходи до оцінки соціальної ефективності: аналіз «витрати-результативність» (Cost-Effectiveness Analysis, CEA) і аналіз «витрати-вигоди» (Cost-Benefit Analysis, CBA) [8].

Аналіз «витрати-результативність» дозволяє обчислити співвідношення витрат, виражених у грошовому вимірі, і соціального ефекту, вираженого в натуральних показниках. Прикладом подібних вимірів є, наприклад, вартість лікування дитини від лейкемії або вартість навчання безробітного нової професії. Застосування цього методу дозволяє досягти наступних специфічних цілей.

1. Провести порівняння різних програм в одній сфері, що дозволяє вибрати більш успішні проекти для вкладення ресурсів.

2. Провести порівняння без приведення ефекту до грошового вираження, що дозволяє застосовувати цю методику в випадках, коли монетизація соціального ефекту неможлива з етичних чи інших причин.

На практиці даний підхід застосовується для всіх секторів економіки, але найбільшого поширення він отримав в сфері охорони здоров'я. Істотним недоліком даного підходу є неможливість порівнювати проекти в різних сферах діяльності для найбільш ефективного інвестування коштів.

Методика «витрати-вигоди» дозволяє оцінювати соціальну ефективність проекту, коли соціальний вплив може бути виражений в грошовому вимірі. Даний підхід широко поширений в бізнес-секторі, для некомерційних організацій і соціальних підприємців цей досвід тільки напрацьовується. Такий підхід дозволяє донорам і інвесторам отримувати інформацію про кращі програми та ініціативи, а організації отримують дані для відбору і закріплення кращих практик. Найважливішим обмеженням при застосуванні цього методу є необхідність обґрунтовано обчислити в грошових одиницях всі виникаючі соціальні ефекти: первинні і вторинні, прямі і непрямі, матеріальні та нематеріальні, що надзвичайно складно технічно.

У світі вже багато часу на основі цих двох базових підходів некомерційними організаціями та благодійними фондами розробляються і впроваджуються різні методики визначення соціального ефекту інвестиційних проектів. Ще з 1990-х років було розроблено багато методів для вимірювання соціального впливу від реалізації інвестиційних проектів. Вивчення методик міжнародних організацій, економічної літератури і експертна інформація в цілому дозволяє виділити значну кількість різнопланових методів [17] визначення соціального впливу від інвестування (табл. 1). Цей перелік не є вичерпним, але дає огляд методів вимірювання соціального впливу.

Кількісні методи більш популярні серед корпорацій, які їх використовують, щоб зробити нематеріальні результати більш відчутними і використовувати вимір соціальних наслідків для питань прийняття рішень і контролю. В Україні такими принципами слід керуватися і державним, і приватним організаціям під час вирішення питань щодо фінансування проекту та його соціальних наслідків.

Таблиця 1 – Огляд методів вимірювання соціального впливу [17]

Методи	
Acumen Scorecard	Poverty Social Impact Assessment (PSIA)
Atkinson Compass Assessment for Investors (ACAFI)	Public Value Scorecard (PVSc)
Balanced Scorecard (BSc)	Robin Hood Foundation Benefit-Cost Ratio
Best Available Charitable Option (BACO)	Social Compatibility Analysis (SCA)
BoP Impact Assessment Framework	Social Costs-Benefit Analysis (SCBA)
Center for High Impact Philanthropy Cost per Impact	Social Cost-Effectiveness Analysis (SCEA)
Charity Assessment Method of Performance (CHAMP)	Social e-valuator
Foundation Investment Bubble Chart	Social Footprint
Hewlett Foundation Expected Return	Social Impact Assessment (SIA)
Local Economic Multiplier (LEM)	Social return Assessment (SRA)
Measuring Impact Framework (MIF)	Social return on Investment (SROI)
Millennium Development Goal scan (MDG-scan)	Socio-Economic Assessment Toolbox (SEAT)
Measuring Impacts Toolkit	Stakeholder Value Added (SVA)
Ongoing Assessment of Social Impacts (OASIS)	Toolbox for Analysing Sustainable Ventures in Developing Countries
Participatory Impact Assessment	Wellventure Monitor

Деякі методи були розроблені або некомерційними, або державними корпораціями. Прикладами розробок державних корпорацій (табл. 1) є SROI, OASIS, SCBA і LEM. Інші методи в основному розроблені і використовуються комерційними корпораціями [17, 19]. Прикладами є SRA, ACAFI, TBL, MIF та BACO. Хоча методи може спочатку були розроблені для певного виду організації, методи можуть бути використані та адаптовані іншими видами організацій. Використання SROI є хорошим прикладом цього явища. Цей метод був спочатку розроблений для некомерційної організації і в даний

час все частіше використовується прибутковими корпораціями. Поруч з цими кількісними методами вимірювання впливу кілька корпорацій, недержавних організацій та асоціації розробили керівні принципи, часто на основі одного або декілька існуючих методів вимірювання соціального впливу. Прикладами є «guidance document for the oil and gas industry» (PIECA 2008) та два керівництва, розроблені Shell [19, 20].

Спираючись на досвід категоризації методів екологічного обліку, можна виділити декілька напрямів категоризації. Наприклад, структура, розроблена Schaltegger, Clark [13] корисна для класифікації методів соціального впливу. Інші обмеження більше зосереджені на результатах і вартісних оцінках [15], або понять і термінів (US-EPA 1995) замість класифікації методів. Schaltegger і інші розрізняють п'ять вимірів методів екологічного обліку (рис. 3).

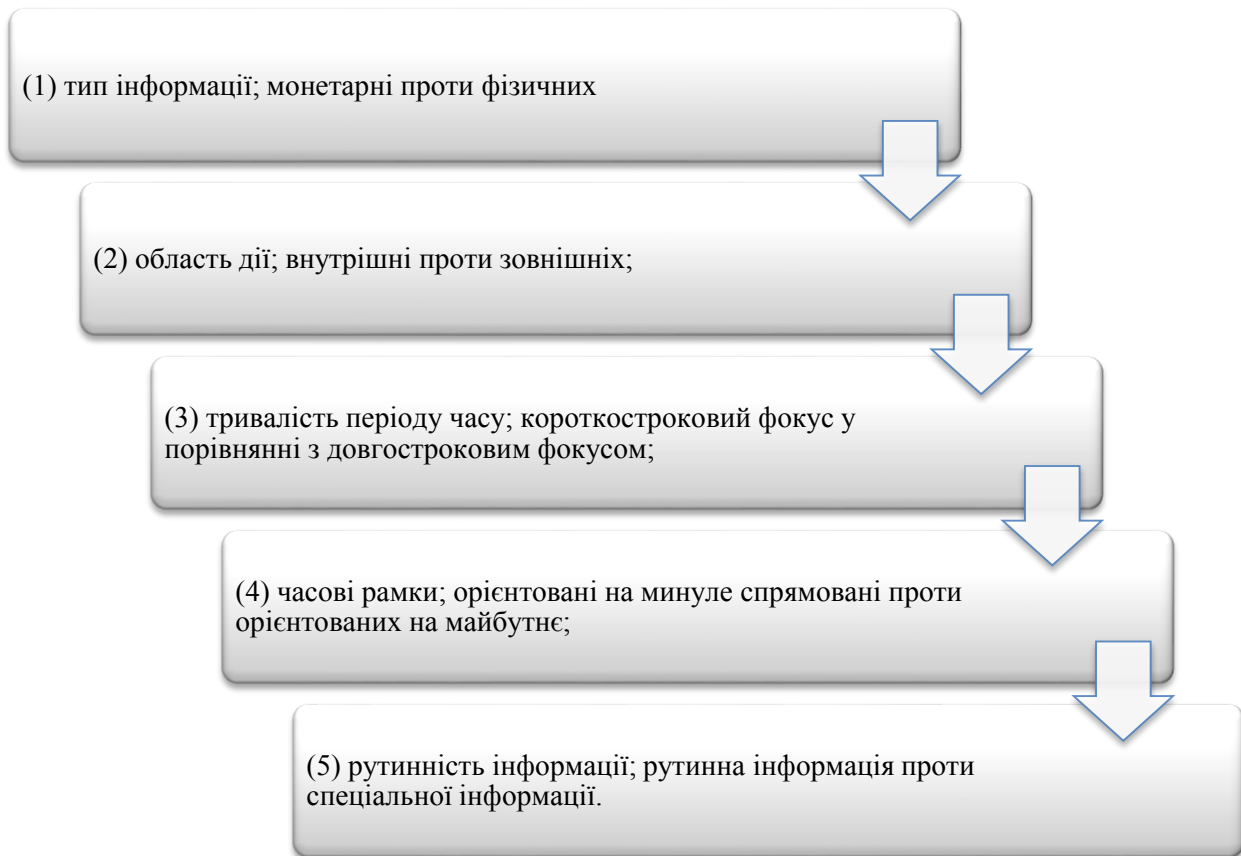

Рисунок 3 – Напрями категоризації методів екологічного обліку

Орієнтуючись на цю категоризацію, на практиці було встановлено, що методи відрізняються за такими параметрами: цілі, часові рамки, орієнтація (область дії), довжини часового проміжку, перспективи і підходи [17]. У табл. 2 представлено огляд характеристик методів, які мають значення для вибору методу для оцінки соціального ефекту інвестування.

Розглянемо більше детально складові вказаних критеріїв.

Мета. Методи вимірювання можуть бути розроблені для різних цілей, в залежності від того, для вимірювання чого він призначений. Науковцями були ідентифіковані методи, які особливо підходять для (а) скринінгу, (б) моніторингу, (в) звітності і (г) оцінки. Методи, які підходять для (а) скринінгу спрямовані полегшення оцінки інвестиційних можливостей і їх виконання щодо конкретних соціальних і фінансових цілей інвесторів. Методи, які підходять для (б) моніторингу спрямовані на надання допомоги керівництву з поточними оперативними прийняттям рішень, а також надають дані для контролю з боку інвесторів. Це може також допомогти підприємцям визначити зміни бізнес-моделі або ринкові можливості [16].

Методи (в) звітності особливо корисні для зовнішніх зацікавлених сторін, таких як потенційні інвестори, державні або інші представники, які вимагають або звіти на виконання запиту, або на регулярній основі. Методи (г) оцінки можуть бути використані для ретроспективних оцінок наслідків, досягнень постфактум для наукових цілей, але і для організаційного навчання.

Таблиця 2 – Характеристики методів, які мають значення при визначенні методу оцінку соціального ефекту інвестування

Характеристика	Тип методу
За метою	<ul style="list-style-type: none"> – Скринінг – Моніторинг – Звітування – Оцінка
За періодом часу (часові рамки)	<ul style="list-style-type: none"> – Перспективні – Поточні – Ретроспективні
За орієнтацією (областю дії)	<ul style="list-style-type: none"> – Внутрішні – Зовнішні
За тривалістю періоду	<ul style="list-style-type: none"> – Короткотермінові – Довготермінові
За рівнем впливу	<ul style="list-style-type: none"> – Мікро (індивід) – Мезо (корпорація або організація) – Макро (суспільство)
За підходом	<ul style="list-style-type: none"> – Процесні методи – Методи впливу – Способи монетизації

Період часу (часові рамки). Методи можуть використовувати різні часові рамки для оцінки. Деякі методи можуть бути застосовані на перспективу для оцінки наслідків, які можуть бути очікуваними, наприклад, від планованих реформ і програм. Ці методи мають можливість відкрити простір для різних варіантів, підтримати розробку заходів щодо пом'якшення наслідків і змін, а також надавати допомогу особам, які приймають рішення у виборі варіантів, які найкраще підходять (IPC 2008). Методи також можуть бути розроблені з акцентом на поточні або ретроспективні цілі. Методи фокусування на поточні події корисні для тестування шляхом припущень. Ретроспективні методи корисні для оцінки минулої діяльності.

Орієнтація (область дії). Методи можуть мати або орієнтацію на зовнішні дії або на внутрішні. Методи введення інформації корисні для оцінки відмінностей всередині проекту (наприклад, витрати, збережене підвищення задоволеності співробітників) в результаті соціальної діяльності. Зовнішньо-орієнтовані методи, з іншого боку, можуть бути використані для оцінки відмінностей в обсягах виробництва в результаті соціальної діяльності (наприклад, найкраща репутація) [17].

Тривалість періоду. Методи можуть мати часові рамки, які фокусуються на тривалий термін або на короткий термін. У більш традиційних методів вимірювання в центрі уваги, як правило, короткий термін. Однак, для вимірювання соціального впливу, може бути необхідний як короткостроковий, так і довгостроковий фокус. Вплив часто не розповсюджується в цілому після короткого проміжку часу; до виникнення соціальних наслідків може пройти тривалий час. Прикладом може служити ефект глобального потепління в результаті викидів парникових газів.

Рівень впливу. Методи оцінки соціального ефекту можна використовувати на різних рівнях впливу. Первісна інвентаризація показує, що вимір соціальних наслідків на мікрорівня має різні показники, ніж вимір соціальних наслідків на макрорівні з соціально-економічної точки зору.

Підхід. Методи можуть базуватися на різних підходах до вимірювання соціального впливу. У літературі визначено три загальні категорії: процесні (технологічні) методи, методи впливу і способи монетизації [13]. Існують методи процесу моніторингу ефективності та економічної ефективності поточних експлуатаційних процесів. Проте, вони не забезпечують абсолютну міру соціальної віддачі. Однак, результати впливу можуть бути оцінені за ступенем, в якому вони корелюють з причиною бажаних соціальних результатів. Є методи, які вимірюють вплив зв'язавши корпоративну соціальну діяльність (CSP) і корпоративну фінансову діяльність (CFP). Іншим прикладом методів впливу є так званий 3P підхід, при якому економічний аспект (Profit), соціальний вимір (People) і екологічний аспект (Planet) вимірюються кожний у власному блоці. Поряд з цим, можна виділити методи монетизації

кількісних соціальних і екологічних показників, і перевести ці показники в грошовому вираженні шляхом порівняння з традиційними фінансовими даними [17].

Висновки. Таким чином, аналіз перспективних методичних підходів до оцінки соціального ефекту від інвестування за складовими відповідних критеріїв показує, що, незважаючи на розвиток численних методів оцінки соціального впливу, тільки невелика частка методів спрямована конкретно на оцінку соціального ефекту інвестицій. Ще чотири методи здатні частково вимірювати соціальний вплив. Більшість методів має орієнтацію по відношенню до зовнішньої інформації, а не внутрішнього ефекту проекту. У той час, більшість підходів корисні для підготовки та вивчення звітності, но не має методів, метою яких є лише звітність. За винятком деяких методів, всі вони корисні для різних аспектів оцінки соціального ефекту інвестування. Всі методичні підходи, які спрямовані на конкретну оцінку соціального ефекту, використовуються на макрорівні та мають велике значення для оцінки впливу на суспільство. Тому використання методів визначення соціального ефекту від інвестицій є новим перспективним напрямом розвитку управління інвестуванням і надає можливості для формування сучасної інвестиційної інфраструктури.

Література

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 верес. 1991 р., // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – №47. – Ст. 646.
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 бер. 1996 р., // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №19. – Ст. 80.
3. Безверхнюк Т.М. Соціальний проект в державному управлінні: обґрунтування доцільності реалізації [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_1_7 - Назва з екрану.
4. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – Киев: МП “ИТЕМ” ЛТД, 2004. – 246 с.
5. Бугас Н.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні / Н.В. Бугас, І.С. Богданець // Технології та дизайн. – 2014. – №2.
6. Маркова С.В. Соціальний ефект інвестицій [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek5-1-2010-PDF/032-37.pdf. – Загл. з екрану.
7. Мельничук Л.С. Сутність та значення соціальних інвестицій / Л.С. Мельничук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 434 – 437.
8. Рождественская Н.В. Измерение социального эффекта экологических инициатив / Н.В. Рождественская, С.Б. Богуславская // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». – 2015. - № 1. - С. 198 – 205.
9. Рыбинцев В.А. Оценка социальных последствий реализации инвестиционных проектов / В.А. Рыбинцев, А.Н. Казак // Наукові праці НДФІ. – 2012. - № 3 (60). – С. 192 – 196.
10. Керівництво до методу SROI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://socialvalueint.org/wp-content/uploads/2012/12/Social-Impact-Measurement-and-SROI_English_Version_final_2.pdf. – Загл. з екрану.
11. Офіційний звіт Організації економічного співробітництва та розвитку за 2015 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/ind/social-impact-investment.htm> . – Загл. з екрану.
12. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> . – Загл. з екрану.
13. Clark C, Rosenzweig W, Long D and Olsen S 2004, Double bottom line project report: Assessing social impact in double bottom line ventures; methods catalog, viewed 28 may 2010, <<http://www.shidler.hawaii.edu/Portals/1/resources/DoubleBottomLine.pdf>>.
14. Epstein MJ 2008, Making sustainability work: Best practices in managing and measuring corporate social, environmental, and economic impacts, Greenleaf Publishing Limited, Sheffield.
15. Loew, T 2003, ‘Environmental cost accounting: Classifying and comparing selected approaches’, In M Bennett, PM Rikhardsson and S Schaltegger (Ed.), Environmental management accounting - purpose and progress, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 41-56.
16. Maas, KEH and Boons, F 2010, ‘CSR as a strategic activity: value creation, integration and redistribution’, in C Louche, SO Idowu and WL Filho (ed), Innovative CSR, Greenleaf Publishing, Sheffield, pp. 154-172.
17. Maas, KEH Social Impact Measurement: classification of methods https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-007-1390-1_8#page-1.
18. Measuring Impact: Guidelines for Good Impact Practice [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://www.thegiin.org/binary-data/GIIN_impact_measurement_guidelines.pdf.
19. Shell 2008a, Managing social performance, delivering benefits, Den Haag, Confidential.
20. Shell 2008b, Managing social performance, measuring and communicating social performance, Den Haag, Confidential.

References

1. On investment activity: Law of Ukraine dated 18 September. 1991, // Verkhovna Rada of Ukraine. – 1991. – №47. – Art. 646.
2. On the regime of foreign investment: the Law of Ukraine dated 19 March. 1996, // Verkhovna Rada of Ukraine. – 1996. – №19. – Art. 80.
3. Bezvernjuk T.M. (2004). Social project in public administration: substantiation of expediency of realization. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_1_7.
4. Blank I.A. Investment management. Kyiv, “MP ITEM” LTD., 2004.
5. Bugas N.V. (2014). State regulation of investment activity in Ukraine. Technology and design, 2.
6. Markova S.V. Social Investment Effect. Retrieved from : http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek5-1-2010-PDF/032-37.pdf/.
7. Melnichuk L.S. (2016) Essence and value of social investments. Global and national problems of the economy, 11, 434-437.
8. Rozhdestvenskaya N.V. (2015) Measurement of the social effect of environmental initiatives. Scientific Journal of NIU ITMO. Series “Economics and Environmental Management”, 1, 198-205.
9. Rybintsev V.A. (2012) Assessment of Social Impact of Investment Projects Implementation. Scientific Papers NDFI, 3 (60), 192-196.
10. SROI Guide. Retrieved from: http://socialvalueint.org/wp-content/uploads/2012/12/Social-Impact-Measurement-and-SROI_English_Version_final_2.pdf.
11. Official report of the Organization for Economic Cooperation and Development for 2015. Retrieved from: <http://www.oecd.org/sti/ind/social-impact-investment.htm>.
12. Official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
13. Clark C, Rosenzweig W, Long D and Olsen S 2004, Double bottom line project report: Assessing social impact in double bottom line ventures; methods catalog, viewed 28 may 2010, <<http://www.shidler.hawaii.edu/Portals/1/resources/DoubleBottomLine.pdf>>.
14. Epstein MJ 2008, Making sustainability work: Best practices in managing and measuring corporate social, environmental, and economic impacts, Greenleaf Publishing Limited, Sheffield.
15. Loew, T 2003, ‘Environmental cost accounting: Classifying and comparing selected approaches’, In M Bennett, PM Rikhardsson and S Schaltegger (Ed.), Environmental management accounting - purpose and progress, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 41-56.
16. Maas, KEH and Boons, F 2010, ‘CSR as a strategic activity: value creation, integration and redistribution’, in C Louche, SO Idowu and WL Filho (ed), Innovative CSR, Greenleaf Publishing, Sheffield, pp. 154-172.
17. Maas, KEH Social Impact Measurement: classification of methods https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-007-1390-1_8#page-1.
18. Measuring Impact: Guidelines for Good Impact Practice. Retrieved from: http://www.thegiin.org/binary-data/GIIN_impact_measurement_guidelines.pdf.
19. Shell 2008a, Managing social performance, delivering benefits, Den Haag, Confidential.
20. Shell 2008b, Managing social performance, measuring and communicating social performance, Den Haag, Confidential.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2017.

СТРАТЕГІЇ РОЗУМНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Дубинський Г.П., Перший секретар
Посольство України у США

У статті розглядаються історія та теоретичні витoki концепції стратегій розумної спеціалізації, її зв'язок з іншими концепціями та стратегіями, нормативна база та практика її впровадження в Європейському Союзі. Обґрунтовується доцільність розробки та впровадження стратегії розумних спеціалізацій для України, аналізується поточний стан та перспективи. Також розглянуто наявний іноземний досвід проектування економічної та науково-технічної політики для подальшої адаптації в Україні. Сформовано орієнтири імплементації саме європейського досвіду – «Стратегії розумної спеціалізації» (СРС), її витокам та інструментарію відповідно до стратегічних цілей євроінтеграції. Проаналізовано євроінтеграційні прагнення України та вже діючі угоди про асоціацію та створення поглибленої зони вільної торгівлі. Основними рушійними силами та стимулами розвитку СРС визначено втрату традиційних ринків та розрив сталих коопераційних зв'язків з РФ; пасивну позицію держави, яка може призвести до фактичного нав'язування низькотехнологічних спеціалізацій; створення профільних регіональних кластерів та широке застосування інструменту державно-приватного партнерства; необхідність активного використання усіх повноважень статусу асоційованого члена Горизонт 2020 для доступу до інструментів проектування та впровадження СРС в Україні.

Ключові слова: стратегії розумних спеціалізацій, кластери, проектування науково-технічної та інноваційної політики.

Аналіз поточних тенденцій розвитку вітчизняної економіки, заяв окремих політичних лідерів та основних векторів спрямування міжнародної технічної допомоги свідчить про тенденцію формування іміджу України як аграрної держави із відведенням їй відповідної ролі у світовій системі розподілу праці.

Реалізація зазначеного сценарію призведе у середньо- та довгостроковій перспективі до негативних наслідків в економічній та соціальній сферах, провокуючи подальший спад промислового виробництва та деградацію індустріальної, транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури.

Для розуміння можливих шляхів впливу на зазначені процеси як в економічній так і в політичній площині варто розглянути наявний іноземний досвід проектування економічної та науково-технічної політики. Враховуючи стратегічні цілі євроінтеграції, проголошені політичним керівництвом держави та закріплені у стратегічних документах, варто приділити увагу саме європейському досвіду – «Стратегії розумної спеціалізації» (СРС), її витокам та інструментарію.

Перш за все слід зауважити, що стратегії та ініціативи Європейського Союзу мають послідовний та ієрархічний характер, що забезпечує їх спадкоємність, когерентність та підпорядкованість спільним цілям.

Оголошена Європейською Радою на засіданні у Лісабоні в березні 2000 року так звана «Лісабонська Стратегія» [1], ставила для Євросоюзу амбітну мету десятиріччя – стати найконкурентоспроможнішою та найдинамічнішою економікою у світі, що базується на знаннях, здатна до постійного зростання, забезпечує більше робочих місць та тіснішу інтеграцію суспільства, а також наближення рівню економічного і соціального розвитку країн – членів ЄС. Соціально-економічна частина «Лісабонської Стратегії» ґрунтується на Комунікації Єврокомісії «Розбудова інклюзивної Європи» [2], де викладена основна програма розвитку того 2000-2010 років.

П'ята хвиля розширення Євросоюзу, в результаті двох етапів якої у 2004-2007 роках членства набули ще 12 країн, фінансова криза 2008 року і наступний економічний спад не дозволили досягти поставленої мети та вплинули на формування нової стратегії – «Європа 2020: Стратегія розумного, стійкого і всеохоплюючого зростання» [3].

Оприлюднена Європейською Комісією 3 березня 2010 року, стратегія була спрямована на подолання наслідків глобальної кризи та регіональної нестабільності вже не шляхом спрямованості на досягнення надвисоких економічних показників, а через поступовий розвиток, що найкраще відображають три головних взаємно підсилюючі пріоритети [3, с. 4]:

1. Розумне зростання: розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях.
2. Стале зростання: стимулювання більш ресурсозберігаючої, екологічно чистої та більш конкурентоспроможної економіки.

3. Інклюзивне зростання: стимулювання економіки високої зайнятості, що забезпечує соціальну та територіальну єдність.

Були поставлені і більш чіткі критерії досягнення означених цілей:

- 75% населення у віці 20-64 років мають бути працевлаштовані;
- 3% ВВП ЄС має інвестуватися в НДДКР;
- виконання кліматичних/енергетичних цілей «20/20/20» (включаючи збільшення показнику скорочення викидів до 30% у разі сприятливих умов);
- частка раних випускників шкіл повинна бути меншою 10%, а принаймні 40% молодшого покоління повинні мати вищу освіту;
- менше 20 мільйонів людей мають бути під загрозою бідності.

При підготовці стратегії Європа 2020 були проаналізовані результати та враховані недоліки попередньої Лісабонської Стратегії. Так у «Оцінці Лісабонської стратегії» [4, с. 13-14] з'являється згадка про «розумну спеціалізацію»:

«Робота над Європейським дослідницьким простором є переходом до більш цілісного політичного підходу та сприяє посиленню співробітництва між державами-членами та промисловістю (наприклад, через спільні технологічні ініціативи, які є державно-приватними партнерствами у ключових сферах, європейськими дослідницькими інфраструктурами та спільним програмуванням), приділяє більше уваги досконалості та розумній спеціалізації, а також усуненню перешкод для мобільності дослідників».

Вперше термін «розумна спеціалізація» почав використовуватися у середині минулого десятиріччя, але генезис концепції розумної спеціалізації можливо прослідкувати від класичних теорій економічних та соціальних систем.

Якщо аналізувати теоретичні витоки підходи «спеціалізації» взагалі, то ще у діалозі «Держава» Платон доводить соціальний зиск спеціалізації громадян на окремих видах діяльності, будуючи свій доказ на аналізі різних рис – «начал» держави і людської душі та порушуючи таким чином принцип певного «універсалізму» абстрактної людини-громадянина. Неприйнятною для сучасного суспільства стороною цієї теорії була жорстка заборона переходу між соціальними групами, що свідчить про доведення ідеї спеціалізації до абсолютизації у вигляді кастової структури суспільства.

Значний внесок в концепцію спеціалізації додав Адам Сміт («Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776), Smith, Adam (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). Він доводив, що економічна спеціалізація може бути корисною для країн, заклавши основи теорії абсолютних переваг як основи міжнародної торгівлі. Серед факторів, які впливають на спеціалізацію країни, А. Сміт виділяв природні (природні ресурси, клімат) та набуті (технології, кваліфікація трудових ресурсів) переваги.

Теорію абсолютних переваг А. Сміта розвинув Давид Рікардо (David Ricardo, 1772 – 1823), додавши поняття альтернативних витрат як порівняння цін товарів через кількість робочого часу, витраченого різними суб'єктами на їх виробництво. Створена ним теорія порівняльних переваг обґрунтовує спеціалізацію на тому виробництві, де суб'єкт має порівняно нижчі альтернативні витрати.

Подальший розвиток цих ідей у 20-му сторіччі можливо знайти у теорії співвідношення факторів виробництва шведських економістів неокласичної школи Елі Хекшер (1879 – 1952) та Бертіл Олін (1899 – 1979). Модель Хекшера-Оліна, яка згодом була суттєва доповнена Полом Самуельсоном, доповнює теорію трудової вартості такими факторами виробництва як земля та капітал, які впливають на спеціалізацію виробництва.

Наступним кроком у поширенні переліку факторів, які впливають на спеціалізацію, стала теорія конкурентних переваг, розроблена Майклом Портером та викладена у його праці «Конкурентна перевага країн» («*The Competitive Advantage of Nations*», 1991).

На базі багаторічного дослідження десяти промислово розвинених країн М. Портер виділив чотири основні атрибути, які складають те, що він назвав «діамант національної переваги», де мають значення не тільки поодинокі взяті «вершини», а й зв'язки між ними. Ось ці детермінанти конкурентних переваг [5]:

- Факторні умови. Позиція країни в факторах виробництва, таких як кваліфікована робоча сила або інфраструктура, необхідна для конкуренції в даній галузі.
- Умови попиту. Характер попиту на внутрішньому ринку для продукту або послуги галузі.
- Пов'язані та допоміжні галузі. Наявність або відсутність у країні галузей постачальників та інших суміжних галузей, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні.

- Стратегія, Структура та Конкуренти Фірми. У країні існують умови, що визначають, як компанії створюються, організовуються та управляються, а також характер внутрішнього суперництва.

На думку М. Портера ці детермінанти саме і створюють національне середовище, в якому компанії народжуються і навчаються конкурувати. Кожна вершина діаманту та діамант як система впливає на основні інгредієнти для досягнення міжнародного конкурентного успіху: наявність ресурсів та навичок, необхідних для отримання конкурентних переваг у галузі; Інформація, яка формує ті можливості, які вони сприймають, та напрям, в якому вони використовують свої ресурси та навички; Цілі власників, менеджерів та окремих осіб у компаніях; І, найголовніше, тиск на компанії для інвестування та інновацій.

Слід зазначити, що подальший розгляд конкурентних переваг та спеціалізації у промисловості різних країн привів М. Портера до створення концепції кластерів, яка також зараз відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні європейської економічної стратегії [6].

М. Портер вважає, що в епоху глобалізації, єдиного відкритого ринку із швидким транспортуванням та комунікаціями, саме існування таких територіальних економічних доменів є важливим чинником конкурентоспроможності, яка дедалі більше залежить від місцевих речей: знань, взаємин, мотивації. Він пропонує наступне визначення:

Кластери – географічні концентрації взаємопов'язаних компаній та установ у певній галузі. Кластери охоплюють низку пов'язаних галузей та інших організацій, важливих для конкуренції. Вони включають, наприклад, постачальників спеціалізованих матеріалів, таких як компоненти, машини та послуги, а також постачальників спеціалізованої інфраструктури. Кластери також часто поширюються через канали та клієнтів, а згодом і на виробників допоміжних продуктів і компанії у галузях, пов'язаних з навичками, технологіями або спільними ресурсами. Нарешті, багато кластерів включають урядові та інші установи, такі як університети, установи стандартизації, аналітичні центри, постачальники професійної підготовки та торгові асоціації – тих, хто забезпечує спеціалізоване навчання, освіту, інформацію, дослідження та технічну підтримку.

Важливим чинником є те, що кластери сприяють як конкуренції, так і співпраці. Конкуренти змагаються, щоб виграти і зберегти клієнтів. Без енергійної конкуренції кластер не є життєздатним. Тим не менш, існує також співпраця, більша частина якої вертикальна, яка залучає компанії у суміжних галузях та місцевих установах. Конкуренція може співіснувати з кооперацією, оскільки вони відбуваються в різних вимірах та серед різних гравців.

У цьому контексті буде доречно згадати, що переваги агломерації використовувалися ще за часів СРСР у формі територіально-виробничих комплексів (ТВК), теоретичним обґрунтуванням яких займався засновник радянської районної школи економічної географії Н.Н. Колосовський у своїх роботах «Основы экономического районирования» (М., 1958), «Теория экономического районирования» (М., 1969). Контури описаних ним комплексів до теперішнього часу зберігаються і на території України, прикладом чого може слугувати «Південно-український комплекс важкої індустрії» [7, с. 102]. Врахування цих ТВК необхідно при проектуванні сучасних регіональних спеціалізацій в Україні.

Водночас слід підкреслити й відмінності теорії територіально-виробничих комплексів від концепції кластерів М. Портера: в радянських ТВК була практично відсутня конкуренція, інтеграція мала вертикальний характер, була відсутня підприємницька складова, яка надавала б необхідну гнучкість та диверсифікованість розвитку кластеру.

Значний вплив на формування концепції розумної спеціалізації здійснили роботи американського економіста Дені Родріка (Dani Rodrik). Зокрема у роботі 2004 року «Індустріальна політика для XXI сторіччя» [8] він не тільки обґрунтовує необхідність спеціалізації в епоху глобалізації, а й вводить елементи «підприємницького само-відкриття», які з часом стануть одними із суттєвих складових методології проектування розумних спеціалізацій. Подальше дослідження дуальності «глобалізація – спеціалізація» приводить його до концепції «Розумної глобалізації».

Теоретичне обґрунтування та методологічне оформлення сучасного розуміння концепції розумної спеціалізації було здійснено у роботах низки авторів, більшість з яких належала до групи «Знання для зростання» («Knowledge for Growth» – K4G). Ця група консультантів була заснована у 2005 році Єврокомісаром Яном Поточником (Janez Potočnik) для розробки заходів, які мали активізувати Лісабонську стратегію. Заступником Голови групи Я. Поточника був відомий французький економіст Домінік Форє (Dominique Foray), а до складу входили провідні вчені та експерти у сфері економіки знань. У роботі спільній роботі з Барт ван Арк (Bart van Ark) «Smart

specialisation in a truly integrated research area is the key to attracting more R&D to Europe» [9] Форс обґрунтовує необхідність розробки концепції розумної спеціалізації для Європи.

У подальших роботах низка авторів, частина з яких входила до групи «Знання для зростання» розвили та доповнила ці ідеї – Рейнхільд Веуглерс (Reinhilde Veugelers), Моймір Мрак (Mojmir Mrak), Бронуйн Х. Холл (Bronwyn H. Hall), Жак Мейрс (Jacques Mairesse), Георг Ліхт (Georg Licht), Тассос Джіанніссис (Tassos Giannitsis), Паул А. Давід (Paul A. David), Бронуйн Х. Холл (Bronwyn H. Hall).

Вагомий внесок у розробку концепції розумної спеціалізації був зроблений також Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР). Зокрема, у звіті 2013 року «Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation» [10] проаналізовано практику впровадження концепції розумної спеціалізації низкою країн світу, серед яких, окрім країн ЄС, є також Австралія, Південна Корея, Туреччина.

Зазначені теоретичні напрацювання знайшли своє втілення у проектуванні довгострокової політики Європейського Союзу через посилення акценту на розумні спеціалізації, як важливий інструмент модернізації економічної системи. Так у стратегії «Європа 2020» у розділі «Інноваційних Союз» країнам-членам ЄС вже прямо вказано на необхідність реформування національних та регіональних науково-дослідних та інноваційних систем в напрямку стимулювання розумної спеціалізації [1, с.13]:

На національному рівні держави-члени потребують:

– Реформування національних (і регіональних) науково-дослідних та інноваційних системи для підвищення кваліфікації та розумної спеціалізації, посилення співпраці між університетами, дослідженнями та бізнесом, здійснення спільного програмування та посилення транскордонного співробітництва в областях з доданою вартістю для ЄС та відповідного коректування національних процедур фінансування, забезпечення поширення технології на всій території ЄС.

Ідея необхідності використання розумної спеціалізації, викладена у стратегії «Європа 2020», знайшла своє відображення і у проектуванні заходів із підтримки впровадження розумного зростання у субординованій до неї регіональній політиці, які була запропонована Комунікацією Європейської Комісії «Регіональна політика для розумного росту в Європі 2020» [11] від 6 жовтня 2010 року. Зокрема, комплексний план сприяння досягнення цілей «розумного зростання» стратегії «Європа 2020», який містить зазначена комунікація, передбачає наступні заходи, спрямовані на впровадження стратегій розумної спеціалізації [11, с. 11-14]:

Дія 1: Розробити стратегії розумної спеціалізації

Цей захід спрямований на концентрацію ресурсів на найбільш перспективних областях порівняльної переваги, таких як кластери, існуючі сектори та міжгалузева діяльність, екоінновації, ринки з високою доданою вартістю або окремі галузі досліджень. Розробка таких стратегій може розпочатися негайно, спираючись на підтримку технічної допомоги та піддаючи їх міжнародній експертній оцінці.

У разі впровадження, це має супроводжуватись двома додатковими заходами:

– Посилити підтримку ERDF (Європейський фонд регіонального розвитку) для освіти, досліджень та інновацій у поточному періоді, щоб збільшити інвестиції у ці сфери, в тому числі за рахунок додаткового фінансування з FP7 (Сьомої Рамкової Програми ЄС) та CIP (Рамкова програм розвитку конкурентоспроможності та інновацій). Основні умови для досліджень та інновацій та економіки, що базується на знаннях, повинні бути покращені шляхом узгодження підтримки ERDF з пріоритетами Національної програми реформ (пов'язана з Керівним принципом 4 Інтегрованих керівних принципів в галузі економіки та політики зайнятості).

– Повністю використати гнучкість у програмах регіональної політики ЄС, щоб спрямувати фінансування на цей рахунок. Комісія підтримуватиме запити на таке перенаправлення, що відповідає інтелектуальному підходу спеціалізації та прискорює їх схвалення.

Слід зауважити, що у зв'язку із особливостями планування фінансових періодів ЄС, які здійснюються на 7 років, окрема фінансова підтримка розвитку розумної спеціалізації могла бути закладена вже у наступну багаторічну фінансову програму (Multiannual financial framework) на 2014-2020 роки. Але політика ЄС, як правило, ґрунтується на перехресній підтримці реалізації стратегій гнучкими фінансовими інструментами, що ілюструє попередній абзац, який орієнтує на використання джерел фінансової програми 2007-2013 років.

Комплексність підходу ілюструють також інші заплановані заходи:

– розширення використання інструментів фінансового інжинірингу; фінансування міжрегіонального науково-інноваційного співробітництва;

- задіяння механізму державних закупівель із співфінансуванням за рахунок фондів ERDF;
- систематичне залучення незалежних експертів для проведення міжнародної оцінки проектів;
- надання за рахунок ERDF фінансування проектам, які отримали високі оцінки, але не виграли конкурс у FP7;
- удосконалення регіональної інноваційної політики через експертизу програм FP7, CIP та INTERREG IVC.

Із свого боку Європейська Комісія запланувала наступні заходи сприяння формуванню та впровадженню національними та регіональними урядами стратегій розумної спеціалізації:

- розробка до 2012 року «Платформи для розумної спеціалізації», що має об'єднати експертизу з університетів, дослідницьких центрів, регіональних влад, підприємств та служб Єврокомісії з метою визначення потреб, сильних сторін та можливостей;
- організація збору даних, аналізу політики та інформації про результати та спеціалізацію досліджень та інновацій з точки зору ЄС (зокрема, через інструменти European Cluster Observatory, the Regional Innovation Scoreboard and Monitor та the Sectoral Innovation Watch);
- започаткування платформ для взаємного навчання розробці та реалізації таких стратегій (включаючи «Європейський форум кластерної співпраці» та «Європейський кластерний альянс», які отримували фінансування через CIP, а також проекти FP7 «Регіони знань» та «Дослідницький потенціал»).

Як доповнення цих заходів були передбачені також наступні дії:

- допомога державам-членам та регіонам для впровадження освітніх, дослідницьких та інноваційних проектів шляхом стимуляції передачі знань та розповсюдження передової практики за допомогою інструментів технічної допомоги, ініціатив «Регіони за економічні зміни» (включаючи «RegioStars»), мереж INTERREG IVC та інших;
- посилення взаємодії з фінансовими установами для залучення фінансування та максимального використання існуючих фінансових інструментів для стимулювання малого та середнього інноваційного бізнесу (JEREMIE – Спільні європейські ресурси для мікро- та середніх підприємств, RSFF – інструмент розділу фінансових ризиків);
- сприяння розвитку підприємницьких можливостей для малих та середніх підприємств (МСП) через консолідацію та зміцнення мережі EEN (Enterprise Europe Network), партнерам якої, в свою чергу, мають допомогти організаціям більш ефективно використовувати фінансування ERDF для інновацій;
- підвищити узгодженості та взаємодоповнюваності політики ЄС щодо освіти, досліджень та інновацій.

У забезпечення методологічної бази для розвитку положень, закладених у програмних документах загальноєвропейської та регіональних стратегій, під егідою Європейської Комісії у травні 2012 року була видана «Керівні принципи дослідницьких та інноваційних стратегій для розумних спеціалізацій (RIS 3)» [12].

Колектив авторів, основу якого склала вищезгадана група «Знання для зростання»), а до складу увійшли відомі вчені (Домінік Форє, Кевін Морган, Клер Новеларес) та експерти ЄК, запропонував методологічний посібник для розробників політики та органів впровадження щодо підготовки, проектування та реалізації національної/регіональної стратегії досліджень та інновацій для розумної спеціалізації (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation – RIS3 strategies, RIS3). Слід звернути увагу на трансформацію концепції розумної спеціалізації із акцентом на стимулюванні росту економіки, заснованої на знаннях, за рахунок ведення досліджень та впровадження інновацій.

Ці стратегії були визначені як інтегровані, місцеві економічні перетворення, які вирішують наступні завдання:

- зосереджують політичну підтримку та інвестиції на основні національні/регіональні пріоритети, виклики та потреби у розвитку, що базується на знаннях, включаючи заходи, пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ);
- спираються на сильні сторони кожної країни/регіону, конкурентні переваги та потенціал досконалості;
- підтримують технологічні і практичні інновації та спрямовані на стимулювання інвестицій у приватний сектор;
- повністю залучають учасників та заохочують інновації та експерименти;
- є доказовими та включають в себе раціональну систему моніторингу та оцінки.

Багато в чому положення цього посібника знайшли своє відображення та подальший розвиток у підходах, викладених Євроінституціями у керівних документах.

Зокрема, однією з ключових програм стала Політика Єдності (Cohesion Policy) ЄС на 2014-2020 роки спрямована на виконання завдань стратегії Європа 2020. Із бюджетом у 351,8 млрд. євро (що складає 32,5% від загального запланованого бюджету Європейського Союзу на 2014-2020 роки у 1082 млрд. євро.), вона стала основним інвестиційним інструментом Євросоюзу. Головними пріоритетами її реалізації визначені [13]:

- посилення досліджень, технологічного розвитку та інновацій;
- покращення доступу, поширення використання та підвищення якості інформаційних та комунікаційних технологій;
- підвищення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств (МСП);
- підтримка переходу до низьковуглецевої економіки;
- сприяння адаптації до зміни клімату, запобігання ризикам і управління ними;
- збереження та охорона навколишнього середовища та сприяння ефективному використанню ресурсів;
- сприяння сталому транспорту та вдосконаленню мережевої інфраструктури;
- сприяння стабільній і якісній зайнятості та підтримка мобільності робочої сили;
- сприяння соціальній інтеграції, боротьбі з бідністю та будь-якою дискримінацією;
- інвестиції в освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя;
- підвищення ефективності державного управління.

У своїй реалізації Політика Єдності спирається на європейські структурні та інвестиційні фонди (European Structural and Investment Funds – ESIF), які складаються з Європейського фонду регіонального розвитку (European Regional Development Fund – ERDF), Фонду Єдності (Cohesion Fund – CF), Європейського соціального фонду (European Social Fund – ESF), Європейського аграрного фонду розвитку сільських районів (European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD) та Європейського фонду морського та рибного господарства (European Maritime and Fisheries Fund – EMFF). Окремо слід згадати Інструмент допомоги для приєднання (Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA), який використовується для країн – кандидатів в члени ЄС.

Саме у Регламенті ЄС №1303/2013 [14], яким встановлюються спільні положення щодо згаданих фондів, європейський законодавець вперше дає пряме і розгорнуте визначення терміну стратегії розумної спеціалізації («smart specialisation strategy» – S3) [14, с. 19, п.3 статті 2]:

«Стратегія розумної спеціалізації» означає національну або регіональну інноваційну стратегію, яка визначає пріоритети для створення конкурентних переваг, шляхом розробки та узгодження досліджень та інновацій із сильними сторонами для потреб бізнесу, щоб послідовно відповідати новим можливостям та ринковим змінам, уникаючи дублювання та фрагментації зусиль; Стратегія розумної спеціалізації може мати форму національної або регіональної стратегічної політики в галузі досліджень та інновацій (R&I) або бути включеною до неї.

У додатку 1 зазначеної згаданого Регламенту викладені загальні стратегічні рамки її реалізації, які передбачають узгодженість використання європейських структурних та інноваційних фондів з іншими політиками ЄС. Зокрема, важливе значення для досягнення цілей розумного сталого зростання має когерентність із реалізацією Рамкової програми науково-інноваційного розвитку Європейського Союзу «Горизонт 2020» [14, с. 96]:

Держави-члени розробляють, у відповідних випадках, національну та / або регіональну стратегію «розумної спеціалізації» відповідно до Національної програми реформ. Такі стратегії можуть мати форму або бути включеними в національну або регіональну стратегію досліджень та інновацій для «розумної спеціалізації». Стратегії розумної спеціалізації повинні бути розроблені шляхом залучення національних або регіональних керівних органів та зацікавлених сторін, таких як університети та інші вищі навчальні заклади, промисловість та соціальні партнери в процесі відкриття підприємницької діяльності. Влада, безпосередньо зацікавлена в програмі «Горизонт 2020», буде тісно пов'язана з цим процесом. Стратегії розумної спеціалізації повинні включати:

а) «Вплив діяльності» для підготовки регіональних учасників досліджень та розробок для участі у програмі «Горизонт 2020» («сходи до досконалості»), які будуть розроблені, де це необхідно, шляхом створення потенціалу. Зв'язок та співпраця між національними контактними пунктами програми «Горизонт 2020» та керівними органами європейських структурних та інноваційних фондів мають бути посилені.

б) «Діяльність, що спрямована на подальший розвиток», спрямована на те, щоб забезпечити засоби для використання та розповсюдження результатів досліджень та розробок, що випливають із «Горизонту 2020» та попередніх програм, на ринок з особливим акцентом на створення сприятливого для інновацій середовища для бізнесу та промисловості, включаючи малі та середні підприємства та відповідно до пріоритетів, які визначені для територій у відповідній стратегії розумної спеціалізації.

Важливість наведених положень полягає у передбаченні забезпечення «переднього та заднього фронту» наукових досліджень – умов для їх проведення на відповідному рівні та умов для використання їх результатів.

Окремо слід звернути увагу, що європейський законодавець для реалізації визначеної політики стимулювання сталого розумного зростання не обмежується рекомендаціям, а висуває наявність стратегії розумної спеціалізації країни/регіону в якості передумови («ex ante conditionalities») доступу до європейських структурних та інноваційних фондів [14, стаття 19 с. 28, додаток XI с. 96].

Наведені положення Регламентів Європейського Союзу важливі як для розуміння логіки та мети європейського законодавця, так і, сподіваємось, для практичних цілей подальшого застосування для конструювання положень вітчизняного нормативного поля та його адаптації до європейської правової системи *Acquis communautaire*.

Зрозуміло, що на поточному етапі Україна не має формального доступу до європейських структурних та інноваційних фондів ESIF та, здавалось би, тема стратегії розумних спеціалізації таким чином не актуальна для нашої держави, але слід брати до уваги не тільки поточний стан відносин, а й тренди його розвитку.

Угода про асоціацію з ЄС, невід'ємною частиною якої є Угода про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, вже заклали основи входження України до Єдиного Ринку Євросоюзу. Економічна інтеграція вкупі із процесами кооперації та конкуренції вимагатимуть пошуку свого місця – «ніші» на європейському ринку, який вже доволі структурований «розумними спеціалізаціями» регіонів-учасників.

Однією з цілей впровадження Європейським Союзом стратегій розумної спеціалізації є саме уникнення загострення внутрішньої конкуренції однорідної продукції на ринку ЄС за рахунок стимулювання диверсифікації економічної діяльності суб'єктів, уникнення дублювання і фрагментації зусиль та одночасне підвищення зовнішньої конкурентоспроможності економіки Євросоюзу принаймні через розширення асортименту товарів та послуг власного виробництва. При цьому розумна спеціалізація розглядається у макроекономічному масштабі на рівні країн та регіонів.

Вочевидь, що входження у Єдиний Ринок учасника масштабу України здатне суттєво порушити існуючий баланс навіть попри наявність квот та обмежень.

Стратегічним рішенням може стати визначення для України та її регіонів спеціалізації із врахуванням балансу інтересів сторін. Спроби такого роду «приблизного позиціонування» робилися низкою проектів із дослідження рамкового потенціалу країн Східного Партнерства на початку поточного десятиріччя.

Спочатку європейські, а з часом і українські медіа стали наполегливо просувати концепцію «аграрної супердержави» та повернення до ролі «European breadbasket». Цей спрощений моно-підхід не враховує ані наявної структури економічного та кадрового потенціалу держави, ані власної орієнтації країни на побудову інноваційної високотехнологічної економіки. Вочевидь, що реалізація зазначеного сценарію призведе у середньо- та довгостроковій перспективі до негативних наслідків в економічній та соціальній сферах, провокуючи подальший спад промислового виробництва та деградацію індустріальної, транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури.

Водночас вивчення стратегії розумних спеціалізацій (СРС) ЄС свідчить про можливість використання зазначеного інструменту для пошуку та опанування наукових та промислових ніш в ЄС, а також подальшої інтеграції вітчизняного потенціалу у глобальні ланцюги доданої вартості. Зазначене вбачається надзвичайно важливим для визначення планів розвитку наукового та виробничого комплексів України та певною мірою визначатиме стратегію держави на середне- та довгострокову перспективу.

Реагуючи на згадані ризики Уряд України надав низку доручень щодо опрацювання перспектив участі нашої держави у стратегії розумних спеціалізацій Європейського Союзу. Зокрема, на виконання доручень Першого віце-прем'єр міністра – Міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва від 10.06.2016 № 18942/2/1-16 та від 11.10.2016 №18942/7/1-16, НАН України створена Міжвідомча координаційна група із забезпечення вироблення узгодженої позиції України щодо Стратегії Розумних Спеціалізацій (СРС) Європейського Союзу, до складу якої увійшли представники причетних відомств (Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Міністерство інфраструктури,

Міністерство енергетики та вугільної промисловості, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки, НАН України, НАМН України, НААН України).

За результатами роботи Міжвідомчої координаційної групи попередньо визначені такі секторальні напрями розумних спеціалізацій для України:

- ресурсні матеріали;
- біоекономіка та біотехнології;
- енергетика та енергомашинобудування;
- аерокосмічні технології;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- здорове суспільство.

Формування переліку цих пріоритетів здійснювалося методом експертних оцінок, які були надані керівниками та фахівцями урядових та наукових установ галузей. Такий підхід відповідає керівним принципам проектування дослідницьких та інноваційних стратегій для розумної спеціалізації [12, с. 19].

Водночас розробка власне стратегій на національному та регіональному рівнях потребує використання сучасної методології, розробкою та впровадженням якої в Європейському Союзі опікується Генеральний Директорат (ГД) Об'єднаного дослідницького Центру (ОДЦ) Європейської Комісії. Для проведення консультації щодо співробітництва у цій сфері в Україну була запрошена делегація ОДЦ на чолі із Генеральним директором ГД ОДЦ ЄК В. Шухою. Під час перебування делегації в Україні 14-16 вересня 2016 року було проведено низку заходів, серед яких слід відзначити Інформаційний день ОДЦ, консультації щодо впровадження СРС в Україні та зустріч Генерального Директора ОДЦ В. Шухі з Першим віце-прем'єр міністром – Міністром економічного розвитку і торгівлі України С. Кубівим.

Під час консультацій з'ясовано, що зараз наявність СРС є передумовою доступу до структурних фондів розвитку для країн Євросоюзу, але цей підхід, вірогідно, може бути поширений і на інші інструменти підтримки третіх країн у майбутній фінансовій перспективі. Визначення СРС для країни має зорієнтувати відповідні програми підтримки, що забезпечать «сумісність» її економіки з загальним ринком ЄС та полегшить подальшу інтеграцію до «глобальних ланцюгів вартості». Зазначене набуває особливої актуальності для нашої держави в умовах втрати сталих торгівельно-економічних та науково-інноваційних зв'язків з РФ.

Представниками ОДЦ ЄК було запропоновано залучити вітчизняних експертів, насамперед з профільних міністерств та облдержадміністрацій, до спеціалізованих тренінгів для перспективного проектування Стратегії Розумних Спеціалізацій для України.

У розвиток досягнених домовленостей ГД ОДЦ ЄК був проведений семінар для українських експертів, започаткований проект пілотний проект підтримки розробки розумних спеціалізацій для України, та підготовлена відповідна Дорожня карта.

Однак ця робота не може бути проведена на належному рівні без вагомій державної підтримки та координації із всіма зацікавленими суб'єктами: Урядом, регіональними владами, науковими установами та бізнесом.

Розгляд методик, які використовуються в ЄС для визначення та обґрунтування розумних спеціалізацій, свідчить про необхідність збору та аналізу на загальнодержавному та регіональному рівнях великої кількості статистичних показників, які не завжди співпадають з формами звітності Державної служби статистики України. Отримані дані дозволили б не тільки провести якісне обґрунтування спеціалізацій, а й зробити необхідні прогнози та здійснити подальший моніторинг та оцінку результатів.

У ЄС Моделювання можливих впливів запровадження різних розумних спеціалізацій для регіонів здійснюється ОДЦ ЄК за допомогою рекурсивно динамічної просторової обчислювальної моделі RHOMOLO. Цей інструмент дозволяє імітувати вплив політики ЄС на секторну, регіональну та часову ситуації та надає підтримку розробникам політики у процесі оцінки інвестицій, реформ та структурних змін в економіці. Як асоційований член «Горизонт 2020» наша країна має доступ і до цього інструменту.

Висновки. Стратегія розумних спеціалізацій є науково обґрунтованим та історично підтвердженим інструментом проектування довгострокової науково-технічної та економічної політики держав та їх окремих регіонів.

Кластери виступають як об'єктний базис застосування концепції розумних спеціалізацій.

СРС є одним з ключових елементів реалізації стратегії «Європа 2020» та спирається на широке поле організаційних, фінансових та нормативних інструментів, які можуть бути використані для створення внутрішньо-узгодженої комплексної системи національних заходів.

Наведені регуляторні документи ЄС дають приклад побудови внутрішньо-узгодженої архітектури комплексну заходів із проектування та підтримки впровадження СРС.

Для Європейського Союзу СРС є засобом зниження внутрішньої конкуренції на Єдиному Ринку та підвищення глобальної конкурентоспроможності ЄС.

Євроінтеграційні прагнення України та вже діючі угоди про асоціацію та створення поглибленої зони вільної торгівлі вимагають проектування стратегії вбудовування нашої держави у Єдиний ринок Євросоюзу.

Втрата традиційних ринків та розрив сталих коопераційних зв'язків з РФ примушують до форсованого пошуку місця у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Пасивна позиція держави може призвести до фактичного нав'язування низькотехнологічних спеціалізацій, що значним чином унеможливує просування на шляху побудови високотехнологічної економіки, заснованої на знаннях.

Успіху СРС значною мірою сприяють створення профільних регіональних кластерів та широке застосування інструменту державно-приватного партнерства.

Необхідне активне використання усіх повноважень статусу асоційованого члена Горизонт 2020 для доступу до інструментів проектування та впровадження СРС в Україні.

Участь проектуванні розумних спеціалізацій та активна політична позиція можуть надати доступ до ресурсів технічної допомоги ЄС у наступному бюджетному періоді (2021-2027 роки), що сприятиме досягненню цілей економічного зростання та структурної перебудови економіки.

Проектування та впровадження СРС вимагають комплексних підходів та мають бути пов'язані із політикою децентралізації, стратегією промислового розвитку, енергетичною стратегією, спрямованою науково-технічною політикою держави і не можливі без активної участі Уряду країни.

Література

1. LISBON EUROPEAN COUNCIL 23 and 24 March 2000, PRESIDENCY CONCLUSIONS <http://qoo.by/2STg>, <http://qoo.by/2STh>.
2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION "BUILDING AN INCLUSIVE EUROPE", COM(2000) 79 final <http://qoo.by/2STj>.
3. Europe 2020 strategy "Європа 2020: Стратегія розумного, стійкого і всеохоплюючого зростання" Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final. https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en.
4. Lisbon Strategy evaluation document, Brussels, 2.2.2010, SEC(2010) 114 final http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_en.pdf.
5. The Competitive Advantage of Nations, Michael E. Porter, Harvard Business Review, the March–April 1990 Issue, <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>.
6. Clusters and the New Economics of Competition, Michael E. Porter, Harvard Business Review, from the november-december 1998 issue, https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition?referral=03758&cm_vc=tr_item_page.top_right.
7. Н.Н. Колосовский, «Избранные труды», Смоленск, «Ойкумена», 2006. <http://www.ecoross.ru/files/books/Kolosovskiy,%202006.pdf>.
8. Knowledge Economists Policy Brief n° 9, June 2009. http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_briefs_no_5_9.pdf.
9. Industrial policy for the twenty-first century, Dani Rodrik, Harvard University, John F. Kennedy School of Government. <https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Research/industrial-policy-twenty-first-century.pdf>.
10. Smart specialisation in a truly integrated research area is the key to attracting more R&D to Europe. Dominique Foray and Bart Van Ark. http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/policy_brief1.pdf.
11. "Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation", © OECD/OCDE, 2013. <https://www.oecd.org/innovation/inno/smart-specialisation.pdf>.
12. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS "Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020", COM(2010) 553 final, 6.10.2010. <http://qoo.by/2STn>.
13. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3). http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf.
14. Регламент ЄС №1303/2013 щодо спільних положень Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду Єдності, Європейського аграрного фонду для розвитку сільської місцевості та Європейського фонду морського та рибного господарства та визначаються загальні положення щодо Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду Єдності та Європейського фонду морського і рибного господарства та скасовується Регламент Ради (ЄС)

№1083/2006. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/regulation-eu-no-13032013-european-parliament-and-council>.

References

1. LISBON EUROPEAN COUNCIL 23 and 24 March 2000, PRESIDENCY CONCLUSIONS <http://qoo.by/2STg>, <http://qoo.by/2STh> (in English).
2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION “BUILDING AN INCLUSIVE EUROPE”, COM(2000) 79 final <http://qoo.by/2STj> (in English).
3. Europe 2020 strategy “Європа 2020: Стратегія розумного, стійкого і всеохоплюючого зростання” Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final. https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en (in English).
4. Lisbon Strategy evaluation document, Brussels, 2.2.2010, SEC(2010) 114 final http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_en.pdf (in English).
5. The Competitive Advantage of Nations, Michael E. Porter, Harvard Business Review, the March–April 1990 Issue, <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (in English).
6. Clusters and the New Economics of Competition, Michael E. Porter, Harvard Business Review, from the november-december 1998 issue, https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition?referral=03758&cm_vc=rr_item_page.top_right (in English).
7. Kolosovskiy, N. (2006). Selected Works. Smolensk <http://www.ecoross.ru/files/books/Kolosovskiy,%202006.pdf>. (in Russian).
8. Knowledge Economists Policy Brief n° 9, June 2009. http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_briefs_no_5_9.pdf (in English).
9. Industrial policy for the twenty-first century, Dani Rodrik, Harvard University, John F. Kennedy School of Government. <https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Research/industrial-policy-twenty-first-century.pdf> (in English).
10. Smart specialisation in a truly integrated research area is the key to attracting more R&D to Europe. Dominique Foray and Bart Van Ark. http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/policy_brief1.pdf (in English).
11. “Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation”, © OECD/OCDE, 2013. <https://www.oecd.org/innovation/inno/smart-specialisation.pdf> (in English).
12. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS “Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020”, COM(2010) 553 final, 6.10.2010. <http://qoo.by/2STn> (in English).
13. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3). http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf (in English).
14. REGULATION (EU) No 1303/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 17.02.2017.

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК МІСТ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

**Ковалевська А.В., кандидат економічних наук, доцент
Зеленський С.В., здобувач**

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

**Петрова Р.В., кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна**

У статті доводиться актуальність та необхідність впровадження принципів і підходів концепції стійкого розвитку міст з метою удосконалення управління та вирішення численних завдань у соціально-економічній системі міста. Наголошено на неможливості ігнорування екологічних аспектів, проблем, питань, зрушень, що разом із врахуванням економічної та соціальної складової доводить важливість саме стійкого розвитку. Представлено необхідність вирішення даного завдання на засадах системності, що пов'язано із наявним та тісним взаємозв'язком систем різних рівнів та необхідністю зростання рівня та якості життя населення. Визначено основні сутнісні характеристики стійкого розвитку міст, показано багатоаспектність та складність забезпечення управління стійким розвитком міста. Специфічність управління стійким розвитком міста полягає у необхідності координації зусиль, переборення суперечностей та узгодження інтересів численних суб'єктів. У статті наголошується на необхідності активного залучення місцевого населення, громадськості, організацій та об'єднань до визначення стратегічної мети розвитку міста, пріоритетизації завдань, прийняття рішень та їх реалізації. Доводиться доцільність використання результатів соціологічних та маркетингових досліджень у процесі визначення поточної моделі соціально-економічної системи міста та характеристик майбутньої стратегічної моделі. Особливої уваги під час досліджень потребує вибіркова група молоді – саме врахування їх цінностей, сподівань, очікувань та інтересів є основним орієнтиром стратегічного розвитку міста, підґрунтям формування майбутньої моделі соціально-економічної системи, напрямком та пріоритетом потенційних зрушень, тим орієнтиром, що говорить про можливість врахування інтересів майбутніх поколінь під час впровадження принципів стійкого розвитку сьогодні.

Ключові слова: місто, стійкий розвиток, майбутнє, суб'єкти, зацікавлені сторони.

Постановка проблеми. Важливим та актуальним питанням у сучасних умовах залишається таке, що пов'язано із забезпеченням розвитку соціально-економічних систем різних рівнів – держави, регіонів, міст, підприємств. Саме розвиток, а не зростання, є пріоритетною метою та особливим завданням численних суб'єктів управління. На нашу думку, яка викладена в роботі [1], економічне зростання є передумовою розвитку, воно: характеризує цілі економічної системи; означає розширення масштабів діяльності; проявляється в конкретній динаміці кількісного збільшення продукту, що виготовляється та факторів виробництва, які використовуються. У той же час, намагаючись досягти економічного зростання невіршеним залишається завдання якісних позитивних зрушень і змін соціально-економічної системи, що покликаний забезпечити саме розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фахової літератури доводить, що існує доволі велика кількість визначень категорії розвиток. Дане питання досліджено в роботах С.В. Мочерного [2], М.В. Афанасьєва [3], З.С. Варналія [4], З.В. Герасимчук і І.М. Вахович [5], М.П. Бутко [6] та інших. Не наводячи цитат представимо власний висновок: розвиток соціально-економічної системи є процесом, який намагається досягти стану рівноваги, але виключає дану можливість з причин безперервності, постійності змін, сталості процесу досягнення рівноваги між соціальними, економічними та екологічними зрушеннями. Маємо констатувати, що процес розвитку спирається не лише на економічну та соціальну складову, а й має враховувати екологічні мотиви та інтереси. Цілком слушною є точка зору О.К. Гордєєва, який відзначає: «Усвідомлення екологічної кризи, яка постала перед людством, зумовило пошук шляхів її подолання. І одним із таких підходів стали ідеї сталого (стійкого) розвитку, що були запропоновані науковцями ще у ХХ ст., а протягом останнього десятиліття набули особливого значення» [7].

Численні фахівці зауважують, що актуальність та нагальність питань стійкого розвитку з'явилася наприкінці ХХ століття. Саме тоді в межах розвитку Римського клубу виникла потреба дослідити наслідки великих та масштабних рішень, що відбулися, та знайти взаємозв'язок і взаємозалежність цих рішень і обраним шляхом розвитку.

Основними причинами, що зумовили перегляд існуючої на той час концепції розвитку, стали: глибока дестабілізація оточуючого середовища в результаті швидкого та стрімкого розвитку виробничих сил, безпрецедентного зростання чисельності населення, збільшення навантаження

на екосистему [8]; постійне посилення глобалізаційних викликів, серед яких глобальна економічна нестабільність; необхідність оцінки розміру та доцільності витрат, їх вплив на стан оточуючого середовища [7]; виснаження ресурсного потенціалу, деградація навколишнього природного середовища, використання та застосування неефективних технологій [9].

Отже, екологічні та соціальні обмеження не можна ігнорувати та не приймати до уваги під час формування концепції розвитку системи. Економічна діяльність є лише частиною загальнолюдської діяльності (вагомою, значущою, але частиною), а розвиток необхідно розглядати в межах більш широкої концепції, яка буде мати спрямованість на вирішення глобальних проблем сучасності. Ми підтримуємо точку зору тих теоретиків і практиків, що вважають концепцію стійкого (сталого) розвитку найбільш перспективною ідеологією XXI століття і навіть усього третього тисячоліття [13].

Найбільш часто використовуваним визначенням стійкого розвитку є таке – це розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби на кількісному та якісному рівні не меншому, ніж сьогодні [7], [10], [11]. У той же час, наведена дефініція не є остаточною. Аналіз фахової літератури доводить велику цікавість науковців і практиків щодо даного питання. Як вказано в роботі [10]: «Лише у праці Pezzey, наведено понад 60 визначень стійкого розвитку».

Концепція сталого розвитку системно поєднала три головні компоненти розвитку суспільства: економічну, соціальну і природоохоронну. В монографії [12, с. 4], у підручнику [13] автори розкривають сутність трьох даних окремих підходів.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів усемеро. Розвиток нової, «невагомої» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення затребуваного товару.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості деструктивних конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми, плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед спадщини невідоміючих культур. Кожна особистість має приймати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, стати активним учасником планування майбутнього, сприяти прийняттю та реалізації рішень, контролювати їх виконання.

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності. Дані системи мають динамічно адаптуватися до змін, а не зберігатися в певному «ідеальному» статичному незмінному стані.

Отже, існує доволі складне завдання, що полягає у необхідності узгодження, балансування, досягнення рівноваги вказаних трьох складових. Його вирішення та розв'язання є нагальною потребою і викликом сьогодення. Оптимальне поєднання цих компонент має відбуватися одночасно в системах різних рівнів – світової спільноти, міждержавних об'єднань, держави, регіонів, міст, підприємств.

Концепція стійкого розвитку передбачає безумовну та безпосередню координацію зусиль численних суб'єктів – перш за все, всіх держав (у особі їх органів влади), які приймають та виконують загальні рішення із забезпечення стійкого розвитку. Автори роботи [10] відзначають: «Реалізувати стійкий розвиток у повному обсязі можливо лише на глобальному рівні, бо біосфера Землі єдина, і порушення вимог стійкого розвитку у будь-якому одному місці може викликати глобальні наслідки. Саме тому необхідним є координація зусиль всіх держав у світовому масштабі та прийняття загальних рішень з забезпечення стійкого розвитку, що стануть обов'язковими до виконання у всіх країнах». Проте дана умова є необхідною, але не достатньою. Важливим завданням є впровадження принципів даної концепції у соціально-економічних системах більш малих за розміром та за масштабом, що є складовими елементами держав та світової системи в цілому. Стійкий розвиток світу, країни і навіть

окремого регіону обов'язково включає в себе реалізацію ключових засад стійкого розвитку міст, населених пунктів, селищ і поселень.

Існує точка зору, що саме «містам належить особлива роль у досягненні стійкого розвитку, бо саме в містах проблеми та можливості сучасної цивілізації є найбільш істотними та помітними» [9]. Так А.А. Мозговий відзначає: «Дослідження проблем сталого розвитку населених пунктів, особливо міст, є нині одним із стрижневих напрямків наукового обґрунтування планетарної концепції сталого розвитку» [8]. В Україні дана теза підтверджується статистичними даними, які свідчать, що понад 60% населення країни мешкає у містах, котрі є «базовими ланками як в адміністративно-територіальній, так і у фінансово-бюджетній системі» [14, с. 6]. В роботі [8] наголошено, що даний статистичний показник не відображає реальних наслідків урбанізації, які є набагато сильнішими та впливовішими. За експертними оцінками, рівень урбанізованості України вже давно досяг 75%, тобто фактично країна за цим показником знаходиться в числі найбільш урбанізованих націй. Наведені цифри ще більше привертають увагу до міст (великих і малих) та до забезпечення на рівні міста комплексного, збалансованого, сталого розвитку. Світовий досвід доводить, що вплив міських поселень на макро- та мезоекономічний розвиток є визначальним і домінуючим. Від рівня розвитку, конкурентоспроможності, міжнародної співпраці, привабливості міст безпосередньо залежить і рівень розвитку регіонів і країни в цілому. При цьому важливим фактором є сформовані ефективні та раціональні зв'язки, відносини, рішення і дії по всій вертикалі влади.

Достатньо вагомою є статистика за малими містами, які є найчисленнішою за кількісним складом групою міст, в яких мешкає майже 13% всього населення країни [11]. В роботі [15] наголошено, що «малі міста визначають характер і рівень суспільного виробництва, розвиток продуктивних сил, інноваційні можливості для розвитку регіону, держави». Доходимо висновку, що загальна ефективність системи (більшої за розміром і рівнем складності) безпосередньо залежить від продуктивності базової ланки. Таким чином, завдання забезпечення стійкого зростання на міському рівні, що включає в себе забезпечення не лише економічної, соціальної стабільності, а й приріст добробуту, є базовим по відношенню до реалізації стратегії розвитку регіону, країни. Управління процесом такого зростання має бути узгодженим за цілями та інструментами на всіх рівнях одночасно, що дозволить очікувати на максимально корисний результат. При цьому не можливо не враховувати існуючу специфічність різних систем – галузеві, регіональні, місцеві, територіальні та інші особливості.

Метою статті є актуалізація питання забезпечення стійкого розвитку міста. Завданнями, які вирішуються у статті є: дослідження сутності категорії «стійкий розвиток міста», визначення ключових рис даного процесу та узагальнення базових передумов впровадження принципів стійкого розвитку міст.

Основні результати дослідження. Маємо констатувати, що забезпечення стійкого розвитку є багатостороннім процесом, коли, з одного боку, стійкість міста безпосередньо залежить від стійкості соціально-економічних систем більш високого рівня (регіон, держава), а з іншого боку – стійкість міста впливає на можливість реалізації принципів стійкого розвитку цих систем та безпосередньо залежить від стійкості в усіх складових елементів, що входять до соціально-економічної системи міста (господарюючих суб'єктів, недержавних установ, численних об'єднань різноманітної форми власності та організаційної форми).

Сьогодні фахівці наголошують на тому, що місто є центральним фактором соціального й економічного розвитку людства, центром суспільного життя та національної економіки, хранителем культури, спадщини та традицій. Міста відіграють ключову роль у процесах зміни стилю життя населення, моделей виробництва та споживання, просторової структури розселення та розміщення виробництва [16]. Разом з тим місто несе відповідальність за екологічні проблеми людства та руйнацію природного капіталу. У місті також найбільш гостро відчувається порушення соціальної, політичної, архітектурної, ресурсної й екологічної рівноваги. Водночас міський рівень – це найменший масштаб, у якому можливе конструктивне інтегральне цілісне вирішення цих проблем [17].

У державній «Концепції сталого розвитку населених пунктів» зафіксовано визначення сталого розвитку населених пунктів. Відповідно до цього нормативного документа, під сталим розвитком населеного пункту слід розуміти «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів...» [18].

Законодавче визначення сталого розвитку населених пунктів базується на ресурсному підході, що значно звужує засяг цієї справи і призначення.

На думку А.А. Мозгового: «під сталим міським розвитком слід розуміти соціально, економічно та екологічно збалансовані зміни суспільно-територіальної системи міста, спрямовані на максимально повну реалізацію всіх складових його потенціалу розвитку і запобігання можливим тенденціям погіршення якості життя населення» [8].

За визначенням ООН, стійке місто – це місто, у якому: досягнення у суспільному, економічному і фізичному розвитку постійні. Стійке місто: 1) постійно забезпечене природними ресурсами, від яких залежить стійкий розвиток; 2) підтримує довготривалу безпеку мешканців, у тому числі й від природних катастроф; 3) досягає високого рівня життя при збереженні природного середовища, ресурсів і екологічної рівноваги усєї економічної й громадської діяльності городян [17].

Дуже важливо в контексті практичної реалізації засад стійкого розвитку системи не тільки визначити її ресурсну забезпеченість (отже, які ресурси є в наявності, їх структуру, вартість, потенціал), а й проаналізувати ситуацію, що склалася у різних секторах економіки, видах діяльності, напрямках господарювання. Важливим завданням є визначення та збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів суб'єктів політики місцевого розвитку.

Стійкість не передбачає застою. Стійкість складається із двох основних аспектів – із структури та процесу (що є динамікою). Тобто, «стійкий розвиток» як процес носить динамічний характер, коли відбуваються належні зміни і система переходить на новий більш високий рівень власного розвитку. Такі зміни відбуваються у масштабах ресурсів, що використовуються та їх видах; у обсягах та структурі виробництва; у напрямках проектів розвитку та капітальних вкладеннях; у вимогах до кваліфікації та компетенцій персоналу; у інституційних змінах. Орієнтири стійкого розвитку є передумовою до розробки стратегій розвитку міст, збалансованого і узгодженого функціонування всіх елементів, всіх ланцюгів місцевого комплексу в межах наявних ресурсів та стратегічних активів. У цілому, зміни узгоджені з потребами та вимогами сучасних і майбутніх поколінь та забезпечують підвищення рівня та якості життя населення.

Найвищою формою стійкої організації соціально-економічної системи (в тому числі і міста) є така, за якої дана система здатна саморегулюватися, самоуправлятися, самоудосконалюватися, максимально використовуючи внутрішні та зовнішні ресурси.

Досліджуючи різноманітні джерела інформації приходимо до висновку, що фахівці відмічають достатньо велику кількість різноманітних проблем із якими стикаються міста в процесі власного функціонування та розвитку. До таких проблем можна віднести: ті, що пов'язані зі зміною клімату, економічними перетвореннями, демографічними змінами та ін. Вирішення вказаних проблем безпосередньо має турбувати владні структури та їх представників на різних рівнях. Впровадження концепції стійкого розвитку має відбуватися з «урахуванням неядерних, соціальних та довкілляєвих аспектів, можливості формування партнерств між владою та бізнесом, між владою та неурядовими організаціями, між владою, бізнесом та неурядовими організаціями» [7].

Частіше за все до основних завдань міської влади і безпосередньо міського голови відносять: вирішення проблем сталого місцевого розвитку, надання громадянам якісних муніципальних послуг, забезпечення належної якості життя на місцевому рівні. Більшість міських голів щиро прагнуть вирішити соціальні, економічні та екологічні проблеми і впевнені, що зможуть це здійснити. Але часто навіть за період кількох каденцій перебування на посаді керівника органу місцевого самоврядування проблеми не тільки не вирішуються, але й поглиблюються.

У роботі [19] визначено, що «органи місцевої влади повинні: визначити шляхи та ефективні механізми залучення громадян на всіх етапах прийняття управлінських рішень; забезпечити прозорість процесів прийняття управлінських рішень шляхом широкого розповсюдження інформації про заходи з тим, щоб громадяни могли брати в них участь; надання доступу до інформації, що стосується всіх аспектів життя територіальної громади; постійного звітування перед членами громади».

З наведеним функціоналом доцільно погодитися. Бо практичний досвід доводить, що намагання вирішити всі проблеми розвитку за рахунок власних сил без активного залучення місцевого населення, без громадської підтримки, без зовнішнього сприяння (як регіонального, так і державного) може не привести до досягнення результатів, що очікувалися, до реалізації встановленої мети. Бачення стійкого розвитку має бути адресовано різним політичним і соціальним організаціям та мешканцям міст, які своїми діями і визначатимуть спільне майбутнє.

Вивчення думки громадян, місцевих громадських, бізнесових та промислових організацій сприяє отриманню всебічної інформації про їхні потреби, а залучення населення до їх задоволення надає змогу: визначити першочергові завдання, пріоритети розвитку; відшукувати нові підходи щодо узгодження економічних та екологічних інтересів, з урахуванням соціальної захищеності та

справедливості; посилювати місцеву ініціативу з використанням власного потенціалу; відчувати свою приналежність до покращення життєдіяльності території в цілому [7].

Ми цілком підтримуємо тих спеціалістів, що відзначають «потрібен час для забезпечення впровадження концепції стійкого розвитку в життя окремих населених пунктів». Існуюча фізична інфраструктура, житловий фонд, структура енергоспоживання в містах і селищах, системи міського транспорту та системи утилізації побутових відходів потребують змін та удосконалень. Певними обмеженнями, що стримують нагальні зміни, є культурна спадщина «минулого», уповільненість процесів зміни цінностей та світогляду окремих особистостей, небажання змін та активний опір з боку комерційних структур, які часто є монополістами у певній галузі (виді діяльності).

Дуже важливими є нарошення зусиль з боку всіх зацікавлених сторін – місцева влада, населення, підприємства та організації будь-якої форми власності та організаційного підпорядкування (в тому числі недержавні, неприбуткові, суспільні), активних об'єднань, спілок, асоціацій тощо. Активна взаємодія всіх стейкхолдерів з метою адаптації, впровадження та реалізації принципів стійкого розвитку в життя є однією з обов'язкових передумов забезпечення зростання і сьогодні, і в майбутньому.

Отже, впровадження принципів сталого розвитку, відбудування стратегії розвитку міста має ґрунтуватися на партнерстві усіх зацікавлених суб'єктів – органів влади різних рівнів (в першу чергу, місцевого самоврядування) і членів територіальної громади (які представлені різноманітними об'єднаннями та угруповуваннями, найбільш вагомими з яких є громадські організації).

Важливо усвідомлювати, що розвиток складної системи міста неможливий без виникаючих суперечностей та конфліктів, які «зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю» [8]. Конфліктуючими сторонами в міській системі можуть виступати суб'єкти господарської діяльності, органи управління, суспільні групи, окремі особи і навіть технічні системи. У такому випадку, конфлікт слід розуміти як протидію властивостей двох або більше суб'єктів, а іноді процесів, що претендують на визначення ними певного стану дійсності. Конфліктувати між собою можуть навіть різні види розвитку міста, тобто територіальний, демографічний, функціональний та соціально-економічний розвиток.

На наш погляд, активне залучення всіх суб'єктів (особливо активних представників місцевої громади, бізнес-середовища) є важливим кроком визначення та пріоритетизації інтересів, які у подальшому будуть враховані в процесі розробки стратегії розвитку міста та її реалізації. Слушною є наступна точка зору: «Взаємодія всіх суб'єктів інституційного середовища соціально-економічної системи має бути заснована на тому, що вони намагаються реалізувати власні інтереси з урахуванням найбільшої участі інтересів інших. Саме взаємодія різних самостійних ланцюгів системи забезпечує можливість її розвитку» [20]. В той же час, ці ланцюги – самостійні суб'єкти регіональної системи – мають приймати рішення, розв'язання яких задовольнить одразу всіх, і призведе до кінцевого позитивного результату. Саме в цьому і полягає сутність та ключове завдання стратегічного управління – забезпечити гнучкість прийнятих стратегічних рішень на основі узгодження та ранжування інтересів основних суб'єктів системи.

У роботі [21] визначено, що «найбільш поширеними методами реалізації аналітичного етапу стратегічного планування розвитку соціально-економічної системи є: соціально-економічний аналіз; порівняльний аналіз; SWOT-аналіз; соціологічний аналіз». Достатньо повний та критичний аналіз різних методик представлено в роботі [22]. Автори доходять висновку, що «головний недолік всіх методик – об'єднання вхідних та вихідних показників без урахування питомої ваги коефіцієнтів; не враховується проведення соціально-економічної політики влади регіону, яка суттєво змінює значення соціально-економічних показників; джерелами інформації для розрахунку показників є тільки офіційні (статистичні) дані без урахування «тіньового сектору». У свою чергу Л.В. Беззубко відзначає, що для забезпечення ефективної участі громадськості у процесі стратегічного планування доцільно використовувати інформування, консультування, створення широкого діалогу та діалого-співпраці, партнерства [19]. Ми вважаємо дані висновки цілком слушними. Наголошуємо, що необхідно більше уваги звернути саме на використання результатів соціологічних та маркетингових досліджень у процесі визначення поточної моделі соціально-економічної системи міста та характеристик майбутньої стратегічної моделі. Соціологічні опитування, вибіркові спостереження, маркетингові дослідження є суб'єктивними методиками дослідження, які передбачають визначення кожною особистістю власної позиції, рівня задоволеності життям, комфортності, інтересів та очікувань.

Наголошуємо, що, на наш погляд, недоцільно виключати із процесу дослідження групу молоді (в тому числі, школярів старших класів). Вивчення і врахування їх цінностей, сподівань, очікувань та

інтересів є основним орієнтиром стратегічного розвитку міста, підґрунтям формування майбутньої моделі соціально-економічної системи, напрямком та пріоритетом потенційних зрушень.

Залучення різних суб'єктів місцевого розвитку до процесу стратегічного планування структурує і організовує територіальну громаду. У процесі спільного обговорення загальних проблем і роботи над пошуком шляхів їх розв'язання люди і організації починають краще розуміти один одного. З'являється можливість зіставлення та узгодження своїх інтересів з інтересами інших груп і територіальної громади в цілому. За рахунок цього відбувається консолідація активної частини територіальної громади на основі усвідомлення загальних інтересів, у людей з'являються нові зацікавленості й можливості. Сучасне управління стійким розвитком міста потребує впровадження інноваційних підходів. Вбачається за доцільне, як впроваджувати адаптований світовий (європейський) досвід, так і відшукувати власні нестандартні методи для вирішення численних проблем.

Висновки. Таким чином, ми акцентуємо увагу на тому, що однією з найважливіших передумов впровадження принципів стійкого розвитку у процес стратегічного управління містом має базуватися на активізації всіх суб'єктів, всіх зацікавлених сторін, представників різноманітних об'єднань і угруповань. Задля цього доцільно обирати та раціонально використовувати певні інструменти. Саме механізми залучення місцевої громади та її представників представляють собою подальший науковий інтерес авторів. Метою подальших досліджень є аналіз, систематизація, узагальнення та адаптація методичних підходів щодо формування стратегії стійкого розвитку міста, що має такі характеристики: по-перше, системність під якою розуміємо, що жоден елемент не може розвиватися на шкоду іншому; по-друге, багатоаспектність та узгодженість цілей розвитку, що має на увазі наявність, виявленість, проранжованість, пріоритезованість великої кількості інтересів різних суб'єктів; по-третє, гнучкість (проактивність, легкість, змінюваність).

Література

1. Ковалевська А. В. Концептуальні основи визначення соціально-економічного розвитку регіональної соціально-економічної системи / А.В. Ковалевська, Н.А. Радченко // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 40 / Одес. держ. екон. ун-т; редкол.: проф. Зверяков М.І., проф. Ковальов А.І, проф. Буркинський Б.В., проф. Осипов В.І. та ін. – Одеса : ОДЕУ, 2010. – С. 359-364.
2. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія / С.В. Мочерний. – Київ : ВД «Академія», 2002.
3. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия / Н. В. Афанасьев. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2003.
4. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІДС, 2007. – 768 с.
5. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.
6. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К. : Знання України, 2005. – 476 с.
7. Гордєєв О. К. Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові [Електронний ресурс] / О. К. Гордєєв. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/4/04.pdf>.
8. Мозговий А. А. Сталый розвиток міст: передумови та суперечності [Електронний ресурс] / А.А. Мозговий. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1>.
9. Гопцій Д. О. Наукові підходи до розуміння концепції сталого розвитку та напрями її використання при плануванні розвитку міст [Електронний ресурс] / Д. О. Гопцій. – Режим доступу : <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/464>.
10. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества : инновационные подходы к обеспечению : монография / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Ruda Śląska : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – 480 с.
11. Буряк В. В. Методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку промислового міста / В. В. Буряк // Інноваційна економіка. – № 7-8, 2016. – С. 99-104.
12. Сталый розвиток регіонів України / науковий керівник М. З. Згуровський. – Київ : НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
13. Кусик Н. Л. Корпоративна соціальна відповідальність : навч. посібник / Н.Л. Кусик, А.В. Ковалевська. – Харків : СИМ, 2014. – 528 с.
14. Сталый розвиток міст за участі громад. Уроки з досвіду впровадження «Муніципальної програми врядування та сталого розвитку» Програми розвитку ООН в Україні : Аналітичний документ / О. Орленко. – Київ : ПРООН/МПВСР, 2008. – 48 с.
15. Дерун Т. М. Проблеми розвитку малих міст в умовах соціально-економічної трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / Т. М. Дерун. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Derun.pdf.
16. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст : міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.

17. ООН – ХАБИТАТ – Програма ООН по розвитку населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/ga/habitat>.
18. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
19. Беззубко Л. В. Громадська експертиза та контроль як найважливіші засоби регулювання сталого розвитку територій / Л. В. Беззубко // Сталий розвиток територій : проблеми та шляхи вирішення : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 1 жовтня 2013 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 8-9.
20. Ковалевська А. В. Визначення місця стратегії соціально-економічного розвитку регіону серед обов'язкових компонентів стратегічного управління / А. В. Ковалевська, О. Г. Балог // Економіка і регіон. – № 5 (36), жовтень, Полтава, 2012. – ПолтНТУ. – С. 29-34.
21. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2014. – 512 с.
22. Матросова Л. М. Аналіз методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів / Л.М. Матросова, Л.О. Пруднікова // Економічний вісник Донбасу. – № 3, 2008. – С. 69-72.

References

1. Kovalevska, A., & Radchenko, N. (2010). Conceptual basis for the definition of socio-economic development of the regional socio-economic system. *Bulletin of Social and Economic Research*. Odessa : ODEU, 40, 359-364 (in Ukr.).
2. Mochernyy, S. *Economic Encyclopedia* (2002). Kyiv : Academy (in Ukr.).
3. Afanasyev, N. (2003). *Management of enterprise development*. Kharkov : "INJEC" Publishing House.
4. Varnalia, S. (2007). *State Regional Policy of Ukraine : Peculiarities and Strategic Priorities*. Kyiv : NIDES (in Ukr.).
5. Gerasimchuk, Z., & Vakhovich, I. (2002). Organizational-economic mechanism of formation and realization of the strategy of region's development. Lutsk : LDUU (in Ukr.).
6. Butko, M. (2005). *Regional features of economic transformations in a transition economy*. Kyiv : Knowledge of Ukraine (in Ukr.).
7. Gordeyev, O. *Providing Sustainable Local Development : Approaches, Principles, Components* [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/4/04.pdf>.
8. Mozhovyy, A. *Sustainable Urban Development: Preconditions and Contradictions* [Electronic Resource]. Access Mode: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1>.
9. Gopciy, D. *Scientific approaches to understanding the concept of sustainable development and directions of its use in planning urban development* [Electronic resource]. Access mode: <http://dSPACE.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/464>.
10. Prokopenko, O. (2014). *Sustainable development of the enterprise, region, society: innovative approaches to provision*. Sulawesi : "Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium" (in Ukr.).
11. Buryak, V. (2016). *Methodical approaches to the formation of a strategy for the sustainable development of an industrial city*. *Innovative economy*, 7-8, 99-104 (in Ukr.).
12. Zgurovsky, M. (2009). *Sustainable development of regions of Ukraine*. Kyiv : NTUU "KPI" (in Ukr.).
13. Kusik, N. & Kovalevskaya, A. (2014). *Corporate Social Responsibility*. Kharkiv : SIM (in Ukr.).
14. Orlenko, O. (2008). *Sustainable urban development with community participation. Lessons from the experience of implementation of the "Municipal Governance and Sustainable Development Program" of the UN Development Program in Ukraine*. Kyiv : UNDP / MGSDP (in Ukr.).
15. Deroun, T. *Problems of development of small cities in conditions of socio-economic transformation of Ukrainian society* [Electronic resource]. Access mode : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Derun.pdf.
16. Boyko-Boychuk, O. *Global trends in urban development: international experience* [Electronic resource]. Access mode: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.
17. UN – HABITAT – United Nations Development Program for Human Settlements [Electronic resource]. Access mode: <http://www.un.org/ru/ga/habitat>.
18. *About the Concept of Sustainable Development of Human Settlements: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated December 24, 1999 No. 1359-XIV* [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/Main.cgi>.
19. Bezzubko, L. (2013). *Public examination and control as the most important means of regulating the sustainable development of territories. Sustainable development of territories: problems and solutions*. Dnipropetrovsk: DREAD NAPA, 8-9 (in Ukr.).
20. Kovalevskaya, A. & Balog, O. (2012). *Definition of the place of the strategy of socio-economic development of the region among the compulsory components of strategic management*. *Economy and region*, 5 (36), Poltava, PoltNTU, 29-34 (in Ukr.).
21. Kovbasyuk, V. & Vakulenko, V. & Orlaty, M. (2014). *Regional administration*. Kyiv: NAPA (in Ukr.).
22. Matrosova, L. & Prudnikova, L. (2008). *Analysis of Methods for Assessing the Socio-Economic Development of the Regions*. *Economic Bulletin of the Donbas*, 3, 69-72 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 30.03.2017.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**Косенкова Т.В., аспірант***Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна*

У статті надається авторське тлумачення поняття smart specialisation (розумна спеціалізація). Проводиться аналіз розвитку розумної спеціалізації в Європейському союзі. Відзначено важливість впливу розумної спеціалізації на розвиток зв'язків між наукою, освітою та економікою у регіональному контексті та її значення у забезпеченні оптимального використання потенціалу окремих регіонів і країн у контексті пристосування до конкретних соціально-економічних умов. Визначено основні напрямки впровадження розумної спеціалізації як інтегрованої економічної програми відповідно до інноваційної політики «Європейській стратегії 2020». Розкривається проблема реалізації smart-спеціалізації в Харківській області і приводяться методи її вирішення. Особлива увага приділяється процесам аналізу та оцінювання інноваційного потенціалу як ключовим процесам підготовки та впровадження стратегії розумної спеціалізації. В даному випадку акцентується увага на аналізі потреб і бар'єрів малих і середніх підприємств в інноваціях, а також оцінка сприяння інфраструктури регіону впроваджувати дані інновації у виробництво. Відповідно до цього визначено, що завданням розумної спеціалізації є досягнення максимальної ефективності і корисності для всіх суб'єктів регіону. Окрема увага приділяється тому, що концепція розумної спеціалізації має свої недоліки. У статті підкреслений такий недолік як небезпека концентрації розвитку сучасних технологій в найрозвиненіших регіонах, що може призвести до великої поляризації регіонів.

Ключові слова: smart спеціалізація, програма «Європа – 2020», програма «Горизонт 2020», економічна стратегія, регіон.

Постановка проблеми. Регіональні інноваційні стратегії країн-членів ЄС традиційно складалася в основному з горизонтальних заходів індустріальної політики, яка була нейтральною в секторальному і галузевому сенсі та спрямована на поліпшення загальних рамкових умов і можливостей для інноваційного розвитку (таких, як розвинені університети і людський капітал, захист прав інтелектуальної власності, відповідна науково-дослідницька та IT-інфраструктура, забезпечення конкуренції та відкритості, тощо). Але за останнє п'ятиріччя ключове місце в політиці інноваційного розвитку і гуртування як окремих країн, так і всього Європейського Союзу, займає нова стратегія, яка зберігає традиційний акцент на горизонтальних заходах, але додає нову «логіку», пов'язану з так званою розумною спеціалізацією (smart specialisation). Розумна спеціалізація фокусується на більш вертикальній, а не нейтральній логіці втручання, тому що передбачає процес виявлення та відбору привабливих сфер для втручання, технологій, підсистем, які могли б сприяти інноваційному розвитку конкретних регіонів [1].

Розумна спеціалізація, як стратегічний підхід, привернула велику увагу протягом останніх п'яти років. Крім Європейської комісії, також незалежні інститути і міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй промислового розвитку (ЮНІДО), Світовий банк і ОЕСР займаються поширенням розуміння та практичним втіленням цього підходу. При цьому практика його використання свідчить, що найбільш ефективним є поєднання стратегії розумної спеціалізації з кластеризацією економіки країн-членів ЄС. Європейська Комісія в червні 2011 р. створила Платформу для підтримки розробки стратегії розумної спеціалізації (S3Platform), яка покликана допомогти регіонам і державам (у тому числі країнам-сусідам ЄС), які зареєстровані на неї у розробці, здійсненні та оцінці регіональних стратегій розумної спеціалізації і допомагають представникам регіонів визначати діяльності з високою доданою вартістю, які надають кращі шанси зміцнення їх конкурентоспроможності [2].

Smart спеціалізація – стратегічний підхід до економічного розвитку країн шляхом адресної підтримки досліджень та інновацій, що є основою для надання Структурними фондами ЄС інвестицій у дослідницьку та інноваційну діяльність. Вона дає змогу європейським країнам досягти згуртування в політиці, збільшити кількість робочих місць та реалізувати програму економічного розвитку «Європа – 2020». Підхід, відомий як smart specialization, має на увазі виявлення сильних сторін і розвиток конкурентних переваг регіонів на основі існуючої структури регіональної економіки. Для того щоб в умовах глобальної конкуренції розвивати економіку і технології за допомогою інновацій, потрібно уникати дублювання дослідницької та інноваційної діяльності різними регіонами. У більш широкому контексті smart – це спеціалізація, яка включає в себе процес розробки інноваційної концепції, виявлення конкурентних переваг, визначення стратегічних пріоритетів, а також використання

інструментів smart політики, спрямованої на ефективне використання інформації з метою розвитку конкретного європейського регіону [3].

Розумна спеціалізація має вирішальне значення для фактичної ефективності дослідження та інвестицій в інновації. Пропозиції Європейської Комісії щодо політики гуртування на період 2014–2020 рр. стане передумовою для використання Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) у 2013–2020 рр. у межах підтримки цих інвестицій. Визначення і зміст розумної спеціалізації зображені на рис. 1.

Рисунок 1 – Схематичне відтворення змісту розумної спеціалізації

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепцію розумної спеціалізації регіонів розробила експертна група «Знання для зростання» (Knowledge for Growth) Директорату з технологій та інновацій Єврокомісії в процесі формування єдиного Європейського дослідницького простору (European Research Area – ERA).

Політика розумної спеціалізації націлена в першу чергу на вирішення проблеми фрагментації і дублювання науково-технологічних досліджень в країнах Євросоюзу, що є наслідком того, що держави, які до неї входять, самі визначають пріоритети науково-технічної політики і при цьому часто вважають за краще розвивати одні і ті ж «модні» технології та галузі.

Це, в кінцевому рахунку, призводить до недостатньої ефективності наукового пошуку (через неможливість накопичення критичної маси знань) на рівні всього Європейського союзу – в порівнянні з США або Японією.

У роботах Я. Бжуска, Я. Пика [4], П. Девіда, Д. Форей, Б. Хола [5], М. Кардаса [6] і Г. Тобора [7] подано цю концепцію розумної спеціалізації, а також спроби її застосування. Розумна спеціалізація не є новою, це спроба виправити мислення і методологію щодо підтримки соціально-економічного розвитку в країнах Європейського Союзу.

Метою статті є дослідження та вивчення стратегії розумної спеціалізації, яка є ключовим елементом інноваційної політики Європи, проголошеної в «Європейській стратегії 2020». Дана мета полягає у розробленні методології для реалізації інтелектуального впливу розумної спеціалізації в інноваційній стратегії розвитку Харківської області.

Основні результати дослідження. Інвестування досліджень, інновацій і підприємництва є основою «Європейської стратегії 2020». Як частина цієї стратегії Європейська комісія прийняла провідною ініціативою «Інноваційний Союз» («Innovation Union»). Дана ініціатива являє комплексну інноваційну стратегію, спрямовану на стимулювання європейської економіки демонструвати розумне, стійке і змістовне зростання, і акцентується на концепції розумної спеціалізації, як шляху досягнення поставлених цілей.

У «Європейській стратегії 2020» розумна спеціалізація виступає ключовим елементом інноваційної політики. Розумна спеціалізація являє собою інтегровану економічну програму, основними напрямками якої являються:

- політична підтримка ключових національних/регіональних пріоритетів, завдань і потреб для розвитку, заснованого на знаннях;
- розвиток «сильних сторін» і конкурентних переваг країни/регіону;
- підтримка технологічних інновацій і стимулювання інвестування приватного сектора;
- залучення зацікавлених сторін стимулювати інноваційно-експериментальну діяльність;

- розробка систем моніторингу та оцінки [5].

Аналіз і оцінювання інноваційного потенціалу є ключовими процесами стратегії розумної спеціалізації. Необхідність аналізу інноваційного потенціалу регіону стала ключовим фактором історії інноваційних стратегій Європи. В даному випадку акцентується увага на аналізі потреб і бар'єрів малих і середніх підприємств в інноваціях, а також оцінка сприяння інфраструктури регіону впроваджувати дані інновації у виробництво.

Визначення масштабу розумної спеціалізації є дуже важливим моментом, так як різні зацікавлені сторони мають різні очікування і цілі. Завданням розумної спеціалізації є досягнення максимальної ефективності і корисності для всіх суб'єктів регіону. Незалежно від того, які суб'єкти включені в стратегію розумної спеціалізації, вона повинна бути інтерактивною і узгодженою. Інноваційний процес – це колективне зусилля, в якому успіх досягається завдяки здатності суб'єктів.

У свою чергу регіональний розвиток є колективно-соціальним зусиллям, в якому важливу роль відіграють як національний рівень влади, так і наднаціональний (європейський). В даному випадку мова йде про структурні фонди, що виконують різні завдання і реалізують певні цілі (рис. 2).

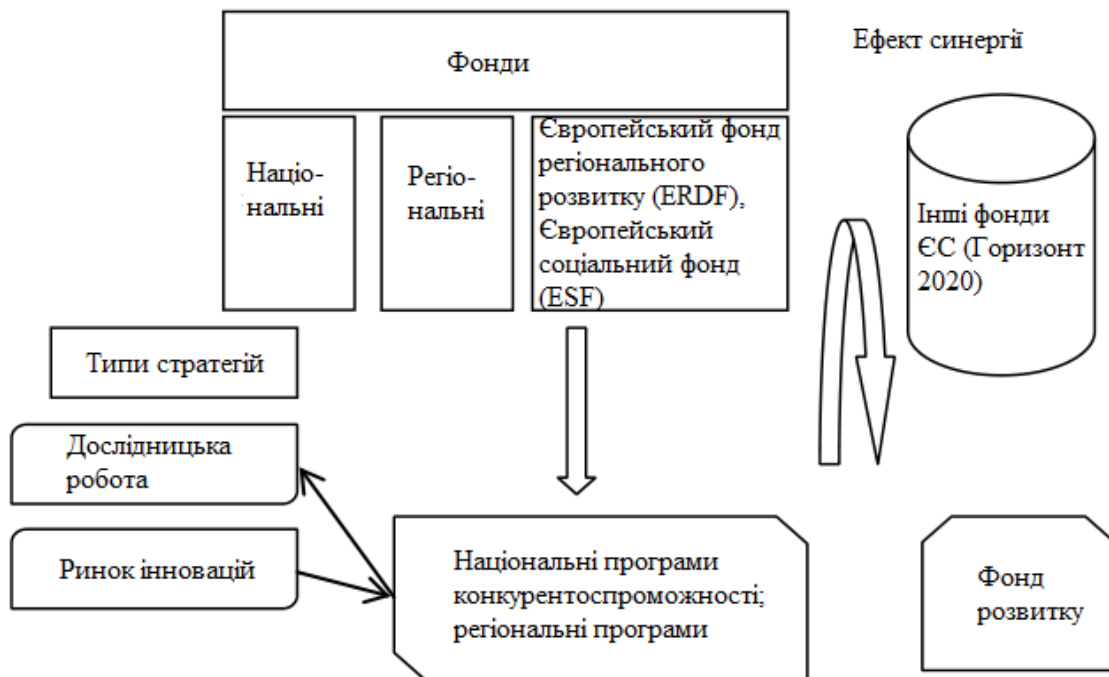

Рисунок 2 – Роль структурних фондів в стратегії розумної спеціалізації

Дана інформація повинна ретельно вивчатися представниками влади з метою вибору кількох пріоритетів, акцентувати увагу як на наявних сильних сторонах регіону, так і на потенційно можливих перевагах. Сильна стратегія розумної спеціалізації прискорить структурні зміни, тому економія масштабу і місцеві потоки будуть повністю задіяні в процесі генерації, трансферу і використання знань.

Процес визначення плану дій повинен включати як існуючі програми й інструменти, так і розроблені раніше дії, які були ефективними і результативними.

Стратегія розумної спеціалізації будується на різних компонентах, націлених на вирішення однієї або декількох задач. Система моніторингу може включати три типи індикаторів: індикатори середовища, що визначають місце регіону серед подібних оцінюваних регіонів; результуючі індикатори, що відображають ефективність розроблених заходів (у разі неефективності необхідно їх переглянути); індикатори виходу, що показують прогрес заходів, вжитих для досягнення поставлених цілей.

Розумна спеціалізація – це поняття та інструмент для визначення й побудови теперішнього та майбутнього положення в регіоні або державі в економіці, що ґрунтується на знаннях та таких засадах:

- впровадження розумної спеціалізації вимагає створення доволі великої кількості досліджень та інновацій, які створюють конкуренцію. Це дасть змогу використати ефект масштабу і поширення;

- конкуренція в європейських країнах і регіонах у тих самих областях досліджень науки і сфер економіки, що може призвести до відсутності очікуваного результату через відсутність економії від масштабу і відповідної критичної маси;

–суть визначення поняття розумної спеціалізації визначають як технологію загального призначення. Вона характеризується тим, що є повсюдно і використовуються у багатьох галузях людської діяльності, а її використання вимагає додаткових інвестицій у певних секторах;

–впровадження розумної спеціалізації повинно полягати в «підприємницькому процесі» навчання, який вказуватиме галузі науки і техніки, в яких регіон або держава зможуть бути лідером в Європі та світі. Головними учасниками цього процесу повинні бути підприємці, а державне управління повинно забезпечити відповідну інфраструктуру і доступ до інформації за нових технологічних можливостей і ризиків, а також можливих джерел фінансування.

Концепція розумної спеціалізації передбачає взаємозв'язок між наукою, освітою і економікою, хоча у контексті регіонального розвитку можна швидше говорити про відносини між бізнесом, наукою і громадською сферою. Відповідно до цих відносин мета розумної спеціалізації – це оптимальне використання потенціалу окремих регіонів і країн через найбільше пристосування можливих напрямів розвитку науки і освіти у цих регіонах або країнах до їх конкретних соціально-економічних умов. Тобто спрямування державного втручання у такі ініціативи, заходи і проекти, які уможливають спеціалізацію у цьому регіоні або країні, або розвиток базових технологій чи продуктів і послуг з використанням цих технологій. Суспільна роль уряду не є вибором тієї чи іншої спеціалізації, участь у залученні різних партнерів у процесі формування спеціалізації, виявленні додаткових інвестицій у нові спеціалізації та розширення ділових контактів у межах технологій та загальне застосування різними партнерами.

Але концепція розумної спеціалізації має свої недоліки. Це небезпека концентрації розвитку сучасних технологій в найрозвиненіших регіонах, що може призвести до великої поляризації регіонів.

Сучасні системи глобальних зв'язків створюють не тільки величезні можливості, але й величезні ризики. Ефективність держави визначає її здатність проводити реформи за активної участі громадян і обмежених ресурсів. У цих умовах необхідне використання територіального підходу до розвитку, який, з одного боку, використовує потенціал місцевих та регіональних суб'єктів розвитку, з іншого, – аналіз проблем і потенціал розвитку, а також функціональні зв'язки між різними областями планування та здійснення заходів цього розвитку [6].

У зв'язку з цим пропонується виділяти регіони, в яких доцільно розвивати базові технології (general purpose technologies), і території, де вигідніше зосередитися на прикладні дослідження і втіленні їх в життя стосовно вже існуючих продуктів і технологічних процесів.

В європейському контексті у Харкова smart спеціалізацією могли б бути фізика та IT-сектор в якості базових технологій і, наприклад, агросектор і виробництво добрив в якості втілення інновацій.

Тим часом в IT-секторі Харків може запропонувати до 90 цікавих проектів стартапів для європейської програми COSME. Це набір тематичних проектів і програм на період з 2014 по 2020 рік із загальним бюджетом 2,3 млрд. євро. Перелік програм визначається Європейською комісією і щороку змінюється. Головне в цій програмі – співпраця науки та бізнесу, комерціалізація інноваційних розробок. Однак дана програма не ратифікована українським парламентом і лише недавно з'явилася інформація про те, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі підготувало ратифікаційні документи для передачі до парламенту.

У 2016 році Україна нарешті ратифікувала свою участь в самій грандіозній науково-технічній програмі Євросоюзу з бюджетом 80 мільярдів євро. Це програма «Горизонт-2020».

Фахівці оцінюють її як особливу, бо вона спрямована на підтримку інноваційного наукового співробітництва вузів, наукових інститутів та бізнесу. Ще один важливий момент полягає в тому, що ця програма підтримує міждержавне співробітництво в рамках Європейського союзу.

Для отримання гранту потрібно створити консорціум з трьох країн: України, країни ЄС і ще однією з країн Східного партнерства. Причому бізнесу не потрібно буде шукати партнера. Якщо, наприклад, те чи інше українське приватне підприємство може виробляти конкретне обладнання для європейського вузу, то воно може увійти до консорціуму і отримати фінансування за такою програмою.

На жаль, українськими підприємствами в рамках програми «Горизонт 2020» було подано всього дві заявки. Для порівняння: Іспанія, Франція, Італія отримали фінансування на 150-170 проектів. Україна ж в якості керівника проекту поки такого фінансування не отримувала. У зв'язку зі стартом smart спеціалізації в Україні цілком ймовірно, що Харківська область, яка володіє найвищим освітнім і науково-технічним потенціалом, стане головною в цьому змісті.

Висновки. Багато регіонів ЄС реалізовували і розвивали інноваційні стратегії протягом останніх десятиліть. У програмі допомоги ЄС на 2014–2020 рр. як необхідну умову для підтримки розвитку було прийнято стратегію розумної спеціалізації.

Розумна спеціалізація вимагає співпраці компаній, дослідницьких центрів, університетів та місцевих органів влади з метою виявлення найперспективніших галузей спеціалізації, а також слабких сторін і перешкод на шляху впровадження інновацій у регіонах.

Розумна спеціалізація не означає революції у розвитку політики Європейського Союзу. Це концепція вдосконалення існуючих методів стимулювання економічного розвитку шляхом зростання конкуренції та інноваційного підприємництва.

В рамках пошуку форм і методів модернізації економіки та прискорення інноваційного розвитку регіонів України в умовах децентралізації управління доцільно вивчити досвід європейських країн щодо розробки регіональних стратегій розумної спеціалізації, дослідити інституціональні аспекти впровадження цього підходу в стратегічному управлінні регіональним розвитком в Україні, з використанням можливостей приєднання до Європейської Платформи для підтримки розробки стратегії розумної спеціалізації. Існуючі формальні і неформальні кластери можуть бути залучені як на етапі розробки, так і при реалізації стратегій розумної спеціалізації. Для цього необхідно виявити в регіонах ці кластери, провести їх бенчмаркінг, результати якого можуть бути використані для визначення регіональних моделей спеціалізації і оцінки потенціалів різних видів економічної діяльності в регіонах.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.
2. The Smart Specialisation Platform [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
3. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3). – Brussels, 2012. – 27 pp.
4. Brzóska J., Pyka J. Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka(red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. TNOiK. – Katowice, 2012.
5. David P., Foray D., Hall B. Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9, October 2007.
6. Kardas M. Inteligentna specjalizacja – (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. “Optimum. Studia Ekonomiczne”. – 2011. – nr 2, WSE, Białystok.
7. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. – Katowice: TNOiK, 2012.
8. Guide to research and innovation strategies for smart specialization (RIS3). Luxemburg, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf.
9. Hall BH., Trajtenberg M. Uncovering general purpose Technologies with patent data, [w:] New frontiers In the economics of innovation and New technology: essays In honour of Paul A. David, (eds.) C. Antonelli, D. Foray, B.B. Hall, W.E. Steinmueller, 2007.

References

1. The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other side (2015). Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.
2. The Smart Specialisation Platform (2015). Access: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
3. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3) (2012). Brussels, 27 p.
4. Brzóska J., Pyka J. (2012). Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku. Nowoczesność przemysłu i usług - nowe wyzwania. TNOiK. Katowice.
5. David P., Foray D., Hall B. (2007). Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9.
6. Kardas M. (2011). Inteligentna specjalizacja – (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. “Optimum. Studia Ekonomiczne”, 2, WSE, Białystok.
7. Tobor G. (2012). Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej. Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. Katowice : TNOiK.
8. Guide to research and innovation strategies for smart specialization (RIS3). Luxemburg, 2012. Access : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf.
9. Hall BH., Trajtenberg M. (2007). Uncovering general purpose Technologies with patent data, New frontiers In the economics of innovation and New technology.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2017.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

**Монохонова А.М., кандидат економічних наук, старший викладач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна**

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних та законодавчо-нормативних засад забезпечення прозорості місцевих бюджетів в умовах формування ефективної системи децентралізації фінансових ресурсів. Аналізуючи й узагальнюючи наукові праці багатьох учених, систематизовано погляди дослідників на визначення поняття «місцевий бюджет». Відповідно до положень нормативно-правових актів, розроблено організаційну побудову місцевих фінансів, враховуючи посилення процесів децентралізації та демократизації влади у сучасних умовах.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України розкрито сутність принципу публічності та прозорості бюджетної системи. Запропоновано схему функціонування інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет». Проведено порівняльний аналіз рівня відкритості державного бюджету України з бюджетами інших країн світу за даними Міжнародного бюджетного партнерства. Проведено діагностику рівня прозорості-участі-доброчесності місцевих бюджетів в Україні.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є удосконалення методичного підходу до оцінки рівня децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів, а також розробка рекомендацій щодо підвищення рівня відкритості та прозорості місцевих бюджетів в Україні.

Ключові слова: бюджетна політика, індекс відкритості бюджету, індекс прозорості-участі-доброчесності бюджету, місцевий бюджет, місцеві фінанси.

Постановка проблеми. Однією з головних ознак демократичної держави є наявність ефективно функціонуючого інституту місцевого самоврядування – законодавчо закріпленого права територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинної нормативно-законодавчої бази. У таких умовах чинником подальшого демократичного розвитку України є ефективне функціонування територіальних громад, головною фінансовою складовою реалізації потреб у соціально-економічному розвитку яких є місцеві бюджети. Вирішення цього питання передбачає належне фінансове забезпечення та прозорість формування місцевих бюджетів.

Забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки є ключовою умовою запровадження якісно нового типу взаємовідносин між громадою та владою. Це умова такого управління, де кожній людині було б забезпечено реальне додержання і захист належних їй прав і свобод у впливі на діяльність органів влади.

На користь актуальності дослідження також свідчить зосередження уваги щодо забезпечення відкритості та прозорості бюджетного процесу у ключових нормативно-правових документах країни: Бюджетний кодекс України [1], ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [4], ЗУ «Про державний бюджет України» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблеми формування та використання місцевих бюджетів досліджуються в працях провідних вітчизняних вчених таких, як Ю.М. Воробйов [7], Ю. Ганущак [8], О.В. Голинська [9], Л. Демиденко [16], В.Г. Дем'янишин [23], М.Є. Золотухін [9], О.П. Кириленко [23], В.В. Мамонова [15], Ю. Наконечна [16] та інші.

Наприклад, у роботі [15] проаналізовано вплив реформи міжбюджетних відносин на дохідну частину міського бюджету. Обґрунтовано шляхи вдосконалення управління фінансами в місті – розширення дохідної бази місцевого бюджету, залучення додаткових джерел фінансування, запровадження сучасних методів фінансового планування.

У статті [10] розглянуто методіку розрахунку індексу відкритості бюджету, яку запроваджено міжнародною організацією «Міжнародне бюджетне партнерство». Висвітлено порядок оприлюднення бюджетних документів, що впливають на рейтинг країни за індексом бюджетної прозорості. Визначено напрямки покращення прозорості публічних фінансів в Україні.

На думку координатора напрямку «Місцеві бюджети» проектного офісу секторальної децентралізації Г. Маркович, відкритість бюджету та бюджетного процесу є обов'язковою чи навіть ключовою умовою функціонування демократичного суспільства. Прозорість бюджету дозволяє громадськості, й особливо її соціально активній частині, яка представляє інтереси різних верств

населення, мати уяву про складність та альтернативи бюджетних рішень і впливати на органи влади, активно захищаючи свої громадянські права. Якщо бути більш точним, то прозорість:

- дозволяє кожному громадянину розуміти мову і дані бюджету, а також бачити послуги, виконані за рахунок зібраних податків;
- дає можливість представникам влади керуватись громадською думкою при прийнятті остаточних бюджетних рішень (основні напрямки розподілу видатків);
- дозволяє відслідковувати якість бюджетних рішень на стадії прийняття та слідкувати за їх виконанням;
- підсилює довіру населення до місцевих органів влади, тому що розуміння дій представників влади є передумовою громадської підтримки;
- сприяє поліпшенню соціальної політики і розподілу коштів бюджету [20].

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з місцевими фінансами зробили такі зарубіжні вчені, як Л. Алкаїде-Мунор [25], В. Афонсо [24], М. Йордан [30], Дж. Каамано-Алегре [26], С. Макнена [29], Л. Сувміхрадська [27], Г. Турлей [29], Дж. Юсуф [30] та інші.

Так, у роботі [27] досліджено теоретичні засади забезпечення прозорості бюджету та участі громадськості у бюджетному процесі. Здійснено аналіз сучасної практики із врахуванням міжнародних критеріїв щодо бюджетної прозорості в Чехії, залучення громадськості до бюджетного процесу. Визначено проблеми та перспективи процесів демократизації публічних фінансів з метою підвищення прозорості бюджету.

У статті [26] узагальнено чинники, що впливають на посилення відкритості та прозорості бюджетного процесу. Обґрунтовано необхідність процесу залучення суспільства до процедури формування місцевих бюджетів, що є основним політичним та фінансовим інструментом реалізації соціально-економічної, а також публічної політики.

Експерт Інституту економічних та соціальних реформ у Словаччині П. Голіаш переконаний, що фінансова прозорість місцевих бюджетів є критично важливою для залучення інвестицій та оцінки ефективності управління коштами громади [17].

Незважаючи на це, у сучасних динамічних умовах демократичних та ринкових процесів реконструкції державотворчих засад розробки й прийняття бюджетних рішень особливої актуальності набувають подальші дослідження забезпечення прозорості бюджету та участі громадськості у бюджетному процесі з метою сталого розвитку держави.

У зв'язку з цим **метою статті** обрано дослідження теоретичних та законодавчо-нормативних засад забезпечення прозорості місцевих бюджетів в умовах формування ефективної системи децентралізації фінансових ресурсів.

Основні результати дослідження. На сьогоднішній день місцеві бюджети не стимулюють розвиток громад і не задовольняють потреби населення у послугах. Місцеві органи влади не мають достатньо коштів для надання високоякісних послуг мешканцям громади. Місцеві бюджети, які мають бути інструментом позитивного розвитку, нині є формальними документами, які місцева влада використовує для демонстрації своєї бідності і неможливості задовольнити життєво важливі потреби населення. У зв'язку з цим виникає питання щодо наповнення місцевих бюджетів, їх відповідності потребам населення. Для цього представники влади на місцевому рівні повинні працювати більш активно і продуктивно, шукати додаткові джерела доходів в місцевий бюджет, не боятися інновацій, а існуючі кошти розподіляти більш ефективно, на дійсно важливі напрями з урахуванням громадської думки.

Одна з проблем у цьому зв'язку – це закритість бюджетного процесу від населення. Бюджети територіальних органів влади України не є прозорими і відкритими для громадян. Люди не беруть участі в обговоренні питань видатків місцевих бюджетів. І в цьому полягає проблема стосунків між громадою та обраних нею представників місцевої влади [20, с. 62].

Згідно з ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» місцевий бюджет – це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [4]. Наведене визначення достатньо обмежено розкриває сутність та значення даної категорії, оскільки характеризує місцеві бюджети лише за формою. Розглядаючи місцеві бюджети як об'єктивну економічну категорію, провідні вітчизняні науковці наголошують, що місцеві бюджети відіграють ключову роль у формуванні системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування (Табл. 1).

Доречно зауважити, що у сучасних підходах вітчизняних науковців щодо визначення сутності місцевих бюджетів чітко простежується орієнтація на посилення процесів децентралізації та демократизації влади в країні.

Таблиця 1 – Систематизація наукових поглядів щодо визначення поняття «місцевий бюджет»

Автор	Місцевий бюджет – це
Балацький Є. [5, с. 123]	... обумовлена адміністративно-територіальним поділом і устроєм бюджетної системи держави сфера економічних відносин, які ідентифікуються в процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні місцевих органів влади і, у своїй більшості, призначені для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни та підвищенню добробуту населення.
Василик О., Павлюк К. [6, с. 170]	... фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.
Воробйов Ю., Когут І. [7, с. 22]	... система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро- та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконанні умов їх фінансової безпеки.
Ковалевич Д. [12]	... сфера економічних відносин, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням централізованих грошових коштів і призначені для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.
Пасічник Ю. [18, с. 123]	... форма інвестування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення – задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць.
Сунцова О. [21, с. 127]	... сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.
Чікіта І. [22]	... система економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу утворення децентралізованих фондів грошових коштів, їх розподілу та використання для надання суспільних благ на місцевому (локальному) рівні.

Детально ознайомившись з працями вітчизняних вчених [5, 8, 10, 14, 16, 23] та положеннями правових актів [4] відносно місцевого самоврядування, можемо констатувати, що організаційна побудова місцевих фінансів у сучасних умовах має складну та розгалужену структуру, при цьому, в результаті посилення процесів децентралізації та демократизації влади значення місцевих бюджетів у цій структурі має тенденції до зростання (Рис. 1).

Забезпечення прозорості бюджетного процесу та участь громадськості у його організації передбачає своєчасне, достовірне і повне оприлюднення інформації щодо функціонування бюджету, а також можливість суспільства безпосередньо приймати участь у формуванні та виконанні бюджету, що є беззаперечною ознакою демократичності та досягнення багатьох розвинутих країн світу. В Україні процеси відкритості та залучення громадськості до прийняття державотворчих рішень тривають з 1990-х років та регламентуються законодавчо-нормативними актами.

Згідно з Бюджетним кодексом України [1] принцип публічності та прозорості бюджетної системи передбачає інформування громадськості з питань бюджету як загальнодержавного, так і місцевого рівня на всіх стадіях бюджетного процесу, а також контролю за їх виконанням. Важливим щодо умов та порядку інформування про використання публічних коштів є прийняття ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів» [2], який передбачає створення єдиного веб-порталу використання публічних коштів, строки та зміст інформації для оприлюднення, відповідальність у разі порушення вимог вищезазначеного закону. Таким чином, відповідно до Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету міністрів України та Стратегії сталого розвитку

«Україна-2020» [19] розроблено інтегровану інформаційно-аналітичну систему «Прозорий бюджет» [13] з метою забезпечення прозорості використання публічних коштів та оприлюднення інформації для суспільства. Схему функціонування інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» наведено на рис. 2.

Рисунок 1 – Структурні складові місцевих фінансів в Україні, складено автором відповідно до [4, 5, 8, 10, 14, 16, 23]

Функціонування інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» сприятиме підвищенню бюджетної грамотності, участі громадськості у бюджетному процесі, відкритості та прозорості бюджету, доступності до інформації про публічні кошти та їх ефективне використання, посиленню громадського контролю у сфері бюджету, а також підвищенню рейтингу України за індексом відкритості бюджету Міжнародного бюджетного партнерства [13].

Доречно зауважити, що за останні роки Україна демонструє пониження індексу відкритості бюджету, котрий розраховується за 100-бальною шкалою відповідно до досліджень Міжнародного

бюджетного партнерства. Дослідження базується на 109 показниках для визначення прозорості бюджету, котрі характеризують доступність для суспільства головних бюджетних документів, їх всеохоплюючий та корисний характер. Наприклад, у 2015 році індекс відкритості бюджету України становив 46 балів (Рис. 3), що підтверджує факт надання обмеженої інформації про бюджет для суспільства, та зменшився порівняно з 2008 роком на 9 балів. В Україні показник практичного значення бюджетної інформації протягом бюджетного процесу був найвищим на стадії затвердження бюджету та найнижчим на стадії його виконання [28].

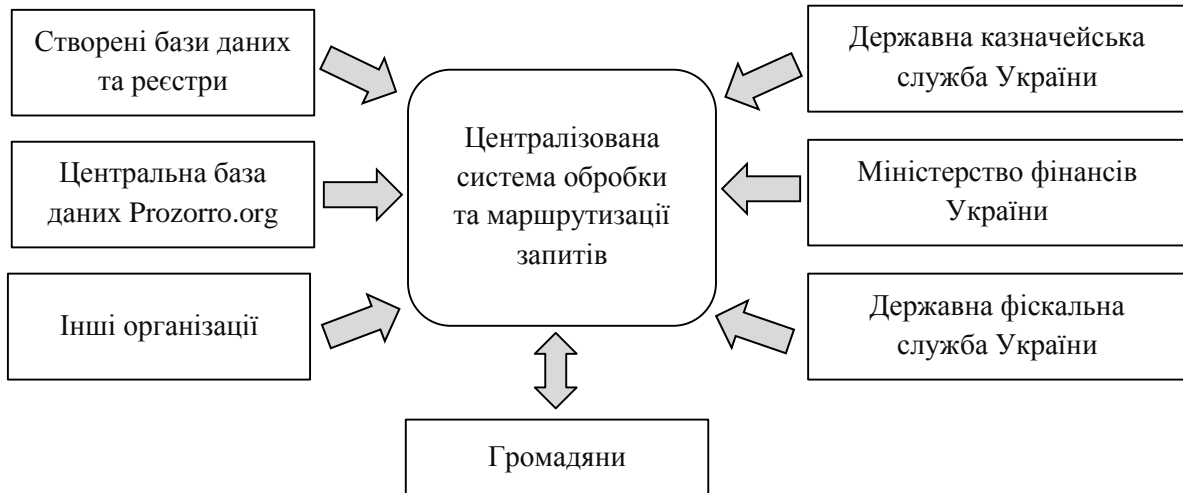

Рисунок 2 – Схема функціонування інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», складено автором відповідно до [13]

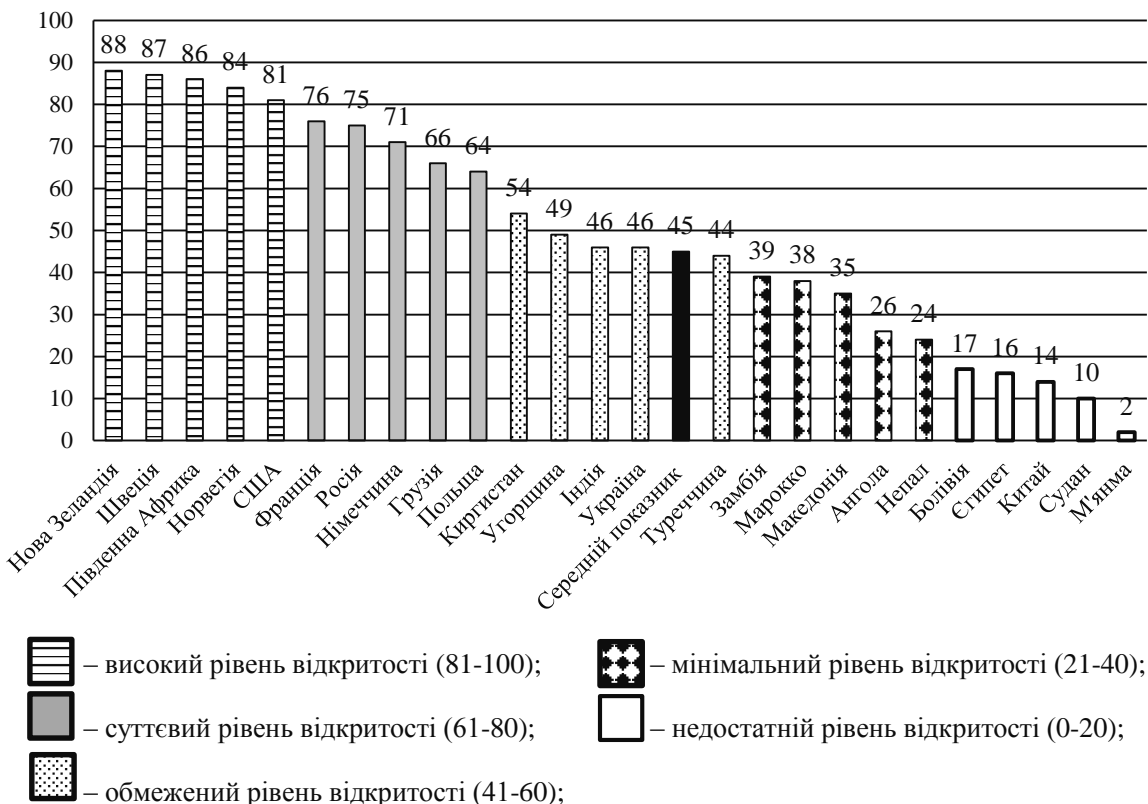

Рисунок 3 – Рейтинг країн світу за індексом відкритості бюджету у 2015 році, складено автором відповідно до [28]

На наступному етапі дослідження видається доцільним провести діагностику рівня прозорості та відкритості місцевих бюджетів в Україні. За результатами вимірювання Індексу прозорості, участі та доброчесності місцевої соціально-економічної та бюджетної політики, лише в трьох із 17 міст, які вивчалися під час дослідження: Чернівцях, Вознесенську та Сумах забезпечується виконання понад

40,0% критеріїв – це на сьогодні найвищий, так званий обмежений рівень відповідності вимогам серед усіх досліджуваних міст України (Рис. 4).

Як видно з рис. 4, місцева політика не задовольняє більшості критеріїв прозорості, участі громадян та доброчесності бюджетного процесу, суспільство залишається недостатньо поінформованим, на що витрачаються бюджетні кошти.

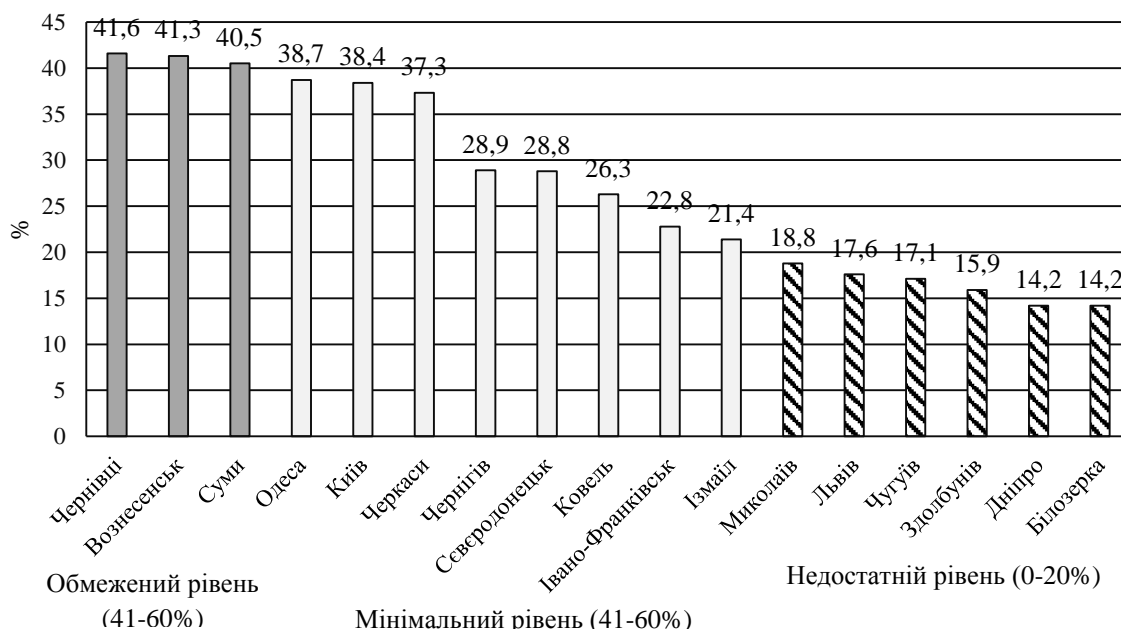

Рисунок 4 – Інтегральний індекс прозорості-участі-доброчесності місцевих бюджетів України у 2016 році, складено автором відповідно до [11]

Показники окремих складових інтегрального індексу прозорості-участі-доброчесності місцевих бюджетів України наведено у табл. 2.

Таблиця 2 – Показники складових інтегрального індексу прозорості-участі-доброчесності місцевих бюджетів України у 2016 році, складено автором відповідно до [11]

Прозорість	%	Участь	%	Доброчесність	%
Київ	44,2	Суми	53,8	Вознесенськ	38,1
Одеса	43,7	Вознесенськ	51,3	Київ	35,7
Чернівці	42,0	Ковель	48,8	Одеса	35,7
Вознесенськ	38,4	Черкаси	47,5	Суми	35,7
Черкаси	37,1	Чернівці	45,0	Чернівці	33,3
Суми	36,6	Северодонецьк	37,5	Івано-Франківськ	28,6
Северодонецьк	30,8	Білозерка	36,3	Ковель	21,4
Чернігів	28,6	Ізмаїл	36,3	Миколаїв	21,4
Миколаїв	19,6	Чернігів	36,3	Чугуїв	21,4
Ковель	19,2	Івано-Франківськ	30,0	Білозерка	19,0
Івано-Франківськ	19,2	Чугуїв	30,0	Черкаси	19,0
Ізмаїл	18,8	Здолбунів	27,5	Львів	16,7
Львів	17,4	Одеса	26,5	Чернігів	16,7
Дніпро	15,6	Київ	23,8	Здолбунів	9,5
Здолбунів	13,0	Львів	18,8	Северодонецьк	9,5
Чугуїв	11,6	Миколаїв	15,0	Дніпро	7,1
Білозерка	5,4	Дніпро	13,8	Ізмаїл	7,1

Розглянемо детальніше показники складових інтегрального індексу прозорості-участі-добросочесності на прикладі бюджету Чугуївської міської ради – одного з міст-локомотивів розвитку Харківської області.

Як видно з рис. 4, Чугуїв набрав 29,5 бали із 173 можливих, що складає 17,1% від загальної кількості балів і зайняв 14 позицію серед 17 українських міст, що відповідає «недостатньому рівню» забезпеченості бюджетної прозорості, участі, добросочесності, і є значно нижчим за середньозважений показник в 47,4 балів [11].

Тенденція у місті Чугуєві є такою, що незважаючи на існуючі норми законодавства, міською радою належним чином не було забезпечено достатніх можливостей (а саме достатньої поінформованості) для мешканців міста про ту чи іншу подію, зокрема це сесії міської ради, засідання бюджетних комісій, на яких вирішуються досить вагомі питання громади, та через низьку поінформованість громадськість була обмеженою в участі на даних заходах. Така ситуація не забезпечує принципу прозорості та підзвітності органу місцевого самоврядування, ускладнює незалежний аналіз бюджетної політики зі сторони громади та підриває довіру до бюджетної та фінансової політики місцевої влади. У зв'язку з цим в місті Чугуєві громадськість має відносно низький показник активності в бюджетному процесі, недостатні можливості для реалізації права громадськості на інформацію про бюджет та найголовніше – врахування точки зору громадськості під час ухвалення рішень.

За критерієм «прозорість» Чугуїв отримав тільки 11,6%, що відповідає найнижчому рівню – «відсутності» забезпечення [11].

Найнижчий стан прозорості зафіксовано на етапі планування/регламентування бюджетного процесу (0,5 із 8 балів), та оприлюднення стратегічних документів місцевого розвитку (0 із 3 балів). Такий рівень прозорості не дає можливості громадянам впливати на плани місцевої влади щодо соціально-економічної та бюджетної політики.

При цьому відносно високі показники щодо складової «прозорість» зафіксовано у частині складання, розгляду, та затвердження документів соціально-економічної бюджетної політики (20 балів із 88), що отримано за оприлюднення частини цільових програм головних розпорядників бюджетних коштів, можливості участі громадян на сесії місцевої ради, оприлюднення проекту рішення про бюджет з частиною відповідних додатків, оприлюднення проекту рішення про місцевий бюджет перед розглядом на засіданнях профільної бюджетної комісії міської ради тощо.

Можемо припустити, що позитивну роль щодо забезпечення строків оприлюднення проекту рішення про місцевий бюджет, строків про його затвердження, оприлюднення інформації про місце та час відповідної сесії відіграв пильний громадський контроль у режимі реального часу та відповідні звернення до міського голови з боку «Центру правової допомоги» у листопаді та грудні 2015 року, що були ініційовані в рамках партнерства «За прозорі місцеві бюджети».

Рівень участі громадськості на різних стадіях бюджетного циклу переважно мінімальний, однак у порівнянні з іншими містами, має наступні показники: 30% та займає 11 місце з 17 міст.

Водночас залишається недостатньою практика проведення консультацій щодо звітів про виконання бюджету та цільових програм.

Попри звернення, яке було надіслано до Чугуївської міської ради відносно важливості проведення різного виду консультацій в тому числі заінтересованими сторонами (ініціативні групи громадян та бізнес об'єднання) щодо конкретних проблемних питань місцевої політики, проведення публічного громадського обговорення, експертного обговорення, при ухваленні важливих рішень для мешканців міста, міською радою не було проведено жодного виду консультацій з пропонувананих в тому числі при затвердженні звітів про виконання місцевого бюджету, при затвердженні рішення про міський бюджет тощо. У зв'язку з цим мешканці Чугуєва не мали значних можливостей вплинути на бюджетний процес.

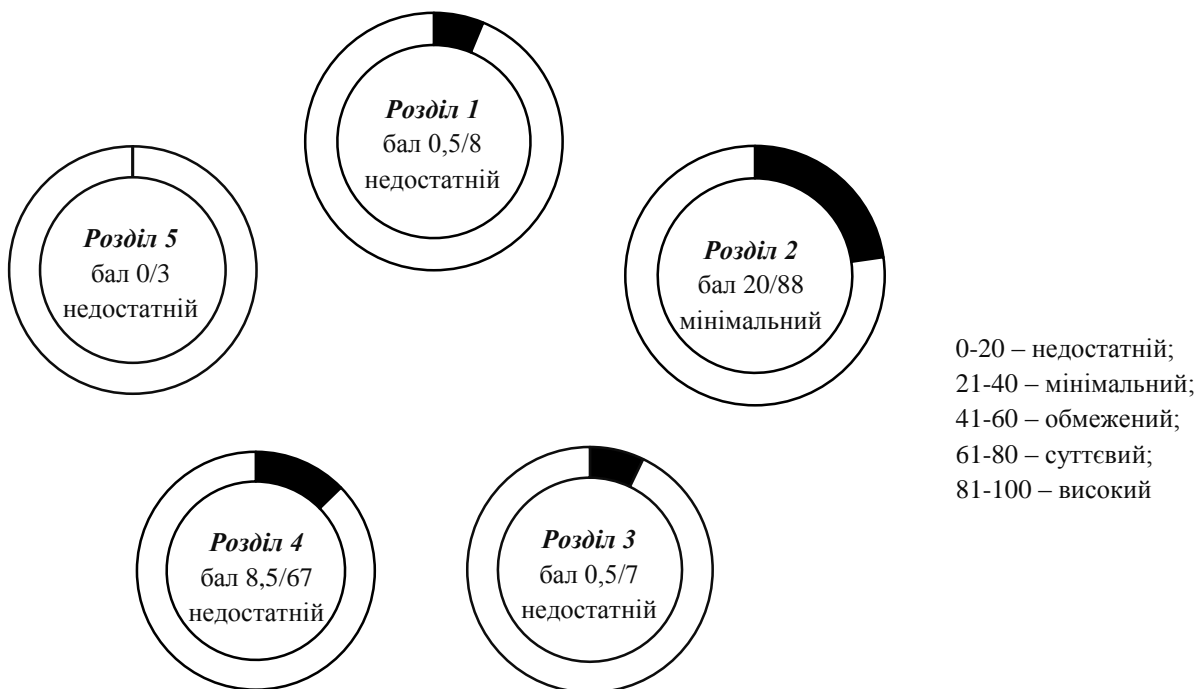
За результатами дослідження рівень добросочесності виявився 21,4% (9 місце з 17), що відповідає мінімальній шкалі. Найкращі показники в цьому розділі було зафіксовано на етапі складання, розгляду та затвердження соціально-економічних та бюджетних документів (4 з 8 балів) [11].

Найменш добросочесними виявився етап звітування щодо виконання місцевого бюджету (0 балів).

Основні проблеми, які були зафіксовані при аналізі на відповідність цьому критерію наступні: відсутність «громадського бюджету» (бюджетної інформації у форматах, які полегшує її сприйняття через її візуалізацію) та відсутність на сайті міської ради інформації щодо результатів зовнішніх та внутрішніх аудитів.

Попри проведення консультацій із громадянами щодо проекту рішення про бюджет на 2016 рік відсутньою є інформація про результати таких консультацій. Така ситуація негативно впливає на забезпечення довіри громадян до процедури консультацій.

Загальну оцінку стану соціально-економічної та бюджетної політики у місті Чугуєві на всіх етапах бюджетного циклу наведено на рис. 5.

Розділ 1 Планування, регламентування та інформування щодо бюджетного процесу та його документів

Розділ 2 Складання, розгляд та затвердження документів соціально-економічної та бюджетної політики

Розділ 3 Виконання місцевого бюджету. Закупівлі за бюджетні кошти

Розділ 4 Звітування щодо виконання місцевого бюджету

Розділ 5 Стратегічні документи місцевого розвитку

Рисунок 5 – Стан соціально-економічної та бюджетної політики у місті Чугуєві на всіх стадіях бюджетного циклу у 2016 році, складено автором відповідно до [11]

Висновки. Таким чином, дослідження концептуальних засад забезпечення прозорості бюджету та залучення громадськості до бюджетного процесу доводять беззаперечну важливість розвитку цих процесів з метою демократизації публічних фінансів. Проте, незважаючи на достатність законодавчого регламентування забезпечення прозорості бюджету та участі громадськості у бюджетному процесі, бюджетна прозорість за результатами оцінки міжнародних експертів є обмеженою. Так, у 2015 році індекс відкритості бюджету України становив 46 балів, при середньо світовому показнику у 45 балів; аналогічні значення вказано показника характерні для Малі, Малайзії, Танзанії, Індії, Намібії, Гватемали та Нікарагуї.

Результати розрахунку індексу прозорості, участі та доброчесності місцевих бюджетів в Україні доводять, що місцева політика не задовольняє більшості критеріїв прозорості, участі громадян та доброчесності бюджетного процесу, суспільство залишається недостатньо поінформованим, на що витрачаються бюджетні кошти. І навіть три лідери рейтингу – Чернівці, Вознесенськ та Суми – забезпечують досить обмежений рівень прозорості.

Усе вище зазначене визначає необхідність подальшого впровадження практичних дій, спрямованих на вирішення існуючих проблем. В першу чергу, це стосується повноти бюджетної інформації за минулі та на майбутні роки з наданням порівняльних показників, поширення участі громадськості у розробці та прийнятті бюджетних рішень. Подальший розвиток процесів підвищення прозорості місцевих бюджетів та поширення участі громадськості у бюджетному процесі сприятиме сталому розвитку територіальних громад.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI (редакція від 14.05.2017) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №50-51. – 572 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. – Загл. з екрану.

2. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 15.09.2015 №679-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №16. – 109 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>. – Загл. з екрану/
3. Про Державний бюджет України на 2017 рік : Закон України від 21.04.2017, підстава 1979-19 // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – №3. – 31 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>. – Загл. з екрану.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР (редакція від 04.06.2017) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24. – 170 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. – Загл. з екрану.
5. Балацький Є.О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів / Є.О. Балацький // Зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія Економіка. – 2010. – Том XI. – Вип. 176. – С. 268-277.
6. Василик О.Д. Бюджетна система України : підруч. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. –К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
7. Воробйов Ю.М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів : монографія / Ю.М. Воробйов, І.А. Когут. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 249 с.
8. Ганущак Ю. Місцеві бюджети : практич. посіб. / Ю. Ганущак; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 30 с.
9. Голинська О.В. Про місцеві бюджети – людською мовою : метод. посіб. / О.В. Голинська, М.Є. Золотухін. – Миколаїв : ФРМ, 2014. – 60 с.
10. Дем'янюк А.В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі / А.В. Дем'янюк // Вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка і суспільство». – 2016. – Вип. 6. – С. 317-320.
11. Індекс прозорості-участі-добросочесності місцевих бюджетів 2016. Результати вимірювання індексу прозорості, участі та добросочесності місцевої соціально-економічної та бюджетної політики у 17 містах та селищах України / Редактори Бойко А.М., Бринош І.В., Болган В.С. – Одеса, 2016. – 70 с.
12. Ковалевич Д.А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку / Д.А. Ковалевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту : Економічні науки. – 2014. – №2(54). – С. 198-203.
13. Концепція створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80#n8>. – Загл. з екрану.
14. Луценко І.О. Забезпечення прозорості формування місцевих бюджетів / І.О. Луценко // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2015. – №1(6). – С. 66-70.
15. Мамонова В.В. Місцеві фінанси в умовах децентралізації влади : шляхи вдосконалення управління / В.В. Мамонова, О.С. Горбатенко // Теорія та практика державного управління. – 2016. – №1(52). – С. 52-60.
16. Наконечна Ю. Відкритість та прозорість державного та місцевого бюджетів в Україні / Ю. Наконечна, Л. Демиденко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – Серія «Економіка». – 2016. – №10(187). – С. 20-27.
17. Онлайн-платформу прозорості місцевих бюджетів презентували в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intvua.com/news/politics/1467302474-onlayn-platformu-prozorosti-mistsevih-byudzhativ-prezentovali.html>. – Загл. з екрану.
18. Пасічник Ю.В. Бюджетна система : навч. посіб. для студентів економ. спец-тей ВУЗів / Ю.В. Пасічник. – Черкаси : Відлуння, 1999. – 375 с.
19. План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>. – Загл. з екрану.
20. Родченко В.Б. Вплив реформи фіскальної децентралізації на місцеві бюджети України / В.Б. Родченко, Ю.І. Прус // Соціальна економіка. – 2016. – №1. – С. 59-68.
21. Сунцова О.О. Місцеві фінанси : навч. посіб. / О.О. Сунцова. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 488 с.
22. Чікіта І.Б. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування як умова демократичного розвитку / І.Б. Чікіта // Світ фінансів. – 2012. – №3. – С. 37-45.
23. Юрій С.І. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень : монографія / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко та ін. ; за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина. – Тернопіль : Економічна думка, 2012. – 376 с.
24. Afonso W. Fiscal illusion in state and local finances : a hindrance to transparency / W. Afonso // State and Local Government Review. – 2014. – Vol. 46. – Issue 3. – P. 50-62.
25. Alcaide-Munor L. Determining factors of transparency and accountability in local governments : a meta-analytic study // LexLocalos. – 2015. – Vol. 13. – №2. – 42-54.

26. Caamano-Alegre J. Budget transparency in local governments : an empirical analysis / J. Caamano-Alegre // *Local Government Studies*. – 2013. – Vol. 39. – Issue 2. – P. 182-207.
27. Sedmihradska L. Budget transparency in Czech local government / L. Sedmihradska // *Procedia Economics and Finance*. – 2015. – Vol. 25. – P. 598-606.
28. The open budget index 2015 [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-OBI-Rankings-English.pdf>. – Загл. з екрану.
29. Turley G. An analysis of local public finances and the 2014 local government reforms / G. Turley, S. McNena // *The Economic and Social Review*. – Vol 47. – №2. – P. 299-326.
30. Yusuf J. Popular financial reports : tools for transparency, accountability and citizen engagement / J. Yusuf, M. Jordan [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://digitalcommons.odu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=publicservice_pubs. – Загл. з екрану.

References

1. The Budget Code of Ukraine dated 08.07.2010 #2456-VI. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 50-51. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (in Ukrainian).
2. On the openness of the use of public funds : Law of Ukraine from dated 15.09.2015 #679-VIII. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 16. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (in Ukrainian).
3. On the State Budget of Ukraine for 2017: Law of Ukraine dated 21.04.2017. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 3. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (in Ukrainian).
4. On Local Self-Government in Ukraine: The Law of Ukraine dated 21.05.1997 №280/97-BP. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 24. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
5. Balatskyi, E. (2010). Local budgets as a defining element of local finance. Collection of scientific works of the Donetsk State University of Management (Zbirnyk naukovykh prats Donetskogo derzhavnogo universytetu upravlinia), 176, p. 268-277 (in Ukrainian).
6. Vasylyk, O., & Pavluk, K. (2004). Budget system of Ukraine. Kyiv : Center for educational literature (in Ukrainian).
7. Vorobiov, Yu., & Kogut, I. (2012). Formation of financial stability of local budgets in conditions of increasing autonomy of regions. Melitopol : Publishing house MMD (in Ukrainian).
8. Ganushchak, Yu. (2012). Local budgets. Kyiv : TOV "Sofia" (in Ukrainian).
9. Golynska, O., & Zolotukhin, M. (2014). About local budgets – in human language. Mykolaiv : FRM (in Ukrainian).
10. Demianiu, A. (2016). Transparency of the budget and public participation in the budget process. Bulletin of the Mukachevo State University (Visnyk Mukachevskogo derzhavnogo universytetu), 6, p. 317-320 (in Ukrainian).
11. Boyko, A., & Brynosh, I., & Bolgan, V. (2016). Index of transparency-participation-integrity of the local budget. Odesa (in Ukrainian).
12. Kovalivych, D. (2014). Local budgets and their role in territorial development. Bulletin of the Chernivtsi trade and economic institute (Visnyk Chernivetskogo torgovelno-ekonomichnogo instytutu), 2(54), p. 198-203 (in Ukrainian).
13. The Concept of creation of the integrated information and analytical system "Transparent Budget". Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80#n8> (in Ukrainian).
14. Lutsenko, I. (2015). Ensuring transparency in the formation of local budgets. Chernihiv scientific journal (Chernigivskiy naukovyi chasopys), 1(6), p. 66-70 (in Ukrainian).
15. Mamonova, V., & Gorbatenko, O. (2016). Local finances in the context of decentralization of power: ways to improve governance. Theory and practice of public administration (Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia), 1(52), p. 52-60 (in Ukrainian).
16. Nakonechna, Yu., & Demydenko, L. (2016). Openness and transparency of state and local budgets in Ukraine. Bulletin of T. Shevchenko National University of Kyiv (Visnyk Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni T. Shevchenka), 10(187), p. 20-27 (in Ukrainian).
17. An online platform for transparency of local budgets was presented in Ukraine. Retrieved from <http://intvua.com/news/politics/1467302474-onlayn-platformu-prozorosti-mistsevih-byudzhativ-prezentovali.html> (in Ukrainian).
18. Pasichnyk, Yu. (1999). Budget system. Cherkasy : Vidlunnia (in Ukrainian).

19. Action plan for the implementation of the Program of action of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Strategy for sustainable development "Ukraine 2020". Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80> (in Ukrainian).
20. Publicity and transparency of the budget process are a sign of the democratic development of the country. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4992> (in Ukrainian).
21. Suntsova, O. (2010). Local finances. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatuty (in Ukrainian).
22. Chikita, I. (2012). Financial autonomy of local self-governance bodies as a condition for democratic development. *The world of finance (Svit finansiv)*, 3, p. 37-45 (in Ukrainian).
23. Yurii, S., & Demianyshyn, V., & Kyrylenko, O. (2012). Development of the budget process in the conditions of economic transformation. Ternopil : Ekonomichna dumka (in Ukrainian).
24. Afonso, W. (2014). Fiscal illusion in state and local finances : a hindrance to transparency. *State and Local Government Review*, 46, p. 50-62 (in English).
25. Alcaide-Munor, L. (2015). Determining factors of transparency and accountability in local governments : a meta-analytic study. *LexLocalos*, 13, p. 42-54 (in English).
26. Caamano-Alegre, J. (2013). Budget transparency in local governments : an empirical analysis. *Local Government Studies*, 39, p. 182-207 (in English).
27. Sedmihradská, L. (2015). Budget transparency in Czech local government. *Procedia Economics and Finance*, 25, p. 598-606 (in English).
28. The open budget index 2015. Retrieved from <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-OBI-Rankings-English.pdf> (in English).
29. Turley, G., & McNena, S. (2014). An analysis of local public finances and the 2014 local government reforms. *The Economic and Social Review*, 47, p. 299-326 (in English).
30. Yusuf, J., & Jordan, M. (2016). Popular financial reports : tools for transparency, accountability and citizen engagement. Retrieved from http://digitalcommons.odu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=publicservice_pubs (in English).

Стаття надійшла до редакції 31.03.2017.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИНКУ ГАЛУЗІ

Пасмор М.С., кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У сучасній системі розвитку світогосподарських процесів головним фактором конкурентоспроможності товару чи послуги є якість. Досліджуючи систему управління якістю у сфері охорони здоров'я слід зазначити, що ефективно впроваджена система управління якістю сприяє стабільному розвитку як конкретного медичного закладу, так і спонукає до розвитку всієї галузі. Важливим аспектом є орієнтація на пацієнта – надавати допомогу з огляду та відповідно до індивідуальних потреб та уподобань пацієнтів, щоб задоволення очікувань пацієнта стали основоположними для прийняття всіх клінічних рішень – повинно бути головною метою кожного медичного закладу. Орієнтація на пацієнта включає в себе безпеку, своєчасність, раціональність, справедливість. У статті сформульовано класифікацію процесів СУЯ клініки, що включають процеси управління; основні процеси; процеси моніторингу, вимірювання, поліпшення та розвитку; допоміжні процеси / процеси забезпечення ресурсами.

Відмічено необхідність контролю ефективності системи СУЯ, яку можна оцінити завдяки цільовим показникам планування медичної допомоги, плановим витратам на ресурсне забезпечення медичної допомоги, кількісним цілям в процесах соціологічних досліджень, цілям в сфері навчання персоналу, плановому обсягу матеріального заохочення персоналу, цілям в сфері взаємодії з партнерами, цільовим показникам аудитів, плановим показникам обсягу ринку, кількості новітніх методик, які планується впровадити. У статті також підкреслена необхідність аналізу та стратегічного планування діяльності як конкретних відділів, так і всього медичного закладу.

Ключові слова: система управління якістю, охорона здоров'я, менеджмент, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Тема поліпшення якості медичної допомоги сьогодні є однією із найпопулярніших, що розглядаються науковцями та практиками у сфері управління якістю, державного управління та охорони здоров'я. Це пов'язано як з потребою поліпшення так і з необхідністю реформацією існуючої системи в даній галузі. На сьогоднішній день необхідно розробити, запровадити та скоординувати єдину державну систему контролю якості, що сприятиме як підвищенню ефективності медичних послуг, так і мотивуватиме внутрішній розвиток та введення інноваційних методів менеджменту та медицини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо проаналізувати вітчизняні наукові здобутки у даній сфері, питання вивчалось, але існує ряд питань, що не було охоплено. А саме добре проаналізовано концептуальні підходи до управління якістю медичної допомоги окреслені у працях М. Білинської, Л. Дуба, О. Закова, З. Надюка, Г. Хімичевої та ін. [1-5]. Питаннями розгляду місця доказової медицини в спектрі застосування наукової медичної інформації та реалізації державної інноваційної політики займався А. Уваренко [6].

Метою статті є дослідження та систематизація можливих систем управління якістю у сфері охорони здоров'я. Основним завданням статті є розробка ефективного плану системи управління якістю медичного закладу, що дозволить підвищити рівень галузі.

Основні результати дослідження. Сучасна вітчизняна система охорони здоров'я потребує змін та реформ, адже погіршуються показники здоров'я населення, загострюються проблеми якості й доступності медичної та фармакологічної допомоги, все більш несприятливою стає демографічна ситуація. Зміна та реорганізація менеджменту якості закладів сфери охорони здоров'я є одним із важливих факторів поліпшення якості, культури та доступності медичної допомоги.

Поняття якості дещо трансформувалось, а саме розуміється як функціонування підприємств і організацій, із аналізом досконалості їх систем управління якістю, націлених на перманентне самовдосконалення та головне задоволення існуючої потреби на ринку. Таким чином, в умовах формування ринку надання медичних послуг України усе більшого значення набувають процеси впровадження систем управління якістю (СУЯ) закладів сфери охорони здоров'я, які є поширеними у світовій практиці. У багатьох високорозвинених країнах вимоги проходження медичними закладами процедури сертифікації на відповідність міжнародним стандартам серії ISO 9001 визначено законодавчо: наприклад, у Німеччині усі державні та недержавні клініки зобов'язані мати свою

систему контролю якості, а 99 % із них обирали впровадження СУЯ відповідно до вимог ISO 9001 [5, с. 33].

Просування управління на основі якості у сферу медичних послуг має супроводжуватися, зменшенням вартості цих послуг унаслідок оптимізації процесів їх організації, надання та контролювання, що підкреслюється в меморандумах ISO. При цьому основна економія досягається за рахунок практичного виключення витратних за часом і матеріальними ресурсами процедур коригування та усунення наслідків помилково встановлених діагнозів і неправильно призначеного лікування, включаючи судові процедури [7].

СУЯ є ефективною моделлю управління. Серед основних переваг від її реалізації можна відмітити:

- іміджеві ознаки (підвищення конкурентоспроможності клініки; зміцнення іміджу клініки у населення та у професійних колах; збільшення довіри з боку страхових компаній під час оформлення відповідних договорів зі страхування; отримання конкурентних переваг під час участі у тендерах; збільшення довіри з боку інвестиційних компаній);
- внутрішні удосконалення (поліпшення керованості клініки шляхом чіткого розподілу повноважень та відповідальності персоналу; підвищення мотивації персоналу; забезпечення прозорості внутрішніх процесів; постійне підвищення компетентності персоналу; оптимізація документообігу клініки; безперервне поліпшення діяльності клініки);
- успішна діяльність в цілому (поліпшення якості медичних послуг, що надаються; підвищення результативності й ефективності діяльності та скорочення витрат на медичну допомогу; підвищення виробничої та фінансової дисципліни; можливість укладання довготривалих відносин із постачальниками) [2, с. 29].

Таким чином, успішний менеджмент якості у сфері охорони здоров'я матиме результативні характеристики як для конкретного медичного закладу, так і для всій галузі країни, адже матиме демонстративний ефект.

Процеси СУЯ клініки можна класифікувати за призначенням: процеси управління; основні процеси; процеси моніторингу, вимірювання, поліпшення та розвитку; допоміжні процеси / процеси забезпечення ресурсами [3, с. 36]. Отже, дані процеси формують цілий комплексний підхід до якісного функціонування та розвитку сфери.

Задля ефективного управління менеджменту медичної сфери необхідно охопити процес стратегічного планування, управління фінансами, управління якістю послуг, управління персоналом, управління маркетингом, управління документацією та протоколами. Це є основні процеси, прямою метою яких є отримання доходів, які зможуть послугувати мотивацією для розвитку як медичної сфери країни, так і закладу, а також кожного конкретного працівника. За умов стабільного функціонування системи клієнт буде здоров та задоволений. Особливістю даних процесів є те, що вони є джерелом генерування доходів, які мають стратегічне значення. До основних процесів віднесли всі процеси, пов'язані із замовником: надання консультацій, проведення лабораторних досліджень, проведення операцій. До процесів вимірювання, аналізування, поліпшення та розвитку належать процеси, метою яких є отримання прибутку у довгостроковій перспективі, та процеси удосконалення та розвитку діяльності клініки. Тому до процесів вимірювання, аналізування та поліпшення сфери слід віднести процеси, пов'язані із вимірюванням задоволеності пацієнтів, процес проведення внутрішнього аудиту, моніторинг процесів, управління невідповідностями, впровадження корегувальних та запобіжних дій. Під час виділення допоміжних процесів за основу можна прийняти принцип, що допоміжні процеси – це процеси, за які клієнт не платить гроші, але вони потрібні для того, щоб клініка функціонувала. До допоміжних процесів можна віднести всі процеси, пов'язані із забезпеченням ресурсами, підтриманням інфраструктури: процес юридичного забезпечення, управління інфраструктурою та виробничим середовищем, програмне та комп'ютерне забезпечення, адміністративно-господарче забезпечення, закупівля медичних матеріалів, медичної техніки. Кожний процес повинен бути в керованих умовах, які гарантуються шляхом проведення необхідних вимірювань та корегувальних дій у процесі, а також встановлення повноважень та відповідальності, критеріїв оцінювання результативності для конкретних процесів.

СУЯ в медичних закладах дозволяє вирішити внутрішні проблеми, підвищити якість послуг, що надаються, та виправдати очікування пацієнтів. При використанні СУЯ мінімізуються витрати медичних закладів, в основному за рахунок упорядкування діяльності та усунення зайвих або неефективних процесів, зовнішніх і внутрішніх витрат, викликаних дефектами та невідповідностями та натомість з'являються кошти на розвиток, запровадження інновацій. Ефективно побудована СУЯ є дієвим інструментом удосконалення діяльності медичної організації та джерелом економічної вигоди.

За рахунок поліпшення документування, контролю, критичного аналізування та періодичного перегляду ключових виробничих та управлінських процесів забезпечується прозорість, краща керуваність та безперервне вдосконалення діяльності клініки. А якщо підвищується рівень кожної конкретної клініки, то і зростає рівень медичних послуг всієї країни, що означає можливість розробок та розвиток наукової медичної галузі.

Таким чином, орієнтація на пацієнта – надавати допомогу з огляду та відповідно до індивідуальних потреб та уподобань пацієнтів, щоб задоволення очікувань пацієнта стали основоположними для прийняття всіх клінічних рішень – повинно бути головною метою кожного медичного закладу [8, с. 14]. Дане поняття включає в себе:

- безпеку – забезпечувати захист пацієнтів від ушкоджень у процесі надання медичної допомоги;
- ефективність (клінічна результативність) – надавати допомогу за принципами доказової медицини лише тим, кому така допомога покращить стан, та не надавати її у випадку, коли допомога може зашкодити (уникати недостатнього та надмірного втручання);
- своєчасність – скоротити час очікування та уникати затримок, які іноді можуть завдати шкоди не лише тим, хто послуги отримує, але й тим, хто їх надає;
- раціональність (економічна ефективність) – уникати нерационального використання обладнання, ресурсів, ідей та енергії;
- справедливість – повага до прав пацієнта, забезпечувати надання медичної допомоги одного рівня якості незалежно від особистих характеристик як, наприклад, стать, національність, місце проживання та соціально-економічний статус [8, с. 15].

У галузі, що досліджується, основними міжнародними інструментами управління якістю можуть послугувати: ліцензування медичної практики; акредитація закладів охорони здоров'я; стандартизація лікувально-діагностичного процесу; сертифікація на відповідність національним стандартам на системи управління якістю ДСТУ ISO серії 9000 версії 2000 р.; міжнародні, європейська і національні премії з якості [8, 9, 10]. В Україні запроваджені усі зазначені інструменти, вони взаємопов'язані і доповнюють один одного.

Контроль ефективності системи СУЯ, що була впроваджена, можна оцінити завдяки таким показникам як:

- цільові показники планування (проектування) медичної допомоги (кількість одиниць-проектів, відповідна галузевим медико-технологічним документам);
- планові витрати на ресурсне забезпечення медичної допомоги;
- кількісні цілі в процесах соціологічних досліджень (очікуваний рівень задоволеності респондентів; планова репрезентативна кількість респондентів);
- цілі в сфері навчання персоналу (кількість персоналу, яка підлягає підвищенню кваліфікації в закладах післядипломної освіти і на робочих місцях; кількість і теми навчальних матеріалів, що плануються до розробки);
- плановий обсяг матеріального заохочення персоналу;
- цілі в сфері взаємодії з партнерами (кількість укладених угод на виконання сторонніх процесів);
- цільові показники аудитів (згідно плану-графіку);
- планові показники обсягу ринку (кількість пацієнтів, яку планується охопити певними видами послуг);
- кількість новітніх методик (діагностичних, лікувальних, профілактичних, організаційних), які планується впровадити [10, с. 82].

Висновки. Більшість країн із розвинутою економікою успішно використовують досліджені методи та форму комплексного підходу до організації управління всім процесом для еволюції медичних послуг. Україна ж тільки стає на цей шлях та має як перспективи, так і потребу у серйозних реформах задля продуктивного функціонування всієї медичної галузі. Для цих зрушень необхідно чітко сформувані як законодавчу базу, так і сам функціональний підхід організації комплексної системи управління якістю медичного закладу із координацією, аналізом та контролем. Орієнтація на клієнта допоможе кваліфіковано задовольняти потреби пацієнтів, а також розвивати медичні послуги у інноваційному напрямі. Ефективно побудована СУЯ є дієвим інструментом удосконалення діяльності медичної організації та джерелом економічної вигоди. А якщо підвищується рівень кожної конкретної клініки, то і зростає рівень медичних послуг всієї країни, що означає можливість розробок та розвиток наукової медичної галузі.

Література

1. Білинська М. М. Державне управління галузевою стандартизацією в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 [Електронний ресурс] / Білинська М. М.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2004. – 36 с.
2. Дуб Л. Р. Перспективи застосування стандартів ISO для поліпшення якості діяльності медичних та фармацевтичних закладів різного спрямування / Дуб Л. Р., Зіменковський А. Б., Никулишин О. В. // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 1-2. – С. 28-33. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Kff/2009_1-2/3.pdf.
3. Заков О. Л. Обґрунтування структурно-процесного підходу до управління якістю стаціонарної медичної допомоги онкологічним хворим в Україні: автореф. дис... д-ра мед. Наук: 14.02.03 / Заков О. Л.; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця МОЗ України. – К., 2009. – 36 с.
4. Надюк З. О. Державне управління якістю медичної допомоги в системі охорони здоров'я України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 [Електронний ресурс] / З. О. Надюк; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2006. – 20 с.
5. Хімічева Г. І. Контроль і оцінка якості медичних послуг за вимогами ДСТУ ISO 9001:2009 / Хімічева Г. І., Пономаренко Н. А. // Восточноевропейский журнал передовых технологий. – 2010. – № 3/4 (45). – С. 33-36. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vejpt/2010_3_4/EEJET_3_4_2010_33-36.pdf.
6. Уваренко А.Р. Сучасні погляди на систему інформаційного забезпечення медичної науки / А. Р. Уваренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 4. – С. 87-89.
7. Международная организация по стандартизации : официальный сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.iso.org>.
8. ДСТУ ISO 9001:2009. Системи управління якістю. Вимоги: (ISO 9001:2008, IDT). – На заміну ДСТУ ISO 9001:2001; надано чинності 2009-09-01. – К.: Держ-споживстандарт України, 2009. – VII, 26 с.
9. ДСТУ IWA 1:2007. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення процесів в організаціях охорони здоров'я: (IWA 1:2005, IDT); надано чинності 2008-01-01. – К.: Держспоживстандарт України, 2008. – 83 с.
10. Руководство по применению стандарта ИСО 9001:2000 в области здравоохранения / Пер. с англ. Г. Е. Герасимовой. – М.: Стандарты и качество, 2002. – 112 с.

References

1. Bilinskaya, M. (2004). State administration of industry standardization in the context of the reform of higher medical education in Ukraine: author's abstract. Dis ... doctor of sciences from the state. Supervision: 25.00.02 [Electronic resource] / Bilinska M. M.; National acad. state exercise under the President of Ukraine, 36 (in Ukr.).
2. Dub, L. (2009). Prospects of the application of ISO standards for improving the quality of activities of medical and pharmaceutical institutions of different directions. Clinical pharmacy, pharmacotherapy and medical standardization. No. 1-2. 28-33. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Kff/2009_1-2/3.pdf (in Ukr.)
3. Zakov, O. (2009) Justification of the structural-process approach to quality management of inpatient medical care to cancer patients in Ukraine: author's abstract. dis ... dr honey Sciences: February 14, 2003 [Electronic resource] / Zakov O. L. ; National honey. Un-t them. O. O. Bohomolets, Ministry of Health of Ukraine. 36 (in Ukr.).
4. Nadyuk, Z. (2006) State administration of quality of medical care in the system of health care of Ukraine: auto ref. Dis ... Cand. state sciences Supervision: 25.00.02 [Electron resource] / Z. O. Nadyuk; National acad. state exercise under the President of Ukraine.20. (in Ukr.)
5. Khimicheva, G. (2010) Control and evaluation of medical services quality in accordance with the requirements of DSTU ISO 9001: 2009. Eastern European Journal of Advanced Technologies. No. 3/4 (45). 33-36 Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vejpt/2010_3_4/EEJET_3_4_2010_33-36.pdf (in Ukr.)
6. Uvarenko, A. (2010) Modern views on the system of information support of medical science / A.R. Uvarenko // Library Science. Documentation. Informology.No. 4. 87-89 (in Ukr.).
7. International Standardization Organization: Official Website. Retrieved from <https://www.iso.org> (in Ukr.)
8. DSTU ISO 9001: 2009. Quality management systems. Words: (ISO 9001: 2008, IDT). Replacement DSTU ISO 9001: 2001; Issued on 09/09/2009. K. : State Consumer Standard of Ukraine. VII, 26 (in Ukr.).
9. DSTU IWA 1: 2007. Quality management systems. Guidelines for improving processes in healthcare organizations: (IWA 1: 2005, IDT); Issued on 01/01/2008. K. : Derzhspozhyvstandart of Ukraine, 83 (in Ukr.).
10. Guidelines for the application of the ISO 9001: 2000 standard in the field of health / Per. from english G. E. Gerasimova. - M.: Standards and Quality, 2002. 112.

МОТИВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Пархоменко О.С., кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У статті розглянуто сутність мотиваційних механізмів матеріального стимулювання на підприємствах електроенергетики. Зазначено, що проблема формування ефективних мотиваційних механізмів є актуальною для більшості галузей національної економіки. Проте підприємства електроенергетичної галузі мають низку ключових відмінностей від решти промислових підприємств, які зумовлюють наявність таких елементів мотиваційного механізму: рівень оплати праці у сфері енергетики має бути одним з найвищих в національній економіці; підвищення кваліфікації персоналу електроенергетичних підприємств має першочергове значення для їх надійного функціонування; в енергетиці головним компонентом мотивації праці є не стільки підвищення продуктивності праці, скільки необхідність забезпечення безпеки, надійності та безперервності виробничих процесів, бо наслідки порушень та збоїв у роботі енергопідприємства можуть бути катастрофічними. На підставі аналізу чинної системи матеріального стимулювання в електроенергетичній галузі запропоновано мотиваційний механізм матеріального стимулювання на підприємствах електроенергетики, який передбачає вибір мотиваційних інструментів, розробку оптимального їх набору, планування заходів по використанню визначеного набору мотиваційних інструментів, реалізацію і моніторинг заходів з використання обраних форм та інструментів мотивації.

Ключові слова: мотивація, мотиваційний механізм, матеріальне стимулювання, оплата праці, електроенергетика.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбулися останніми роками в Україні, потребують відповідних дій в управлінні економічними процесами як на макро-, так і на макрорівнях. Особливу важливість набувають питання підвищення ефективності менеджменту на підприємствах ключових галузей економіки, серед яких велике значення мають підприємства електроенергетики. Одним із головних чинників підвищення ефективності економічної діяльності підприємств є рівень мотивації персоналу, методи стимулювання праці і гідна винагорода працівникам за їхню працю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пошуку ефективної системи мотивації не є новими для економічної науки; роботи Г. Ганта, Ф. Гілберта, А. Маслоу, Л. Портера, П. Армстронга дали поштовх розвитку мотиваційного менеджменту в усьому світі. В Україні проблемам формування адекватного мотиваційного механізму, у тому числі за допомогою інструментів матеріального стимулювання праці, розглядалися такими вітчизняними як Д. Богиня, Д. Костін, А. Колот, М. Семікіна, О. Харун та ін. В їхніх працях досліджуються важливі теоретичні, методологічні і практичні положення, що покликані впливати на реалізацію процесу управління персоналом та ефективність мотиваційного механізму.

При цьому, необхідно зазначити, що проблема формування ефективних мотиваційних механізмів є актуальною для багатьох галузей економіки країни: для агропромислового комплексу [1], освіти [2], машинобудівного комплексу [3, 4], енергетики [5] та ін.

Особливе значення ці питання мають для підприємств електроенергетики: ця галузь традиційно відноситься до стратегічної, а енергетичні компанії зазвичай є природними монополіями, що зумовлює цілу низку особливостей їх діяльності.

Метою цієї роботи є дослідження мотиваційних механізмів матеріального стимулювання на підприємствах електроенергетики.

Основні результати дослідження. Система мотиваційного менеджменту базується на інтересах роботодавців та стимулах працівників. Відповідно, мотиваційний механізм являє собою «комплекс організаційно-економічних, матеріально-технічних та соціально-психологічних інструментів і методів спонукання до ефективної праці для забезпечення досягнення мети мотиваційної політики» [6].

Проте, слід зважати на те, що ефективний мотиваційний механізм в системі управління персоналом передбачає побудову «саморегулюючої системи мотивів і стимулів персоналу, сформованих на основі індивідуальних потреб, реалізованих через колективний (груповий) інтерес персоналу підприємства з урахуванням форм, принципів, методів та важелів управління, використовуючи запропоновані інструменти в процесі здійснення соціально-трудова відносин для отримання оптимальних результатів діяльності підприємства» [3, с. 133].

Структура механізму мотивації залежить від багатьох факторів, серед яких слід зазначити рівень життя населення, стан ринку праці, економічний стан регіону, стан інституціонального розвитку, стан соціально-трудових відносин, стан нормативної бази соціально-трудових відносин та стан законодавчої бази [3, с. 145-146].

Вважається, що основними важелями мотиваційного механізму є потреби персоналу (матеріальні, економічні, соціальні, трудові, психологічні тощо), які становлять основу системи мотивації та стимулювання.

Мотиваційний механізм на будь-якому підприємстві ґрунтується на таких елементах [7]: удосконалення системи заробітної плати, надання можливостей працівникам брати участь у прибутках організації; удосконалення організації праці, що передбачає постановку цілей, розширення трудових функцій, виробничу ротацию, використання гнучких графіків, поліпшення умов праці.

Для працівників енергопідприємств при цьому пріоритетними формами мотивації, як свідчать деякі дослідження [8], є грошові виплати та інші види матеріального стимулювання.

У структурі мотиваційного механізму містяться фінансово-економічні методи і важелі, певний склад відповідальних працівників, норми і правила стимулювання, визначена періодичність здійснення оцінки мотиваційних заходів [9]. Необхідною складовою мотиваційного механізму є моніторинг, тобто система постійного спостереження і контролю рівня мотивації діяльності працівників [10].

Ефективна мотивація трудової діяльності має привести до зростання продуктивності праці, і, відповідно, до досягнення головної мети будь-якого підприємства – максимального отримання прибутку.

Проте підприємства електроенергетичної галузі мають низку відмінностей від решти промислових підприємств, які зумовлені особливостями технологічних процесів в енергетиці [11, с. 28-32]. Серед них слід зазначити ті, які безпосередньо впливають на режим роботи працівників і, як наслідок, на систему матеріального стимулювання на енергопідприємствах.

По-перше, це збіг у часі процесів виробництва і споживання енергії. Ця головна технологічна відмінність – одночасність виробництва, передавання, розподілу і споживання електроенергії – зумовлює чітке розмежування завдань господарського і оперативно-технологічного (диспетчерського) управління в енергосистемах. Таким чином, режим роботи підприємства в електроенергетиці має набагато більшу значущість, ніж у промисловому виробництві.

По-друге, безперервний характер виробничого процесу. Ця особливість зумовлює високий рівень автоматизації виробництва і управління технологічним процесом. У свою чергу високоавтоматизоване виробництво забезпечує високий рівень фондоозброєності і продуктивності праці. Отже, електроенергетика належить до числа низькотрудомістких галузей економіки, а у виробничих витратах енергопідприємств складова оплати праці є незначною. При цьому чисельність персоналу визначається встановленою потужністю електростанції і не залежить від виробництва електроенергії.

Також технологічні процеси в енергетиці відрізняються значною складністю і високою швидкістю, що викликає великі психофізіологічні навантаження на оперативний персонал енергопідприємств і органів диспетчерського керування. Працівники повинні бути висококваліфікованими, психологічно стійкими, дисциплінованими. До того ж важливого значення набувають виробничий досвід працівників і чітка, ефективна взаємодія різноманітних підрозділів. Таким чином, роль людського фактора в електроенергетиці є визначальною.

Третьою відмінністю електроенергетики від інших галузей промисловості є складність та особливі умови роботи енергетичного обладнання, яке відрізняється конструктивною комплектністю та більшою металомісткістю.

Зазначені особливості зумовлюють такі положення: рівень оплати праці у сфері енергетики має бути одним з найвищих в національній економіці; підвищення кваліфікації персоналу електроенергетичних підприємств має першочергове значення для їх надійного функціонування; якщо на підприємствах інших галузей промисловості головною метою мотиваційного механізму є підвищення продуктивності праці і, відповідно, рівня прибутковості підприємств, то в енергетиці головним компонентом мотивації праці є забезпечення безпеки, надійності та безперебійності виробничих процесів, бо наслідки порушень та збоїв у роботі енергопідприємства можуть бути катастрофічними.

Система матеріального стимулювання в енергетиці має свої специфічні риси, переваги та недоліки. До переваг та позитивних рис можна віднести: рівень заробітної плати в енергетиці традиційно вище за середню заробітну плату по промисловості та економіки в цілому (табл. 1); менеджмент енергокомпаній традиційно звертає велику увагу на фінансування соціальної сфери і

розвитку людського потенціалу (система навчання за рахунок підприємства, підвищення кваліфікації, пільги і компенсації), дотримуючись певних стандартів соціальної відповідальності [12, с. 10-13].

Таблиця 1 – Середньомісячна заробітна плата в Україні у 2010-2015 рр. [15, с. 140, 142]

Галузь	Роки						Середній темп зростання, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
За всіма видами економічної діяльності	2250	2648	3041	3282	3480	4195	113,3
Промисловість	2578	3119	3497	3774	3988	4789	113,2
Енергопідприємства	3043	3609	4134	4524	4885	5462	112,4

При цьому існують і певні недоліки [13, с. 203-204; 14]: дестимулювання раціоналізації виробництва, слабка зацікавленість у підвищенні особистої продуктивності через високі прибутки від використання монопольного становища; ризики скорочення попиту на працю та погіршення умов відтворення робочої сили у випадку зміни кон'юнктури ринку збуту кінцевої продукції (у тому числі зовнішнього ринку); зміни форми власності (наприклад, приватизація); зміни умов державного регулювання ціноутворення.

Таким чином, матеріальне стимулювання в енергетиці має забезпечувати посилення переваг і послаблювати існуючі недоліки, які зумовлені специфікою галузі.

Згідно із Галузевою угодою на 2016-2018 рр. передбачається, що мінімальний розмір тарифної ставки працівника, який виконує некваліфіковану роботу не має бути меншим, ніж 130 % мінімальної заробітної плати [12, с. 4]. Крім того, в документі зазначається про збільшення частки витрат на оплату праці у витратах на виробництво та випереджаюче зростання тарифної ставки робітника I розряду відносно темпів зростання середньої заробітної плати для забезпечення збільшення частки працівників, які отримують заробітну плату вищу за розмір трьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб [12, с. 5].

Важливою складовою оплати праці у системі матеріального стимулювання праці є система доплат і надбавок. За своїм призначенням доплати і надбавки бувають стимулюючого (заохочувального) характеру (за суміщення професій, розширення зон обслуговування, збільшення обсягів робіт, стаж та ін.) та компенсаційного характеру, які встановлюються в залежності від умов праці (за важкі і шкідливі умови праці, працю у нічний час, працю в особливому режимі та ін.) [13, с. 205]. Також передбачається виплата премій, розмір яких на підприємствах електроенергетики становить близько 30% від рівня основної заробітної плати.

Серед заходів непрямого матеріального стимулювання можна виділити такі: обов'язкове працевлаштування випускників професійних училищ, технікумів, коледжів та вузів, що навчалися за його заявками і направленнями; проведення медоглядів за рахунок підприємства; страхування усіх працівників; надання оплачених відпусток тривалістю до 3 днів у визначених випадках; фінансування відомчих закладів охорони здоров'я і громадського харчування, спортивних споруд, спортивно оздоровчих заходів на виробничому та галузевому рівнях за рахунок коштів, передбачених кошторисом витрат на виробництво [13, с. 11, 12, 22, 26, 27].

На рис. 1 представлено схему мотиваційного механізму матеріального стимулювання енергетичного підприємства з урахуванням положень, викладених вище. Необхідність дотримуватися цілей та інтересів підприємства, з одного боку, і потреб працівників, з другого, зумовлює вибір мотиваційних інструментів матеріального стимулювання та оцінку можливостей підприємства для використання тих чи інших інструментів мотивації (залежність від організаційної форми, форми власності підприємства, фінансових можливостей, законодавчих обмежень).

Застосування певних видів стимулювання потребує попередньої розробки оптимального їх набору, після чого плануються заходи по використанню визначеного набору мотиваційних інструментів із зазначенням відповідальних осіб, періодичності, пріоритетності, норм і правил. Заключним елементом мотиваційного механізму є реалізація і моніторинг заходів з використання обраних форм та інструментів мотивації.

Висновки. Мотиваційний механізм матеріального стимулювання енергопідприємств залежить від багатьох факторів, вплив яких зумовлено особливостями енергетичного виробництва, а саме: збіг у часі процесів виробництва і споживання енергії; безперервний характер виробничого процесу; складність та особливі умови роботи енергетичного обладнання, яке відрізняється конструктивною комплектністю та більшою металомісткістю. Таким чином, технологічний процес в енергетиці

відрізняється значною складністю і високою швидкістю, що викликає великі психофізіологічні навантаження на оперативний персонал енергопідприємств і органів диспетчерського управління.

Рисунок 1 – Мотиваційний механізм матеріального стимулювання енергопідприємств

Важливо мати на увазі, що якщо на підприємствах інших галузей промисловості головною метою мотиваційного механізму є підвищення продуктивності праці і, відповідно, рівня прибутковості підприємств, то в енергетиці головним компонентом мотивації праці є забезпечення безпеки, надійності та безперервності виробничих процесів, бо наслідки порушень та збоїв у роботі енергопідприємства можуть бути катастрофічними.

Система мотиваційного менеджменту базується на інтересах роботодавців та стимулах працівників. Необхідність дотримуватися цілей та інтересів підприємства, з одного боку, і потреб працівників, з другого, зумовлює вибір мотиваційних інструментів матеріального стимулювання та оцінку можливостей підприємства для використання тих чи інших інструментів мотивації. Застосування певних видів стимулювання потребує попередньої розробки оптимального їх набору, після чого плануються заходи по використанню визначеного набору мотиваційних інструментів із зазначенням відповідальних осіб, періодичності, пріоритетності, норм і правил. Заключним елементом мотиваційного механізму є реалізація і моніторинг заходів з використання обраних форм та інструментів мотивації.

Література

1. Пономарьова М. С. Матеріальне стимулювання праці в економічному механізмі розвитку сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук – 08.00.04 / М. С. Пономарьова. – Харків, 2010. – 280 с.

2. Кузьмін О. Є. Матеріальне стимулювання науковців вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / О. Є. Кузьмін, І. Ю. Ходикіна, Н. Ю. Подольчак // *Культура народів Причорномор'я*. – 2005. – № 73. – С. 144–147. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/10708/>.
3. Харун О. А. Механізм мотивації високопродуктивної праці персоналу підприємств : монографія / В. М. Нижник, О. А. Харун. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 210 с.
4. Алексеева Н.В. Удосконалення системи мотивації працівників машинобудівних підприємств / Н. Ф. Алексеева, В. О. Муц // *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. – 2012. – Вип. 1. – С. 245-251. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchetei_2012_1_40.
5. Энергетика : мотивация персонала : монография / Д. Ю. Костин; Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. – Харків : Компанія СМІТ, 2014. – 260 с.
6. Павловська Н. Щодо посилення мотивації до праці // *Україна: аспекти праці*. – 2010. – №3. – С. 16-20.
7. Шишкін В. Мотиваційний механізм на підприємстві: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: [тези доповідей] / відп. ред. Шишкін В. [Електронний ресурс] // Інтернет-конференції. – Режим доступу : до ресурсу:http://confiapv.at.ua/publ/konf_20_21_zhovtnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/ 23-1-0-1196.
8. Телегін В.С. Мотивація персоналу на підприємствах енергетики / В.С. Телегін, Д.Ю. Костін [Електронний ресурс] // *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. – 2016. – №5 (27). – С. 45 – 51. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No5/45.pdf>.
9. Колот А. М. Мотивація персоналу [Текст] / А.М. Колот. – К.: КНЕУ, 2002. – 337 с.
10. Побережна Г. Мотивація як складова ефективного управління персоналом організації.// *Економіка АПК*. – 2009, № 1. – С. 78-83.
11. Гительман Л.Д. Энергетический бизнес / Л. Д. Гительман, Б. Е. Ратников. – М.: Дело, 2006. – 600 с.
12. Галузева угода між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, Фондом державного майна України, Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців «Федерація роботодавців паливно-енергетичного комплексу України» і Профспілкою працівників енергетики та електротехнічної промисловості України на 2016-2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245088640>.
13. Костін Д. Ю. Система матеріального стимулювання на підприємствах електроенергетики: аналіз та оцінка ефективності [Електронний ресурс] / Д. Ю. Костін. // *Коммунальное хозяйство городов*. – 2013. – № 111. – С. 202-211. – Режим доступу : <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/4233>.
14. Пищуліна О.М. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналітична доповідь / О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочеміровська / за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.
15. Праця України у 2015 р. [Електронний ресурс] : статистичний збірник / Держстат України. – К., 2016. – 312 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/11/Arch_pu_zb.htm.

References

1. Ponomar'ova, M. (2010) Material stimulation of labor in the economic mechanism of development of agricultural enterprises. Kharkiv.
2. Kuzmin, O. Material stimulation of scientists of higher educational institutions (2005). *Kultura narodov Prichernomor'ya* (Culture of the peoples of the Black Sea), 73, 144-147.
3. Harun, O., Nyzhnyk V. (2011) *Mekhanizm motyvatsiyi vysokoproduktyvnoyi pratsi personalu pidpryyemstv* [Mechanism of motivation of high-performance work of personnel of enterprises]. Khmelnytskyi: Khmelnytsky National University (in Ukr.).
4. Aleksyeyeva, N., Muts, V. (2012) Improvement of the system of motivation of workers of machine-building enterprises. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, v. 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchetei_2012_1_40.
5. Kostin, D. (2014) *Enerhetyka: motyvatsiya personalu: monohrafiya* [Power engineering: motivation of staff: monograph]. Kharkiv: Kharkiv National University of Radio Electronics (in Ukr.).
6. Pavlovs'ka, N. (2010) Concerning the strengthening of motivation to work. *Ukraine: aspects of labor*. 3, 16-20.
7. Shishkin, V. (2011) Motivational mechanism at the enterprise. – Internet conferences. – Retrieved from: http://confiapv.at.ua/publ/konf_20_21_zhovtnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/ 23-1-0-1196
8. Telegin, V., Kostin, D. (2016) Motivation of personnel at energy enterprises *ECONOMY: realities of time*, 5(27), 45 – 51. – Retrieved from: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No5/45.pdf>.
9. Kolot, A. (2002) *Motyvatsiya personalu* [Staff motivation] / Kharkiv: Kyiv National Economics University (in Ukr.).
10. Poberezhna, H. (2009) Motivation as a component of effective management of the personnel of the organization. *Economy of agroindustrial complex*, 1, 78-83.
11. Gitelman, L., Ratnikov, B. (2006) *Energeticheskiy biznes* [Energy business]. Moscow: Delo.
12. Sectoral agreement between the Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine, the State Property Fund of Ukraine, the All-Ukrainian Association of Employers' Organizations "Federation of Employers of the Fuel and Energy Complex of Ukraine" and the Union of Energy and Electrical Engineering Workers of Ukraine for 2016-20 – Retrieved from: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245088640>.
13. Kostin, D. (2013) System of material stimulation at the power industry: analysis and evaluation of efficiency. *Municipal economy of cities*, 111. 202-211. – Retrieved from : <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/4233>.
14. Pyschulina, O. (2010) *Systemni vady rynku pratsi ta priorytety yoho reformuvannya: analitychna dopovid'* [Systemic labor market deficiencies and priorities for reforming it: analytical report]. Kyiv.
15. *Ukraine's Labour in 2015: statistical collection*. (2016) State Statistics Committee of Ukraine. Kyiv. – Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/11/Arch_pu_zb.htm.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2017.

SOCIAL ECONOMICS, issue 53 (1) 2017

FEATURES OF CIVIL PROTECTION IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF THE LOCAL SELF-GOVERNMENT REFORMING IN UKRAINE

Pakharenko O.V., a postgraduate student

V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних та законодавчо-нормативних засад забезпечення цивільного захисту в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні. Аналізуючи й узагальнюючи наукові праці багатьох учених, положення нормативно-правових актів, досліджено основні функції органів місцевого самоврядування в забезпеченні цивільного захисту населення. Проведено детальну оцінку нормативно-правової бази з цивільного захисту населення. Досліджено проблемні питання в системі державного управління цивільним захистом населення територіальних громад, а також визначено основні функціональні повноваження органів місцевого самоврядування.

На основі результатів дослідження запропоновано структуру територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту, керівником якої є голова об'єднаної територіальної громади. Розроблено організаційну структуру цивільного захисту об'єднаної територіальної громади, до складу якої входять голова об'єднаної територіальної громади, структурний підрозділ з питань цивільного захисту, місцева пожежно-рятувальна частина, добровільні пожежні формування, спеціалізовані служби цивільного захисту.

Проведено порівняльний аналіз співвідношення кількості пожежних до кількості населення у країнах світу. В Україні кількість пожежних від загальної кількості населення складає 0,10% (для порівняння в Австрії – 3,96%, Чехії – 3,45%, Швеції – 2,81%). Розрахункова потреба у пожежних для України становить 300000 осіб, що обумовлює необхідність створення громадами місцевих пожежних команд (додаткова 1860 команд, 24 тис. осіб) та розвитку руху добровільних пожежних.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є аналіз, систематизація та узагальнення інформаційних матеріалів щодо функціонування систем цивільного захисту на місцевому рівні у різних країнах світу.

Ключові слова: добровільні пожежні формування, надзвичайна ситуація, реформування місцевого самоврядування, об'єднана територіальна громада, цивільний захист.

Problem setting. In Ukraine, the local self-government and decentralization reforming of power, which prognosticates the transfer of greater powers and resources to the level of territorial communities, has being carried out nowadays. An important part for the implementation of this reform is protection of citizens. Governmental management in the field of prevention and liquidation of consequences of emergencies is a strategic component for development and guarantee of the national state security, as they are one of the main causes of destabilization of social and economic life of the Ukrainian society and violation of the normal functioning of objects of the national economic complex. According to the State Service of Ukraine for Emergencies, annually in our country about 2000 people die from fires, and the amount of damage from them is estimated at 5 billion UAH, in addition, the fire has a negative impact on the environment (loss of fields and forests, pollution of the atmosphere, etc.) [13].

According to objective indicators, the current functioning of local self-government in most of territorial communities does not provide an adequate level for civil protection of the population. The efficiency of practical activities in this area does not meet the expectations and current needs of the society. The local council of a small-scale territorial community cannot, in fact, implement the powers conferred upon it by law, primarily because of a limited or total lack of its own financial and material resources for the stated purposes. In fact, the human right to protect health, safety of life and activities in most of the territorial communities, as it is enshrined by the Constitution of Ukraine [1], remains incompletely implemented today.

The current situation requires a radical revision of the basic conditions for local self-government bodies functioning in the field of civil protection and counteraction to emergencies, the deep modernization of the state administrative system with a guaranteed expansion of their professional competence in the problems decision-making on the basis of new conceptual and legislative principles. To solve this problem, the unifying efforts of economic, political, scientific and social institutions are needed.

It is worth noting that the state authorities are focusing now on decision-making of some issues regarding the construction of an effective system for civil protection at the level of the united territorial communities. Thus, on January, 25' 2017, the Cabinet of Ministers of Ukraine with the Resolution No.-61-p approved the Strategy for the system reforming of the State Service of Ukraine for Emergencies, which foresees

a transfer of certain powers to organization and provision of firefighting as well as a response to emergencies from the state authorities to the local self-government bodies.

The experience of pilot projects implementation in organization of the civil protection system and provision of fire protection on the newly-created territories testifies also to the relevance of the study. For example, during 2016, an active work was undertaken in Vinnytsya (2 united territorial communities (UTC)), of Dnipropetrovsk (15 UTC), Donetsk (3 UTC), Lviv (16 UTC), and Ternopil (26 UTC) regions to create a civilian system for protection at the level of local self-government authorities, that provided an assistance in recruitment procedure of local and voluntary fire and rescue units, conducted training (retraining) of professionals in civil protection on the basis of the trained units of the State Service of Ukraine for Emergency Situations and fire brigade workers, as the assistance to projects (measures) implementation concerning the infrastructure development of the joint territorial communities in the field of civil protection financed by the state budget, etc. [13].

Analysis of recent research and publications made. The problem of civil protection implementation in the context of local self-government reforming in Ukraine has a great social significance and therefore becomes more and more relevant in the contemporary science. Various aspects of civil protection implementation in the context of local self-government reforming in Ukraine have been researched by leading Ukrainian scholars in their works: V.A. Andronov [6], S.Yu. Barvitsky [15], O.A. Batalov [15], P.B. Volyansky [16], O.P. Yevsyukov [10], V.O. Kostenko [12], O.Ya. Leshchenko [16], A.P. Pavlyuk [15], A.O. Rogul [17], O.M. Semkiv [6], O.O. Trush [19], etc.

For example, the paper [10] analyzes the system of public administration in the field of civil protection as a “mechanism” for life safety provision of the population. The main trends of public administration in the field of civil protection in Ukraine have been characterized and the mechanisms for improving its efficiency in this area have been determined. The aims and functions, the system and structure of the executive bodies in the field of civil protection in Ukraine have been researched.

The article [12] examines the basic codes of the current legislation system regulating activities of the local authorities in the field of civil protection, prevention and liquidation of the consequences of man-made and natural emergencies, as envisaged by the Civil Protection Code of Ukraine. The vistas for quality improvement of public administration in this area at the local level in the context of the reform implementation for local self-government and territorial organization of power in Ukraine have been determined.

According to Vice Prime Minister - Minister of Regional Policy, Construction, Housing and Communal Services G. Zubkov, today a network of fire brigade work at the level of the united territorial communities is very important. By the end of 2017, together with the State Emergency Service (SES), we plan to open over 120 fire and rescue units throughout Ukraine. This is the decentralization of powers of the SES and a new quality of security for citizens. In addition, together with the SES, we have offered the new approaches to creation of an effective network of citizen security systems. Due to creation of Citizen Security Centers in communities, that will include a fire department, a police district official cabinet, and, if necessary, a FAP. The SES together with the Ministry of Regional Development have already developed standard projects, methodological recommendations and estimates for establishment of such centers. An important area is involvement of these volunteer units. This will significantly reduce the time response to an emergency – up to 20 minutes. Such basic services will be accessible to citizens in small cities, villages and settlements, and they will increase a feeling for security of themselves and their families [7].

A significant contribution to the study of issues related to implementation of the basic civil protection measures at the level of local self-government bodies were made by foreign scholars such as D. Alexander [22], A. Kramplichovsky [23], G. Muradi [24], F. Schienman [25], M. Yanushkevich [23], etc.

Thus, in the work of Polish scientists [23] the main functions of local government bodies in organization of life safety and territorial communities in Poland have been investigated. A detailed assessment in the legal and regulatory framework for civil protection of the population has been carried out. The problem issues in the system of public safety management of territorial communities have been investigated, and the main functional authorities of local self-government bodies have been determined. Based on the results of the study, the methodology for function improvement of local self-government bodies in organization of security for territorial community vital activities has been proposed.

The article [24] analyzes the current situation of civil protection organization on objects of economy in European countries. On the basis of the current legal framework of the EU, the structure of the civil protection bodies and their main tasks have been considered. A number of problematic issues, that are faced during a recruitment procedure of employees for business entities to fulfill the tasks for civil protection, as well as it is concerned with elaboration of the main working documentation for civil protection issues. The necessity of consideration of these features for effective decision-making of tasks of civil protection has been

substantiated. Recommendations on improvement of regulatory and legal support for their decision-making, which will promote an increase of work efficiency of bodies and units of civil protection, have been offered.

However, the studies carried out do not fully take into account the actual problems for civil protection implementation in the context of local self-government reforming and the territorial organization of power in Ukraine. In this regard, the **article aims to study** theoretical, legislative and normative principles for civil protection implementation in the context of local self-government reforming in Ukraine.

The main outcomes of the study. The greatest value of the state is a man and his health, therefore the government should make great efforts, creating conditions for the safe human life both in a working environment and in a residential environment. The systemic structure of a human society on earth and the scientific and technological progress in the world has led to new problems. Nowadays, there is a rather high level of risk from injury and death of people while interacting with complex technical systems in production. According to the Ministry of Health, mortality caused by accidents nowadays occupies the third place after cardiovascular diseases and oncology [21].

Dangers, as a rule, are divided into permanent, potential and total, that is, they are present always and everywhere. On Earth there is no man who is not in danger. However, most of the society does not even think about it. Their consciousness is in a mode of alienation from the real world. In this regard, it is extremely important for the state to develop measures that would prevent an accident. And the lion's share in the decision-making of this issue should belong to local self-government bodies.

It is worth noting that emergency situations occur in various spheres of public life. Therefore, an important regulatory framework in such cases is a perfect regulatory framework of legislative and normative codes, which is designed to:

- to determine the bodies, content and functions of their activities in the field of life safety management;
- to ensure the rights of citizens of Ukraine for the priority of life and health.

A total number of normative legal acts depends on the specifics of life support on a separate territory in the context of an emergency. However, the most important and general are the Constitution of Ukraine [1], the Civil Protection Code of Ukraine [2], the Law on the Voluntary Association of Territorial Communities [3], and the Law on Local Self-Government in Ukraine [4].

According to clause 26 of Article 2 of the Code for the Civil Protection of Ukraine, an emergency situation is an environment on a separate territory or an object of management located on it or a water object that is characterized by violation of normal living conditions of the population, caused by a catastrophe, an accident, a fire, a natural disaster, an epidemic, epizootic, epiphytotic situation, use of lesion means or other dangerous event that has caused (may lead to) a threat to the life or health of the population, a large number of deaths and injuries, a considerable material damage, as well as inability of the population living on that territory or facility to proceed for economic activity on it [2].

According to Article 4 of the Civil Protection Code of Ukraine, the civil protection is a function of the state aimed at protecting the population, territories, the environment and property from emergency situations by prevention of such situations, elimination of their consequences and giving assistance to victims in peacetime and in a special period. Among the subjects of civil protection we can include: the Government of Ukraine, the local state authorities, the local self-government bodies and other bodies of executive power in the field of civil protection [2].

Nowadays, an effective public administration system is extremely important for prevention and elimination of the effects of emergencies. After all, emergency situations of any kind always have negative consequences for the whole socio-economic system of a country, and for everyone. And since they are spreading fairly quickly, it is important to respond urgently to them and to minimize their consequences. These tasks should be the priority tasks for the local self-government bodies.

The local self-government bodies must respond quickly and professionally to emergencies. However, the effectiveness of activities of the local self-government bodies is influenced by a mechanism of interaction between different levels of local self-government, as well as a sufficient amount of forces and means.

If we characterize current operation of local self-government in terms of security of life for the territorial communities, we note that the level of proper protection from emergency situations for the population and territory is extremely low. There are many problems in this plan, that need to be addressed, in particular, the local council of a territorial community being of a small size cannot exercise its powers due to the limited financial resources. That is, the human rights for safety of life, for protection of health guaranteed by the Constitution of Ukraine on most of the territorial communities cannot be provided.

Therefore, the current tasks for the local authorities in life safety for the territorial communities need to be improved. Namely: it is necessary to expand the functionality of local self-government bodies in the field of civil protection and counteraction to emergencies.

Today, in Ukraine, the risk for emergencies remains high enough, and the level of negative man-made and environmental factors is several times higher than the average in Europe. Among the wide range of problems in the field of civil protection of the territorial communities, the particular concern over a long span of time is an unsatisfactory situation in fire protection of the countryside, where more than 35% of the total number of fires occurs causing deaths of about 50% of people each year, and direct losses amount to hundreds of millions of hryvnia [6, p. 26].

For this purpose, it is necessary to create at least 500 units out of 2,377 units of local fire safety. In most settlements, the territory is not cleaned of pesticides, and this damages people's health, besides, they do not reinforce dams. And there are so many problems that can lead to emergency situations. Therefore, first of all, to resolve these problems, it is necessary to change the principles in the regional policy of the state, to expand the powers of local self-government through reforming of it.

A constructive direction for modernization of the system for civil protection of the population and territories to the requirements of the present has been set by the government of the state. From July, 1 2013, the Code for the Civil Protection of Ukraine made by the President of Ukraine came into force on October, 2 2012 No. 5403-VI. The main tasks faced by the newly-formed united territorial communities in reconstruction of brand new, effective and European-centered civil protection system standards are presented in Fig. 1

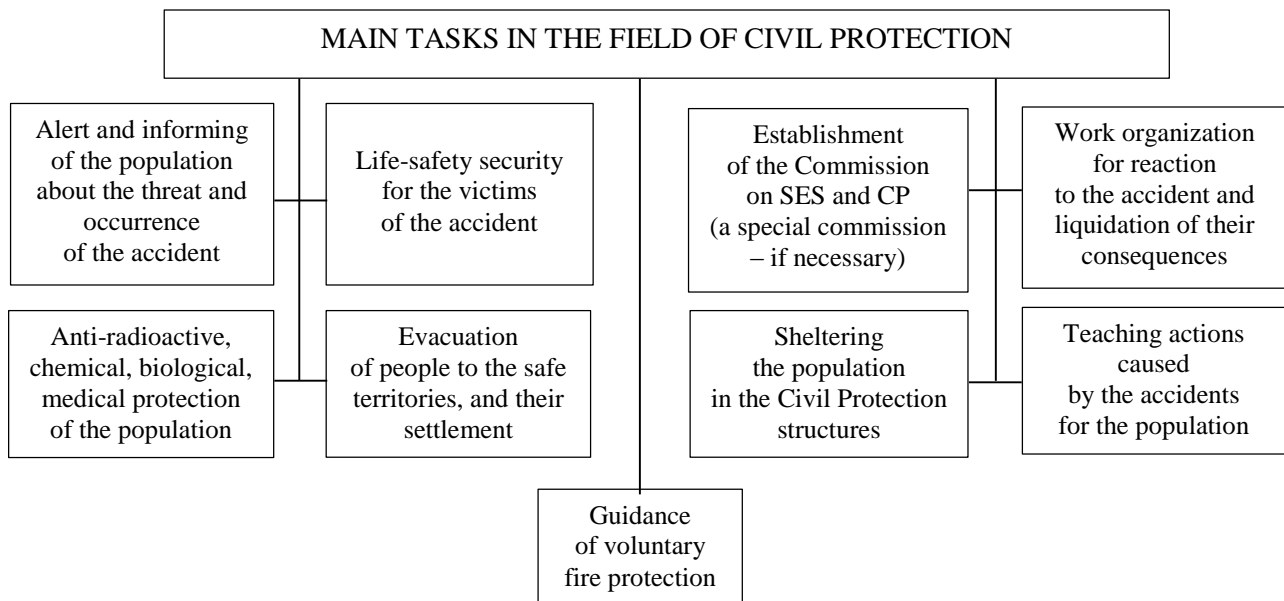

Figure 1 – The main tasks of the unified territorial communities for civil protection issues (compiled by the author in accordance with [2, 11])

State policy implementation in the field of the civil protection at the regional level is being carried out by a territorial subsystem of the unified state civil protection system, which includes the sections of the united territorial communities (Fig. 2).

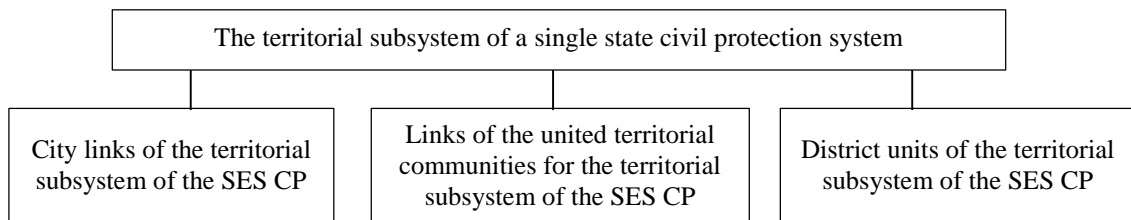

Figure 2 – The structure of the territorial subsystem of the unified state civil protection system (compiled by the author in accordance with [2, 16])

The link for the united territorial community to the territorial subsystem of the unified state system for civil protection, supervised by the head of the united territorial community, foresees the operation of the civil protection system and the civil protection authorities.

The organizational structure of the united territorial community civil defense is shown in Fig. 3.

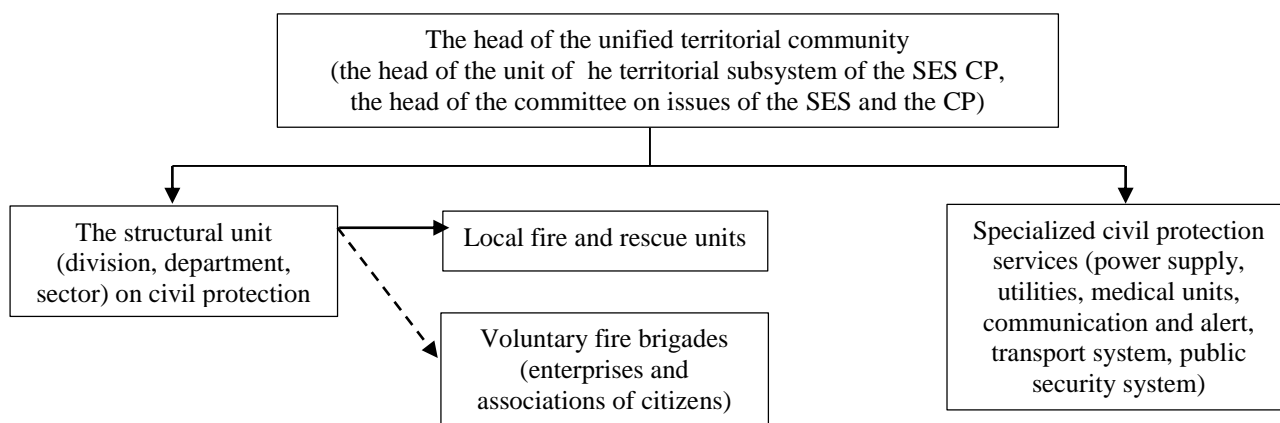

Figure 3 – Organizational structure of civil defense of the unified territorial community (compiled by the author in accordance with [2, 16])

The structural unit (division, management, department, sector, unit) of the civil protection issues (appointed official) carries out tasks to ensure the stable united territorial community functioning by the territorial subsystem of the unified state civil protection system.

The local fire brigade units are established to provide fire safety on the territory of the unified territorial community. Voluntary fire brigades perform work to prevent the occurrence of fires and their extinguishing on the territory of the unified territorial community.

It is worth noting that in most countries firefighting is mainly carried out by volunteers. For example, in Canada, along with professional firefighters, there are more than 127,000 volunteer fire fighters, and Chile only deals with firefighting volunteers. A similar system works in the European countries: Poland, Austria, Germany and Georgia [13].

Table 1 shows information about the proportion of firefighting to the population in the countries of the world.

Table 1 – The ratio of the number of firefighters to the population ratio in the world (compiled by the author in accordance with [13])

Country	The number of population, in thousands	The number of firefighters, in thousands	The ratio of the number of firefighters to the number of population, in per cent
Austria	8544	338,5	3,96
Greece	10788	15,5	0,14
Estonia	1313	3,1	0,24
Latvia	2001	2,8	0,13
The Netherlands	16829	25,2	0,14
Germany	80620	1090,0	1,35
Poland	37774	702,5	1,86
Romania	20121	141,7	0,70
The USA	318907	1148,8	0,36
<i>Ukraine</i>	<i>42760</i>	<i>42,7</i>	<i>0,10</i>
France	60876	296,0	0,48
Croatia	4290	60,5	1,41
The Czech Republic	10553	365,5	3,45
Sweden	9593	270,5	2,81
Japan	128130	1051,5	0,82

As it can be seen from Table. 1, in Ukraine the number of firefighters in 2016 amounted to 42700 people, of which 36800 people work in state fire and rescue units of the SES, and 5900 people in the local fire departments, which is 0.1% of the total population of the country. According to some expert estimates [9, 13], the estimated need for firefighters in Ukraine is 300,000 people, which can be achieved through creation of communities of local fire brigades (extra 1860 teams, 24 thousand people) and development of the movement of voluntary firefighters.

Specialized civil protection services perform tasks in the field of civil protection on the territory of the united territorial community in accordance with functional orientation of enterprises, institutions and organizations on the basis of which they were created.

In accordance with the Code for the Civil Protection of Ukraine and the Concept of Local Self-Government Reforming and Territorial Organization of Power in Ukraine, the following authorities are proposed to be assigned for the competence of the united territorial community in the field of civil protection [2, 11]:

a) Supply:

- civil protection on a respective territory;
- implementation of tasks by a created link of the united territorial community of the territorial subsystem of the unified state system of civil protection;
- implementation of requirements of techno-genic and fire safety by economic entities belonging to the sphere of their management and that can create a real threat of occurrence of an accident;
- alerting and informing the public about a threat and occurrence of an accident, including the one in the form accessible to persons with visual and hearing impairments;
- use of protective structures for civil protection of communal property;
- life activity of the injured as a result of an accident, as well as during the conduct of military (military) maneuvers or as a result of such actions;
- social protection of the injured as a result of an accident, in particular, redemption of material assistance.

b) Development and:

- implementation of programs and plans of measures in the field of civil protection, in particular aimed at protecting the population and the territories from an accident and prevention of its occurrence, ensuring techno-genic and fire safety;
- implementation of measures aimed at the stable functioning of economic entities belonging to the sphere of their management in a special period.

c) Organization:

- work on liquidation of consequences of an accident on the respective administrative territory, as well as anti-radioactive, chemical, biological, medical protection of the population and engineering protection of the territories from consequences of such situations;
- supervision for reconstruction works on liquidation of consequences of an accident;
- compliance with the requirements of legislation in creation, use, retention and reconstruction of the fund of protective structures for civil protection;
- conducting of technical inventory of protective structures for civil protection, excluding them from the fund of protective structures of civil defense in agreement with the DSNU of Ukraine.

d) Creation:

- in agreement with the DSNU of Ukraine and maintenance in constant readiness of the local system of centralized alert about the threat or occurrence of an accident, its maintenance in constant readiness and implementation of its modernization and their functioning support;
- use of material reserves to prevent and eliminate the consequences of an accident;
- Commissions on Technological and Environmental Safety and Accidents, and in case of occurrence of an accident – a special commission for its liquidation (if necessary), and their functioning support.

e) Implementation:

- control over the state of the environment, sanitary and hygienic and epidemiological situation;
- management of the established emergency rescue services;
- provision of activity of formations and specialized civil protection services, local and / or voluntary fire protection, control over their willingness to act as intended;
- evacuation of the population, property to the safe areas, their accommodation and life support of the population;
- control over the maintenance and state of readiness of protective structures for civil protection;
- interaction with subdivisions of the territorial branch of the DSNU of Ukraine in the field on realization of the tasks of civil protection.

f) The classification of economic entities belonging to the sphere of their management into categories of the civil protection in accordance with the main indicators and approval of their list.

g) The same definition for the need and accounting of the Fund of protective structures for civil protection.

As we can see, the legislative acts provide a very wide range of functions for the local self-government bodies in civil protection implementation for the population of the territorial community. With the processes of decentralization of power in Ukraine and giving broader powers to local authorities, the level of quality of implementation of the state policy in the field of civil protection, prevention and liquidation of consequences of an accident will improve with the time. And this, in turn, will create the real mechanisms for managing the local units of the Unified System of Civil Protection of Ukraine in order to ensure a reliable protection for the population and territories from the consequences of an accident.

Conclusion. The current situation of the local self-government system does not satisfy the urgent needs of a society today. In the majority of the territorial communities, provision is not being made for the population by local governments, institutions and organizations created by them, high-quality and accessible administrative, social and other services on the respective territory. It also concerns the provision of an adequate level for security and civil protection of citizens, which has one of the leading places in the state national security system.

The analysis of the regulatory framework in the field of civil protection, carried out in the course of study, proves the need for further improvement. Taking into account the processes of decentralization of power in the state and the transition to prevention of an accident using the risk-oriented approach, and with emergence of new challenges and threats, the Civil Protection Code and some normative legal acts of Ukraine issued to fulfill its requirements should be revised and adjusted for such trends: improvement of the existing legal and regulatory framework for functioning of executive bodies in the civil protection issues; implementation of the monitoring system and its operation implementation in order to prevent the emergence of man-made and natural disasters and increase the stability of the economic entities functioning; improvement of the system of management, information, communication and communication in the field of civil protection and preparation of the population for actions caused by the accident; formation of new approaches to relations between subjects of the unified state civil protection system.

Improvement of legislative provision for the sphere of civil protection will contribute to an adequate level of safety of life activity of the population, protection of economic entities and territories from threat or occurrence of an accident; creation of an effective modern system for prevention or occurrence of an accident and the prevention of fires; reduction of losses to the national economy and population in the event of fires, emergency, dangerous meteorological phenomena; creation of an optimal management system for the territorial subsystem of the single state civil protection system and an increase in the efficiency of its functioning.

Vistas for further research in this area are the analysis, systematization and generalization of information materials on the civil protection system functioning at the local level in different countries of the world.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 142.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 №5403-VI (редакція від 12.05.2017) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №34-35. – 458 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. – Загл. з екрану.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 №157-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №13. – 91 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. – Загл. з екрану.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24. – 170 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. – Загл. з екрану.
5. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 №1508-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №34. – 1167 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. – Загл. з екрану.
6. Андронов В. А. Сучасний стан організаційно-правового забезпечення державного управління пожежною безпекою в Україні : монографія / В.А. Андронов, С.М. Домбровська, О.М. Семків, В.Ю. Назаренко. – Харків, 2014. – 230 с.
7. Геннадій Зубко : до кінця року плануємо відкрити у громадах понад 120 пожежно-рятувальних підрозділів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/5407>. – Загл. з екрану.

8. Гонтар З.Г. Державне управління діяльністю добровільного пожежництва в Галичині і сучасна практика пожежного волонтерства в країнах ЄС / З.Г. Гонтар // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. – №1. – С. 346-353.
9. Домбровська С.М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія / С.М. Домбровська, В.В. Коврегін, А.Л. Помаза-Пономаренко, О.М. Колєнов. – Харків : НУЦЗУ, 2017. – 244 с.
10. Євсюков О.П. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій / О.П. Євсюков // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 1. – С. 263-267.
11. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civil-rada.in.ua/?p=477>. – Загл. з екрану.
12. Костенко В.О. Діяльність місцевої влади у сфері цивільного захисту і надзвичайних ситуацій в контексті реформи місцевого самоврядування в Україні / В.О. Костенко // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 2(45). – С. 158-165.
13. Маюров М. Актуальні проблеми забезпечення цивільного захисту в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slideshare.net/CSIUKRAINE/ss-75352569>. – Загл. з екрану.
14. Методичні рекомендації з реалізації основних заходів цивільного захисту в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Сумській області / С.М. Кочеров, В.С. Кудінов, В.С. Курилко, М.О. Курило; за заг. ред. С.В. Лукашенко. – Суми, 2017. – 96 с.
15. Павлюк А.П. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України : проблеми та перспективи реформування : аналітична доповідь / А.П. Павлюк, Д.І. Олійник, О.А. Баталов, О.І. Дацко, І.В. Валюшко, С.Ю. Барвіцький. – К. : НІСД, 2016. – 61 с.
16. Практичний poradnik з реалізації основних заходів цивільного захисту в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / М.В. Білошицький, О.Я. Лещенко, В.І. Мазуренко, М.О. Маюров, В.М. Михайлов, А.М. Мул, Н.М. Романюк ; за заг. ред. П.Б. Волянського. – К. : ІДУЦЗ, 2016. – 64 с.
17. Рогуля А.О. Роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні безпеки життєдіяльності територіальних громад / А.О. Рогуля // Інвестиції : практика та досвід. – 2017. – №2. – С. 99-102.
18. Стратегія реформування системи Державної служби з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/61-2017-%D1%80#n8>. – Загл. з екрану.
19. Труш О.О. Системи підтримки прийняття рішень органами державного управління в умовах надзвичайних ситуацій (інцидентів) / О.О. Труш, А.О. Кошкін // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. — Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – Вип. 4(43). – С. 256-262.
20. Фатхутдінов В.Г. Громадська безпека з позиції аксіологічного підходу / В.Г. Фатхутдінов // Visegrad Journal of Human Rights. – 2015. – №2. – С. 177-187.
21. Центр медичної статистики МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medstat.gov.ua/ukr/main.html>. – Загл. з екрану.
22. Alexander D. From civil defense to civil protection – and back again / D. Alexander // Disaster prevention and management : an international journal. – 2016. – Vol. 11. – Issue 3. – P. 209-213.
23. Januszkiewicz M. Cooperation of security service with police, fire service units, civil defense, municipal (city) guard, border guard, railroad security service, forestry service / M. Januszkiewicz, A. Kramplichowski // World Scientific News. – 2017. – Vol. 72. – P. 517-521.
24. Muradi G. Civil defense and national security : composition and implementation model in national defense / G. Muradi // Journal of Arts&Humanities. – 2017. –Vol. 6. – Issue 1. – P. 12-20.
25. Schaenman Ph. Global concepts in residential fire safety : best practices from England, Scotland, Sweden and Norway / Ph. Schaenman. – TriData Division, 2007. – 101 p.

References

1. The Constitution of Ukraine (1996). Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 30 (in Ukrainian).
2. The Code of civil protection of Ukraine dated 02/10/2012 №5403-VI. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 34-35. Retrieved from [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17_\(in Ukrainian\)](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17_(in%20Ukrainian)).
3. On voluntary association of territorial communities : The Law of Ukraine dated 05/02/2015 №157-VIII. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 13. Retrieved from [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19_\(in Ukrainian\)](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19_(in%20Ukrainian)).

4. On local self-government in Ukraine: The Law of Ukraine dated 21/05/1997 №280/97-BP. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 24. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
5. On cooperation of territorial communities : The Law of Ukraine dated 17/06/2014 №1508-VII. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy), 34. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (in Ukrainian).
6. Andronov, V.A., & Dombrovska, S.M., & Semkiv, O.M., & Nazarenko, V. Yu. (2014). The current state of organizational and legal provision of state management of fire safety in Ukraine. Kharkiv (in Ukrainian).
7. Gennadii Zubko : by the end of the year we plan to open over 120 fire and rescue units in the communities. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/5407> (in Ukrainian).
8. Gontar, Z.G. (2015). State management of voluntary fire fighting in Galicia and the current practice of fire volunteering in EU countries. Actual problems of public administration (Aktualni problemy derzhavnogo upravlinia), 1, 346-353 (in Ukrainian).
9. Dombrovska, S.M., & Kovregin, V.V., & Pomaza-Ponomarenko, A.L., & Kolenko, O.P. (2017). Public administration in the field of safety of social-ecological and economic systems. Kharkiv (in Ukrainian).
10. Evsukov, O.P. (2012). Features of public administration in emergency situations. Actual problems of public administration (Aktualni problemy derzhavnogo upravlinia), 1, 263-267 (in Ukrainian).
11. The conception of the reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Retrieved from <http://civil-rada.in.ua/?p=477> (in Ukrainian).
12. Kostenko, V.O. (2014). Local government activities in the field of civil protection and emergencies in the context of the reform of local self-government in Ukraine. Theory and practice of public administration (Teoria i praktyka derzhavnogo upravlinia), 2(45), 158-165 (in Ukrainian).
13. Mayurov, M. Actual problems of providing civil protection in the conditions of reforming of local self-government in Ukraine. Retrieved from <https://www.slideshare.net/CSIUKRAINE/ss-75352569> (in Ukrainian).
14. Kocherov, S.M., & Kudinov, V.S., & Kurylko, V.S., & Kharchenko, M.V. (2017). Methodical recommendations on realization of basic measures of civil protection in the conditions of reformation of local self-government and territorial organization of power in the Sumy region. Sumy (in Ukrainian).
15. Pavliuk, A.P., & Oliinyk, D.I., & Batalov, O.A., & Datsko, O.I., & Valiushko I.V., & Barvytskyi S.Yu. (2016). Territorial community as the basic link of the administrative-territorial structure of Ukraine: problems and perspectives of reformation. Kyiv : NISD (in Ukrainian).
16. Bilishytskyi, M.V., & Leshchenko, O.Ya., & Mazurenko, V.I., & Mayurov, M.O., & Mykhailov, V.M., Mul, A.M., Romanyuk, N.M. (2016). Practical guide on realization of basic civil protection measures in the conditions of reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Kyiv (in Ukrainian).
17. Rogulia, A.O. (2017). The role of local governments in ensuring the safety of the life of territorial communities. Investments: practice and experience (Investutsii : praktyka ta dosvid), 2, 99-102 (in Ukrainian).
18. Strategy for reforming the system of the State Emergency Service. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/61-2017-%D1%80#n8> (in Ukrainian).
19. Trush, O.O., & Koshkin, A.O. (2013). Systems for decision support by public authorities in emergency situations (incidents). Theory and practice of public administration (Teoria i praktyka derzhavnogo upravlinia), 4(43), 256-262 (in Ukrainian).
20. Fatkhutdinov, V.G. (2015). Public safety from the point of view of the axiological approach. Visegrad Journal of Human Rights, 2, 177-187 (in Ukrainian).
21. Center of medical statistics of the Ministry of Health of Ukrain. Retrieved from <http://medstat.gov.ua/ukr/main.html> (in Ukrainian).
22. Alexander, D. (2016). From civil defense to civil protection – and back again. Disaster prevention and management : an international journal, 11, 3, 209-213 (in English).
23. Januszkiewicz, M., & Kramplichowski, A. (2017). Cooperation of security service with police, fire service units, civil defense, municipal (city) guard, bolder guard, railroad security service, forestry service. World Scientific News, 72, 517-521 (in English).
24. Muradi, G. (2017). Civil defense and national security : composition and implementation model in national defense. Journal of Arts&Humanities, 6, 1, 12-20 (in English).
25. Schaenman, Ph. (2007). Global concepts in residential fire safety : best practices from England, Scotland, Sweden and Norway. TriData Division (in English).

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017.

СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО МОНІТОРИНГУ РИНКУ ПРАЦІ

**Писаревський І.М., доктор економічних наук, професор
Краснокутська Ю.В., старший викладач**

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

У статті розглянуті складові комплексного моніторингу ринку праці в Україні. Визначено, що на сьогоднішній день проблеми українського ринку праці полягають у перенасиченості престижними спеціальностями, незатребуваності серед випускників навчальних закладів та нездатності підприємств забезпечити працівника соцпакетом. На думку авторів, взаємозв'язок між внутрішнім та зовнішнім середовищем дозволив би забезпечити стратегічне управління зайнятістю населення з урахуванням потреб і інтересів усіх сторін соціально-трудових відносин: працівників, роботодавців та держави. Авторами зазначено, що у сучасних умовах імплементація моделі моніторингу ринку праці щодо вдосконалення механізму державного регулювання зайнятості населення є достатньо актуальною, оскільки в основу алгоритму моніторингу ринку праці закладено принципи визначення оптимального співвідношення елементів структури та пропорційного і збалансованого розвитку двох напрямів – попиту та пропозиції на регіональному ринку праці. Запропоновано основні механізми державного регулювання використання трудових ресурсів за логічною схемою: механізм–метод–засіб–інструмент. Зроблено висновок, що впровадження комплексного моніторингу ринку праці в Україні дозволить знизити напруженість на ринку. Це можливе завдяки створенню робочих місць із режимом неповного робочого дня, передусім, у пріоритетних видах економічної діяльності. Необхідно зміщення акцентів у державній політиці зайнятості на інноваційну компоненту із пріоритетним розвитком людини в умовах інформаційного суспільства та нарощування глобалізаційних процесів.

Ключові слова: моніторинг, ринок праці, державне регулювання, механізм

Постановка проблеми. Український ринок праці має певні особливості, які пов'язані з політичною та економічною ситуацією у країні. Він характеризується постійними змінами, які мало контролюються з боку держави та відсутністю комплексної системи моніторингу, яка має бути заснована на зборі та обробці інформації щодо поточного стану ринку праці у країні та її регіонах. На сьогоднішній день проблеми українського ринку праці полягають у перенасиченості престижними спеціальностями, незатребуваності серед випускників навчальних закладів та нездатності підприємств забезпечити працівника соцпакетом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань щодо моніторингу ринку праці присвячено чимало праць вчених-економістів, таких як С.М. Бабич [1], Л.Л. Білан [2], П. Богиня [3], О.С. Качний [4], В.Л. Міненко [5], В.В. Онікієнко [6], Т.П. Титарчук [7], О.В. Чернявська [8] та інші.

Метою статті є вирішення одного з першочергових завдань щодо підвищення рівня забезпечення країни та її регіонів трудовими ресурсами на основі проведення комплексного моніторингу ринку праці.

Основні результати дослідження. В Україні держава є учасником процесу управління фондами соціального захисту. Поліпшити існуючу систему управління можна, перейшовши на двостороннє управління організацією роботодавців і представниками застрахованих осіб. Інтереси останніх повинні подавати всі громадські організації, а не тільки профспілки. Удосконалення системи зайнятості та надання соціальних послуг населенню вимагає якісно нового підходу в обслуговуванні клієнтів. Враховуючи ситуацію на ринку праці України, потрібні коригуючі процеси, які б надавали нові можливості у працевлаштуванні, та які б опиралися на провідний міжнародний досвід, спрямований на зростання ролі роботодавця у створенні нових робочих місць та працевлаштуванні громадян, які потребують додаткових гарантій соціального захисту.

Щодо регулювання вітчизняного ринку праці слід було б звернути увагу на позитивний досвід розвинених країн Європи, який дозволяє зняти напругу та тиск на ринку та забезпечити збалансованість між попитом та пропозицією робочої сили як на мезо, так і на макро-рівні за рахунок поглиблення економічної самостійності регіонів, що розкриває значні перспективи для ефективного регулювання вітчизняного ринку праці. Їх реалізація в новій для регіонів економічній ситуації повинна враховувати специфіку взаємозв'язку попиту на робочу силу та її пропозиції на ринку праці.

На думку авторів, взаємозв'язок між внутрішнім та зовнішнім середовищем дозволив би забезпечити стратегічне управління зайнятістю населення з урахуванням потреб і інтересів усіх сторін соціально-трудових відносин: працівників, роботодавців та держави. Напрямок подальших досліджень у цій галузі може бути пошук шляхів формування налагодженого каналу обміну

інформацією між органами забезпечення зайнятості населення, формування механізму взаємозв'язку між внутрішнім та зовнішнім середовищем вітчизняного ринку праці.

Виходячи з сутності державного регулювання, можна зазначити основні характеристики, що державне регулювання ринку праці:

- є складною динамічною системою;
- є важливою сферою регулювання соціально-економічних і трудових відносин;
- носить конкретний характер;
- охоплює всі складові ринку праці: формування, розподіл, використання, зайнятість, соціальне забезпечення, соціальний захист, підготовку та перепідготовку робочої сили;
- орієнтовано на додержання об'єктивних законів і закономірностей розвитку суспільства;
- базується на реалізації законів і нормативних актів держави;
- здійснюється спеціальними органами державного регулювання;
- взаємоузгоджує інтереси різних економічних суб'єктів соціальних груп і суспільства в цілому;
- адаптується до умов глобалізації і відкритості економіки.

Сьогодні проведення комплексного моніторингу ринку праці в Україні може бути тим важелем, який поступово вплине на підвищення рівня забезпечення країни та її регіонів трудовими ресурсами.

До складових комплексного моніторингу ринку праці відносяться:

- визначення та обґрунтування системи правових інструментів (норм, правил, законодавчих актів та нормативно-правових документів), що регулюють сферу соціально-трудова відносин у країні та її регіонах;
- формування системи показників щодо визначення попиту та пропозицій на ринку праці;
- визначення та впровадження методів щодо удосконалення оцінки зміни обсягів пропозиції робочої сили на ринку праці країни та її регіонів.

У сучасних умовах імплементація моделі моніторингу ринку праці щодо вдосконалення механізму державного регулювання зайнятості населення (рис. 1.) є достатньо актуальною, оскільки в основу алгоритму моніторингу ринку праці закладено принципи визначення оптимального співвідношення елементів структури та пропорційного і збалансованого розвитку двох напрямів – попиту та пропозиції на регіональному ринку праці [9].

Співвідношення між попитом та пропозицією на робочу силу оцінюється за допомогою побудови карти конкурентних позицій регіонів за станом на ринку праці [10]. Процес моніторингу стану на ринку праці потребує аналізу його результатів (тобто треба оцінити його соціально-економічні показники) і оцінити ефективність розробленої системи моніторингу (рис. 2).

Впровадження в практичну діяльність відповідних державних органів запропонованої моделі моніторингу ринку праці дозволяє обрати необхідний напрямок розвитку регіону, перевірити зміни на ринку праці та оцінити ступінь ефективності вироблених управлінських рішень.

Базуючись на зазначених вище підходах, можна визначити основні механізми державного регулювання використання трудових ресурсів за логічною схемою: механізм–метод–засіб–інструмент. Отже, дослідження чинного механізму регулювання ринку праці показало, що нині він включає:

- інструменти фінансово-кредитної політики (джерела формування фонду сприяння зайнятості населення та порядок їх використання), спрямовані на реалізацію програм зайнятості та підтримку міського населення, яке тимчасово не працює;
- інструменти інвестиційної та податкової політики, що передбачають економічний вплив держави на новостворених роботодавців, а також на якісний та кількісний склад робочої сили;
- інструменти організаційно-управлінської та соціально-економічної політики (плани, проекти, місцевий бюджет, договори, цільові програми, прогнози);
- засоби системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння продуктивній зайнятості населення міста.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки і пропозиції теоретичного, прикладного змісту, основні з яких зводяться до наступного:

- до системи державного регулювання ринку праці необхідно застосовувати комплексний методологічний підхід, який включає визначення попиту державного регулювання ринку праці; розкриття його основних характеристик; визначення суб'єктів, об'єктів, принципів, завдань, видів, методів державного регулювання ринку праці;
- в сучасних умовах є необхідним усунення надмірної лібералізації економіки України за рахунок захисту вітчизняного товаровиробника, концентрації ресурсів і державного управління економікою на пріоритетних для держави галузях жорсткого контролю недержавної фінансової та

банківської сфери; контролю зовнішньої торгівлі продукції підприємств, підпорядкованих державі з метою зміцнення національно-орієнтованої економіки;

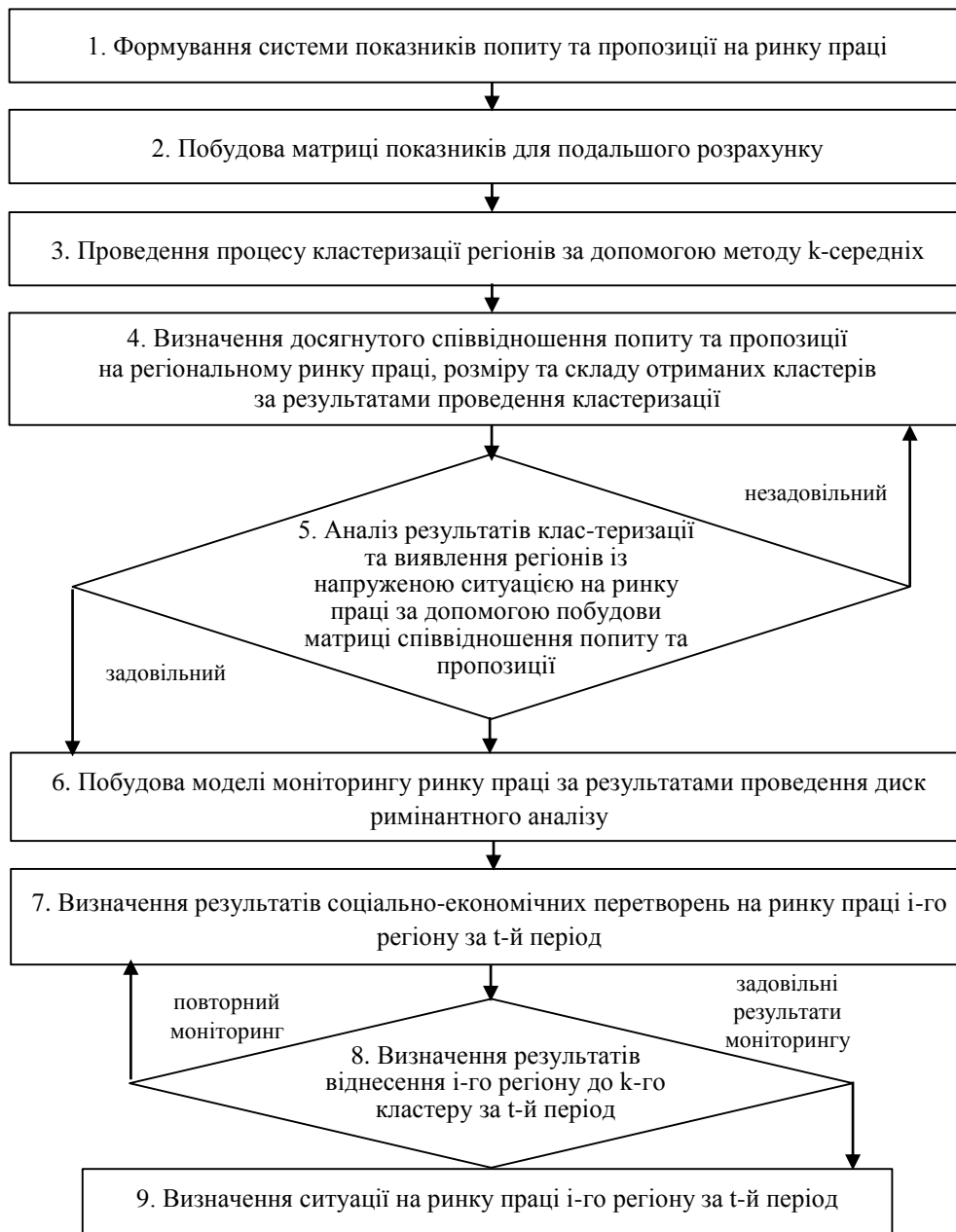

Рисунок 1 – Алгоритм проведення моніторингу ринку праці [9]

– ефективність державних механізмів регулювання ринку праці значною мірою буде визначатися тим, наскільки на державному рівні будуть враховані типові загальноєвропейські орієнтири соціально-економічної політики наддержавних організаційних утворень при ослабленні впливу на ці процеси національної держави;

– понизити рівень загального безробіття до 5–6 відсотків економічно активного населення;

– підвищення гнучкості ринку праці сприятиме розширенню можливостей реалізації прав громадян на гідну працю за вільно вибраним родом діяльності і професії;

– підвищення взаємозв'язку ринку праці і професійної освіти, а також розвиток міжтериторіальної і міжгалузевої мобільності трудових ресурсів стануть одними з найважливіших чинників сприяння забезпеченню працевлаштування робочою силою у необхідній кількості і необхідній кваліфікації;

– запобіганню дефіциту кваліфікованих кадрів також сприятимуть заходи з оптимізації використання праці іноземних працівників і залучення на постійне місце проживання в Україні співвітчизників, що проживають за кордоном;

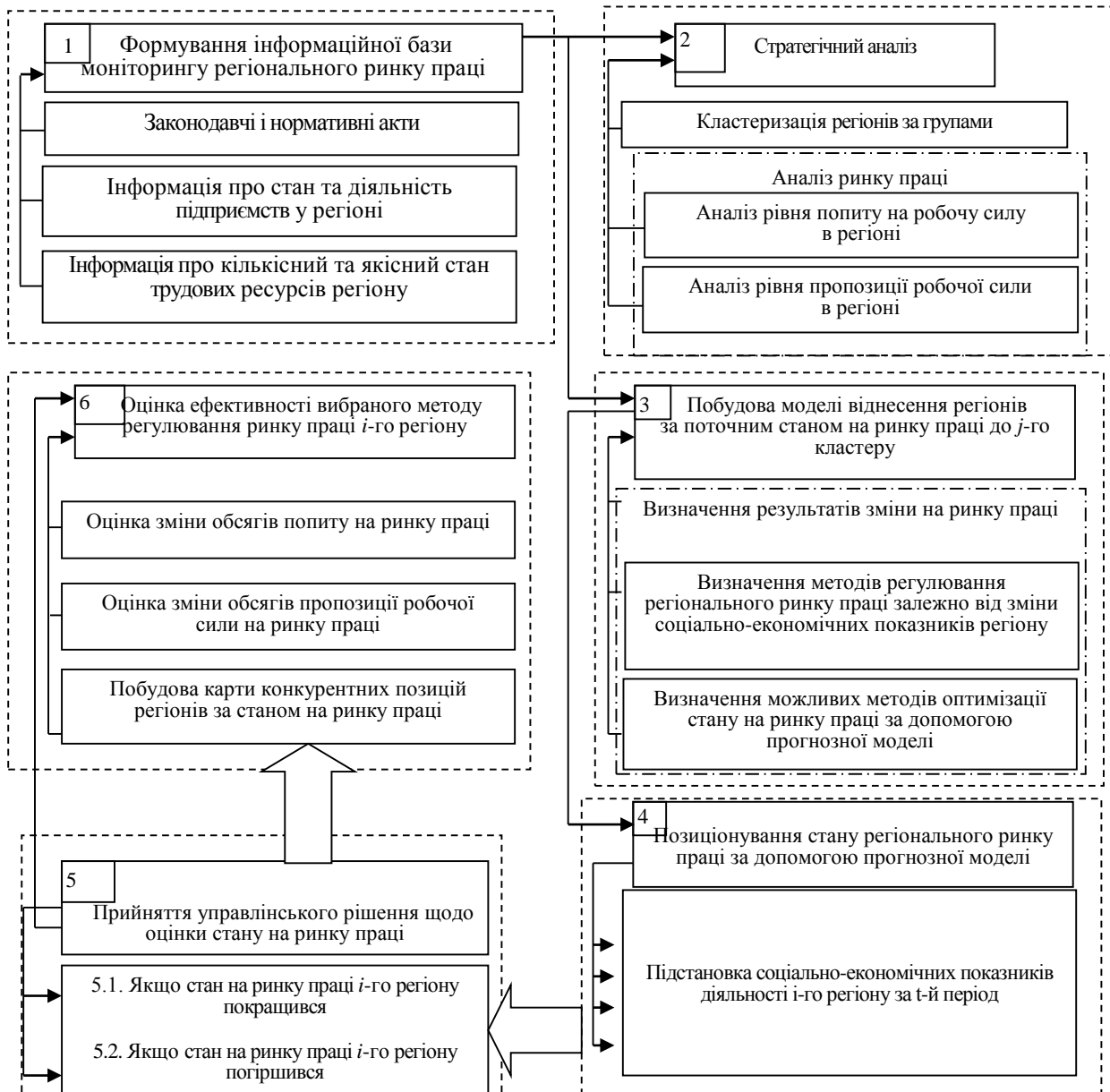

Рисунок 2 – Модель комплексного моніторингу ринку праці (розроблено авторами)

– здійснення спеціальних програм зайнятості сприятиме інтеграції в ринок праці і ефективної зайнятості безробітних громадян, що володіють недостатньою конкурентоспроможністю на ринку праці, зазнають труднощів при трудовлаштуванні;

– підвищення ефективності контролю і нагляду у сфері праці і зайнятості забезпечить істотне скорочення порушень прав трудящих у області охорони і оплати праці, а також запобігання дискримінації у сфері праці;

– розвиток механізмів соціального партнерства в цілях сприяння зайнятості населення, підвищення якості робочих місць і вдосконалення системи оплати праці сприятимуть зростанню рівня заробітної плати і кінцем кінцем підвищенню рівня життя населення України.

Висновки. Резюмуючи все вищенаведене можна стверджувати, що впровадження комплексного моніторингу ринку праці в Україні дозволить знизити напруженість на ринку праці. Це можливе завдяки створенню робочих місць із режимом неповного робочого дня, передусім, у пріоритетних видах економічної діяльності (це рекреація й туризм, виробництво послуг, високі технології та діяльність, пов'язана з транскордонним розташуванням). Необхідно змістити, на нашу думку, акценти у державній політиці зайнятості на інноваційну компоненту із пріоритетним розвитком людини в умовах інформаційного суспільства та нарощування глобалізаційних процесів.

Література

1. Бабич С. М. Сучасний ринок праці в економічній системі / С. М. Бабич // Бізнесінформ. – 2012. – № 10. – С. 160-164.
2. Білан Л. Л. Трудові ресурси України : Монографія / Л. Л. Білан. – К. : Лисенко М. М., 2012. – 447 с.
3. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати : кол. моногр. / Д. П. Богиня, Г. Т. Куликов, В. М. Шамота, Л. С. Лисого та ін. – К. : ІЕ НАН України, 2001. – 300 с.
4. Качний О. С. Механізми регулювання ринку праці в Україні / О. С. Качний, Д. Е. Шапоренко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 2. – С. 176-181.
5. Міненко В. Л. Теоретико-методологічні засади узгодження взаємодії механізмів державного регулювання і саморегулювання ринку праці / В.Л. Міненко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2013. – Вип. 3 (42). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/index.html>.
6. Онікієнко В.В., Ткаченко Л.Г., Ємельяненко Л.М. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи : Монографія / За ред. В.В. Онікієнка. - К.: РВПС України НАН України, 2007. – 286 с.
7. Титарчук Т.П. Удосконалення механізму державного регулювання регіональних ринків праці / Т.П. Титарчук, В.М. Шарманська // «Молодий вчений». – 2014. – № 3 (06). – С. 56-60.
8. Чернявська О. В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку праці України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством» : / О. В. Чернявська; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. – К., 2009. – 32 с.
9. Бондаренко О.Г. Моніторинг ринку праці в системі державного регулювання зайнятості населення : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 – «Механізм державного управління» : / О.Г. Бондаренко; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – Харків, 2008. – 20 с.
10. Нікіфорова О. В. Моделі діагностики регіональних ринків праці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.11 – «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О.В. Нікіфорова; Харківський національний економічний університет. – Харків, 2010. – 20 с.

References

1. Babich, S. (2012). Suchasnyy rynek pratsi v ekonomichniy systemi [Modern market of labor in the economic system]. *Biznesinform - Biznesinform*, 10, 160-164.
2. Bilan, L. (2012). *Trudovi resursy Ukrainy* [Labor Resources of Ukraine]. Kyiv: PP Lysenko [in Ukrainian].
3. Bohynya, D., Kulykov, H., Lysoho, L. & Shamota, V. (2001). *Sotsial'no-ekonomichnyy mekhanizm rehulyuvannya rynku pratsi ta zarobitnoyi platy* [Socio-economic mechanism of regulation of the labor market and wages]. Kyiv: IA NAS of Ukraine [in Ukrainian].
4. Kachnyy, O. S. & Shaporenko, D. E. (2011). *Mekhanizmy rehulyuvannya rynku pratsi v Ukraini* [Mechanisms of regulation of the labor market in Ukraine]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya - The theory and practice of public administration*, 2, 176-181.
5. Minenko, V. L. (2013). *Teoretyko-metodolohichni zasady uzgodzhennya vzayemodiyi mekhanizmiv derzhavnoho rehulyuvannya i samorehulyuvannya rynku pratsi* [Theoretical and methodological principles of coordination of the interaction of mechanisms of state regulation and self-regulation of the labor market]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya - The theory and practice of public administration*, 3 (42). Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/index.html> [in Ukrainian].
6. Onikiyenko, V.V., Tkachenko, L.H. & Yemelyanenko, L.M. (2007). *Rozvytok rynku pratsi Ukrainy: tendentsiyi ta perspektyvy* [Development of the Ukrainian labor market: trends and prospects]. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Tytarchuk, T.P. (2014). *Udoskonalennya mekhanizmu derzhavnoho rehulyuvannya rehionalnykh rynkiv pratsi* [Improvement of the mechanism of state regulation of regional labor markets]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 3 (06), 56-60.
8. Chernyavska, O.V. (2009). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm rehulyuvannya rynku pratsi Ukrainy* [Organizational-economic mechanism of regulation of the labor market of Ukraine]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
9. Bondarenko, O.H. (2008). *Monitorynh rynku pratsi v systemi derzhavnoho rehulyuvannya zaunyatosti naselennya* [Labor market monitoring in the system of state regulation of employment of the population]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Nikiforova, O.V. (2010). *Modeli diahnostyky rehionalnykh rynkiv pratsi* [Models of diagnostics of regional labor markets]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ОБЛІКУ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Пономарьова Т.В., кандидат економічних наук, доцент

Чала Т.Г., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

В умовах кризових явищ у вітчизняній економіці і падіння доходів держави особливої актуальності набувають питання перспектив оподаткування агробізнесу. Досліджено особливості оподаткування та обліку вітчизняних агропідприємств у сучасних умовах. Критично розглянуто існуючі критерії, об'єкти та база оподаткування для платників 4 групи єдиного податку з точки зору відповідності ідеям створення спрощеної системи оподаткування. Проаналізовано перелік документів, що необхідно подарити для набуття і підтвердження статусу платника єдиного податку сільськогосподарському товаровиробнику. Здійснено аналіз рівня та динаміки одного з основних показників дослідження процесів оподаткування – ставки єдиного податку. Виділено основні проблеми та запропоновано шляхи удосконалення механізму справляння податків з агропідприємств для створення сприятливого податкового середовища. Встановлення нових правил оподаткування є достатньою підставою для визнання важливості перегляду нормативно-правових актів, пов'язаних із заходами зі зміни критеріїв для суб'єктів спрощеної системи та ставок податку у майбутньому.

Ключові слова: агробізнес, оподаткування, податки, облік.

Постановка проблеми. Специфіка обліку та оподаткування агробізнесу полягає у тому, що жодний інший вид діяльності не має такого різноманіття постійно зникаючих та наростаючих активів, які треба адекватно оцінити і вчасно відобразити в обліку. Так, говорячи про особливості оподаткування, слід звернути увагу на три основні податки: єдиний податок (який з 2015 року відповідно до вимог євроінтеграційних процесів замінив фіксований сільськогосподарський податок), податок на додану вартість (ПДВ) та податок на прибуток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років відбулися значні зміни вітчизняного податкового законодавства взагалі, і питань, що стосуються оподаткування сільгоспвиробників, зокрема. Так, питанням особливостей обліку і оподаткування агропідприємств присвячено роботи таких фахівців-практиків, як Ю. Єгорова, Н. Адамович, Н. Дзюба та інші [1, 2, 3].

Постановка завдання. Часті зміни призводять до підвищення податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства. Так, згідно дослідженням Державної служби статистики України щодо очікувань сільськогосподарських підприємств у II кварталі 2017 року з приводу перспектив розвитку їхньої ділової активності, серед факторів, що стримують виробництво, більше 30 % обстежених підприємств називають фінансові обмеження [4]. Слід зазначити, що податок на прибуток для цих підприємств розраховується на загальних підставах: фінансовий результат до оподаткування плюс/мінус коригування. Не дивлячись на певні особливості діяльності підприємств, що впливають на обліковий процес, жодного специфічного коригування для сільгоспвиробників немає. Тобто питання, пов'язані з особливостями обліку і оподаткування підприємств цього виду економічної діяльності, залишаються актуальними.

Основні результати дослідження. Як вже було зазначено, у 2015 році сформувалась 4 група єдиного податку (ЄП), у яку увійшли колишні платники фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП). Для цих платників збережено майже всі умови їх оподаткування, які були передбачені для платників ФСП. Слід зазначити, що попри суперечки, що ведуться різними експертами у цій галузі, єдиний податок все ж таки є більш вигідним для сільгоспідприємств, ніж сплата податку на прибуток. Це також підтверджує світовий досвід: спрощені системи оподаткування доходів орієнтовані не просто на сільське господарство, а на малий і середній бізнес в сільському господарстві. Дискусійним є питання стосовно спрощеної системи оподаткування для сільгоспвиробників і сьогодні. Існують думки щодо обмежень обсягів земель, якими розпоряджаються сільгоспідприємства або встановлення межі обсягу доходів. Так, наприклад в своєму дослідженні експерт з питань оподаткування Вдовиченко А. пропонує встановити верхню межу на рівні п'ятнадцяти тисяч мінімальних заробітних плат на рік [5]. Все це, на нашу думку, болісно відіб'ється на економічному становищі таких підприємств. Компромісним варіантом став Закон № 909-VII від 24.12.2015 року, яким було передбачено тільки підвищення ставок для платників ЄП 4 групи без змін критеріїв (ланцюгові темпи росту наведено в Таблиці 1). У 2016 відносно 2015 року зростання ставок для платників ЄП 4 групи склало

від 77,78 до 81,48 % за відповідними ставками. У 2017 році зростання не перевищило 18,75 %, для земель водного фонду у цьому році змін у ставках не відбулось. Платниками ЄП 4 групи можуть бути сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків [6]. На цю групу не поширюються обмеження в частині об'ємів доходу або кількості найнятих працівників, як це передбачено для платників інших груп. Платниками ПДВ такі підприємства можуть бути на загальних підставах без будь-яких особливостей або обмежень.

Таблиця 1 – Ланцюговий темп росту ставки ЄП з 1 га земельної ділянки, % до попереднього року

Категорія земель та їх розташування	Ланцюговий темп росту ставки ЄП з 1 га земельної ділянки, % до попереднього року	
	2016	2017
для ріллі, сіножатей і пасовищ:		
– розташованих у гірських зонах та на поліських територіях;	181,48	116,33
– інші	180,00	117,28
для багаторічних насаджень:		
– розташованих у гірських зонах та на поліських територіях;	177,78	118,75
– інші	181,48	116,33
– для земель водного фонду	180,00	100,00

Об'єктом оподаткування для платників ЄП 4 групи є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому у користування, у т. ч. на умовах оренди. У зв'язку з цим гостро постають дискусійні питання сучасної практики, коли підприємства користуються землею, але вона недооформлена на момент закінчення звітного періоду. З 01.01.2016 р. не вимагається, щоб права власності чи користування земельними ділянками були оформлені й зареєстровані згідно із законодавством, також не обов'язково реєструвати договори оренди земельних ділянок – відповідні норми вилучено з ПКУ.

Базою оподаткування податком для платників ЄП 4 групи для сільськогосподарських товаровиробників є нормативна грошова оцінка (НГО) одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), з урахуванням коефіцієнта індексації. Отже, підприємства, для обрахування податкового зобов'язання з єдиного податку 4 групи на 2017 рік індексують нормативну грошову земельних ділянок, обраховану станом на 1 січня 2015 року: за 2015 рік – на одиницю, за 2016 рік – на 1,124. При цьому слід керуватись листом Міністерства фінансів України від 19.01.2017 № 31-11150-09/1342, згідно якого коефіцієнт індексації НГО визначається з урахуванням таких індексів споживчих цін: за 2015 рік – 100 % (як це визначено Пунктом 5 підрозділу 8 Перехідних положень Податкового кодексу), за 2016 рік – 112,4 % (тобто на загальних підставах з урахуванням ст.289 Податкового кодексу). Це урахування у сучасних економічних умовах призвело до того, що податкове навантаження на платників збільшилось.

Для набуття і підтвердження статусу єдиноплатника сільськогосподарські товаровиробники мають подати:

– загальну декларацію на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, з яких справляється податок, – контролюючому органу за своїм місцезнаходженням (місцем перебування на податковому обліку);

– звітну декларацію на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки – контролюючому органу за місцем розташування такої земельної ділянки;

– відомості (довідку) про наявність земельних ділянок – контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок. У відомостях (довідці) зазначають дані про кожен документ, що встановлює право власності або користування земельними ділянками, у т. ч. про кожен договір оренди земельної частки (паю);

– розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва – контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок (за формою, затвердженою наказом Мінагрополітики від 26.12.2011 №772).

Згідно з чинним законодавством, звітним податковим періодом для платників єдиного податку четвертої групи є календарний рік. Такі платники щороку самостійно обчислюють суму податку станом на 1 січня і подають декларацію на поточний рік не пізніше 20 лютого.

Єдиний податок сплачується щоквартально протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, в таких розмірах: за I та II квартали – по 10%, за III квартал – 50%, за IV квартал – 30%. Ймовірно, таке розподілення передбачено для того, щоб забезпечити хоч якусь рівномірність надходжень податкових платежів до бюджету країни. Проте за таких умов підприємства змушені передчасно, а отже, дешевше реалізовувати ранні зернові.

Також слід відзначити, що з 1 січня 2017 року було скасовано використання спеціального режиму сільськогосподарськими товаровиробниками щодо ПДВ. У зв'язку з цим передбачено переведення суб'єктів спеціального режиму на загальну систему оподаткування та закриття рахунків в системі електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), які додатково відкриті відповідно до пункту 200¹.2 статті 200¹ ПКУ сільськогосподарським виробникам. Додаткові електронні рахунки будуть закриті після проведення розрахунків з бюджетом за деклараціями з ПДВ із позначками 0121 – 0123, за результатами останнього звітного періоду 2016 року, а само для сільськогосподарських товаровиробників, які застосовують місячний податковий період, – починаючи з 31 січня 2017 року; для сільськогосподарських товаровиробників, які застосовують квартальний податковий період, – починаючи з 20 лютого 2017 року. Починаючи із зазначених дат усі розрахунки з бюджетом за результатами поданої податкової звітності сільгоспвиробниками здійснюються із застосуванням виключно основного електронного рахунка в СЕА ПДВ. Крім того, введено обмеження терміну реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування, складених сільгоспвиробниками за операціями з постачання сільськогосподарських товарів/послуг в межах спеціального режиму.

Розглядаючи особливості обліку слід відмітити, що сільськогосподарські підприємства мають специфічні активи – біологічні. Їх облік ведеться згідно з П(С) БО 30 «Біологічні активи». Цей стандарт не поширюється на: сільськогосподарську продукцію, що зберігається після її первісного визнання, продукти переробки сільськогосподарської продукції та біологічні активи, не пов'язані із сільськогосподарською діяльністю.

Особливість таких активів полягає у тому, що ці активи схильні природно змінюватись – міняти свої вартісні характеристики протягом звітного періоду, змінювати свою вартість протягом циклу життя. Пріоритетним методом обліку біологічних активів є метод за справедливою вартістю. Визначення справедливої вартості біологічних активів і сільськогосподарської продукції ґрунтується на цінах активного ринку [7, 8]. Кожен раз при складанні фінансової звітності необхідно визначити справедливу вартість біологічних активів і вказати її в звітності. Одним із проблемних питань є поділ активів на поточні і довгострокові біологічні активи, оскільки це безпосередньо впливає на визначення доходів і витрат на підприємствах (табл. 2).

Так, у сільськогосподарських підприємств є специфічний момент виникнення доходів: активи виникають народжуючись, виростаючи, збільшуючи вагу. Факт визнання доходів підприємствами є специфічним. Цей дохід виникає в момент приросту вартості біологічних активів, а не у момент продажу. Все це впливає на специфічні умови щодо формування базового показника від якого розраховується податок на прибуток – фінансового результату до оподаткування.

Таблиця 2 – Приклади біологічних активів і сільськогосподарської продукції.

Активи	Сільськогосподарська продукція, на яку поширюється П(С)БО 30	Додаткові біологічні активи, на які поширюється П(С)БО 30	Продукти переробки, на які не поширюється П(С)БО 30
1	2	3	4
Тваринництво			
Довгострокові біологічні активи			
основне стадо овець	молоко, каракульські смужки, вовна, гній	приплід	пряжа, бринза, м'ясопродукти
основне стадо великої рогатої худоби	молоко, гній	приплід	сметана, масло, сир, м'ясопродукти
основне стадо свиней	гній	приплід	м'ясопродукти

1	2	3	4
Поточні біологічні активи			
тварини на впрошуванні і відгодівлі	приріст живої маси, гній		м'ясопродукти
риба (риборозведення)	товарна риба	матеріал для розведення риби	рибні продукти
доросла птиця	яйця, пташиний послід		м'ясопродукти
сім'ї бджіл	мед, віск, прополіс	нові рої	
Рослинництво			
Довгострокові біологічні активи			
виноградники	виноград	чубуки	виноматеріали, сікоматеріали
сади дерева в лісі (лісовий масив)	плоди дерева, ділова, дрова	саджанці	сухофрукти, консерви фруктові
Поточні біологічні активи			
зернові культури	зерно, зернові відходи, солома		борошно, крупа, комбікорми
овочеві культури	овочі		консерви овочеві, соління
технічні культури	тютюнове листя, насіння соняшнику, цукрові буряки		тютюн ферментів, масло рослинне, цукор
кормові культури	зелена маса		силос, сінаж

Висновки. Сучасний стан обліку і оподаткування агропідприємств в Україні характеризується наявністю певних проблем. Наявність особливого набору податкових інструментів у вигляді спрощеної системи оподаткування залишається недосконалим та малоефективним. Реформування податкової системи повинно відбуватися з урахуванням специфіки агровиробництва. Скасування спеціального режиму оподаткування, який діяв до 1 січня 2017 року, матиме негативні наслідки як для виробників, так і для держави, оскільки призведе до зниження доходів сільськогосподарських виробників, закриття низки підприємств, розвиватиметься безробіття, оскільки скоротяться робочі місця та обсяги виробництва. Крім того, надзвичайно актуальною залишається проблема відсутності дешевого кредитування для агропідприємств.

Отже, для поліпшення економічного стану аграрних підприємств України необхідно поступово реформувати податкове законодавство, знижуючи податкове навантаження на підприємства. Окрім раціональної системи оподаткування галузі, має бути правильна система державної підтримки, що дозволить зупинити негативні наслідки.

Література

1. Єгорова Ю. Облік ПДВ у сільгоспідприємствах / Ю. Єгорова // Агробізнес сьогодні. – 2014. – № 20. – С. 46-47.
2. Адамович Н. ПДВшний бухоблік : вивчаємо проект змін / Н. Адамович // Податки та бухгалтерський облік. – Харків, 2016. – № 86. – С. 9-15.
3. Дзюба Н. Виправляємо старі ПДВ-помилки в сільгоспників / Н. Дзюба // Податки та бухгалтерський облік. – Харків, 2016. – № 100. – С. 5-10.
4. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Вдовиченко А. Єдиний податок четвертої групи в контексті реформування оподаткування сільського господарства в Україні / А. Вдовиченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngoipr.org.ua/blog/yedynij-podatok-chetvertoyi-grupy-v-konteksti-reformuvannya-opodatkovannya-silskogo-gospodarstva-v-ukrayini/>.
6. Податковий кодекс. Чинний. Редакція 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/NalCode/nalkodeks.aspx>.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>.
8. Кармазін Т. І. Фіксований сільськогосподарський податок як один з інструментів стимулювання сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс] / Т. І. Кармазін, Л. В. Голишевська // Економіка аграрного сектора. – 2011. – № 4. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchetei/2011_4/NV-2011-V4_27.pdf.

References

1. Yehorova, Yu. (2014). Oblik PDV u sil'hospidpriemstva [Accounting for VAT in agricultural enterprises]. *Ahrobiznes s'ohodni – Agribusiness today*, 20, 46-47.
2. Adamovych N. (2016). PDVshnyj bukhoblik: vyvchaiemo proekt zmin [VAT invoice: we are studying the draft changes]. *Podatky ta bukhholders'kyj oblik – Taxes and accounting*, 86, 9-15.
3. Dziuba N. (2016). Vypravliaiemo stari PDV-pomylyky v sil'hospnykiv [We correct the old VAT mistakes in farmers]. *Podatky ta bukhholders'kyj oblik – Taxes and accounting*, 100, 5-10.
4. Statystychna informatsiia [Statistical information]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukr.].
5. Vdovychenko A. (2016). Yedynyj podatok chetvertoi hrupy v konteksti reformuvannya opodatkuvannya sil's'koho hospodarstva v Ukraini [The only tax in the fourth group in the context of reforming the taxation of agriculture in Ukraine]. Retrieved from <http://ngoipr.org.ua/blog/yedynyj-podatok-chetvertoyi-grupy-v-konteksti-reformuvannya-opodatkuvannya-sil'skogo-gospodarstva-v-ukrayini/> [in Ukr.].
6. Podatkovyj kodeks [Tax code]. (n.d.). buhgalter911.com Retrieved from <http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/NalCode/nalkodeks.aspx> / [in Ukrainian].
7. Polozhennia (standart) bukhholders'koho obliku 30 «Biolohichni aktyvy» [Regulation (Standard) of Accounting 30 Biological Assets]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05> [in Ukr.].
8. Karmazin, T. I., & Golyshevska, L. V. (2011). Fiksovanyj sil's'kohospodars'kyj podatok iak odyin z instrumentiv stymuliuvannya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva [The fixed agricultural tax as one of the tools of agricultural production stimulation]. *Ekonomika aharnoho sektora – Economics of Agrarian Sector*, 4. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchetei/2011_4/NV-2011-V4_27.pdf (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 06.05.2017.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Рекун Г.П., кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У статті проведено оцінку та обґрунтовано окремі орієнтири регулювання системи оплати праці на державному рівні. Обґрунтовано три складові підходу, що визначаються роллю заробітної плати як показника спроможності економічної системи, інструмента протидії бідності в умовах соціально-економічного середовища країни, інструмента для накопичення доходів та формування структури і обсягу внутрішнього попиту в економіці, а також чинника довгострокового зростання. Досліджено чинники, що впливають на формування оплати праці, серед яких особливе місце посідають державні механізми регулювання рівня оплати праці, розвиток інновацій, освіта. Визначено, що заробітна плата повинна стимулювати до розвитку як особистості, так і підприємств, бути важелем гармонійному розвитку суспільства, високих темпів економічного зростання. Виявлено необхідність стимулювання збільшення частки заробітної плати в доходах населення, що повинно стати одним з основних принципів функціонування нової державної політики доходів. Запропонована схема розрахунку доларового еквіваленту депозиту спроможного за умов економічної пасивності забезпечити генерування щомісячного доходу що дорівнює, наприклад, обсягу мінімальної заробітної плати. Здійснено аналіз та порівняння структури споживчих витрат та визначено, що вона є орієнтиром регуляторного розвитку кадрового потенціалу національної економіки.

Ключові слова: державне регулювання, оплата праці, доходи, витрати, освіта, інновації, ринок праці.

Постановка проблеми. Рівень заробітної плати залишається одним з ключових показників економіки характеризуючи, нарівні з обсягом ВВП, рівень заможності життя мешканців. Значення цього показника характеризує результат взаємодії двох підсистем: виробничої – визначаючі можливу вартість залучення робочої сили в країні; та соціальної – визначаючі рівень вартості відтворення робочої сили в соціально-економічних умовах, що склалися.

Забезпечення достойної праці та скорочення нерівності в рівні її оплати залишається серед пріоритетів стійкого розвитку ООН [1]. Водночас, відмінності у рівнях доходності різних секторів економіки, поширення інновацій та розвиток глобального конкурентного середовища зумовлюють коливання рівня оплати праці та зумовлюють поглиблення дисбалансів у рівні оплати праці у потужних розвинених країнах та країнах що розвиваються.

У сучасних умовах в Україні спостерігається істотне розбалансування класичних регуляторних функцій, які має виконувати оплата праці, переважним чином зумовлене істотним зниженням вартісних показників робочої сили, значною тінізацією оплати праці, невиконанням заробітною платою функцій забезпечення відтворення робочої сили через неузгодженість інтересів та розбалансованість політики формування оплати праці.

У таких умовах проблема визначення чинників та механізмів регулювання рівня оплати праці, створення умов для функціонування ефективного ринку робочої сили в умовах викликів глобального середовища стає питанням безпеки національної економіки. Глобальне протиріччя між абсолютизацією людини, як найбільшої цінності та відмінностей у рівнях оплати праці людини в умовах конкретної економічної системи потребує розв'язання.

Отримання у 2015 році премії пам'яті А. Нобеля Енгусом Дітоном підтверджує актуальність дослідження процесів споживання, бідності, добробуту, взаємозв'язку між обсягами доходів і споживання в економіці [2]. Короткий висновок з його робіт, актуальний для сучасних реалій України може звучати так: використання фінансової допомоги, яка направляється від країн, що швидко зростають, країнам, які відстають, за рідким виключенням є недоцільним, оскільки такі заходи консервують відставання і недоліки в системі адміністрування економічних відносин в країні. Е. Дітон вказує, що проблеми істотного поширення бідності зумовлені не нестачею ресурсів, але поганим керуванням. Це у повній мірі стосується ринку праці: високий рівень залученості вітчизняних робітників до зовнішніх місць отримання заробітної плати що відбувається у різних формах: робота за межами території України (заробітчанство), робота за допомогою інформаційних технологій (ІТ аутсорсинг), робота поза «правовими кордонами» – у тіньовій економіці є викликом та несе істотну загрозу економічному механізму відтворення робочої сили та посилює загрози перетворення України на державу без робітників.

Широке коло українських науковців приділяють увагу різним аспектам регулювання та диференціації доходів населення і рівня оплати праці. Заслужують уваги праці А.М. Колота, Г.Т. Кулікова, Е.М. Лібанової, О.Ф. Новікової, О.М. Поплавської, В.П. Третяк, Н.М. Холода та інших.

Водночас, визначення та оцінка чинників диференціації рівня оплати праці залишається актуальною проблемою, що потребує наукового обґрунтування та врахування сучасних чинників та умов.

Метою пропонованої статті є оцінка та обґрунтування окремих орієнтирів регулювання системи оплати праці на рівні національної економіки.

Основні результати дослідження. Заробітна плата наразі є чинником, що відображає реальний стан економіки країни через три структурні співвідношення:

– середнє значення заробітної плати у порівнянні з іншими країнами, як показник спроможності економічної системи компенсувати вартість витрат праці та залишатися конкурентоспроможною на глобальному ринку;

– рівень покриття середньою зарплатою прожиткового мінімуму та межі бідності, як показник ролі інструмента зарплати в забезпеченні виживання в умовах соціально-економічного середовища конкретної країни;

– пропорцій використання інструмента заробітної плати для накопичення доходів та формування структури і обсягу внутрішнього попиту в економіці, як чинника довгострокового зростання.

На користь першого структурного співвідношення домінуючою є думка, що мають розвиватися наукоємні галузі і країна не повинна бути лише сировинним придатком, має створюватися конкурентоспроможна якісна продукція, тобто, мають відбуватися структурні зрушення в економіці. В Україні використовується лише 5-10 % [3] технологічних нововведень в економіці, тоді як розвинені країни до 85-90 % приросту ВВП забезпечують завдяки виробництву й експорту високотехнологічної продукції, а питома вага інноваційно активних підприємств становить 60-70 % [4]. Внутрішній ринок нашої країни не орієнтований на споживання інноваційних розробок і становить лише 0,1 % у світовому обсязі торгівлі високотехнологічною, наукоємною продукцією, але саме використання інновацій є запорукою для економічного зростання, підвищення продуктивності праці та гідної її оплати.

На думку експертів, інноваційний продукт українських дослідників та сприятливі вихідні умови для зростання інноваційної результативності, які, відповідно до Індексу інноваційної ефективності, має Україна, посідаючи 15 місце серед 141 країни [5], сформулюють потужний продуктивний вплив на економіку країни і дадуть змогу щорічно збільшувати обсяг ВВП на 4-7 % [6, с. 225].

З іншого боку результативність економіки за показником рівня заробітної плати залишається однією з найнижчих у світі. Виходячи із рівня офіційної мінімальної зарплати оплата одна година праці українця коштує приблизно 18, 18 гривень, або 0,7 американського доллара. За цим показником Україна знаходиться на останніх позиціях у світі.

Наступним орієнтиром є структура доходів населення. Вона зазнала значних змін. У 1985 та 1990 роках переважну частку у загальному обсязі доходів населення займала оплата праці (72,6% та 70,9% відповідно), що підтверджувало вагомість трудової діяльності як основного чинника формування матеріального становища населення. За останні 30 років у структурі доходів населення поступово підвищувалася питома вага пенсійних виплат та інших соціальних трансфертів – допомог, пільг, субсидій і компенсаційних виплат у системі забезпечення соціального захисту найбільш вразливих верств населення (Рис. 1) [7].

Наразі заробітна плата в структурі загальних доходів домогосподарств займає менше 50%, що посилює кризову ситуацію в економіці, за рахунок збільшення частки населення, яка існує тільки з рахунок соціальних виплат, які обумовлюють високі бюджетні витрати, а отже і бюджетний дефіцит.

У розвинених країнах заробітна плата, як правило, становить близько 70-80% від загального обсягу доходів домашніх господарств (у яких є хоча б одна особа працездатного віку) до вирахування податків і подальшого перерозподілу. Для сімей із середнього класу в цих країнах частка заробітної плати в загальному доході часто вище 80%, а для сімей з низькими доходами більш важливу роль відіграють соціальні трансферти. У країнах з економікою, що розвивається, внесок заробітної плати в дохід сім'ї менше, у межах від 50-60% в Аргентині чи Бразилії до приблизно 40% в Перу і 30% у В'єтнамі; у них велика роль доходів від самостійної зайнятості. Проте, в країнах, що досягли зростання доходів і скорочення в їх нерівності, цей результат швидше пояснюється збільшенням робочих місць для сімей з низьким рівнем доходу і більш справедливим розподілом заробітної плати [1].

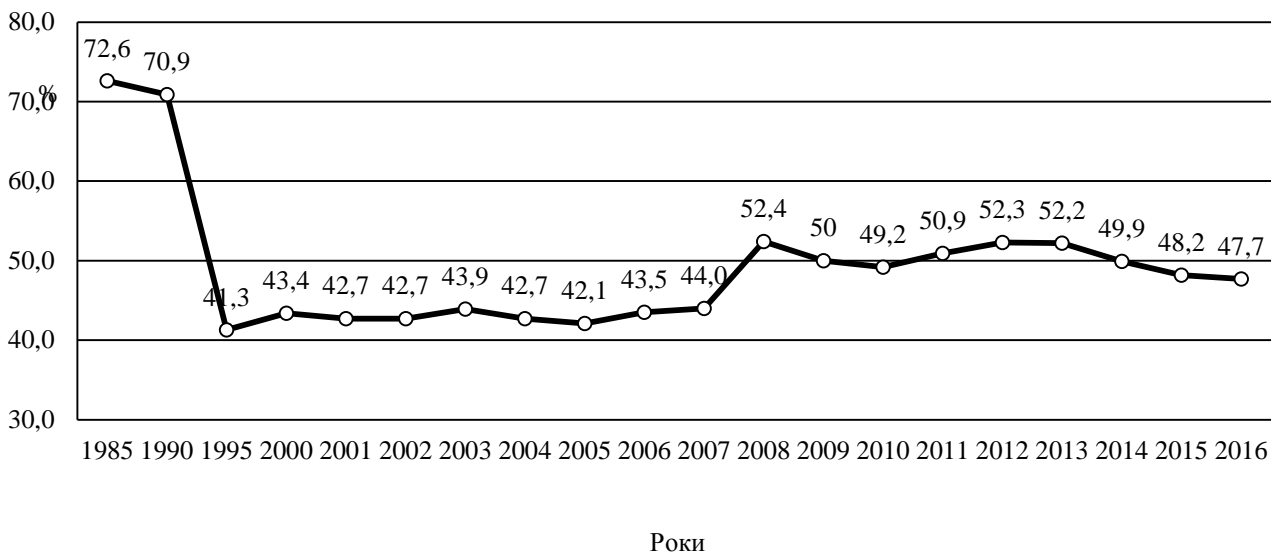

Рисунок 1 – Питома вага заробітної плати у загальних доходах домогосподарств, (розраховано автором за даними [8])

Однією з основних складових та фундаментальних принципів функціонування нової державної політики доходів має стати стандартизація доходів, за якої розмір мінімальної заробітної плати перевищує розміри всіх соціальних трансфертів, за винятком тих, що спрямовані особам з інвалідністю. Мінімальна заробітна плата повинна залишатися соціальною гарантією оплати некваліфікованої праці, в той час як зростання рівня оплати кваліфікованої праці має бути однією з головних цілей державної політики регулювання оплати праці.

Наступним регуляторним орієнтиром є зменшення бідності та розшарування населення за доходами. Бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення країни як «виживання», але й фактором поділу суспільства на дуже заможних і дуже бідних, при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства.

Н. М. Холод зазначає, що співвідношення доходів багатих українців до найбідніших складає 30:1, а в країнах ЄС це 5,7:1 [9]. За даними Центру Розумкова різниця в доходах 10% найбагатших і 10% найбідніших українців з врахуванням тіньових доходів досягає 40 разів [10, с. 11].

За оцінками Е.М. Лібанової різниця в оплаті праці 1% найбільш забезпечених і 50% найменш забезпечених працівників в Україні є надвисокою: якщо в скандинавських країнах середні заробітки 1% найбільш високооплачуваних працівників перевищують середню заробітну плату 50% найменш оплачуваних у 7,1 разу, в європейських країнах – в 11,7, у США – в 24, то в Україні – аж у 43,3 разу. І йдеться ж лише про офіційно виплачену заробітну плату, з якої цілком офіційно сплачено податки. Є багато підстав вважати, що врахування незареєстрованих доходів підвищить показники не так бідніших, як найбільш заможних верств українського суспільства – це, до речі, цілком відповідає світовій практиці [11].

Водночас, за останні 15 років відбулося скорочення галузевих розривів у обсягах оплати праці. Як видно з рисунку 2, відмінність середньої зарплати за галузями зменшилася із 6,3 разів у 2002 році до 2,5 разів у 2017. Така динаміка зумовлена впливом низки кризових чинників, і хоча на перший погляд ця тенденція може здаватися позитивною, в частині скорочення розшарування суспільства, загальний тренд на погіршення економічного стану та тінізацію економіки є домінуючим.

Нерівність в доходах призводить до розшарування суспільства на багатих та бідних, зниження якості життя, але з іншого боку повна рівність не стимулює до набуття конкурентної професії, призводить до зменшення конкуренції та темпів розвитку економіки.

Як зазначає Лібанова Е.М. у високій нерівності за заробітками не було нічого поганого, якби високі доходи асоціювалися з талантом, доброю освітою, зрештою, з удачею, що в повній мірі не підтверджується дослідженнями проведеними в Україні, де основними чинниками високих заробітків є заможність батьків, уміння йти в обхід закону і т.д. [11].

Наступним орієнтиром регулювання рівня оплати праці є забезпечення умов розвитку економіки. Заробітна плата не повинна бути чинником «виживання», вона повинна стимулювати до розвитку

як особистості, так і підприємств, бути важелем гармонійному розвитку суспільства, високих темпів економічного зростання.

Рисунок 2 – Співвідношення середньомісячної та мінімальної заробітних плат за видами економічної діяльності на початок року (розраховано автором за даними [8])

Вона повинна стимулювати працездатне населення до максимально активної поведінки на ринку праці та в економіці загалом.

На думку генерального директора Міжнародного бюро праці Гая Райдера для того, щоб відбувалося зростання реальної заробітної плати необхідно збільшити споживання, що в свою чергу

потребує стійких заходів в сфері оплати праці та соціально захисту. В 2015 році темпи зростання реальної заробітної плати у світі склали менше 1% (не враховуючи Китай). Найбільші темпи скорочення реальної заробітної плати спостерігалися в країнах Східної Європи (-5,2%), в Україні (-20,2%) [1]. Вітчизняні вчені наголошують на реформуванні заробітної плати в частині постійного забезпечення підвищення ціни робочої сили і наближення до її вартості, а також заробітна плата повинна сприяти створенню мотиваційного механізму, який має спиратися на поєднанні економічних стимулів та соціальних гарантій [12].

Ще одним чинником потенційного зростання доходів населення є освіта. Так, серед осіб з повною вищою освітою частка бідних становить 13%, осіб із середніми доходами – 32, а заможних – 12%, то серед тих, хто має лише повну загальну середню освіту (тобто не має системної професійної підготовки), бідних – 29%, осіб із середніми доходами – 19, а заможних – 4%. Наявність у родині бодай однієї особи з вищою освітою знижує ризик бідності на 38%, двох осіб – на 54 [11]. В.П. Третяк вказує на те, що більш високий освітній рівень є основою для підвищення загальної і виробничої культури, готовності для оволодіння новою технікою, до змін праці, а отже, і підвищення рівня доходів населення [13]. Не зважаючи на значну критику щодо якості освіти в Україні та відповідності її структури потребам національної економіки слід констатувати, що інститут вищої освіти залишається інструментом захисту від бідності та забезпечення більш високого рівня оплати праці.

У таблиці 1 наведено соціально-економічний зріз, що загалом характеризує умови розвитку окремих економік світу та орієнтації населення до підприємництва та економічної активності взагалі. Такий показник підприємницької температури в Україні та різних країнах. Як відомо, в країнах Європи зараз встановлюються нульові або навіть від'ємні облікові ставки нацбанків. В якості вимірювача, спробуємо оцінити обсяг капіталу, який, за умов економічної пасивності (розміщення коштів на банківський депозит) забезпечить генерування щомісячного доходу що дорівнює, наприклад, обсягу мінімальної заробітної плати (можна обрати будь-яке зручне значення). Так, для українця потрібно розмістити в банк національний еквівалент суми у 12,02 тис.долл., щоб отримувати щомісячно еквівалент мінімальної зарплати. Звичайно, подібний розрахунок передбачає розміщення доларового еквіваленту в національних валютах під відсоткову ставку Центрального банку та не враховує податків з пасивного доходу. Але, схема показує наскільки Україна відстає від інших країн за рівнем порогу включення до роботи за мінімальну заробітну плату, наприклад, щоб не працювати американцю, та отримувати мінімальну зарплату потрібно мати «депозит» у розмірі більше 1,2 млн.долл.

Таблиця 1 – Принципова схема розрахунку доларового еквіваленту депозиту спроможного забезпечувати дохід у розмірі суми мінімальної заробітної плати (розраховано автором за даними [14, 15])

Країна	Мінімальна заробітна плата, USD	Відсоткова ставка центрального банку, %	Розрахункова сума, тис. USD еквіваленту депозиту
Україна	125,21	12,5	12,02
Російська Федерація	132,63	8,5	18,72
Республіка Білорусь	134,49	12	13,45
Китай	241	4,35	66,48
Німеччина	1778,8	0	0
Литва	451,25	0	0
Польща	586,5	1,5	469,20
Туреччина	514,99	8	77,25
США	1256,7	1,25	1206,43

Ще один орієнтир це структура витрачання коштів. На рисунку 3 подано порівняння структури споживчих витрат України та ЄС за даними 2015 року.

Як видно з рисунку 3, найбільша частина витрат українців припадає на купівлю продуктів харчування, цей показник більше ніж на 40 відсоткових пунктів вище ніж для країн ЄС. За рахунок цього українці істотно відстають за «розвитковими» статтями витрат, які з одного забезпечують розвиток людини, а з іншого формують платоспроможний попит для бізнесів що забезпечують сталість

економічного зростання економіки. Варто зазначити, що у найбільших країнах ЄС – Німеччині та Франції – частка загальних витрат на продукти харчування не перевищує 15%, тоді як в цілому в країнах ЄС цей показник в середньому складає 20%. У Великобританії за даними 2015 року на їжу йде 8,3% доходів сім'ї, в Німеччині – 10,5%, у США всього 7%. Тому, одним із ключових орієнтирів державного регулювання оплати праці є забезпечення умов для зміни структури витрат на користь «розвиткових».

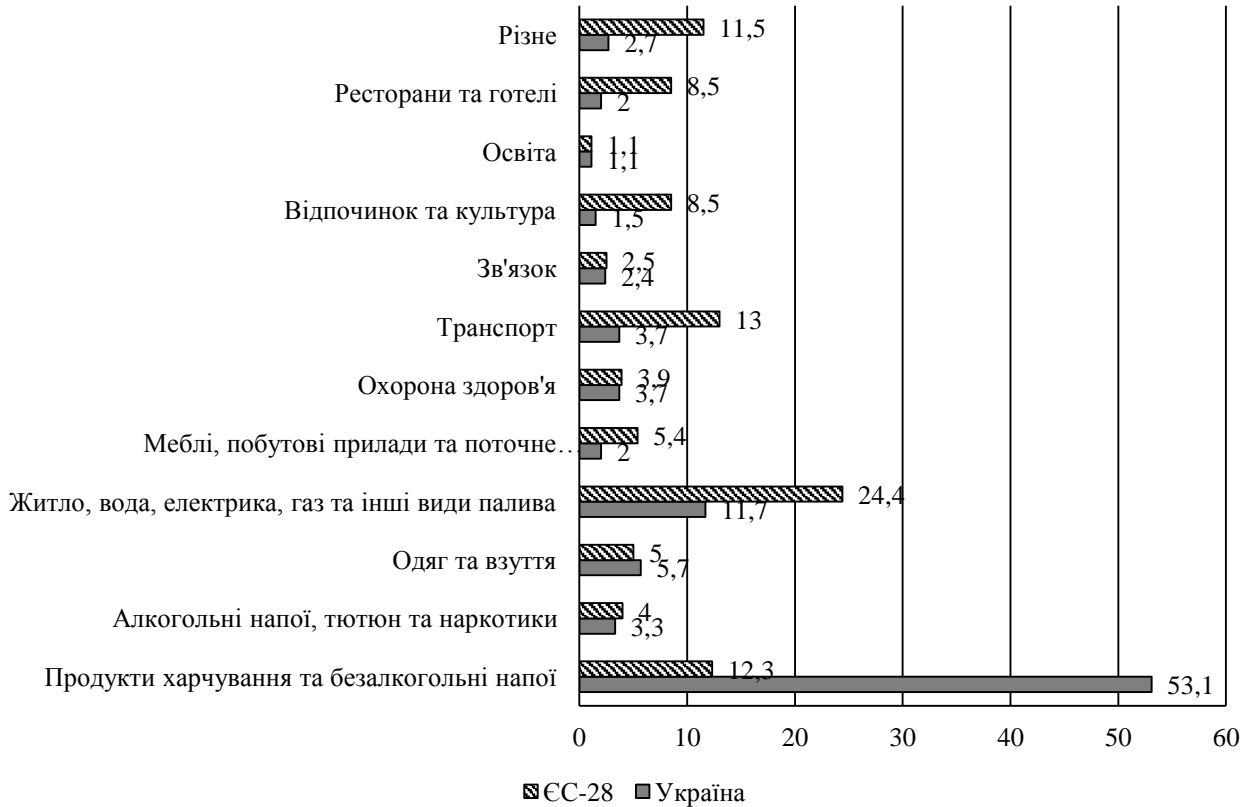

Рисунок 3 – Порівняння структури споживчих витрат України та ЄС-28, % (розраховано автором за даними [8, 16])

Висновки. Проведений аналіз підтверджує невизначеність широкого кола проблем дослідження чинників формування заробітної плати та активізації державної політики в частині її регулювання. Технологічний розвиток зумовлює трансформації змісту заробітної плати: зменшення її ролі як чинника компенсації фізичних зусиль, та посилення – як чинника компенсації інтелектуально-емоційних зусиль.

Проблема виконання державою регулювання розмірів заробітної плати в сучасних умовах поглиблюється розширенням форм та технологій зайнятості за межами державного контролю, що визначає проблемність формування ефективної регуляторної моделі. Все більша частина населення залучається до неконтрольованих державою секторів: тінювого сектору, роботи за кордоном, дистанційної роботи за допомогою інформаційних систем, що потребує врахування у загальній моделі державного регулювання системи оплати праці.

Один з найнижчих у світі показників рівня оплати праці в Україні, може розглядатися як чинник підвищення привабливості для іноземних інвесторів, однак високий рівень ризиків нівелює цю перевагу національної економіки. Водночас, порівняно невисока питома вага заробітної плати у доходах населення є індикатором невідповідності потенціалу та рівня використання робочої сили в економіці.

Крім того, зменшення секторальної диференціації за рівнем середньої зарплати, що відбулося за останні 15 років є свідченням падіння загальної конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку, однак позитивним є чинник перевищення середніх заробітних плат за секторами економіки вище рівня мінімальної заробітної плати. Можна стверджувати, що механізм оплати праці стабілізований.

Оцінка грошового депозиту, що забезпечуватиме грошовий потік еквівалентний мінімальній зарплаті в Україні засвідчила ключову внутрішню проблему регулювання ринку заробітної плати: порівняно низька привабливість економіки для зайнятого населення. Так, щоб отримувати мінімальну зарплату в Україні потрібен депозит у розмірі 12 тис. доларів, аналогічна сума для США дорівнює 1,2 млн. долл. Відповідно, загальна мотивація до праці в країні є наднизькою.

Структура споживчих витрат та, зокрема, питома вага витрат на продукти харчування є показником технологічної неспроможності економіки відтворювати якісну робочу силу. Економіка не в змозі фінансувати інтелектуальний розвиток кадрового потенціалу, оскільки переважають витрати на харчування при нестачі витрат на соціокультурний розвиток. Зміна такої структури є чи не найголовнішим орієнтиром регуляторного розвитку кадрового потенціалу національної економіки.

Література

1. Global Wage Report 2016/17: Wage inequality in the workplace – Geneva: ILO, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_537846.pdf.
2. Нобелівська історія-2015: дослідник добробуту Енгус Дітон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1403699-nobelivska-istoriya-2015-doslidnik-dobrobutuengus-diton>.
3. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Журнал ТПП України. – 2010. – № 12 (199) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2010/dv1012131.ua.html>.
4. Бутнік-Сіверський О. Б. Проблеми стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності / О. Б. Бутнік-Сіверський // Наука та наукознавство. – 2011. – № 1. – С. 19–25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/30737/02-Butnik-Siverskiy.pdf?sequence=1>.
5. The Global Innovation Index 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>.
6. Мусіна Л.А. Підходи, індикатори та методи оцінювання впливу науково-технічної діяльності на економічний розвиток : монографія / Л.А. Мусіна, Т.К. Кваша. – К. : УкрІНТЕІ, 2009. – 252 с.
7. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 356 с.
8. Офіційний web-сайт Держкомстату України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Холод Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: монографія / Н. М. Холод. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 442 с.
10. Україна: час вибору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU_CU_7_2013.pdf.
11. Лібанова Е. Україна: глибина нерівності / Е. Лібанова // Дзеркало тижня. Україна. – № 35. – 1 жовтня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/ukrayina-glibina-nerivnosti>.
12. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. – К. : КНЕУ, 2008. – 274 с.
13. Третяк В.П. Управління розвитком соціальної інфраструктури України в умовах глобалізації : [монографія] / В.П. Третяк. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 317 с.
14. І знову про гроші: мінімальні заробітні плати в Україні та світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.quandl.com>.
15. Trading economics. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tradingeconomics.com>.
16. Eurostat. Household consumption by purpose. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Household_consumption_by_purpose.

References

1. Global Wage Report 2016/17: Wage inequality in the workplace (2016). Geneva: ILO. Retrieved from : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_537846.pdf (in Eng.).
2. Nobelivs'ka istoriya-2015: doslidnyk dobrobutu Enhus Diton [Nobel history 2015: researcher Angus Deaton welfare]. (n.d.). forbes.net.ua Retrieved from: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1403699-nobelivska-istoriya-2015-doslidnik-dobrobutu-engus-diton> (in Ukr).
3. Burlaka, V. (2010). Priorytety innovatsiinoho rozvytku v ukrainskii ekonomitsi [Priorities of innovation development in the Ukrainian economy]. Magazine of the Ukrainian Chamber of Commerce no 12 (199). Retrieved from: <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2010/dv1012131.ua.html> (in Ukr).

4. Butnik-Siverskyi, O. B. (2011). Problemy stymuliuvannya naukovo-doslidnoi ta innovatsiinoi diialnosti [Problems of stimulation of research and innovation activity]. *Science and science of science*, no. 1, pp. 19-25. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/30737/02-Butnik-Siverskiy.pdf?sequence=1> (in Ukr).
5. The Global Innovation Index 2015. Retrieved from <https://globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf> (in Eng.).
6. Musina, L.A., Kvasha, T.K. (2009). Pidkhody, indykatory ta metody otsiniuvannya vplyvu naukovotekhnichnoi diial'nosti na ekonomichnyj rozvytok [Approaches, indicators and methods of assessing the impact of scientific and technological activities in economic development]. Kiev: UkrINTEI (in Ukr).
7. Libanova, E.M. (Ed). (2015). Liudskyi rozvytok v Ukraini. Modernizatsiia sotsialnoi polityky: rehionalnyi aspekt [Human Development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect]. K.: In-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V. Ptukhy NAN Ukrayiny (in Ukr).
8. Ofitsiynyi web-sait Derzhkomstatu Ukrainy [Official website of the State Statistics Committee of Ukraine]. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Kholod, N. M. (2009). Rozpodil dokhodiv ta bidnist' u perekhidnykh ekonomikakh : monohra ya [Distribution of revenues and poverty in transitive economies]. L'viv : «Vydavnychy tsestr LNU im. Ivana Franka» (in Ukr).
10. The official site of Ukrainian center of economic and political research named after O. Razumkov (2013), "Ukraine: time for a choice", available at: http://www.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU_CU_7_2013.pdf (in Ukr).
11. Libanova, E. (2016). Ukraina: hlybyna nerivnosti [Ukraine: depth of inequality] *Dzerkalo tyzhnia – Mirror Weekly*, 35. Retrieved from: <http://gazeta.dt.ua/internal/ukrayina-glibina-nerivnosti> (in Ukr).
12. Kolot, A.M., Kulikov, N.T. (2008). Doslidzhennia problem oplaty pratsi: porivnialnyi analiz (Ukraina ta krainy Yes) [Labor payback research: comparative analysis (Ukraine and EU countries)]. K. : KNEU (in Ukr).
13. Tretiak, V.P. (2014). Upravlinnia rozvytkom sotsialnoi infrastruktury Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Management of development of social infrastructure of Ukraine in the conditions of globalization]. Kh. : KhNU imeni V.N. Karazina (in Ukr).
14. I znovu pro hroshi: minimalni zarobitni platy v Ukraini ta sviti [And complains about money: minimum employees in Ukraine and the world]. Retrieved from: <https://www.quandl.com> (in Ukr).
15. Trading economics. Retrieved from: <http://www.tradingeconomics.com> (in Eng.).
16. Eurostat. Household consumption by purpose. Retrieved from:http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Household_consumption_by_purpose (in Eng.).

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017.

ДОМІНАНТИ ЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Свіденська М.С., аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Переосмислення ролі і місця вищої освіти в економіці знань є актуальною проблемою, що залишається в центрі уваги світової академічної громадськості протягом останніх десятиліть. Нове розуміння вищої школи у суспільстві та інтеграційні процеси передбачають розвиток сучасних підходів до удосконалення складу та оцінки її потенціалу. Важливі проблеми дослідження стосується розробки нової моделі управління ВНЗ, наукових обґрунтувань створення такої моделі на основі концепції ціннісно-орієнтованого управління (С. Долан і С. Гарсія) та сучасної організаційно управлінської парадигми, з урахуванням інноваційних змін і стратегії розвитку вищої освіти. У статті представлені складові зовнішнього середовища ВНЗ, та тенденції до змін професіональних навичок. Виявлені основні впливові параметри формування ефективної моделі ціннісно-орієнтованого типу управління ВНЗ, а також за допомогою них запропоновано п'ять аспектів функціонування ВНЗ: фінанси, становлення ВНЗ до клієнтів, зовнішнє оточення, внутрішні процеси, навчання та розвиток співробітників на основі збалансованої системи показників (Д. Нортон і Р. Каплан). Запропоновано розподіл цих елементів між трьома типам показників за характеристикою: технічні показники включають в себе категорію фінанси, до контекстуальних належать внутрішні процеси, навчання та розвиток співробітників, складовою поведінкових показників є категорії ставлення до клієнтів та зовнішнє оточення. Сформовані цілі розвитку ВНЗ і функціонування управлінської системи, та розкрито їх зміст. Представлена сукупність показників визначення стратегічних цілей ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ та концепція формування системи ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ за допомогою якої, керівник має можливість визначити, направити, оцінити та проконтролювати діяльність та перспективи ВНЗ.

Ключові слова: ціннісно-орієнтоване управління, стратегічні цілі ВНЗ, збалансована система показників ВНЗ.

Постановка проблеми. Вища освіта виступає головним чинником згуртованості нації, сприяючи зміцненню соціальної єдності і довіри до соціальних інститутів, активізації населення і відкритих дискусій, а також правильного розуміння глобальних цивілізаційних проблем. Томас Уайт, Директор Офісу з питань демократії та врядування USAID в Україні, Білорусі та Молдові підкреслив важливість сприянню вдосконаленню системи освіти шляхом впровадження сучасних практик управління і технологій, що забезпечить українцям кращий доступ до високоякісної освіти [3].

Зростаючий останнім часом інтерес вчених і практиків до ідей і концептуальних моделей управління ВНЗ на основі цінностей свідчить про популярність ціннісно-орієнтованого управління як методології підвищення стратегічної ефективності організаційної діяльності в умовах інноваційних змін [7]. Трансформаційні процеси, пов'язані з формуванням економіки знань, глобалізацією, інформатизацією, прискоренням темпу життя, зміною технологічного укладу потребують обґрунтування організаційно управлінської парадигми, покладеної в основу визначення стратегій розвитку інститутів вищої освіти, так і розробці нових моделей управління ВНЗ, які забезпечать ефективність їх діяльності і стійкий розвиток в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепції ціннісно-орієнтованого управління можуть виступати основою формування ефективної стратегії управління ВНЗ в сучасних умовах (С. Долан і С. Гарсія) [6]. Д. Нортоном і Р. Капланом [8, 9] була розроблена збалансована система показників для забезпечення чіткого формулювання стратегічних планів та їх реалізацію. Трансформаційні процеси управління ВНЗ та їх важливість в створенні майбутніх відкриттів, що формують нашу сучасність були розглянуті в роботах Й.Г. Віссмена та К. Шваба [1, 4].

Рушійна сила дослідження в даному напрямку визначається також тим, що поняття цінності в концепції ціннісно-орієнтованого управління є багатовимірним і вимагає міждисциплінарного аналізу. Це одночасно корпоративні цінності ВНЗ, особисті цінності керівників і співробітників, цінності споживачів, матеріальні та нематеріальні активи, які складають цінність ВНЗ в плані його капіталізації. Це суспільні цінності, які відображають внесок ВНЗ в суспільний розвиток.

Сучасний ВНЗ, перебуваючи в нових економічних умовах, змушений впроваджувати більш досконали інструменти управління. В системі освіти йде активний пошук нових, ефективних моделей управління ВНЗ. Проблеми управління ВНЗ з використанням сучасних методів менеджменту в цій ситуації набувають актуальності, через зміну структури ринку праці, цінностей, інтересів, потреб, спад

зацікавленості в набутті фундаментальної освіти, зниженню вимог до рівня освіченості, загальної культури.

Метою цієї роботи є узагальнення основних домінант формування ефективної моделі ціннісно-орієнтованого типу управління ВНЗ, визначення цілей ВНЗ за методологією збалансованої системи показників та формулювання змісту її елементів.

Основні результати дослідження. Зміни вимог до ВНЗ в умовах сучасного ринку праці визначають необхідність розробки нової моделі управління ВНЗ, що передбачає його тісний контакт з суб'єктами ринку праці та освітніх послуг в питаннях змісту освіти таких як: розробка стандартів, навчальних планів, програм і системи контролю якості; орієнтації освітнього простору на результат, тобто підготовку конкурентоспроможного випускника; стійкого залучення всіх видів ресурсів, необхідних для забезпечення сучасної якості освіти, а саме кадрових, фінансових, матеріально-технічних; гнучкості освітніх схем в плані здатності вибудувати навчальні програми у відповідності до вимог ринку праці, роботодавця, можливість вибору індивідуального освітнього маршруту, широкий спектр програм додаткової професійної освіти та індивідуальними запитами особистості [7].

Ціннісно-орієнтоване управління ВНЗ – це підхід в системі управління спрямований на досягнення мети максимізації цінності ВНЗ, в основі якого лежить індивідуально-особистісний підхід до співробітників та студентів, що спирається на визнання їх загальних складових цінностей соціо-економічної системи у довгостроковому аспекті на основі прийняття стратегічних управлінських рішень, що базуються на ключових детермінантах цінності [2]. Але на сьогоднішній день ВНЗ не може існувати як окрема одиниця. Він є активним учасником глобального освітнього процесу та вступає в тісні відносини з зовнішнім середовищем, що зумовлює складність та суперечливість обрання певної моделі управління ВНЗ.

Кожен учасник, що взаємодіє з ВНЗ має власну зацікавленість та ставить перед собою власні цілі. Особливо це відіграє на ролі керівника в сучасному інноваційно-орієнтованому ВНЗ, яка через це кардинально змінюється. Якщо традиційно він позиціонувався як начальник, який наділяє повноваженнями, відстежує виконання роботи та карає за помилки, то в новій парадигмі зростає роль лідерства та налагоджування стосунків із зовнішнім середовищем, формування середовища для студентів, створення сприятливих умов для навчального процесу та відстоювання інтересів ВНЗ. Професійна компетентність менеджерів освіти пов'язана з системою цінностей, оскільки ціннісні орієнтації особистості є комплекс соціально заданих і засвоєних людиною установок, що регулюють його поведінку в різних життєвих ситуаціях. Ці установки виступають практично орієнтованою системою координат соціально прийнятної діяльності керівника сучасного ВНЗ.

Не менш важливим параметром моделі управління ВНЗ в сучасних умовах є його соціально-сервісна функція, яка часто схожа за природою з підприємницькою діяльністю, що допомагає побачити та оцінити ефективність роботи ВНЗ з іншої сторони. Але розглядати його як підприємство ми не можемо, через те що головною задачею є не отримання прибутку, а як в багатьох ВНЗ зазначено – створення інноваційного ВНЗ, що займає провідні позиції в області підготовки фахівців з вищою освітою, що володіють високим професійно-культурними якостями. Сучасні ВНЗ як сервісні системи спрямовують свою діяльність на задоволення не тільки студента, а й роботодавця. У цьому контексті ВНЗ повинні боротися не за багатого студента, а за здатного – того, хто по закінченню університету зможе задовольнити потреби підприємства. Виникають такі думки, що кожен випускник середнього навчального закладу повинен мати можливість отримати вищу освіту. Тому слід вжити зусилля з розширення доступу вищої освіти і підвищення його ефективності, поліпшивши якість навчання, знижуючи академічні бар'єри. В майбутньому будуть надані значні можливості в отриманні вищої освіти для підтримки студентів з низьким доходом [5].

Для форуму «Майбутнє робочих місць» було проведено анкетування керівників відділів кадрів найбільших на сьогоднішній день роботодавців в 10 галузях і 15 країнах, які аналізували вплив нових тенденцій на зайнятість, робочі місця і професійні навички в перспективі до 2020 року. Як показано на рис. 1, респонденти вважають, що рішення складних проблем, навички спілкування та системні навички будуть користуватися підвищеним попитом в 2020 році в порівнянні з фізичними здібностями або навичками створення контенту. Домінують думки, що наступні п'ять років стануть критичним перехідним періодом: загальні перспективи зайнятості виглядають цілком оптимістично, але процес буде супроводжуватися значною мінливістю професій в галузях і навичок в більшості видів діяльності [4].

Згідно опитуванням основним навиком стає пошук необхідної інформації та правильне її використання. Більш затребуваними навичками стануть рішення складних проблем, системні та когнітивні здібності, навички спілкування та обробки. Трансформація структури ринку праці та

відповідних потреб роботодавців викликають зміну ключових професіональних навичок, вслід чого перетворюються і самі цінності, що створює виклик реформуванню системи вищої освіти. Отже, навчальні процеси мають розвивати та відкривати нові освітні програми, які надають саме такі компетентності та будуть відповідати реаліям сьогодення.

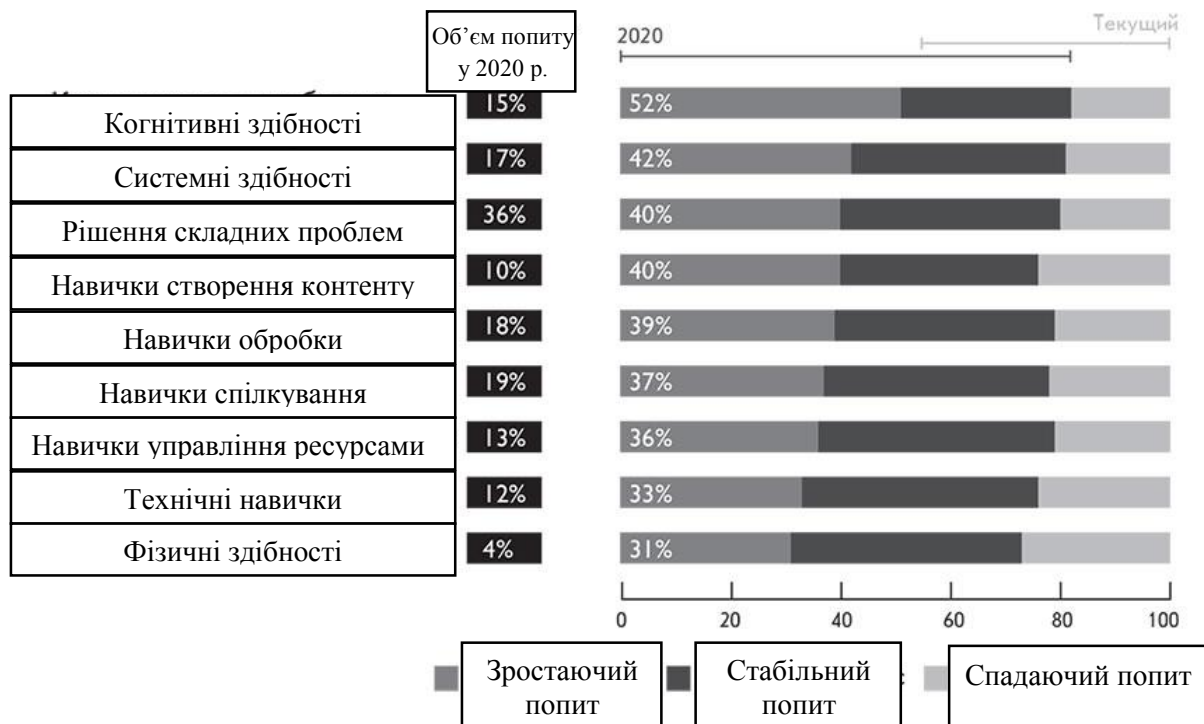

Рисунок 1 – Прогнозований попит на професіональні навички у 2020 році [4]

Історично доведено, що більшість наукових досліджень носять мультидисциплінарний або навіть трансдисциплінарний характер, і сьогодні це набуває більш суттєвий характер, в результаті чого основні теми НДДКР передбачають участь вчених, інженерів і конструкторів, які представляють різні дисципліни. Колективи, що ведуть трансдисциплінарні наукові дослідження, утворюють кроссфункціональні команди, які складаються з представників різних галузей знань, а часто і різних університетів, і все частіше включають представники не університетського середовища [1]. Це є ще одним свідченням наявності потреби в створенні нової ефективної моделі управління ВНЗ.

З урахуванням всіх чинників впливу, параметрів, та індикаторів необхідно сформулювати цілі ВНЗ за досягнення якими, можна буде побудувати модель управління ВНЗ. На сьогоднішній день одним з провідних стратегічних обліково-аналітичних інструментів менеджменту ВНЗ виступає збалансована система показників, що дозволяє розглянути місію і загальну стратегію через систему чітко поставлених цілей і завдань, а також показників, що визначають ступінь досягнення цих цілей.

На початку 1990-х років Девідом Нортоном і Робертом Капланом була розроблена збалансована система показників, що включає в себе чотири групи показників: фінанси, ставлення організації до клієнтів, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток персоналу. Остання група показників фокусується в наступні чинники: люди з їх здібностями, навичками і мотивацією; інформаційні системи; організаційні процедури прийняття рішення [8].

Важливою характеристикою збалансованої системи показників є можливість її накладення на діяльність конкретного ВНЗ з урахуванням сучасних комбінацій його параметрів, цілей, задач, перспектив. Таким чином, об'єктом збалансованої системи показників виступають стратегічні цілі розвитку ВНЗ і функціонування управлінської системи, яка визначає і забезпечує тактику їх досягнення, в розрізі основних п'яти аспектів функціонування.

Розкриваючи зміст категорії фінанси, можна зазначити, що вона відображає інтереси, що розкривають способи досягнення стратегічних намірів в області фінансів, підвищення ефективності та результативності витрат.

Клієнтами ВНЗ виступають різні групи людей, тому що пропонуються різні товари – освітні послуги: підготовка освітньо-кваліфікаційних фахівців та наукових і науково-педагогічних кадрів;

наукові та науково-технічні послуги; послуги, які є супутніми до освітнього процесу: забезпечення студентів гуртожитком, організація харчування, послуги копіювання, інтернет-послуги; інші послуги: виробництво та реалізація товарів народного споживання. Тому категорія становлення до клієнтів є дуже вагомою та різносторонньою.

Кожен ВНЗ має широку партнерську мережу, яка впливає на розвиток, функціонування закладу та позначається на орієнтації цілей, задач, напрямку діяльності, обранню моделей управління. ВНЗ взаємодіють з агентами, франчайзерами, іншими навчальними закладами, підприємствами та організаціями, разом з якими ведеться сумісна діяльність, виконуються спільні дослідницькі проекти. Важливими партнерами виступають суспільні організації такі як: асоціації випускників університетів, професійні асоціації, профспілки. Активна участь у суспільних організаціях персоналу ВНЗ сприяє підвищенню рейтингу університетів та розв'язанню їх завдань. Вагоме значення в розвитку та позиціонуванні ВНЗ в світовому освітньому просторі відіграють міжнародні зв'язки.

Особливе значення для ВНЗ мають внутрішні процеси. Вони є рушійною силою стратегії, яка описує алгоритм її втілення в життя. Ефективні та послідовні процеси визначають, як створити стійку споживчу вартість. Актуальним в цьому плані постають питання про психологічні основи, соціокультурну, етнопсихологічну специфіку управлінської діяльності, чинники її ефективності, джерела керівництва і лідерства, причини конфліктів в управлінні, особливості і способи їх подолання, детермінанти діяльності керівників, стилів керівництва, формування соціального потенціалу та іміджу, як окремих особистостей, так і організацій у цілому. На думку Йохана Віссема обов'язками правління керівника ВНЗ є:

1. Формування цілей університету в цілому. До цього належить визначення переліку напрямів діяльності університету в галузі наукових досліджень, навчання і комерціалізації ноу-хау, які слід розвивати.

2. Контроль роботи факультетів, університетських інститутів і загально університетських служб, перевірка виконання ними поставлених завдань.

3. Управління зовнішніми зв'язками всього університету [1].

Важливим показником конкурентоспроможності навчального закладу є високий науковий рівень та професіоналізм викладачів. Розвиток персоналу, серйозні інвестиції інформаційних технологій та систем, а також удосконалення організаційних процедур є генераторами інновацій і модернізації внутрішніх процесів на користь споживачів освітніх послуг та суспільства в цілому.

Для оцінки функціонування ВНЗ може бути використана збалансована система показників. Однак, варто розуміти, що не всі складові її діяльності мають кількісний вимір, пам'ятаючи про це, можна вважати, що ця система повною мірою дозволить оцінити технічні показники, які включають категорію фінанси, частково контекстуальні показники, до яких відносяться категорії внутрішні процеси, навчання та розвиток співробітників, і меншою мірою поведінкові показники, складовою яких є категорії ставлення до клієнтів та зовнішнє оточення.

З огляду на особливості та специфіку кожного з п'яти аспектів діяльності ВНЗ, що мають власні цілі та завдання, нами представлена сукупність показників визначення стратегічних цілей ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ через систему чітко поставлених цілей і завдань, а також показників, що визначають ступінь досягнення цих цілей (рис. 2).

Як ми бачимо, стратегічне бачення ВНЗ залежить від багатьох факторів, таких як підготовка і здібності абітурієнтів та студентів, стан навчально-матеріальної бази ВНЗ, повнота організаційно-методичного забезпечення, рівень професіоналізму професорсько-викладацького складу, масштаби впровадження в освітній процес інноваційних та інформаційних технологій, забезпечення фінансової стійкості ВНЗ та тощо.

Для оцінки ступеня досягнення стратегічних цілей в кожній сфері діяльності ВНЗ доцільно застосувати систему критеріїв, що розкриють зміст концепції формування системи ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ (рис. 3).

На основі збалансованої системи показників ВНЗ, керівник має можливість визначити, як ВНЗ працює над створенням цінності для сьогоdnішніх і майбутніх клієнтів і що слід зробити для того, щоб розширити внутрішні можливості і збільшити інвестиції в персонал, бізнес-системи і процедури з метою вдосконалення своєї діяльності в майбутньому [9].

Таким чином, система збалансованих показників надає змогу вирішити проблему ефективної оцінки результатів діяльності ВНЗ та успішно реалізувати стратегію.

Фінанси			
Оптимальна структура витрат. Підвищення ефективності та результативності витрат.	Збільшення доходу від освітньої діяльності.	Збільшення доходу від не основної діяльності	Максимально повне і ефективне використання активів (ресурсів)
Ставлення ВНЗ до клієнтів			
Характеристика освітнього і наукового продукту	Задоволеність споживачів і інших зацікавлених сторін	Забезпеченість необхідними супутніми потребами	Рзширення асортименту послуг, що відповідають потребам сучасності
Зовнішнє оточення ВНЗ			
Формування позитивного іміджу	Спільна участь у проєктах з університетами-партнерами	Співпраця з організаціями, підприємствами та роботодавцями	Співпраця з доувзівськими навчальними закладами
Внутрішні процеси			
Освітній процес: - розвиток і впровадження послуг: нові освітні програми, спеціальності, -підвищення ефективності процесу - оптимізація і результативність процесу	Забезпечуючі процеси: - розвиток і впровадження організаційних і технологічних інновацій - оптимізація і результативність процесів - забезпечення процесів ресурсами	Науково-дослідний процес: -розширення спектра і підвищення рівня конкурентоспроможності прикладних наукових досліджень за пріоритетними напрямками - гармонічна інтеграція з освітнім процесом - підвищення ефективності та результативності процесу	Процеси управління: - ефективне управління якістю всіх процесів в ВНЗ - стратегічне планування - стратегічний аналіз - аттестація і акредитація ВНЗ
Навчання та розвиток співробітників ВНЗ			
Підвищення корпоративної культури	Людський капітал: кваліфікований та мотивований персонал, стратегічне відповідність знань, умінь і навичок	Інформаційний капітал: сучасні інформаційні системи, мережі і технології, бази даних	Система моніторингу показників діяльності співробітників

Рисунок 2 – Сукупність показників визначення стратегічних цілей ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ

Рисунок 3 – Концепція формування системи ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ

Висновки. Існує багато різних думок, щодо шляхів розвитку системи вищої освіти та її змісту. Це зумовлено багатьма факторами пов'язаними з глобалізацією освітнього простору, інформатизацією, переходом до нового технологічного укладу, що зумовлює прискорення темпу життя та зміну структури ринку праці, в слід чого міняються потреби, інтереси, затребувані професійні навички та цінності. Всі ці процеси створюють виклики для вищої освіти у напрямі трансформації та формування ціннісно-орієнтованої і конкурентної системи.

Узагальнення аналізу тенденції змін освітнього ринку, дозволило констатувати те, що основним професійними навичками стають пошук необхідної інформації та правильне її використання, більш затребуваними навичками стають рішення складних проблем, системні та когнітивні здібності, навички спілкування та обробки. Поєднання підходу збалансованої системи показників з відокремленням технічних, когнітивних та поведінкових характеристик дозволило запропонувати п'ять складових оцінювання діяльності ВНЗ. Чотири з них, запропоновані за принципом Д. Нортон і Р. Каплана: фінанси, становлення ВНЗ до клієнтів, внутрішні процеси, навчання та розвиток співробітників, п'ятою складовою доцільно вважати зовнішнє оточення, через активні взаємовідносини ВНЗ з зовнішнім середовищем. На основі сукупності показників визначення стратегічних цілей ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ, через систему чітко поставлених цілей і завдань, пропонується концепція формування системи ціннісно-орієнтованого управління розвитком ВНЗ.

Література

1. Віссема Й Г., Університет третього покоління / Й Г. Віссема пер. с англ. – М. : Изд-во «Олимп-Бизнес», 2016. – 480 с.
2. Навроцький О.О. Критеріальна база цінносно-орієнтованого управління в системі менеджменті вищих навчальних закладів / О. О. Навроцький, М.С. Свіденська // Соціальна економіка – 2016.
3. Національна рада реформ. Прес-реліз “Менеджмент в освіті: е-рішення як ключ до підвищення якості управління” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua>, 2017.

4. Шваб К., Четверта промислова революція / К. Шваб ; пер. с англ. – М. : Изд-во «Эксмо», 2016. – 230 с.
5. Bowen W. G., Higher Education in the Digital. Princeton / W. G. Bowen, K.A. Lack // NJ Princeton University Press – 2013. – 57 p.
6. Dolan S. Managing by Values: A Corporate Guide to Living, Being Alive, and Making a Living in the 21st Century / S. Dolan, S. Garcia, B. Richley–2006.
7. Issayeva Z.A., Contemporary paradigms and technologies of administration of universities based on the theory and practice of management / Z.A Issayeva, S.Y. Trapitsyn // Recent trend in Science and Technology management – 2016. № 2. – С 120-136.
8. Kaplan R.S. Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard / R. S. Kaplan, D. P. Norton // Harvard Business School, Harvard University – 2010.
9. Kaplan R.S. Strategy maps. Converting intangible assets in tangible outcomes / R. S. Kaplan, D. P. Norton // Harvard Business School, Harvard University – 2003.

References

1. Wissema J.G., (2016). Towards the Third Generation University.
2. Navrotsky O.O., Svidenska M.S. (2016). Critical basis of value-oriented management in the system of management of higher educational institutions. Social economy.
3. National Council for Reforms, (2017). Press release "Management in education: e-solution as a key to improving the quality of management" Retrieved from <http://reforms.in.ua>.
4. Schwab K., (2016). The Fourth Industrial Revolution.
5. Bowen William G., Lack Kelly A. (2013). Higher Education in the Digital. Princeton: NJ Princeton University Press, P. 57.
6. Dolan S., Garcia S., Richley B. (2006). Managing by Values: A Corporate Guide to Living, Being Alive, and Making a Living in the 21st Century.
7. Issayeva Z.A., Trapitsyn S.Y. (2016). Contemporary paradigms and technologies of administration of universities based on the theory and practice of management. Recent trend in Science and Technology management, 2, 120-136.
8. Kaplan R.S., Norton D. P. (2010). Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard. Harvard Business School, Harvard University.
9. Kaplan R.S., Norton D. P. (2003). Strategy maps. Converting intangible assets in tangible outcomes. Harvard Business School, Harvard University.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2017.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Чобіток В.І., кандидат економічних наук, доцент
Українська інженерно-педагогічна академія, Україна**

В статті розглянуто проблеми інноваційно-інвестиційної діяльності на вітчизняних промислових підприємствах. Визначено взаємозв'язок розвитку держави від ефективної роботи промислових підприємств за умови проведення ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності. Визначено, що стан вітчизняної економіки вимагає не тільки оновлення, а структурних змін усієї системи господарського пристрою, і, передусім, створення умов для розвитку промислового виробництва на інноваційно-інвестиційній основі. Автором запропоновано алгоритм формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств, що включає в себе оцінку інноваційної та інвестиційної складової діяльності промислового підприємства. Формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств дасть можливість керівникам підприємств та інвесторам формувати ефективні рішення. Система оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств повинна розроблятися за певною методикою, що забезпечуватиме контрольованість і керованість внутрішніх та зовнішніх факторів.

Ключові слова: інновації, інвестиції, промислове підприємство, інноваційно-інвестиційна діяльність.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку інтеграційних процесів, що характеризуються глобалізацією, активізацією інноваційно-інвестиційного середовища, дають можливість вітчизняним промисловим підприємствам виходити на світовий ринок і забезпечують доступ інвесторів до національного ринку. Розвиток вітчизняних підприємств завдяки інноваційно-спрямованому інвестуванню створює підґрунтя для підвищення їх конкурентного стану.

Процеси трансформації економічних і ринкових відносин, що характеризуються зміною середовища, загостренням і посиленням конкурентної боротьби, вимагають від керівництва промислових підприємств формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств з метою підвищення їх конкурентного стану, завоювання нових ринків та інше.

Більшість вітчизняних промислових підприємств не відповідає вимогам ринкової економіки, що зумовлює необхідність розробки ефективного механізму формування системи оцінки їх інноваційної та інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними й методичними аспектами формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності займалися такі науковці, як І. Бланк [2], І. Бузько [3], О. Вартанова [3], О. Вівчар [1], С. Глухова [9], Г. Голубенко [3], Є. Гончаров [5], М. Дорош [8], Г. Захарчин [5], О. Кузьмін [1,4], С. Князь [1,4], Л. Мельник [1], О. Мних [5], В. Некрасов [7], О. Пархоменко [6], А. Ребенок [8] В. Рубан [7], Є. Сахно [8], Ю. Федорова [6], М. Чорна [9], О. Чубукова [7], Н. Чухрай [10] та ін.

Незважаючи на спектр питань, що охоплені дослідженнями вчених, залишаються недостатньо опрацьованими проблеми формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, що впливає на рівень їх конкурентного стану.

Метою роботи є розробка методичного підходу до формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Розвиток держави в сучасних умовах значною мірою визначається темпами розвитку вітчизняних промислових підприємств як одних з пріоритетних. В свою чергу, розвиток вітчизняних промислових підприємств залежить від механізму підвищення ефективності інноваційно-спрямованих інвестицій у їх діяльність, складовою частиною яких є обґрунтоване забезпечення зростання ефективності взаємопов'язаних інвестиційних та інноваційних процесів.

Формування інноваційно-спрямованого інвестування як напряму розвитку підприємства може стати реальною основою відтворювального процесу усіх рівнів управління, починаючи з окремого підприємства і завершуючи народним господарством в цілому.

Нині проблемам в сфері інноваційно-спрямованого інвестування промислових підприємств приділяється пильна увага, проте, як показують дослідження багатьох науковців, ефективність отриманих результатів поки що залишається низькою, оскільки в основному всі дослідження зачіпають планово-ринковий тип структурної модернізації промислового сектора економіки і інтенсифікації інноваційно-інвестиційного шляху розвитку.

Стан вітчизняної економіки вимагає не тільки оновлення, а структурних змін усієї системи господарського пристрою, і, передусім, створення умов для розвитку промислового виробництва на інноваційно-інвестиційній основі, що особливо важливо в умовах жорсткої конкурентної боротьби за технологічні переваги економіки в майбутньому. Таким чином, активізація інноваційних процесів та пошук шляхів поліпшення їх інвестиційного забезпечення сприятиме економічному розвитку підприємств та зміцненню їх виробничого потенціалу.

Проблеми, що виникають при проведенні ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності пов'язані з загостренням конкуренції на інвестиційному ринку та посилюється їх специфікою, а саме: тривалий цикл інноваційно-інвестиційних проектів, недостатність джерел фінансування, необхідність обґрунтування пріоритетів при розподілі ресурсів та інше.

Основні недоліки в інноваційно-інвестиційних проектах проявляються у недостатньому врахуванні перспективної потреби в продукції, неправильному визначенні вартості залученого капіталу, недостатньому економічному обґрунтуванні проектних рішень при розрахунках економічної ефективності [5].

Вітчизняним промисловим підприємствам необхідно комплексно аналізувати та оцінювати інноваційно-спрямовані інвестиції, що дасть змогу сформувати та прийняти ефективні управлінські рішення щодо доцільності їх впровадження та реалізації.

Поняття інвестиції та інновації мають зв'язок, а саме: інновації не можуть створюватися без вкладень інвестиційних ресурсів, а інвестиції мають економічний зміст тоді, коли спрямовані на реалізацію певної ідеї, що сприяє отриманню додаткового прибутку [8].

Найважливішим елементом інноваційно-спрямованого інвестування є ресурсне забезпечення проектів і відповідних програм, але основна проблема завжди стоїть у пошуку джерел фінансування. Інвестори, перед тим, як здійснити прямі вкладення чи надати кредит, ретельно досліджують та аналізують діяльність промислового підприємства, контролюють його імідж, перевіряють кваліфікацію менеджерів і працівників та інше, а потім розглядають та оцінюють бізнес-план, ефективність проекту тощо. Важливим елементом інноваційно-інвестиційного механізму з позиції його тактичної формалізації є формування оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємств (рис. 1).

Основний капітал нині перебуває в комерційних банках, приватних підприємствах, а також іноземних інвесторів, що працюють переважно у сфері швидкого обертання коштів. Але нестабільність законодавчо-нормативної бази та політичного стану в країні відвертають інвесторів [3].

З метою формування оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємств необхідно керівництву постійно моніторити показники їх конкурентного стану за цими результатами можна оцінити рівень доцільності проведення інноваційно-спрямованого інвестування та визначити, які саме нововведення та розмір їх фінансування потрібні промислового підприємству.

Промисловим підприємствам необхідно комплексно аналізувати та оцінювати ефективність інноваційно-спрямованих інвестицій, що дасть змогу прийняти управлінські рішення щодо доцільності їх впровадження та реалізації.

Найважливішим елементом формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств є ресурсне забезпечення проектів і відповідних програм, але основна увага повинна приділяється пошуку джерел їх фінансування.

Багато виробничих приміщень і устаткування промислових підприємств простоє, причиною цьому є: застарілі машини, морально і фізично зношене обладнання. Це позбавляє вітчизняні машинобудівні підприємства замовлень, підсилює безробіття і залежність від зовнішніх постачальників [10].

Для вирішення цих питань необхідно, щоб вітчизняна техніка не поступалася іноземній за своїми параметрами, була конкурентоспроможною, але для цього необхідні інноваційно-спрямовані інвестиції. В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів актуальною є проблема вибору пріоритетних напрямків інвестування, що мають сприяти забезпеченню сталого розвитку промислових підприємств. В сучасних умовах функціонування таким пріоритетним напрямом стають інновації.

У результаті дослідження стосовно діяльності промислового підприємства інновації розглядають як технічні, організаційні, економічні та управлінські зміни, спрямовані на удосконалення виробничого процесу або його повної зміни, з метою забезпечення та підвищення конкурентоспроможності.

У результаті дослідження існуючих класифікацій інновацій виявлено значні класифікаційні ознаки, а саме: конкурентоспроможні технології, продукція та послуги, а також, організаційно-технічні рішення адміністративного, комерційного або іншого характеру. Ці ознаки можуть призводити, до збільшення прибутку, задоволення ринкового попиту та впровадження новизни [5].

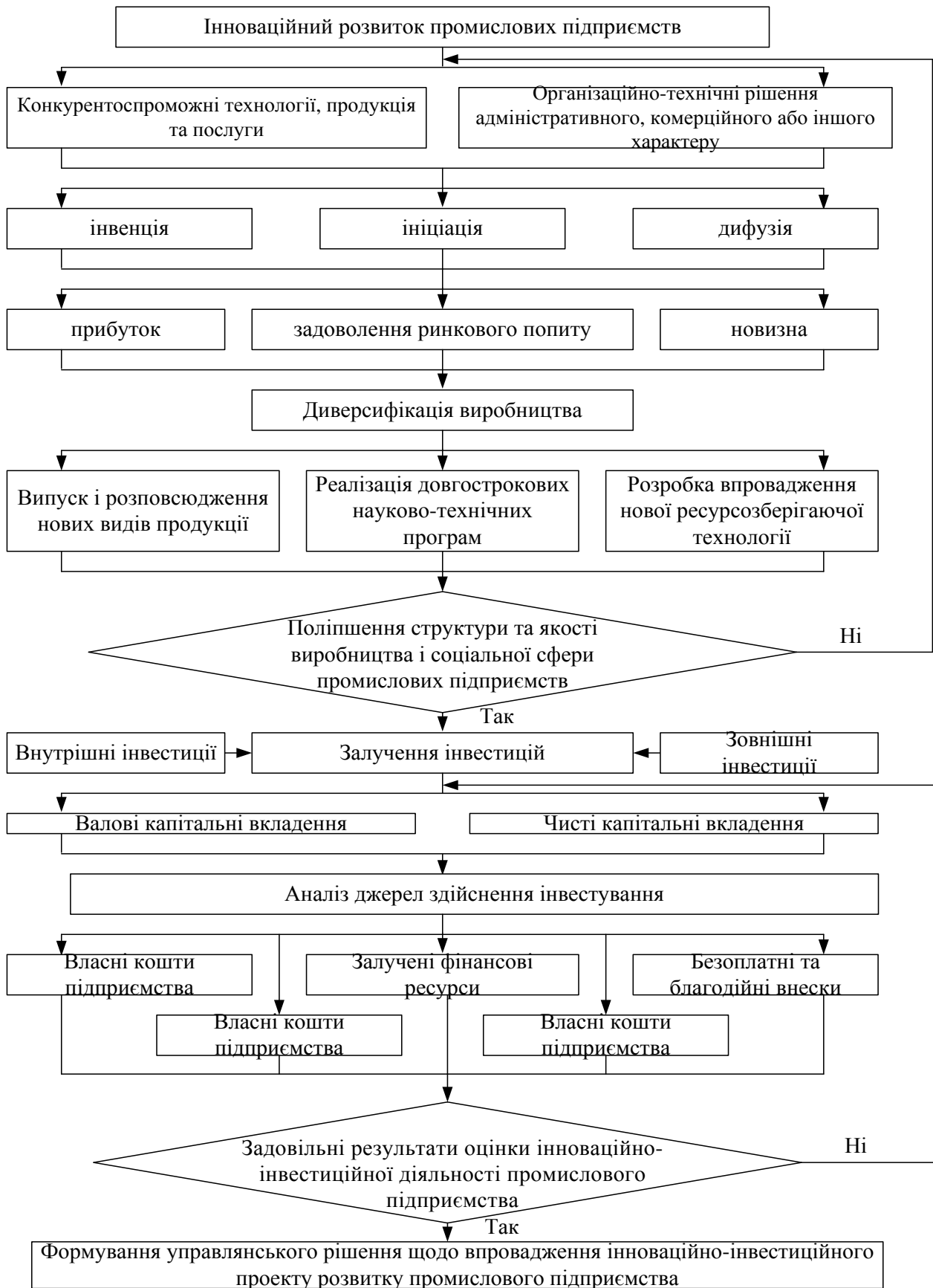

Рисунок 1 – Алгоритм формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств

Отже, лише формування системи оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств з урахуванням найважливіших елементів дасть змогу досягти високого рівня

економічного розвитку промисловим підприємствам і повинна враховувати такі складові: формування інноваційно-інвестиційних програм та заходів щодо їх реалізації; формування координуючих органів та ефективного механізму стимулювання інноваційної діяльності; механізм ресурсного забезпечення відповідних програм та проектів; стабільну законодавчо-нормативну базу щодо створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в країні; стабільну політичну ситуацію; впровадження науково-технологічних досягнень та забезпечення конкурентоспроможної продукції промислових підприємств.

За умов обмеженості інвестиційних ресурсів стає проблема вибору пріоритетних напрямів інвестування, що сприяють підвищенню ефективності промислового виробництва. Назріла потреба в активізації інноваційно-спрямованого інвестування у розвиток вітчизняних промислових підприємств з метою збереження позитивних тенденцій та забезпечення подальшого стійкого їх зростання.

Висновки. Отже, система оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств повинна розроблятися за певною методикою, що забезпечуватиме контрольованість і керованість внутрішніх та зовнішніх факторів. Сукупність цих факторів є складовим елементом внутрішніх функціональних сфер формування конкурентних переваг і саме вона дозволить промислового підприємству випередити своїх конкурентів. Але промислового підприємству в сучасних умовах доцільно також приділяти увагу удосконаленню товарів, сервісному обслуговуванню, створенню іміджу тощо.

Усе вище перелічене дозволить промислового підприємству забезпечити стабільне отримання прибутку та підвищувати конкурентоспроможність за рахунок інноваційно-спрямованого інвестування.

Література

1. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств : моногр. / О.Є. Кузьмін, С. В. Князь, О. Й. Вівчар, Л. І. Мельник ; за наук. ред. проф., д-ра екон. наук О.Є. Кузьміна. – Стрий ТзОВ «Укрпол», 2005. – 250 с.
2. Бланк І. А. Основи інвестиційного менеджменту. / І. А. Бланк. – К. : Ельга-Н, Ніка-Центр, 2001. – 536 с.
3. Бузько І. Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства : моногр. / І. Р. Бузько, О. В. Вартанова, Г. О. Голубенко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 176 с.
4. Кузьмін О. Є. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств : моногр. / О. Є. Кузьмін, С. В. Князь [та ін.] / [за ред. О.Є. Кузьміна.] – Стрий : ТзОВ «Укрпол», 2005. – 250 с.
5. Мних О.Б. Особливості інноваційно-організаційного розвитку регіональної економіки в умовах поглиблення кризи / О.Б. Мних, Г.М. Захарчин, Є.В. Гончаров // Журнал «Регіональна економіка». – 2011. – №4. – С.132-139.
6. Пархоменко Е. С. Оценка инвестиционной привлекательности предприятий приборостроительной и электротехнической отраслей промышленности Украины / Е. С.Пархоменко, Ю. В. Федорова // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2007. – Випуск 234: В 4 т. – Т. III. – С. 771-780.
7. Рубан В. Инновационная модель стратегического развития Украины: методология и опыт / В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Экономика Украины. – 2003. – № 6. – С.14-19.
8. Сахно Є. Ю. Системні аспекти управління інноваційно-інвестиційними проектами стратегічного розвитку підприємства : монографія для наукових та промислових організацій і вищих навч. закл. освіти / Є. Ю. Сахно, М. С. Дорош, А. В. Ребенок – Чернігів : Чернігівський держ. ін-т економіки і управління, 2008. – 260 с.
9. Чорна М. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : моногр. / М. В. Чорна, С. В. Глухова. – Харків : ХДУХТ, 2012. – 210 с.
10. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення. : моногр. /Н. І. Чухрай.- Л.: Вид-во НУ «ЛП»,2002.- 315 с.

References

1. Aktyvizuvannya investytsiynoyi ta innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv : monohr. / O.Ye. Kuz'min, S. V. Knyaz', O. Y. Vivchar, L. I. Mel'nyk ; za nauk. red. prof., d-ra ekon. nauk O. Ye. Kuz'mina. – Stryu TzOV «Ukrpol», 2005. – 250 s.

2. Blank I. A. Osnovy investytsiynoho menedzhmentu. / I. A. Blank. – K. : El'ha-N, Nika-Tsentr, 2001. – 536 s.
3. Buz'ko I. R. Stratehichne upravlinnya investytsiyamy ta innovatsiyna diyal'nist' pidpryyemstva : monohr. / I. R. Buz'ko, O. V. Vartanova, H. O. Holubenko. – Luhans'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2002. – 176 s.
4. Kuz'min O. Ye. Aktyvizuvannya investytsiynoyi ta innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv : monohr. / O. Ye. Kuz'min, S. V. Knyaz' [ta in.] / [za. red. O.Ye. Kuz'mina.] – Stryy : TzOV «Ukrpol», 2005. – 250 s.
5. Mnykh O.B. Osoblyvosti innovatsiyno-orhanizatsiynoho rozvytku rehional'noyi ekonomiky v umovakh pohlyblennya kryzy / O.B. Mnykh, H.M. Zakharchyn, Ye.V. Honcharov.// Zhurnal «Rehional'na ekonomika".- 2011.-#4.- S.132-139.
6. Parkhomenko E. S. Otsenka ynvestytsyonnoy pryvlekatel'nosti predpryyatyy pryborostroytel'noy y elektrotekhnicheskoy otrasley promyshlennosti Ukrainy / E. S.Parkhomenko, Yu. V. Fedorova // Ekonomika: problemy teoriiy ta praktyky: Zb. nauk. prats'. – Dnipropetrovs'k: DNU. – 2007. – Vypusk 234: V 4 t. – T. III.– S. 771-780.
7. Ruban V. Ynnovatsyonnaya model' stratehicheskoho rozvytyya Ukrainy: metodolohyya y opyt / Ruban V., Chubukova O., Nekrasov V. // Ekonomyka Ukrainy. – 2003. – # 6. – S.14-19.
8. Sakhno Ye. Yu. Systemni aspekty upravlinnya innovatsiyno-investytsiynomy proektamy stratehichnoho rozvytku pidpryyemstva : monohrafiya dlya naukovykh ta promyslovykh orhanizatsiy i vyshchyykh navch. zakl. osvity / Ye. Yu. Sakhno, M. S. Dorosh, A. V. Rebenok. – Chernihiv : Chernihivs'kyy derzh. in-t ekonomiky i upravlinnya, 2008. – 260 s.
9. Chorna M. V. Otsinka efektyvnosti innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv : monohr. / M. V. Chorna, S. V. Hlukhova. – Kharkiv : KhDUKhT, 2012. – 210 s.
10. Chukhray N. I. Formuvannya innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva: marketynhove i lohichne zabezpechennya. : monohr. /N. I. Chukhray. – L.: Vyd-vo NU «LP»,2002. – 315 s.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2017.

КРАУДФАНДИНГ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ

Ярмош О.В., кандидат фізико-математичних наук, доцент

Міхайліченко А.О., магістр

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

Пархоменко О.С., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У статті наведено загальну характеристику поняття «краудфандинг», представлено його трактування, запропоновані різними науковцями. Авторами досліджено краудфандинг як альтернативний варіант фінансування стартапів, визначено особливості та головні перешкоди функціонування українських краудфандингових платформ. Схема краудфандингу дозволяє профінансувати проект розробника, включаючи довільну кількість інвесторів-доброчинців, при цьому маючи мінімальні суми внеску. Особливістю українського краудфандингу є те, що на сьогодні в країні існує лише декілька краудфандингових платформ, які більшою мірою спрямовані на гуманітарні, соціальні, екологічні, культурні проекти, вартість яких порівняно невелика. У той же час українські проекти, які мають суто комерційну мету, розміщуються на іноземних платформах, що найчастіше приводить до виходу вдалого бізнесу за територію України. Для подолання такого відтоку ідей та коштів необхідно створення законодавчої бази у сфері краудфандингу в питаннях відповідальності і збереження прав і обов'язків сторін, а також формування серед громадян України культури народного фінансування.

Ключові слова: краудфандинг, самофінансування, стартап, краудфандингова платформа, Інтернет-платіж, фандрейзинг.

Постановка проблеми. В умовах постійних змін та невизначеності необхідно шукати альтернативні варіанти вирішення проблем. Економіка України функціонує в умовах невизначеності, внаслідок цього більшість підприємств країни несуть ризики не тільки втрати прибутку, а й банкрутства, при цьому змушені модернізувати тактичні цілі, а у разі необхідності – шукати альтернативні варіанти інвестування своєї діяльності. Сьогодні українська молодь є творчою, амбітною, розвиненою, і може генерувати ідеї проектів, здатних не тільки вирішити проблему окремого сегменту ринку на регіональному рівні, а й зайняти вагоме місце в економіці країни. Головною проблемою реалізації цих проектів є саме фінансовий аспект. Більшість інвесторів в умовах сучасної ринкової економіки надають перевагу перевіреним проектам, стабільності, що не можна сказати про стартапи. Одним із джерел фінансування стартапів може бути краудфандингова платформа. Для стартапів, які потребують фінансування, така платформа – це в першу чергу реальна можливість залучати фінансування з мінімальними ризиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Краудфандинг є відносно новою течією специфічного фінансування проектів, особливо для України. Науковцями на сьогодні приділяється дуже мало уваги дослідженню цього питання, а існуючі публікації акцентують увагу лише на окремих його аспектах. Однак практика краудфандингу широко використовується за кордоном, тому значна частина джерел інформації пов'язана із дослідженнями саме закордонних фахівців, серед яких слід зазначити Д. Жданова [1], Ю.М. Петрушенко, О.В. Дудкіна [2], К. Прахалада, М.С. Кришна [3], А.О. Фоменко [4], Г.А. Хмелеву [5], А. Швієнбахера та Б. Ларралде [6].

Мета статті полягає у дослідженні краудфандингу як альтернативного варіанту фінансування стартапів, особливостей та головних перешкод функціонування українських краудфандингових платформ.

Основні результати дослідження. У різних спільнот з'являється розуміння, що найшвидший і найефективніший спосіб вирішити проблеми з пошуком ресурсів для власного розвитку – це не пошук дешевих кредитних ресурсів, а самофінансування [2]. Специфічним різновидом самофінансування є краудфандинг. Краудфандинг (від англ. crowdfunding: crowd – натовп, funding – фінансування) – специфічний спосіб залучення коштів, що передбачає велику кількість інвесторів – користувачів мережі Інтернет, які пов'язані соціальними мережами, з метою фінансування різноманітних проектів. Точного дослівного перекладу на українську мову терміну «crowdfunding» немає, але найчастіше це явище в Україні називають «спільнокошт» або «фінансування натовпом», яке останнім часом все частіше можна зустріти не лише на сторінках технологічних блогів, а й в реальному житті [7].

Кожен автор має своє уявлення про сутність поняття «краудфандинг» (табл. 1). Серед існуючих визначень можна знайти трактування краудфандингу як процесу, співпраці, відкритого конкурсу, розподілу завдань, інструменту активізації діяльності та форми відносин.

Таблиця 1 – Визначення терміну «crowdfunding» різними науковцями

Автор	Визначення
Д. Жданова [1]	Колективна співпраця людей, які добровільно об'єднують свої грошові кошти або інші ресурси разом, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій
К.К. Прахалад, М.С. Кришнан [3]	Розподіл завдань для великої групи людей через публічні оголошення
Г.А. Хмелева [5, с. 202]	Інструмент активізації інноваційної діяльності, який забезпечує розвиток сприятливих умов для малого бізнесу і запуску підприємств з моменту створення, надає можливість участі в інвестуванні необмеженому колу інвесторів з різними мотивами і фінансовими можливостями
А. Швієнбахер, Б. Ларралде [6]	Відкритий конкурс, переважно через Інтернет, для збору фінансових ресурсів або у вигляді дарування, або в обмін на основі різних форм винагороди та/ або підтримки правом голосу ініціатив, спрямованих на досягнення конкретних цілей
Електронний ресурс [7]	Колективна співпраця людей (донорів), які добровільно разом об'єднують свої гроші або інші ресурси, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій (реципієнтів)
Електронний ресурс [8]	Співпраця людей, які добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси разом, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій

Якщо звертатись до законодавства України, то поняття краудфандинг відсутнє. І це незважаючи на цілком ефективне функціонування декількох краудфандингових платформ, серед яких вже можна відзначити лідерів, а саме Українську біржу благодійності [9] та Спільнокошт [10].

Такий вид фінансування нових цікавих проектів у світі існує вже досить давно та зарекомендував себе як один з найбільш цікавих способів перевірки попиту на проект. Серед закордонних краудфандингових платформ першопрохідцями, що вже мають значні досягнення, є платформи, наведені у табл. 2.

Таблиця 2 – Закордонні краудфандингові платформи

Назва	Країна	Електронна адреса
Kickstarter	США	http://www.kickstarter.com
Crowdfunding International	Нідерланди	https://www.crowdfundinginternational.eu
Ulule	Франція	https://www.ulule.com
Crowdculture	Швеція	http://www.crowdculture.se
Goteo	Іспанія	http://www.goteo.org/
Derev	Італія	https://www.derev.com
Wemakeit	Швейцарія	https://wemakeit.com/
Вулик (Ulej)	Білорусь	http://ulej.by
Талакакошт (Talaka)	Білорусь	https://www.talaka.by/projects
Планета	Росія	https://planeta.ru

Українці досить швидко долучились до новітніх технологій презентації своїх ідей та збору коштів як шляхом використання іноземних краудфандингових веб-сайтів, так і власних українських. Так, ряд проектів набули досить широкої популярності в світі та зібрали значні суми для фінансування. Наведемо кілька прикладів з останніх проектів. Львівська команда SmartAtoms виставила для збору коштів на сайті Kickstarter свій проект виробництва «розумного» світлодіодного годинника LaMetric, який показує статистику Facebook, температуру, погоду, новини з бірж та багато іншого, і отримала близько 258 тис. дол. США. Також відомим українським проектом є Petcube – робот для дистанційного спостереження за домашніми тваринами О. Нескіна, який отримав на Kickstarter близько 250 тис. дол. США, при тому, що 100 тис. дол. США стартап зібрав лише за один тиждень; Coppelertino – плеєр VOX для Mac OS I. Абламського, який отримав більше 400 тис. дол. США; спалах для смартфонів iBlazr

В. Тисленко, для якого було заявлено для збору суму 58 тис. дол. США, збрану лише за 10 днів, а в результаті отримано більше 152 тис. дол. США [11].

Наочно рух коштів за допомогою даної схеми на прикладі української краудфандингової платформи показано на рис. 1.

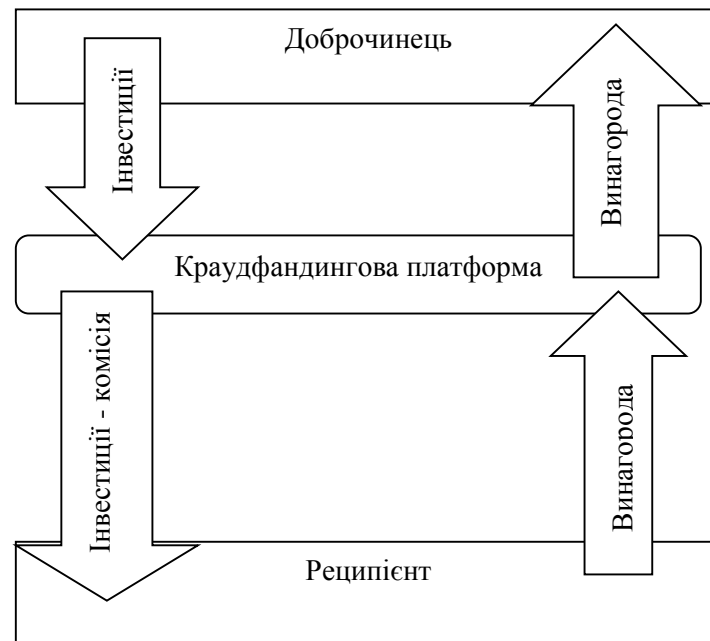

Рисунок 1 – Рух коштів за допомогою схеми краудфандингу

У світі існує дві моделі збору коштів. Згідно із першою розробник проекту або збирає повну суму для фінансування проекту, або в разі недобору кошти повертаються спонсорам. У другому випадку автор приймає до фінансування стільки, скільки надійшло по факту. Зрозуміло, що для авторів більш цікавий другий варіант, тоді як перший має більше довіри у спонсорів.

Українські краудфандингові платформи функціонують на основі першої моделі. Першою такою краудфандинговою біржею була «Спільнокошт/BigIdea» (www.biggggidea.com), заснована в 2008 р. За допомогою сайту на сьогодні більше ніж 22 875 користувачів зібрали близько 10 722 тис. грн. та профінансували 164 успішні проекти, першими з яких були медійні та освітні ініціативи [10].

Краудфандингова платформа «Велика Ідея» розроблена та реалізується громадською організацією «Гараж Генг». Особливість функціонування цієї платформи полягає в такому: організація в рамках програми співпрацює виключно з неприбутковими організаціями та фізичними особами-підприємцями. Метою програми є збір актуальних, суспільно значущих проектів учасників на сайті.

Не допускаються до участі у програмі проекти, які не мають прозорого плану їх реалізації, проекти, спрямовані на отримання виключно комерційної та/або особистої вигоди, а також проекти політичного, релігійного чи благодійного характеру. Розробник проекту зобов'язаний запропонувати доброчинцям отримання винагороди за здійснення внесків та надати детальний опис такої винагороди, а також умов і строків її отримання, на сайті.

Автор проекту самостійно обирає загальну суму грошових коштів, необхідну для реалізації проекту, а також строк, протягом якого така сума повинна бути зібрана за допомогою сайту та програми. Після опублікування проекту на сайті його автор не може вносити зміни в загальну суму грошових коштів та строків їх збору, а також в текст опису проекту, візуальні складові та відеоматеріали. Строк, протягом якого розробник проекту бажає зібрати вказану ним загальну суму грошових коштів, не може перевищувати 100 календарних днів з дати публікації проекту на платформі.

Розробник отримує зібрані організацією від доброчинців внески тільки у разі, якщо проект зібрав за допомогою програми повну суму грошових коштів за встановлений щодо цього проекту строк. Зібрані грошові кошти перераховуються автору проекту після підписання між організацією та виконавцем проекту угоди про надання гранту про спільну діяльність.

При перерахуванні виконавцю проекту грошових коштів організація самостійно утримує з цієї суми адміністративні витрати у розмірі 10 відсотків, що включають комісії платіжних систем та витрати на розвиток веб-ресурсу і популяризацію платформи. У разі, якщо проект не збирає повної

суми, всі внески автоматично повертаються доброчинцям на їх картки, із вирахуванням комісії платіжних систем. Остаточне рішення щодо участі проекту у програмі та його публікації на сайті належить організації. Організація залишає за собою право відмовити проекту в участі у програмі, якщо автор проекту порушує умови даних правил [10].

Краудфандинговою платформою, яка розміщує виключно соціальні, благодійні проекти, є Українська біржа благодійності (ubb.org.ua), за допомогою якої було профінансовано сотні проектів на загальну суму 104 960 675 грн. [11]. У 2014 р. стартував новий сайт під назвою Na-Starte (na-starte.com) [12].

У цілому за підсумками 2016 р. загальна кількість коштів профінансованих проектів за допомогою українських краудфандингових платформ складає близько 3% від наявного середньомісячного доходу за 2016 рік, який за даними Державної служби статистики становить 2 967,5 млн. грн. [13].

Краудфандинг в Україні сьогодні стрімко розвивається разом з поширенням Інтернету. Користувачі мають змогу знайомитися з новими можливостями, які відкриває Інтернет-простір. Але українські краудфандингові платформи більш спрямовані на гуманітарні, соціальні, екологічні, культурні проекти, вартість яких порівняно невелика. Українці більше схильні надавати кошти на благородні справи, а не підприємницькі проекти, що сприятимуть початку нового бізнесу. Бізнесові ідеї, які мають на меті отримання прибутку, автори виставляють на іноземних сайтах.

Звісно, цей фактор та інші перешкоди стримують ефективне функціонування українських краудфандингових платформ. Це, зокрема, якість проведення Інтернет-платежів, яку необхідно підвищувати через велику вірогідність шахрайства, що впливає на низьку популярність таких платежів, та відсутність культури народного фінансування. Прозорість збору коштів та зручність самого процесу переказу грошей – теж досить актуальні питання, які мають свій стримуючий вплив на розвиток українського краудфандингу.

У цілому, значному поширенню краудфандингу в Україні заважають як суб'єктивні, так і об'єктивні причини. По-перше, це юридичні нюанси. Оскільки в Україні немає спеціального законодавства, яке регулює краудфандинг як окремий вид діяльності, в одержувача можуть виникнути складнощі з оподаткуванням і різними формальностями. Збір коштів для проекту може відноситися до інвестування, спонсорства, доброчинності або просто пожертвувань. Тоді як, наприклад, у США ухвалений спеціальний закон, що полегшує підприємцю-початківцю доступ до капіталу (у тому числі за допомогою краудфандингу). По-друге, в Україні поки що мало можливостей для легкого і швидкого способу переведення грошей через Інтернет [13].

Висновки. Сьогоднішнє суспільство, особливо талановита молодь, генерує безліч творчих, перспективних ідей-проектів, для втілення яких необхідне фінансування. Більшість інвесторів не бажають співпрацювати саме зі стартапами через умови невизначеності та ризики. Натомість, схема краудфандингу дозволяє профінансувати проект розробника, включаючи довільну кількість інвесторів-доброчинців, при цьому маючи мінімальні суми внеску.

У найбільш загальному вигляді наразі краудфандинг можна визначити як фінансування за допомогою суспільства у мережі Інтернет, використовуючи відповідну платформу. Але особливістю українського краудфандингу є те, що на сьогодні в країні існує лише декілька краудфандингових платформ, при чому одна з них, діє виключно з метою благодійності – це Українська Біржа Благодійності, а інша – на основі моделі, яка передбачає повернення усіх коштів доброчинцям після того, коли проект за визначений період не набрав потрібної суми. При цьому, якщо ж проект був успішно профінансований та зібрав усю необхідну суму, то перед розробником проекту постає завдання докладного звіту використання наданих краудфандинговою платформою коштів.

У той же час українські проекти, які мають суто комерційну мету, розміщуються на іноземних платформах, що найчастіше приводить до виходу вдалого бізнесу за територію України. Для подолання такого відтоку ідей та коштів необхідно створення законодавчої бази у сфері краудфандингу в питаннях відповідальності і збереження прав і обов'язків сторін, а також формування серед громадян України культури народного фінансування.

Література

1. Жданова Д. Краудфандинг – это что? [Електронний ресурс] / Д. Жданова // Платформа для спільного фінансування креативних проектів. – 2012. – Режим доступу : <http://smipon.ru/articles/crowdfunding-eto-cto>.

2. Петрушенко Ю.М. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проєктів соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / Ю.М. Петрушенко, О.В. Дудкін. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2014_1_172_182.pdf.
3. Прахалад К.К. Пространство бизнес-инноваций: создание ценности совместно с потребителем / К.К. Прахалад, М.С. Кришнан. – М. : Альпина Паблишер: Издательство Юрайт, 2012. – 25 с.
4. Фоменко А.О. Сучасні умови розвитку краудфандингу в Україні / А.О. Фоменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 3(23). – С. 93-96.
5. Хмелева Г.А. Развитие инновационной деятельности в регионе с позиции процессного подхода: теория, методология, практика : дис. докт. эк. наук : 08.00.05 / Г.А. Хмелева. – Тамбов, 2012. – 346 с.
6. Schwiembacher A. Crowdfunding of Small Entrepreneurial Ventures / A. Schwiembacher, B. Larralde // *Electronic Journal*. – 2010. – 10. – P. 1-23.
7. Как организовать краудфандинговое финансирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inspired.com.ua/ideas/crowdfunding/>.
8. Краудфандинг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/>.
9. Українська біржа благодійності. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ubb.org.ua>.
10. Спільнокошт – краудфандинг в Україні. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bigggidea.com/>.
11. 10 самых перспективных украинских стартапов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ain.ua/2014/01/14/507167>.
12. Na-starte. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://na-starte.com/>.
13. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua).

References

1. Zhdanova D. (2012) What is crowdfunding? Platform for the joint financing of creative projects. Retrieved from <http://smipon.ru/articles/crowdfunding-eto-cto> (in Rus.).
2. Petrusenko Iu.M. Crowdfunding as an innovative tool for financing social and economic development projects. Retrieved from http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2014_1_172_182.pdf.
3. Prakhald K.K. (2012) The space of business innovation: creating value together with the consumer. Al'pina Publisher: Izdatel'stvo Jurajt (in Rus.).
4. Fomenko A.O. (2013) Modern conditions of development of crowdfunding in Ukraine. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu (Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business)*, 3(23), 93-96.
5. Khmeleva H.A. (2012) Development of innovation activity in the region from the point of view of the process approach: theory, methodology, practice. Tambov.
6. Schwiembacher A. (2010) Crowdfunding of Small Entrepreneurial Ventures. *Electronic Journal.*, 10, 1-23.
7. How to organize crowdship financing. Retrieved from <http://inspired.com.ua/ideas/crowdfunding/>.
8. Crowdfunding. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/>.
9. Ukrainian Charity Exchange (Ukrainska birzha blahodiinosti) (Official site) Retrieved from <https://ubb.org.ua>.
10. Community – Crowdfunding in Ukraine (Spilnokosht – kraudfandynh v Ukraini) (Official site) Retrieved from <https://bigggidea.com/>.
11. 10 most promising Ukrainian start-ups (10 samyh perspektivnih ukrainskih startapov). . Retrieved from <http://ain.ua/2014/01/14/507167>.
12. Na-starte (Official site). Retrieved from <http://na-starte.com/>.
13. State Statistics Service of Ukraine (Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy) (Official site) Retrieved from [http:// ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua).

Стаття надійшла до редакції 11.06.2017.

А Н Н О Т А Ц И И

ПРОЦЕССЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

РИСКИ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Бугайчук Н.В.

В статье рассматривается сущность жилищно-коммунальной инфраструктуры в системе социальной инфраструктуры. Определены структурные составляющие жилищно-коммунальной инфраструктуры: жилой фонд, санитарно-технические предприятия, службы инженерных сетей и сооружений, энергетическая инфраструктура, инфраструктура внешнего благоустройства, предприятия бытового обслуживания, службы обрядовых и специальных услуг. Обосновано значение жилищно-коммунальной инфраструктуры в общественном развитии и указано, что именно развитие и эффективное функционирование жилищно-коммунальной инфраструктуры вызывает обеспечения комфортных условий для проживания населения и удовлетворения их первичных потребностей.

Исследовано состояние развития жилищно-коммунальной инфраструктуры и выявлены основные проблемы ее развития, а именно: неэффективная политика управления социальной сферой, низкое качество услуг, устарелость технологий, низкая энергоэффективность и изношенность материально-технической базы, несоответствие качества жилищно-коммунальных услуг европейским стандартам, высокий уровень монополизации услуг, нарушение порядка принятия в эксплуатацию домов, низкие показатели обеспеченности населения жилой площадью, оборудованной водоснабжением и водоотводом и тому подобное.

Обосновано влияние развития жилищно-коммунальной инфраструктуры на обеспечение экономической безопасности государства через удовлетворение потребности человека в качественном жилье. Определены приоритетные задачи политики обеспечения сбалансированного экономического развития, путем обеспечения надлежащего функционирования жилищно-коммунальной инфраструктуры, а именно: техническое переоснащение инфраструктурных мощностей, модернизация технологии, совершенствование организации управления жилищно-коммунальной инфраструктурой, развитие конкуренции жилищно-коммунальных услуг, совершенствование нормативно правовой базы и тому подобное.

Ключевые слова: жилищно-коммунальная инфраструктура, социальная инфраструктура, экономическая безопасность, качество жизни населения.

ЛОГИКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННО-СЕТЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

Керей А.С.

Информационно-технологическая революция коренным образом изменила предмет и средства труда, права собственности, механизмы формирования стоимости и ценообразования. Данные процессы знаменуют становление информационно-сетевой экономики, однако они не согласуются с капиталистическими рыночными законами.

Автором предложена периодизация и характеристика этапов становления и формирования информационно-сетевой экономики, в основе которой теоретическая концепция прохождения каждой системой следующих этапов: становления, формирования, развития на собственной основе, прехождения, разложения и исчезновения.

Этапы становления и формирования информационно – сетевой экономики, согласно данной логике, сопровождаются прехождением и разложением системы индустриально-рыночной экономики соответственно. Этап становления характеризуется возникновением единичных явлений информационно-сетевой экономики в среде индустриальной системы и включает фазы протогенеза и генезиса. Результатом индустриального перелома и капиталистической реструктуризации стало возникновение новых организационных форм, а именно переход от вертикально интегрированных к горизонтальным структурам.

На этапе формирования новая система начинает конкурировать со старой, стремится к самоутверждению. Начало формирования информационно-сетевой экономики приходится на 90-е гг. XX века. Общими характеристиками этого этапа является возникновение сетевых рынков, электронного бизнеса и электронных денег, реструктуризация форм хозяйствования на базе ИКТ. Фазами данного этапа являются преимущественно экстенсивное и преимущественно интенсивное формирование. В статье приводится аргументация положения о незавершенности перехода информационно-сетевой экономики к этапу развития на собственной основе.

Целью данной статьи является воспроизводство и анализ логико-исторических этапов развития информационно-сетевой экономики.

Ключевые слова: посткапитализм, информационно-сетевая экономика, процесс развития, кризис капитализма.

АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ РОСТА ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ СТРАН И РЕГИОНОВ МИРА

Корепанов А.С., Чалая Т.Г., Лазебник Ю.А.

В статье особое внимание уделено исследованию численности и характеристик населения по отдельным странам и регионам мира. Приведены основные международные органы и организации, которые имеют дело с размерами и структурой населения стран и регионов мира. Проанализирована общая динамика, темпы роста и прогнозируемые тенденции изменения численности населения по основным регионам мира и в Украине за период 1950–2100 года. Оценки и прогнозы, которые были использованы для анализа в статье, охватывают 150-ти летний временной горизонт, который можно поделить на прошлые оценки (1950–2015) и прогнозы на будущее (2016–2100). Также в статье представлена методология Организации Объединенных Наций относительно группировки стран и территорий мира по географическим признакам в шесть континентальных регионов: Африка; Азия; Европа; Латинская Америка и Карибский бассейн; Северная Америка и Океания. Согласно указанной методологии определены страны и территории, которые входят в состав Европы и были использованы для дальнейшего исследования.

С целью дальнейшего сравнительного анализа было осуществлено прогнозирование численности населения Украины и Европы на среднесрочный период. Для прогнозирования был применен сингулярный спектральный анализ (SSA), или метод “Гусеница” в отечественной литературе. Расчеты проведены с использованием программы “Caterpillar”. Для обоснования избранного метода исходные временные ряды были сокращены на 7 лет для того, чтобы на основе этих данных иметь возможность рассчитать ошибку прогноза. Для определения меры точности полученного прогноза использована статистическая оценка MAPE. По результатам проведенного исследования проведен сравнительный анализ результатов прогнозирования с официальными данными долгосрочных прогнозов Отдела народонаселения Департамента по экономическим и социальным вопросам Организации Объединенных Наций и сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: население, численность населения, прогнозирование численности населения, страны и регионы мира.

СТРУКТУРНАЯ СУЩНОСТЬ НЕКОНКУРЕНТНЫХ ФАКТОРОВ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ

Крамаренко А.А.

Статья посвящена выявлению как внешних, так и внутренних детерминант, оказывающих влияние на доминирование принципов ценообразования, а также на общую ценовую динамику. Рассмотрены основные факторы, обуславливающие повышение роли затрат в структуре цены и повышение роли неконкурентного ценообразования. Динамика структуры ценообразования тесно взаимосвязана с поведением рыночных субъектов, а также с изменениями индекса потребительских цен и индекса цен производителей. Повышение удельного веса затрат при формировании цены синхронизирует динамику ценовых индексов, а следовательно и инфляционные процессы на различных рынках и на различных уровнях. Основными факторами динамики структуры ценообразования являются товарная структура импорта, отраслевая и институциональная структура национальной экономики. Повышение роли затрат в результате влияния данных факторов обуславливает сближение динамики различных ценовых индексов, являющихся показателями уровня инфляции. Синхронизация количественных показателей инфляции на фоне соответствующей динамики соотношения структурных элементов национального хозяйства характеризует структурную инфляцию, которая проявляет особенности национального экономического развития. При этом описанные в статье факторы ценообразования с учетом их ярко выраженного структурного характера могут считаться факторами структурной инфляции.

Ключевые слова: структура себестоимости, индекс потребительских цен, индекс цен производителей, структурная инфляция

СТРАХОВАНИЕ ЖИЗНИ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ИСТОЧНИК УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ НАСЕЛЕНИЯ

Кривицкая О.Р.

В статье проанализированы основные показатели уровня жизни населения. Выяснено позиционирования Украины в мире на основе индекса социального развития. На основе анализа состояния и темпов роста минимальной заработной платы, среднемесячной заработной платы и среднемесячной пенсии доказано несостоятельность государства обеспечить необходимый уровень жизни населения. На основе анализа индекса Кейтца, определено несоответствие уровня заработной платы в Украине европейским и международным нормам. Аргументированно необходимость самостоятельно формировать гражданами финансовые ресурсы, которые в будущем будут гарантировать им достойный уровень жизни из-за возможности удовлетворять потребности высшего уровня согласно иерархии потребностей Маслоу. Приведены аргументы целесообразности применения страхования жизни для формирования ресурсов самообеспечения.

Ключевые слова: потребности, заработная плата, среднемесячная пенсия, индекс социального развития, индекс Кейтца, страхование жизни.

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ УКРАИНЫ

Родченко В.Б., Третьяк В.П., Лунёва В.А., Прус Ю.И.

Целью статьи является исследование тенденций развития инновационного предпринимательства и выявление его особенностей в аграрной сфере, которые обусловлены специфичностью продукции и экономическими условиями этого вида деятельности. Проанализировав, систематизировав и обобщив научные труды многих ученых, рассмотрено особенности развития инновационного предпринимательства в сельском хозяйстве, состояние его материально-технического потенциала и финансовые показатели деятельности, выявлено институциональные ограничения инновационного развития аграрной сферы.

В ходе исследования установлено, что несмотря на формирование определенной законодательной базы, переориентация экономики Украины на инновационную модель не происходит. Среди причин, которые тормозят инновационную деятельность в Украине, следует отметить хроническое недофинансирование науки, которая генерирует научные знания, трансформирующиеся в инновации. Показатель наукоёмкости ВВП в Украине катастрофически снизился – с уровня 1,8 в 1991 году до 0,62 в 2015 году, что в 3,27 раза меньше, чем средний показатель в странах ЕС-28 и 5,11 раза в странах-лидерах по уровню инновационного развития (Финляндия, Швеция). Украине необходимо, не теряя времени, переходить на инновационно-инвестиционную модель развития. И начинать следует, прежде всего, с сельского хозяйства, поскольку аграрная сфера является одной из самых прибыльных в Украине (размер прибыли в 2015 году 0 103,1 млрд. грн), несмотря на то, что она не пользуется популярностью среди украинских инвесторов. Доказательством этого есть то, что удельный вес капитальных инвестиций в сельское хозяйство от общей их суммы колеблется от 7,86 до 13,62% за период 2010-2015 годов, в то время как в промышленности она находилась в диапазоне от 33,73 до 40,20%. Для успешного осуществления инновационной деятельности в аграрной сфере размер инвестиций необходимо увеличить в несколько раз.

Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является идентификация системы концептуальных ориентиров обеспечения инновационной деятельности в аграрной сфере и разработка методического подхода к оценке её эффективности.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновационное предпринимательство, материально-технический потенциал, наукоёмкость ВВП.

ГЛОБАЛЬНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Чалая Т.Г., Корепанов Г.С., Черненко Д.И.

Рассмотрена система глобальных показателей достижения целей в области устойчивого развития в здравоохранении. Указано, что показатели, связанные со здоровьем, можно объединить в группы, характеризующие: репродуктивное здоровье, материнство, здоровье новорожденных и детей; инфекционные болезни; неинфекционные болезни и психическое здоровье; травмы и насилие; систему здравоохранения; экологические риски; вспышки болезней. На основе ежегодного отчета ВОЗ за 2017 г. «World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals» проанализированы значения показателей достижения ЦСР 3 в области устойчивого развития для Украины и стран Европейского региона ВОЗ в 2015 г.

Определено, что одним из основных направлений достижения целей устойчивого развития в области здравоохранения является борьба с неинфекционными заболеваниями, которые являются одной из основных проблем в области здравоохранения и развития 21-го века. На основе данных ВОЗ проанализированы смертность от сердечно-сосудистых заболеваний, рака, диабета, хронических респираторных заболеваний в возрасте от 30 до 70 лет в Европейском регионе в 2015 г. По данным, представленным Европейским бюро ВОЗ проанализировано значение стандартизованного коэффициента смертности (СКС) от болезней системы кровообращения во всех возрастных группах в расчете на 100 000 населения Украины и Испании. Сравнительный анализ СКС от болезней системы кровообращения населения Украины и Испании проведен с целью демонстрации необходимости уделения большего внимания проблеме болезней системы кровообращения, как одной из основных причин смертности населения. Указано, что в региональном разрезе в 2015 г. По количеству умерших от болезней системы кровообращения первое место занимала Днепропетровская область, второе – Харьковская область, а наименьший показатель наблюдался в Черновицкой области.

Ключевые слова: устойчивое развитие, цели устойчивого развития (ЦУР), система показателей, ВОЗ, ООН.

СИСТЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СОЦИАЛЬНЫХ ЭФФЕКТОВ ОТ ИНВЕСТИЦИЙ

Андреева Е.А.

В статье проанализированы основные направления оценки социального эффекта от инвестирования. Подчеркнута важность комплексной оценки социальной эффективности инвестиционных проектов для обеспечения устойчивого социально-экономического развития страны, региона и отдельного предприятия. Отмечено, что при подготовке к анализу социальных эффектов инвестирования необходимо учитывать, что некоторые проявления социального эффекта могут быть точно измерены, но в других случаях возможны только качественные оценки и экспертные заключения. Рассмотрены два базовых подхода к оценке социальной эффективности: анализ «затраты-результативность» (Cost-Effectiveness Analysis, CEA) и анализ «затраты-выгоды» (Cost-Benefit Analysis, CBA). Подчеркнуто, что количественные методы более популярны среди корпораций, которые их используют, чтобы сделать нематериальные результаты более ощутимыми и использовать измерение социальных последствий для вопросов принятия решений и контроля. Однако, в Украине рекомендовано данные методы использовать как частным, так и государственным организациям. По результатам исследования сформированы основные подходы к оценке социальных эффектов инвестиций на основании сравнительного анализа наиболее популярных методов определения социального эффекта. Автором даны рекомендации по внедрению данной методики на предприятиях Украины.

Ключевые слова: социальный эффект, инвестиции, социальный эффект инвестирования, метод SROI, инвестиционный проект.

СТРАТЕГИЯ УМНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ ДЛЯ УКРАИНЫ

Дубинский Г.

В статье рассматриваются история и теоретические истоки концепции стратегии умной специализации, ее связь с другими концепциями и стратегиями, нормативная база и практика ее внедрения в Европейском Союзе. Обосновывается целесообразность разработки и внедрения стратегии умных специализаций для Украины, анализируется текущее состояние и перспективы. Также рассмотрены имеющийся зарубежный опыт проектирования экономической и научно-технической политики для дальнейшей адаптации в Украине. Сформированы ориентиры имплементации именно европейского опыта – «Стратегии умной специализации», ее истокам и инструментарии в соответствии со стратегическими целями евроинтеграции. Проанализированы евроинтеграционные стремления Украины и уже действующие соглашения об ассоциации и создании углубленной зоны свободной торговли. Основными движущими силами и стимулами развития стратегии умной специализации определены потеря традиционных рынков и разрыв устоявшихся кооперационных связей с РФ; пассивная позиция государства, которая может привести к фактическому навязыванию низкотехнологических специализаций; создание профильных региональных кластеров и широкое применение инструмента государственно-частного партнерства; необходимость активного использования всех полномочий статуса ассоциированного члена Горизонта 2020 для доступа к инструментам проектирования и внедрения данной стратегии в Украине.

Ключевые слова: стратегии умных специализаций, кластеры, проектирование научно-технической и инновационной политики.

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ И ПРЕДПОСЫЛКИ ВНЕДРЕНИЯ

Ковалевская А.В., Зеленский С.В., Петрова Р.В.

В статье доказывается актуальность и необходимость внедрения принципов и подходов концепции устойчивого развития городов с целью совершенствования управления и решения многочисленных задач в социально-экономической системе города. Сделан акцент на невозможности игнорирования экологических аспектов, проблем, вопросов, сдвигов, что вместе с учетом экономической и социальной составляющих показывает важность именно устойчивого развития. Представлена необходимость решения данной задачи на основе системности, что связано с имеющейся и тесной взаимосвязью систем различных уровней и необходимостью роста уровня и качества жизни населения. Определены основные сущностные характеристики устойчивого развития городов, показано многоаспектность и сложность обеспечения управления устойчивым развитием города. Специфичность управления устойчивым развитием города заключается в необходимости координации усилий, преодоления противоречий и согласования интересов многочисленных субъектов. В статье подчеркивается необходимость активного привлечения местного населения, общественности, организаций и объединений к определению стратегической цели развития города, приоритизации задач, принятия решений и их реализации. Доказывается целесообразность использования результатов социологических и маркетинговых исследований в процессе определения текущей модели социально-экономической системы города и характеристик будущей стратегической модели. Особого внимания во время исследований требует выборочная группа молодежи – учет их ценностей, надежд, ожиданий и интересов является основным ориентиром стратегического развития города, основой формирования будущей модели социально-экономической системы,

направлением и приоритетом потенциальных сдвигов, тем ориентиром, который свидетельствует о возможности учета интересов будущих поколений при внедрении принципов устойчивого развития сегодня.

Ключевые слова: город, устойчивое развитие, будущее, субъекты, заинтересованные стороны.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ SMART-СПЕЦИАЛИЗАЦИИ В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Косенкова Т.В.

В статье представлено авторское толкование понятия smart specialisation (умная специализация). Проводится анализ развития умной специализации в Европейском союзе. Отмечена важность влияния умной специализации на развитие связей между наукой, образованием и экономикой в региональном контексте, и ее значение в обеспечении оптимального использования потенциала отдельных регионов и стран в контексте приспособления к конкретным социально-экономическим условиям. Определены основные направления внедрения умной специализации как интегрированной экономической программы в соответствии с инновационной политикой «Европейской стратегии 2020». Раскрывается проблема реализации smart-специализации в Харьковской области и приводятся методы ее решения. Особое внимание уделяется процессам анализа и оценки инновационного потенциала как ключевым процессам подготовки и внедрения стратегии умной специализации. В данном случае акцентируется внимание на анализе потребностей и барьеров малых и средних предприятий в инновациях, а также на оценке содействия инфраструктуры региона внедрять данные инновации в производство. В соответствии с этим определено, что задачей умной специализации является достижение максимальной эффективности и полезности для всех субъектов региона. Особое внимание уделяется тому, что концепция умной специализации имеет свои недостатки. В статье подчеркнут такой недостаток как опасность концентрации развития современных технологий в наиболее развитых регионах, что может привести к большой поляризации регионов.

Ключевые слова: smart-специализация, программа «Европа - 2020», программа «Горизонт 2020», экономическая стратегия, регион.

ДИАГНОСТИКА УРОВНЯ ОТКРЫТОСТИ И ПРОЗРАЧНОСТИ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В УКРАИНЕ

Монохонова А.М.

Целью статьи является исследование теоретических и законодательно-нормативных аспектов обеспечения прозрачности местных бюджетов в условиях формирования эффективной системы децентрализации финансовых ресурсов. Проанализировав и обобщив научные труды многих ученых, систематизировано взгляды исследователей на определение понятия «местный бюджет». В соответствии с положениями нормативно-правовых актов, разработано организационную структуру местных финансов, учитывая усиление процессов децентрализации и демократизации власти в современных условиях.

В соответствии с положениями Бюджетного кодекса Украины раскрыто сущность принципа публичности и прозрачности бюджетной системы. Предложено схему функционирования информационно-аналитической системы «Прозрачный бюджет». Проведено сравнительный анализ уровня открытости государственного бюджета Украины с бюджетами других стран мира по данным Международного бюджетного партнерства. Проведено диагностику уровня прозрачности-участия-добропорядочности местных бюджетов в Украине.

Перспективами дальнейших исследований в данном направлении являются усовершенствование методического подхода к оценке уровня децентрализации финансовых ресурсов местных бюджетов, а также разработка рекомендаций относительно повышения уровня открытости и прозрачности местных бюджетов в Украине.

Ключевые слова: бюджетная политика, индекс открытости бюджета, индекс прозрачности-участия-добропорядочности бюджета, местный бюджет, местные финансы.

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ КАК ФАКТОР СТАБИЛИЗАЦИИ И РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ

Пасмор М.С.

В современной системе развития мирохозяйственных процессов главным фактором конкурентоспособности товара или услуги является качество. Исследуя систему управления качеством в сфере здравоохранения следует отметить, что эффективно внедрена система управления качеством способствует стабильному развитию как конкретного медицинского учреждения, так и побуждает к развитию всей отрасли. В статье сформулированы классификацию процессов СУК клиники, включающих процессы управления; основные процессы; процессы мониторинга, измерения, улучшения и развития; вспомогательные процессы / процессы обеспечения ресурсами. Подчеркнута необходимость анализа и стратегического планирования деятельности как конкретных отделов, так и всего медицинского учреждения. Ориентация на пациента включает в себя безопасность, своевременность, рациональность, справедливость. В статье сформулирована классификация процессов СУК клиники, включающая процессы управления, основные процессы, процессы мониторинга, измерения, улучшения и развития, вспомогательные процессы / процессы обеспечения ресурсами.

Отмечена необходимость контроля эффективности системы управления качеством, которую можно оценить благодаря целевым показателям планирования медицинской помощи, плановым затратам на ресурсное

обеспечение медицинской помощи, количественным целям в процессах социологических исследований, целям в области обучения персонала, плановому объему материального поощрения персонала, целям в сфере взаимодействия с партнерами, целевым показателям аудитов, плановым показателям объема рынка, количества новейших методик, которые планируется внедрить. В статье также подчеркнута необходимость анализа и стратегического планирования деятельности как конкретных отделов, так и всего медицинского учреждения.

Ключевые слова. Система управления качеством, здравоохранение, менеджмент, конкурентоспособность.

МОТИВАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ МАТЕРИАЛЬНОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ

Пархоменко Е.С.

В статье рассмотрена сущность мотивационных механизмов материального стимулирования на предприятиях электроэнергетики. Отмечено, что проблема формирования эффективных мотивационных механизмов является актуальной для большинства отраслей национальной экономики. Однако предприятия электроэнергетической отрасли имеют ряд ключевых отличий от остальных промышленных предприятий, обуславливающие наличие таких элементов мотивационного механизма: уровень оплаты труда в сфере энергетики должен быть одним из самых высоких в национальной экономике; повышение квалификации персонала электроэнергетических предприятий имеет первостепенное значение для их надежного функционирования; в энергетике главным компонентом мотивации труда является не столько повышение производительности труда, сколько необходимость обеспечения безопасности, надежности и бесперебойности производственных процессов, т.к. последствия нарушений и сбоев в работе энергопредприятия могут быть катастрофическими. На основании анализа действующей системы материального стимулирования в электроэнергетической отрасли предложен мотивационный механизм материального стимулирования на предприятиях электроэнергетики, который предусматривает выбор мотивационных инструментов, разработку оптимального их набора, планирование мероприятий по использованию определенного набора мотивационных инструментов, реализацию и мониторинг мероприятий по использованию выбранных форм и инструментов мотивации.

Ключевые слова: мотивация, мотивационный механизм, материальное стимулирование, оплата труда, электроэнергетика.

ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМЫ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

Пахаренко А.В.

Целью статьи является исследование теоретических и законодательно-нормативных основ обеспечения гражданской защиты в условиях реформирования местного самоуправления в Украине. Проанализировав и обобщив научные труды многих ученых, положения нормативно-правовых актов, выявлено основные функции органов местного самоуправления в обеспечении гражданской защиты населения. Проведено детальную оценку нормативно-правовой базы по гражданской защите населения. Исследованы проблемные вопросы в системе государственного управления гражданской защитой населения территориальных общин, а также определены основные функциональные обязанности органов местного самоуправления.

На основе результатов исследования предложено структуру территориальной подсистемы единой государственной системы гражданской защиты, руководителем которой является председатель объединенной территориальной общины. Разработана организационная структура гражданской защиты объединенной территориальной громады, в состав которой входят председатель объединенной территориальной общины, структурное подразделение по вопросам гражданской защиты, местная пожарно-спасательная часть, добровольные пожарные формирования, специализированные службы гражданской защиты.

Проведено сравнительный анализ соотношения количества пожарных к количеству населения в странах мира. В Украине количество пожарных от общего количества населения составляет 0,10% (для сравнения в Австрии – 3,96%, Чехии – 3,45%, Швеции – 2,81%). Расчетная потребность в пожарных для Украины составляет 300000 человек, что обуславливает необходимость создания общинами местных пожарных команд (дополнительно 1860 команд, 24 тис. человек) и развития движения добровольных пожарных.

Перспективами дальнейших исследований в этом направлении является анализ, систематизация и обобщение информационных материалов по поводу функционирования систем гражданской защиты на местном уровне в разных странах мира.

Ключевые слова: добровольные пожарные формирования, чрезвычайная ситуация, реформирование местного самоуправления, объединенная территориальная община, гражданская защита.

СОСТАВЛЯЮЩИЕ КОМПЛЕКСНОГО МОНИТОРИНГА РЫНКА ТРУДА

Писаревский И.М., Краснокутская Ю.В.

В статье рассмотрены составляющие комплексного мониторинга рынка труда в Украине. Определено, что на сегодняшний день проблемы украинского рынка труда заключаются в перенасыщенности престижными специальностями, невостребованности среди выпускников учебных заведений и неспособности предприятий

обеспечить работника соцпакетом. По мнению авторов, взаимосвязь между внутренней и внешней средой позволил бы обеспечить стратегическое управление занятостью населения с учетом потребностей и интересов всех сторон социально-трудовых отношений: работников, работодателей и государства. Авторами отмечено, что в современных условиях имплементация модели мониторинга рынка труда по совершенствованию механизма государственного регулирования занятости населения является достаточно актуальной, поскольку в основу алгоритма мониторинга рынка труда заложены принципы определения оптимального соотношения элементов структуры и пропорционального и сбалансированного развития двух направлений – спроса и предложения на региональном рынке. Предложены основные механизмы государственного регулирования использования трудовых ресурсов по логической схеме: механизм-метод-средство-инструмент. Сделан вывод, что внедрение комплексного мониторинга рынка труда в Украине позволит снизить напряженность на рынке труда. Это возможно благодаря созданию рабочих мест с режимом неполного рабочего дня, прежде всего, в приоритетных видах экономической деятельности. Необходимо смещение акцентов в государственной политике занятости на инновационную компоненту с приоритетным развитием человека в условиях информационного общества и наращивания глобализационных процессов.

Ключевые слова: мониторинг, рынок труда, государственное регулирование, механизм.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ И УЧЕТА АГРОБИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Пономарева Т.В., Чалая Т.Г.

В статье рассмотрена роль рейтингов корпоративного управления как элемента В условиях кризисных явлений в отечественной экономике и падения доходов государства особую актуальность приобретают вопросы перспектив налогообложения агробизнеса. Исследованы особенности налогообложения и учета отечественных агропредприятий в современных условиях. Критически рассмотрены существующие критерии, объекты и база налогообложения для плательщиков 4 группы единого налога с точки зрения соответствия идеям создания упрощенной системы налогообложения. Проанализированы перечень документов, которые необходимо подать для приобретения и подтверждения статуса плательщика единого налога сельскохозяйственному товаропроизводителю. Осуществлен анализ уровня и динамики одного из основных показателей исследования процессов налогообложения – ставки единого налога. Выделены основные проблемы и предложены пути совершенствования механизма взимания налогов с агропредприятий для создания благоприятной налоговой среды. Установление новых правил налогообложения является достаточным основанием для признания важности пересмотра нормативно-правовых актов, связанных с мерами по изменению критериев для субъектов упрощенной системы и ставок налога в будущем.

Ключевые слова: агробизнес, налогообложение, налоги, учет.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОПЛАТЫ ТРУДА: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ

Рекун А.П.

В статье проведена оценка и обоснованы отдельные ориентиры регулирования системы оплаты труда на государственном уровне. Обоснованы три составляющие подхода, которые определяются ролью заработной платы как показателя способности экономической системы, инструмента противодействия бедности в условиях социально-экономической среды страны, инструмента для накопления доходов и формирования структуры и объема внутреннего спроса в экономике, а также фактора долгосрочного роста. Исследованы факторы, влияющие на формирование оплаты труда, среди которых особое место занимают государственные механизмы регулирования уровня оплаты труда, развитие инноваций, образование. Определено, что заработная плата должна стимулировать к развитию как личности, так и предприятий, быть рычагом гармоничному развитию общества, высоких темпов экономического роста. Выявлена необходимость стимулирования увеличения доли заработной платы в доходах населения, что должно стать одним из основных принципов функционирования новой государственной политики доходов. Предложена схема расчета долларového эквивалента депозита способного в условиях экономической пассивности обеспечить генерирование ежемесячного дохода равного, например, уровню минимальной заработной платы. Осуществлен анализ и сравнение структуры потребительских расходов и определено, что она является ориентиром регуляторного развития кадрового потенциала национальной экономики.

Ключевые слова: государственное регулирование, оплата труда, доходы, расходы, образование, инновации, рынок труда.

ДОМИНАНТЫ ЭФФЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Свиденская М.С.

Переосмысление роли и места высшего образования в экономике знаний является актуальной проблемой, которая остается в центре внимания мировой академической общественности в течение последних десятилетий. Новое понимание высшей школы в обществе и интеграционные процессы предусматривают развитие современных подходов в совершенствовании составляющих и оценки её потенциала. Важные проблемы

исследования касаются разработки новой модели управления вузов, научных обоснований создания такой модели на основе концепции ценностно-ориентированного управления (С. Долан и С. Гарсия) и современной организационно управленческой парадигмы, с учетом инновационных изменений и стратегии развития высшего образования. В статье представлены составляющие внешней среды вуза, и тенденции к изменениям профессиональных навыков. Выявлены основные влиятельные параметры формирования эффективной модели ценностно-ориентированного типа управления вузов, а также с помощью них предложено пять аспектов функционирования вузов: финансы, становление вузов к клиентам, внешнее окружение, внутренние процессы, обучение и развитие сотрудников на основе сбалансированной системы показателей (Д. Нортон и Р. Каплан). Предложено распределение этих элементов между тремя типам показателей по характеристике: технические показатели включают в себя категорию финансы, к контекстуальным принадлежат внутренние процессы, обучение и развитие сотрудников, составляющей поведенческих показателей являются категории отношение к клиентам и внешнее окружение. Сформированы цели развития вуза и функционирования управленческой системы, и раскрыто их содержание. Представлена совокупность показателей, определяющих стратегические цели ценностно-ориентированного управления развитием вузов, и концепция формирования системы ценностно-ориентированного управления развитием вузов, на основании которой, руководитель может определить, направить, оценить и проконтролировать деятельность и перспективы ВУЗа.

Ключевые слова: ценностно-ориентированное управление, стратегические цели ВУЗа, сбалансированная система показателей ВУЗа.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Чобиток В.И.

В статье рассмотрены проблемы инновационно-инвестиционной деятельности на отечественных промышленных предприятиях. Определена взаимосвязь развития государства от эффективной работы промышленных предприятий при условии проведения эффективной инновационно-инвестиционной деятельности. Определено, что состояние отечественной экономики требует не только обновления, а структурных изменений всей системы хозяйственного устройства, и, прежде всего, создание условий для развития промышленного производства на инновационно-инвестиционной основе. Автором предложен алгоритм формирования системы оценки инновационно-инвестиционной деятельности промышленных предприятий, включающий в себя оценку инновационной и инвестиционной составляющей деятельности промышленного предприятия. Формирование системы оценки инновационно-инвестиционной деятельности промышленных предприятий даст возможность руководителям предприятий и инвесторам формировать эффективные решения. Система оценки инновационно-инвестиционной деятельности промышленных предприятий должна разрабатываться по определенной методике, которая будет обеспечивать контролируемость и управляемость внутренних и внешних факторов.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, промышленное предприятие, инновационно-инвестиционная деятельность.

КРАУДФАНДИНГ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ВАРИАНТ ФИНАНСИРОВАНИЯ СТАРТАПОВ В УКРАИНЕ

Ярмош Е.В., Пархоменко Е.С., Михайличенко А.А.

В статье приведены общая характеристика понятия «краудфандинг», представлены его трактовки, предложенные различными учеными. Авторами рассмотрен краудфандинг как альтернативный вариант финансирования стартапов, определены особенности и главные препятствия функционирования украинских краудфандинговых платформ. Схема краудфандинга позволяет профинансировать проект разработчика, включая произвольное количество инвесторов-благотворителей, при этом имея минимальные суммы вклада. Особенностью украинского краудфандинга является то, что сегодня в стране существует лишь несколько краудфандинговых платформ, которые в основном направлены на гуманитарные, социальные, экологические, культурные проекты, стоимость которых сравнительно невелика. В то же время украинские проекты, которые имеют сугубо коммерческую цель, размещаются на иностранных платформах, что зачастую приводит к выходу удачного бизнеса за территорию Украины. Для преодоления такого оттока идей и средств необходимо создание законодательной базы в сфере краудфандинга в вопросах ответственности и защиты прав и обязанностей сторон, а также формирование среди граждан Украины культуры народного финансирования.

Ключевые слова: краудфандинг, самофинансирование, стартап, краудфандинговая платформа, Интернет-платеж, фандрейзинг.

A N N O T A T I O N S

DEVELOPMENT PROCESSES OF SOCIAL ECONOMICS

RISKS OF THE DEVELOPMENT OF THE HOUSING AND COMMUNAL INFRASTRUCTURE AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMIC SECURITY

Buhaichuk N.

The article examines the meaning of housing and communal infrastructure in the system of the social infrastructure. The structural components of housing and communal infrastructure are defined. There are housing, sanitary enterprises, service of engineering networks and structures, energy infrastructure, infrastructure of external improvement, enterprises of consumer service, ceremonial and special services. The importance of housing and communal infrastructure in the social development was justified and noted that development and efficient operation of housing and communal infrastructure causes the comfortable living conditions for the population and satisfaction of their primary needs.

The status of housing infrastructure was investigated and the basic problems of its development were identified. There are ineffective policy of management of social sphere, low quality of services, obsolete technologies, low energy efficiency and depreciation of material and technical base, disparity of quality of housing and communal services to European standards, high level of monopolization of services, violation of the order of acceptance into the operation of buildings, low indicators of the provision with a living space equipped with water supply and drainage, etc.

Effect of development of social infrastructure was defined at ensuring of economic security of the State through the satisfaction of human needs in quality housing. Priority tasks of the policy of ensuring at the consistent economic development through the ensuring the proper functioning of housing and communal infrastructure was defined. There are technical renovation of infrastructure outturns, modernization of technology, improving the organization of management of housing and communal infrastructure, development of competition of housing and communal services, improvement of the regulatory framework.

Keywords: housing and communal infrastructure, social infrastructure, economic security, quality of life.

LOGICAL-HISTORICAL STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION NETWORK ECONOMY

Kereia O.

The information and technological revolution radically changed the subject and means of labour, property rights, the value formation and price fixing mechanism. These processes mark the formation of the information network economy, but they don't comport with capitalist market laws.

The author proposed periodization and description of origin and formation stages of the information network economy. The basis of this theoretical concept is the idea that each system goes through the stages of the origin, formation, development on its own basis, the emergence of alien elements, decomposition and extinction.

Stages of origin and formation of the information network economy, according to this logic, are accompanied by the emergence of alien elements and decomposition of the system of industrial-market economy respectively. The occurrence of singular phenomena of the information network economy in the environment of industrial system takes place at the origin stage. It includes phases of protogenesis and genesis. The result of capitalistic restructuring and industrial turning point is the emergence of the new organization forms, in particular, transfer from vertically integrated organization structures to horizontal ones.

The formation stage is characterized by creation of a new system, which starts to compete with the old one, strives for self-affirmation. Transition to the formation stage of information network economy takes place in the 90s of the XX century. General characteristics of this stage are creation of network markets, electronic business and electronic money, creation of new business patterns on the basis of Information and Communication Technologies. The phases of this stage are mostly extensive formation and mostly intensive formation. The article provides the argumentation of the incompleteness transition of the information network economy to the stage of development on its own basis.

The purpose of this article is reproduction and analysis of the logical-historical stages of development of the information network economy.

Key words: post-capitalism, information network economy, development process, capitalism crisis.

ANALYSIS AND FORECASTING TRENDS IN THE GROWTH OF THE NUMBER OF POPULATION OF COUNTRIES AND REGIONS OF THE WORLD

Korepanov O., Chala T., Lazebnyk Iu.

The article focuses on the study of number and characteristics of the population by individual countries and regions of the world. The main international bodies and organizations that deal with the size and structure of the population of countries and regions of the world are given. The general dynamics, growth rates and projected trends of population change in the main regions of the world and in Ukraine for the period 1950–2100 were analyzed. Estimates and forecasts that were used for analysis in the article cover a 150-year time horizon that can be divided into past assessments (1950–

2015) and forecasts for the future (2016–2100). The article also presents the methodology of the United Nations concerning the grouping of countries and territories of the world by geographical features in six continental regions: Africa; Asia; Europe; Latin America and the Caribbean; North America and Oceania. According to this methodology, the countries and territories that are part of Europe have been identified and used for further research.

For the purpose of further comparative analysis, the population of Ukraine and Europe was predicted for the medium-term period. For forecasting, Singular Spectral Analysis (SSA), or the “Caterpillar” method in the domestic literature, was applied. The calculations were made using the program “Caterpillar”. To justify the chosen method, the original time series were shortened by 7 years in order to be able to calculate the forecast error on the basis of this data. To determine the measure of accuracy of the obtained forecast, the statistical estimation of MAPE was used. Based on the results of the study, a comparative analysis of the results of the forecasting was made with the official long-term projections of the Population Division of the United Nations Department of Economic and Social Affairs and conclusions were drawn.

Keywords: population, population forecasting, countries and regions of the world.

STRUCTURAL NATURE OF UNCOMPETITIVE PRICING FACTORS

Kramarenko A.

The article identifies both external and internal determinants that influence the dominance of pricing principles and general pricing dynamics. The main factors causing the increasing role of costs in the price structure and the role of non-competitive pricing are described. The dynamics of pricing structures closely linked with the behavior of market actors, as well as to changes in the consumer price index and producer price index. The increase in the share of costs in price formation synchronizes dynamics of price indexes, and therefore inflationary processes in different markets and at different levels. The main factors of the pricing structure dynamics are the commodity structure of imports, sectoral and institutional structure of the national economy. The role of inputs as a result of influence of these factors determines the convergence dynamics of the various price indices, which are indicators of the level of inflation. Synchronization of inflation quantitative indicators corresponds to the dynamics of national economy structural elements and characterizes the structural inflation, which reveals as characteristics of national economic development. While described in the article the factors of pricing, taking into account their structural nature may be considered to be structural factors of inflation.

Keywords: input structure, consumer price index (CPI), producer price index (PPI), structural inflation

LIFE INSURANCE AS AN ALTERNATIVE SOURCE TO MEET THE NEEDS OF THE POPULATION

Kryvytska O.

In the article, the main quality of life indicators of the population is being analysed. The positioning of Ukraine in the world on the basis of social development index is discovered. On the basis of the analysis of the current state of affairs and the paces of growth of the minimum salary, averagmonthly salary and the average monthly pension, the inability of the state to provide the necessary level of life of the population is proved. On the basis of the Kaitz index, the inconsistency of level of salary in Ukraine with the European and international standards is defined. The necessity of independent creation of financial resources by citizens, which, in the future, will guarantee an adequate level of life due to the ability to fulfil the needs of a higher level in accordance with the Maslow's hierarchy of needs is argued. The arguments of the expediency of application of life insurance for the formation of self-sufficiency resources are adduced.

Keywords: needs, salary, average monthly pension, index of social development, Kaitz index, life insurance.

THE MAIN TRENDS OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINIAN AGRARIAN SECTOR

Rodchenko V., Tretiak V., Luneva V., Prus Yu.

The aim of the paper is to study trends in the development of innovative entrepreneurship and identify its features in the agrarian sector, due to the specificity of products and economic conditions of this type of activity. Analyzing, systematizing and generalizing the scientific works of many scientists, the peculiarities of the development of innovative entrepreneurship in agriculture, the state of their material and technical potential and financial indicators of activity were considered, institutional limitations of innovative development of the agrarian sector were identified.

As a result of the study, it was established that despite the creation of a certain legislative framework, the reorientation of the Ukrainian economy to the innovative model does not occur. Among the reasons that hinder innovation activity in Ukraine is a chronic underfunding of science that generates new scientific knowledge that transforms into innovation. The GDP intensity indicator in Ukraine has undergone a catastrophic decline – from 1.8 in 1991 to 0.62 in 2015, which is 3.27 times less than the average in the EU-28 countries and 5.11 times in the leading countries by the level of innovation development (Finland, Sweden). Ukraine, without losing time, needs to move on to the innovation-investment model of development. First of all, it is necessary to start with agriculture, since the agrarian sector is one of the most profitable in Ukraine (a profit in 2015 – UAH 103.1 billion), despite the fact that it is not popular among domestic investors. The proof is that the share of capital investments in agriculture from their total amount ranged from 7.86 to 13.62% for the period 2010-2015, while in the industry it ranged from 33.73 to 40,20%. In order to successfully carry out innovation in the agrarian sector, investments should be increased at times.

Prospects for further research in this direction are identifying a system of conceptual guidelines for providing innovation in the agrarian sector and developing a methodological approach to assessing its effectiveness.

Key words: agrarian sector, innovative entrepreneurship, material and technical potential, knowledge intensity GDP.

GLOBAL INDICATORS FOR ACHIEVING THE AIMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE FIELD OF HEALTH PROTECTION

Chala T., Korepanov G., Chernenko D.

The system of global indicators for the achievement of sustainable development goals in the field of health was examined in detail. It is indicated that indicators related to health can be combined into groups that characterize: reproductive health, maternity, the health of newborns and children; infectious diseases; non-communicable diseases and mental health; trauma and violence; health system; Environmental risks; disease outbreaks. Based on the annual WHO report for 2017 «World health statistics 2017: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals» the values of indicators of achievement of SDG 3 in the field of sustainable development were analyzed for Ukraine and the countries of the WHO European Region in 2015.

It was determined that one of the main directions to achieve the goals of sustainable development in the field of health is the fight against non-communicable diseases, which are one of the main problems in the field of health and development of the 21st century. Based on WHO data, mortality from cardiovascular diseases, cancer, diabetes, chronic respiratory diseases aged 30 to 70 years in the European Region in 2015 were analyzed. According to the data presented by the WHO Regional Office for Europe, the value of the standardized death rate (SDR) from cardiovascular diseases in all age groups per 100 000 population of Ukraine and Spain was analyzed. A comparative analysis of SDR from diseases of the circulatory system of the population of Ukraine and Spain was conducted with the aim of demonstrating the need to pay more attention to the problem of circulatory system diseases, as one of the main causes of death of the population. It is indicated that in the regional context in 2015, the number of deaths from diseases of the circulatory system was first occupied by the Dnipropetrovsk region, the second by the Kharkov region, and the lowest index was observed in the Chernivtsi region.

Key words: sustainable development, Sustainable Development Goals (SDGs), a system of indicators, WHO, UN.

SYSTEMS AND MECHANISMS FOR MANAGEMENT AND ADMINISTRATION OF SOCIAL ECONOMICS

MODERN APPROACHES TO ESTIMATING SOCIAL EFFECTS FROM INVESTMENTS

Andreieva K.O.

The article analyzes the main directions of estimating the social effect of investing. The importance of a comprehensive assessment of the social effectiveness of investment projects to ensure sustainable socio-economic development of the country, region and individual enterprise is emphasized. It is noted that during the preparation for the analysis of the social effects of investing it is necessary to take into account that some of the manifestations of the social effect can be accurately measured, but in other cases only qualitative assessments and expert conclusions are possible. Two basic approaches to assessing social efficiency are considered: Cost-Effectiveness Analysis (CEA) and Cost-Benefit Analysis (CBA). It is emphasized that quantitative methods are more popular among corporations that use them to make intangible results more tangible and use the measurement of social consequences for decision making and control. However, in Ukraine it is recommended to use these methods for both private and public organizations. According to the results of the study, the main approaches to assessing the social effects of investment have been formed on the basis of a comparative analysis of the most popular methods for determining the social effect. The author gives recommendations on the implementation of this methodology at Ukrainian enterprises.

Key words: social effect, investment, social effect of investment, SROI method, investment project.

SMART SPECIALIZATION STRATEGIES FOR UKRAINE

Dubynskyi G.

The article deals with the history and theoretical origins of the concept of strategies of smart specialization, its connection with other concepts and strategies, the normative base and the practice of its implementation in the European Union. The expediency of developing and implementing a strategy for smart specialties for Ukraine is analyzed, current status and perspectives are analyzed too. Also the existing foreign experience in designing economic and scientific and technical policy for further adaptation in Ukraine is reviewed. The landmarks of implementation of the European experience – “Strategy of Smart Specialization” (3S), its sources and tools according to the strategic goals of European integration – have been formed. The European integration aspirations of Ukraine and the association agreements already in force and the creation of a deep free trade zone have been analyzed. The main driving forces and incentives for the development of the CPI are the loss of traditional markets and the break-up of lasting cooperative ties with the Russian Federation; passive position of the state, which may lead to the actual imposition of low-tech

specializations; the creation of profile regional clusters and the widespread use of the public-private partnership instrument; the need for the active use of all powers of the Associate Member status of Horizon 2020 for access to the design and implementation of 3S in Ukraine.

Key words: smart specialization strategies, clusters, design of scientific and technical and innovation policy.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CITIES: THE ESSENCE OF CONCEPT AND IMPLEMENTATION BACKGROUND

Kovalevska A., Zelenskyi S., Petrova R.

The article proves the urgency and necessity of introducing the principles and approaches of the concept of sustainable development of cities with the aim of improving management and solving numerous problems in the social and economic system of the city. The emphasis is placed on the impossibility of ignoring environmental aspects, problems, issues, shifts, which, together with the economic and social components, shows the importance of sustainable development. The necessity of solving this problem on the basis of systematization is presented, which is connected with the existing and close interconnection of systems of different levels and the necessity of increasing the level and quality of life of the population. The main essential characteristics of sustainable development of cities are determined, the multidimensionality and complexity of ensuring the management of sustainable development of the city is shown. Specificity of management of sustainable development of the city consists in the need for coordination of efforts, overcoming of contradictions and coordination of interests of numerous subjects. The article emphasizes the need to actively involve the local population, the public, organizations and associations in determining the strategic goal of the city development, prioritizing tasks, making decisions and implementing them. The expediency of using the results of sociological and marketing research in the process of determining the current model of the social and economic system of the city and the characteristics of the future strategic model is proved. Special attention during the research is required by a select group of young people - taking into account their values, hopes, expectations and interests is the main guide of the city's strategic development, the basis for the formation of a future model of the social and economic system, the direction and priority of potential shifts, the guidance that shows the possibility of taking into account the interests future generations in implementing the principles of sustainable development today.

Key words: city, sustainable development, future, subjects, stakeholders.

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF SMART SPECIALIZATION IN KHARKIV REGION

Kosenkova T.

The article provides an author's interpretation of the concept of smart specialisation (3S). An analysis of the development of smart specialization in the European Union is conducted. The importance of the influence of smart specialization on the development of the links between science, education and economics in the regional context and its importance in ensuring the optimal use of the potential of individual regions and countries in the context of adaptation to specific socio-economic conditions were noted. The main directions of implementation of the smart specialization as an integrated economic program in accordance with the innovation policy of "European Strategy 2020" are determined. The problem of realization of smart specialization in the Kharkiv region is revealed and the methods of its solution are given. Particular attention is paid to the processes of analysis and evaluation of innovative potential as key processes for the preparation and implementation of a strategy for smart specialization. In this case, the focus is on analyzing the needs and barriers of small and medium-sized enterprises in innovation, as well as assessing the promotion of the infrastructure of the region to introduce these innovations into production. Accordingly, it is determined that the task of smart specialization is to achieve maximum efficiency and utility for all subjects of the region. Particular attention is paid to the fact that the concept of smart specialization has several disadvantages. The article underlines such a disadvantage as the danger of concentration of the development of modern technologies in the most developed regions, which can lead to a large polarization of the regions.

Key words: smart specialization, program "Europe 2020", program "Horizon 2020", economic strategy, location.

DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF OPENITY AND TRANSPARENCY OF LOCAL BUDGETS IN UKRAINE

Monokhonova A.

The aim of the paper is to study the theoretical and normative principles of ensuring the transparency of local budgets in the context of the formation of an effective system of decentralization of financial resources. Analyzing and generalizing the scientific works of many scholars, the views of researchers are systematized on the definition of the concept of "local budget". In accordance with the provisions of the legal acts, the organizational structure of local finances has been developed, taking into account the strengthening of decentralization and democratization processes in the modern conditions.

In accordance with the provisions of the Budget Code of Ukraine, the essence of the principle of openity and transparency of the budget system is disclosed. The scheme of functioning of the informational-analytical system "Transparent budget" is proposed. The comparative analysis of the level of openness of the state budget of Ukraine with the budgets of other countries of the world is carried out according to the data of the International Budget Partnership. A diagnosis of the level of transparency, participation and integrity of local budgets in Ukraine is conducted.

Prospects for further research in this area are improving the methodological approach to assessing the level of decentralization of financial resources of local budgets, as well as developing recommendations for increasing the level of openness and transparency of local budgets in Ukraine.

Key words: fiscal policy, index of budget openness, index of transparency-participation-integrity of the budget, local budget, local finances.

QUALITY MANAGEMENT SYSTEM IN THE HEALTH CARE AS A GUARANTEE OF STABILIZATION AND DEVELOPMENT OF THE SPHERE

Pasmor M.

In a modern system of development of world economic processes, the main factor of the competitiveness of a product or service is quality. In examining the quality management system in the health sector, it should be noted that a well-implemented quality management system promotes the stable development of both a specific medical institution and encourages the development of the entire industry. The article defines the classification of the processes of the clinician's QMS, including management processes; basic processes; monitoring, measurement, improvement and development processes; auxiliary processes / processes of providing resources. The necessity of analysis and strategic planning of activity of both specific departments and the whole medical institution is emphasized.

Orientation to the patient includes safety, timeliness, rationality and justice. The article defines the classification of the QMS of the clinic, including management processes, main processes, monitoring, measurement, improvement and development processes, supporting processes / resource provision processes.

The need to control the effectiveness of the quality management system, which can be assessed through the target indicators of planning medical care, the planned costs of resource support for medical care, quantitative goals in sociological research processes, the objectives in the field of personnel training, the planned amount of material incentives for staff, the objectives in the field of interaction with partners, target audits, planned indicators of market volume, the number of new methods that are planned to be implemented. The article also emphasizes the need for analysis and strategic planning of the activities of both specific departments and the entire medical institution.

Key words: quality management system, health care, management, competitiveness

MOTIVATION MECHANISMS OF MATERIAL INCENTIVES IN ENERGY COMPANIES

Parkhomenko O.

The article considers the essence of motivational mechanisms of material stimulation at the power industry enterprises. It is noted that the problem of the formation of effective motivational mechanisms is relevant for most branches of the national economy. However, the enterprises of the electric power industry have a number of key differences from the rest of the industrial enterprises, which determine the presence of such elements of the motivational mechanism: the level of labor remuneration in the field of energy should be one of the highest in the national economy; improvement of personnel qualification at electric power enterprises is of paramount importance for their reliable functioning; in energy, the main component of labor motivation is not so much the increase in labor productivity, but the need to ensure the safety, reliability and continuity of production processes, since the consequences of violations and failures in the operation of the power company can be catastrophic. As the result of the analysis of the current system of material incentives in the electric power industry a motivation mechanism for material incentives at the power industry companies is proposed, that includes the selection of motivational tools, the development of their optimal set, the planning of activities for the use of the set of motivational tools, implementation and monitoring of selected forms and tools of motivation.

Key words: motivation, motivational mechanism, material incentives, labor remuneration, electric power engineering.

FEATURES OF CIVIL PROTECTION IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF THE LOCAL SELF-GOVERNMENT REFORMING IN UKRAINE

Pakharenko O.

The purpose of the paper is to study theoretical, legislative and normative principles of civil protection implementation in the context of local self-government reforming in Ukraine. Analyzing and generalizing the scientific work of many scholars, implementation of legal acts, the main functions of local self-government bodies in civil protection implementation for the population have been researched. A detailed assessment of the legal and regulatory framework of civil protection for the population has been carried out. Pressing issues in the system of public management for civil protection of the population in territorial communities have been investigated, as well as the main functional powers of local self-government bodies have been determined.

Based on results of the study, the structure of the territorial subsystem of the unified state civil defense system, where the superintendent is the head of the united territorial community, has been proposed. The organizational structure of civil defense of the united territorial community, which includes the head of the united territorial community, a structural unit for civil protection, a local fire and rescue unit, voluntary fire brigades, specialized civil protection services, has been developed.

The comparative analysis of the ratio of the firefighters' number to the number of population in countries of the world has been carried out. In Ukraine, the number of firefighters taken from the total population amount is 0.10% (compared with 3.96% in Austria, 3.45% in the Czech Republic, 2.81% in Sweden). The estimated need for firefighters in Ukraine is 300,000, which requires recruitment of local fire brigades (extra 1860 teams, 24 thousand people) and the development of the movement for voluntary fire brigades.

The vistas for the further research in this field are the analysis, systematization and generalization of information materials for the operation of civil protection systems at the local level in different countries of the world.

Key words: voluntary fire brigade recruitment, emergency situation, reformation of local self-government, united territorial community, civil protection.

THE PARTS OF COMPLEX MONITORING OF THE LABOR MARKET

Pisarevskyi I., Krasnokutska Yu.

The components of the integrated monitoring of the labor market in Ukraine are considered in the article. It is determined that the actual modern problems of the Ukrainian labor market are the saturation with prestigious specialties, lack of demand for graduates of educational institutions and the inability of enterprises to provide employees with employment benefits. In the authors' opinion, the relationship between the internal and external environment would allow the strategic management of the population employment, taking into account needs and interests of all aspects of social and labor relations: employees, employers and the state. The authors noted that in modern conditions the implementation of the labor market monitoring model to improve the mechanism of state regulation of population employment is very important. The algorithm of monitoring the labor market is based on the principles of determining the optimal ratio of structural elements and proportional and balanced development of the two directions – supply and demand at the regional market. The main mechanisms of state regulation of the labor resources application according to the scheme “mechanism-method-means-tool” are offered. It is concluded that the introduction of comprehensive monitoring of the labor market in Ukraine will reduce tensions in the labor market. This is possible due to creation of workplaces with part-time job, primarily in priority economic activities. It is necessary to shift the emphasis in the state employment policy to innovative component with priority human development in the information society and build-up of the globalization processes.

Key words: monitoring, labor market, state regulation, mechanism.

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF TAXATION AND ACCOUNTING OF AGRIBUSINESS IN UKRAINE

Ponomareva T., Chala T.

In the conditions of crisis phenomena in the domestic economy and the decline of incomes of the state, issues of the prospects of taxation of agribusiness are becoming acute. The peculiarities of taxation and accounting of domestic agro enterprises in modern conditions are investigated. The existing criteria, objects and the tax base for the payers of the 4 groups of the single tax have been critically examined in terms of compliance with the idea of creating a simplified taxation system. The list of documents that need to be submitted for the acquisition and confirmation of the status of the payer of the single tax to the agricultural commodity producer has been analyzed. The analysis of the level and dynamics of one of the main indicators of the study of taxation processes - the rates of the single tax. The main problems are highlighted and ways of improving the mechanism of tax collection from agricultural enterprises are proposed to create a favorable tax environment. The introduction of new tax rules is a sufficient basis for recognizing the importance of revision of regulatory acts related to measures to change the criteria for subjects of the simplified system and future tax rates.

Key words: agribusiness, taxation, taxes, accounting.

STATE REGULATION OF LOAN PAYMENT: CHALLENGES AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Rekun G.

The article assesses and substantiates some guidelines for regulating the wage system at the state level. Three components of the approach are justified, which are determined by the role of wages as an indicator of the ability of the economic system, an instrument for combating poverty in the socio-economic environment of the country, a tool for accumulating income and shaping the structure and volume of domestic demand in the economy, as well as long-term growth. Factors influencing the formation of remuneration of labor, among which a special place is occupied by state mechanisms of regulation of the level of labor remuneration, development of innovations, education. It is determined that wages should stimulate the development of both the individual and enterprises, be a lever for the harmonious development of society, high rates of economic growth. The need to stimulate the increase in the share of wages in the incomes of the population is revealed, which should become one of the basic principles of the functioning of the new state revenue policy. A scheme is proposed for calculating the dollar equivalent of a deposit that is capable, in conditions of economic passivity, to generate a monthly income equal, for example, to the level of the minimum wage. The analysis and comparison of the structure of consumer spending is carried out and it is determined that it is the benchmark for the regulatory development of the human resources potential of the national economy.

Key words: state regulation, labor remuneration, incomes, expenses, education, innovations, labor market.

DOMINANTS OF THE EFFECTIVE MODEL OF VALUE-ORIENTED MANAGEMENT OF THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS' DEVELOPMENT

Svidenska M.

Rethinking of the role and place of higher education in the knowledge economy is a topical issue that remains the focus of the world academic community over the past decades. A new understanding of higher education in society and integration processes involve the development of modern approaches to the improvement of composition and assessment of its potential. Important research issues relate to the development of a new model of university management, the scientific substantiation of the creation a model that is based on the concept of value-oriented management (S. Dolan and S. Garcia) and the modern organizational and managerial paradigm with considering innovative changes and strategies for the development of higher education. The article presents the components of the university environment and trends in the development of professional skills. The main influential parameters of formation of an effective model of the value-oriented type of university management are revealed. Five aspects of the functioning of universities were proposed. They are finance, the establishment of universities to clients, the external environment, internal processes, training and development of employees with a balanced system of indicators (D. Norton and R. Kaplan). The distribution of these elements according to the characteristic between the three types of indicators is proposed. Technical indicators include a category of finance, contextual include internal processes, training and development of employees, a component of behavioral indicators are the categories of attitude towards clients and the external environment. The development goals of the university and the functioning of the management system are formed, and their content is disclosed. The set of indicators for determining the strategic goals of value-oriented management of higher education development and the concept of forming a system of value-oriented management of higher education are presented, with the help of which the leader has the opportunity to identify, direct, evaluate and monitor the activities and prospects of universities.

Key words: value-oriented management, strategic goals of higher educational institutions, balanced system of indicators of higher educational institutions.

FORMING THE SYSTEM ESTIMATION INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY INDUSTRIAL ENTERPRISES

Chobitok V.

In the article the problems of innovative-investment activity are considered on domestic industrial enterprises. Intercommunication of development of the state is certain from effective work of industrial enterprises on condition of realization of effective innovative-investment activity. It is certain that the state of home economy requires updating, and structural changes of all system of economic device not only, and, foremost, conditioning for development of industrial production on innovative-investment basis. The algorithm of forming of the system of estimation of innovative-investment activity of industrial enterprises, plugging in itself the estimation of innovative and investment constituent of activity of industrial enterprise, offers an author. Forming of the system of estimation of innovative-investment activity of industrial enterprises will give an opportunity to the leaders of enterprises and investors to form effective decisions. The system of estimation of innovative-investment activity of industrial enterprises must be developed on certain methodology that will provide a testability and dirigibility of internal and external factors.

Key words: innovations, investments, industrial enterprise, innovative-investment activity.

CROWDFUNDING AS AN ALTERNATIVE OPTION FOR FINANCING OF STARTUPS IN UKRAINE

Yarmosh O., Parkhomenko O., Mikhailychenko A.

The article gives a general description of "crowdfunding", and presents his interpretation proposed by various scholars. The authors have investigated crowdfunding as an alternative financing of startups, features and main obstacles to the functioning of Ukrainian crowdfunding platforms. The crowdfunding scheme allows to finance a developer project, including an arbitrary amount of donors, while having a minimum amount of contribution. The peculiarity of Ukrainian crowdfunding is there are only a few Kraudfanding platforms, which are more directed to humanitarian, social, environmental and cultural projects, the cost of which is relatively small. At the same time, Ukrainian projects, which have a purely commercial purpose, are placed on foreign platforms, and that leads to exit of successful business over the territory of Ukraine. In order to overcome such an outflow of ideas and funds, it is necessary to create a legislative framework in the field of crowdfunding in matters of responsibility and preservation of rights and obligations of the participants, as well as formation of a culture of national financing among Ukrainians.

Keywords: crowdfunding, self-financing, start-up, crowdfunding platform, Internet-payment, fundraising.

Andreieva Kateryna O. (Андреева Катерина Олександрівна)

Post-graduate, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: andreeva@karazin.ua

Research interests: economics, management and administration, regional research, mechanism of management and provision of social development in Ukraine

Buhaichuk Nataliia V. (Бугайчук Наталія Володимирівна)

Post-graduate, The National Institute for Strategic Studies, Ukraine

e-mail: nataliia.buhaichuk@gmail.com

Research interests: housing and communal infrastructure, social infrastructure, security of economic, economical development

Chala Tatyana G. (Чала Тетяна Георгіївна)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: t.g.chala@karazin.ua

Research interests: statistics, modeling

Chernenko I. Daryna (Черненко Дарина Ігорівна)

PhD, Senior Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: d.i.chernenko@karazin.ua

Research interests: economic-statistical market research; medical services market

Dubynskyi Georgii P. (Дубинський Георгій Петрович)

First secretary, Embassy of Ukraine to the USA, Ukraine

e-mail: georgii.dubynskyi@mfa.gov.ua

Research interests: innovation development, international cooperation , smart specialization

Iarmosh Olena V. (Ярмош Олена Віталіївна)

PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor, Ukrainian engineering pedagogical academy, Ukraine

e-mail: iarmosh@uipa.edu.ua

Research interests: mathematical modeling of social and economical processes, business planning

Kereia Oleksandra S. (Керея Олександра Сергіївна)

Postgraduate, senior lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: atoporkova92@gmail.com

Research interests: the formation of information - network economy

Korepanov Oleksiy S. (Корепанов Олексій Сергійович)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: o.s.korepanov@karazin.ua

Research interests: statistical modeling and forecasting, investment

Korepanov George S. (Корепанов Георгій Сергійович)

PhD, Senior Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: g.s.korepanov@karazin.ua

Research interests: statistical modeling and forecasting, investment

Kosenkova Tetiana V. (Косенкова Тетяна Валеріївна)

Post-graduate, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: tanya-pokolodnay@gmail.com

Research interests: mechanisms of management of socio - economic development of territories

Kovalevska Alla V. (Ковалевська Алла Володимирівна)

Candidate of Science (Economics), PhD, Associate Professor O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

e-mail: torpal@ukr.net

Research interests: corporate social responsibility, strategic management of socio-economic systems, economic security management of socio-economic systems

Kramarenko Anna O. (Крамаренко Анна Олександрівна)

PhD, Senior Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: kaa174@ukr.net

Research interests: entrepreneurship

Krasnokutska Iuliia V. (Краснокутська Юлія Вадимівна)

Senior lecturer, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

e-mail: y0506180284@gmail.com

Research interests: regional economy

Kryvytska Olha R. (Кривицька Ольга Романівна)

Associate Professor, PhD, National University "Ostroh Academy", Ukraine

e-mail: olha.kryvytska@oa.edu.ua

Research interests: insurance

Lazebnyk Iuliia O. (Лазебник Юлія Олександрівна)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: yuliya_lazebnyk@ukr.net

Research interests: statistics, modeling

Lunyova Viktoriya A. (Луньова Вікторія Анатоліївна)

PhD, Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: Vikalun_1975@ukr.net

Research interests: innovation economy, problems of innovation development

Mikhailichenko Anastasiya O. (Міхайліченко Анастасія Олександрівна)

Master student, Ukrainian engineering pedagogical academy, Ukraine

e-mail: mikhailichenko95@gmail.com

Research interests: service management, social issues in management

Monokhonova Anna M. (Монохонова Анна Михайлівна)

PhD, Senior Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: kafedraekomen_univer@gmail.com

Research interests: the development of financial markets; state regulation of Economy

Pakharenko Oleksandr V. (Пахаренко Олександр Володимирович)

Post-graduate, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: pahhan-s@gmail.com

Research interests: network management structures, service economy

Parkhomenko Olena S. (Пархоменко Олена Степанівна)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: elena.parkhomenko@karazin.ua

Research interests: financial management, economic analysis, corporate governance

Pasmor Maryna S. (Пасмор Марина Сергіївна)

PhD in Economics, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: pasmor.m@gmail.com

Research interests: international economic relations, management

Petrova Rokhsana V. (Петрова Роксана Вадимівна)

Candidate of Technical Sciences, PhD, Associate Professor Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

e-mail: torpal@ukr.net

Research interests: transformational economy, mathematical methods and models in economics and management, management of social and economic systems

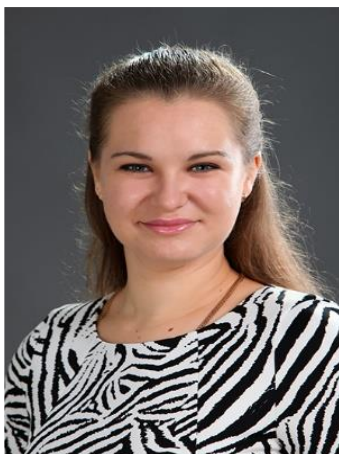

Ромарова Tetiana V. (Пономарьова Тетяна Володимирівна)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: tvponomareva@karazin.ua

Research interests: statistics, taxation

Prus Yuliia I. (Прус Юлія Ігорівна)

Lecturer, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: yuliaprus@karazin.ua

Research interests: human resource management, corporate social responsibility, management of spatial development

Pysarevskiy Illia M. (Писаревський Ілля Матвійович)

Doctor of Economic Sciences, Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

e-mail: y0506180284@gmail.com

Research interests: regional economy

Rekun Ganna P. (Рекун Ганна Петрівна)

PhD, Associate professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: rekun@karazin.ua

Research interests: human resource management

Rodchenko Volodymyr B. (Родченко Володимир Борисович)

Doctor of Sciences (Economic), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: rodchenko@karazin.ua

Research interests: the economic development of the region, logistics management, project management

Svidenskaya Maria S. (Свіденська Марія Сергіївна)

Post-graduate, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

e-mail: svidenskaya@karazin.ua

Research interests: value-based management, event management

Tretiak Victoria P. (Третяк Вікторія Павлівна)

**Doctor of Sciences (Economic), Associate professor,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine**

e-mail: v.tretiak@karazin.ua

**Research interests: management and organization
of effective functioning of social sectors; development
of investment and innovation activity in Ukraine**

Zelenskiy Sergiy V. (Зеленський Сергій Володимирович)

**O.M.Beketov National University of Urban Economy
in Kharkiv, Ukraine**

e-mail: khte@ukr.net

**Research interests: management of the city's social and
economic system**

Chobitok Viktoriya I. (Чобіток Вікторія Іванівна)

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Ukraine

e-mail: vika_chobitok@ukr.net

**Research interests: potential of enterprise competitiveness,
enterprise risks, enterprise personnel**

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ПРОЦЕССЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Бугайчук Н.В. Риски развития жилищно-коммунальной инфраструктуры и их влияние на экономическую безопасность	5
Керяя А.С. Логико-исторические этапы развития информационно-сетевой экономики.....	12
Корепанов А.С., Чалая Т.Г., Лазебник Ю.А. Анализ и прогнозирование тенденций роста численности населения стран и регионов мира.....	19
Крамаренко А.А. Структурная сущность неконкурентных факторов ценообразования	25
Кривицкая О.Р. Страхование жизни как альтернативный источник удовлетворения потребностей населения	28
Родченко В.Б., Третьяк В.П., Лунева В.А., Прус Ю.И. Основные тенденции развития инновационного предпринимательства в аграрной сфере Украины.....	34
Чалая Т.Г., Корепанов С.А., Черненко Д.И. Глобальные показатели достижения целей устойчивого развития в сфере здравоохранения	42

СИСТЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ
СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

Андреева Е.А. Современные подходы к оценке социальных эффектов от инвестиций.....	51
Дубинский Г. Стратегия умной специализации для Украины	59
Ковалевская А.В., Зеленский С.В., Петрова Р.В. Устойчивое развитие городов: сущность понятия и предпосылки внедрения	69
Косенкова Т.В. Перспективы развития smart-специализации в Харьковской области	76
Монохонова А.М. Диагностика уровня открытости и прозрачности местных бюджетов в Украине	81
Пасмор М.С. Система управления качеством в сфере здравоохранения как фактор стабилизации и развития отрасли	92
Пархоменко Е.С. Мотивационные механизмы материального стимулирования на предприятиях электроэнергетики	96
Пахаренко А.В. Особенности обеспечения гражданской защиты в контексте реформы местного самоуправления в Украине.....	101
Писаревский И.М., Краснокутская Ю.В. Составляющие комплексного мониторинга рынка труда	110

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Пономарева Т.В., Чалая Т.Г. Современное состояние и перспективы налогообложения и учета агробизнеса в Украине	115
Рекун А.П. Государственное регулирование оплаты труда: вызовы и перспективы для Украины	120
Свиденская М.С. Доминанты эффективной модели ценностно-ориентированного управления развитием высших учебных заведений	128
Чобиток В.И. Формирование системы оценки инновационно-инвестиционной деятельности промышленных предприятий	135
Ярмош Е.В., Михайличенко А.А., Пархоменко Е.С. Краудфандинг как альтернативный вариант финансирования стартапов в Украине	140
Аннотации	145
Annotations	153
Сведения об авторах	160

C O N T E N T

DEVELOPMENT PROCESSES OF SOCIAL ECONOMICS

Buhaichuk N. Risks of development of housing and communal infrastructure and their impact on economic security.....	5
Kereia O. Logical-historical stages of the development of the information network economy.....	12
Korepanov O., Chala T., Lazebnyk Iu. Analysis and forecasting of population growth trends in countries and regions of the world.....	19
Kramarenko A. Structural nature of uncompetitive pricing factors.....	25
Kryvytska O. Life insurance as an alternative source of meeting the needs of the population.....	28
Rodchenko V., Tretiak V., Luneva V., Prus Yu. The main trends of innovative entrepreneurship development in Ukrainian agrarian sector.....	34
Chala T., Korepanov G., Chernenko D. Global indicators for achieving sustainable development goals in health.....	42

**SYSTEMS AND MECHANISMS FOR MANAGEMENT AND ADMINISTRATION
OF SOCIAL ECONOMICS**

Andreieva K. Modern approaches to estimating social effects from investments	51
Dubynskyi G. Smart specialization strategies for Ukraine.....	59
Kovalevska A., Zelenskyi S., Petrova R. Sustainable development of cities: the essence of concept and implementation background.....	69
Kosenkova T. Prospects for development of smart specialization in Kharkiv region.....	76
Monokhonova A. Diagnostics of the level of openness and transparency of local budgets in Ukraine.....	81
Pasmor M. Quality management system in the health care as a guarantee of stabilization and development of the sphere.....	92
Parkhomenko O. Motivation mechanisms of material incentives in energy companies.....	96
Pakharenko O. Features of civil protection implementation in the context of the local self-government reforming in Ukraine.....	101
Pisarevskyi I., Krasnokutska Yu. The parts of complex monitoring of the labor market	110

C O N T E N T

Ponomareva T, Chala T. Current state and prospects of taxation and accounting of agribusiness in Ukraine.....	115
Rekun G. State regulation of loan payment: challenges and prospects for Ukraine.....	120
Svidenska M. Dominants of the effective model of value-oriented management of the higher educational institutions' development.....	128
Chobitok V. Forming the system estimation innovative-investment activity industrial enterprises.....	135
Yarmosh O., Mikhailychenko A., Parkhomenko O. Crowdfunding as an alternative option for financing of startups in Ukraine.....	140
Аннотации	145
Annotations	153
Information about the authors	160

Наукове видання

Соціальна економіка

№1

Випуск 53

Українською, російською та англійською мовами

Комп'ютерне верстання К.О. Андреева, Ю.І. Прус

Підписано до друку 28.06.2017. Формат А4. Папір офсет. Друк ризографічний.
Ум.-друк. арк. 20,5. Обл.-вид. арк. 24,1. Наклад 300 пр.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3367 від 13.01.2009